DR. G. SCHAMELHOUT

DE VOLKEREN VAN EUROPA EN DE STRIJD DER NATIONALITEITEN

EERSTE DEEL

NEDERL. BIBLIOTHEEK

DE VOLKEREN VAN EUROPA EN DE STRIJD
DER NATIONALITEITEN

BIBLIOTHEEK VOOR SOCIALE- EN BEDRIJFS-WETENSCHAPPEN

ONDER REDACTIE VAN R. KUYPER EN DR. N. VAN SUCHTELEN

MAATSCHAPPIJ VOOR GOEDE
EN GOEDKOOPE LECTUUR
AMSTERDAM

DR. G. SCHAMELHOUT

DE VOLKEREN VAN EUROPA EN DE STRIJD DER NATIONALITEITEN

EERSTE DEEL

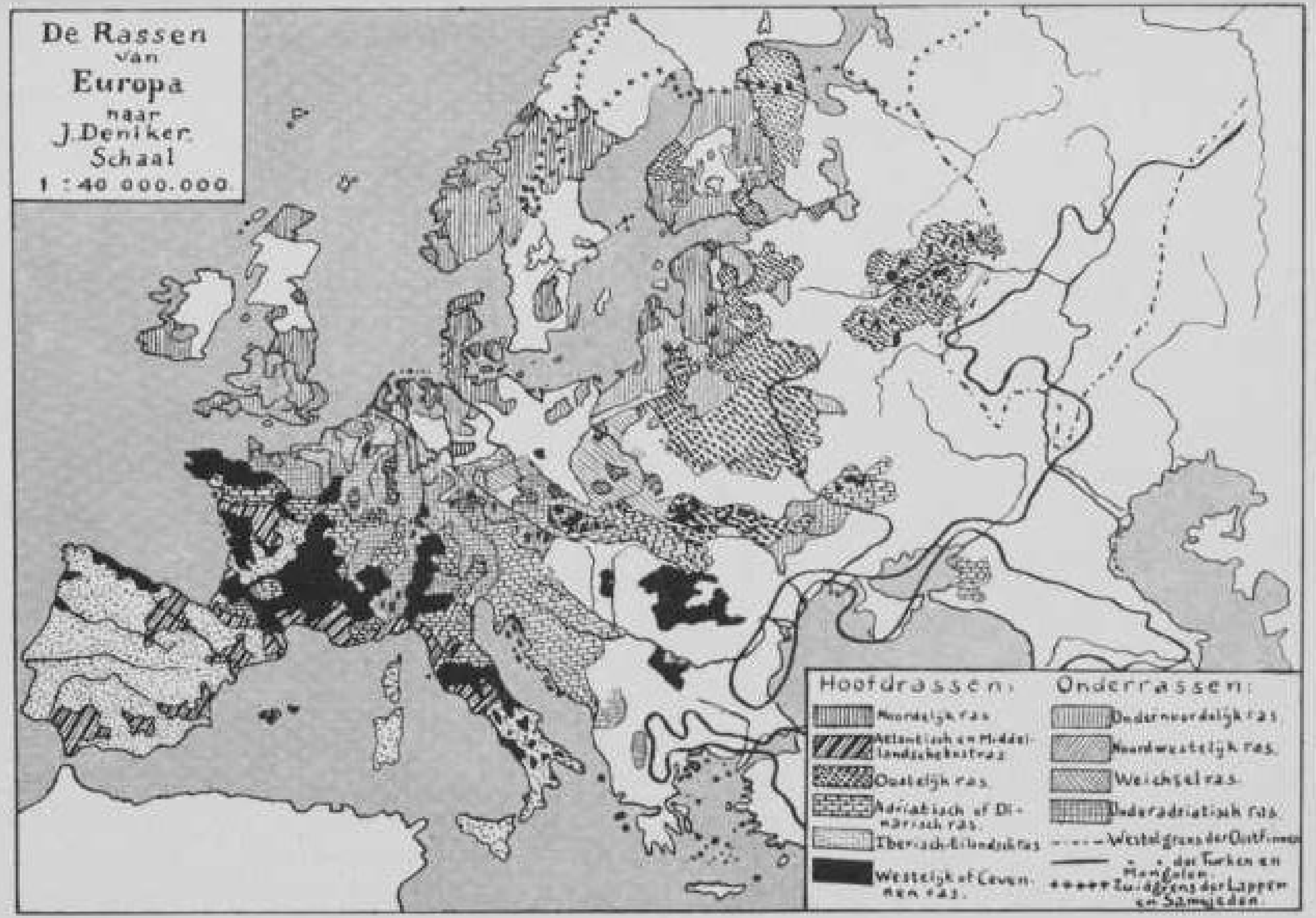
RAS EN VOLK, TAAL EN STAAT
HET NATIONALITEITSBEGINSEL
LITAUERS, LETTEN, ESTEN EN FINNEN

1925

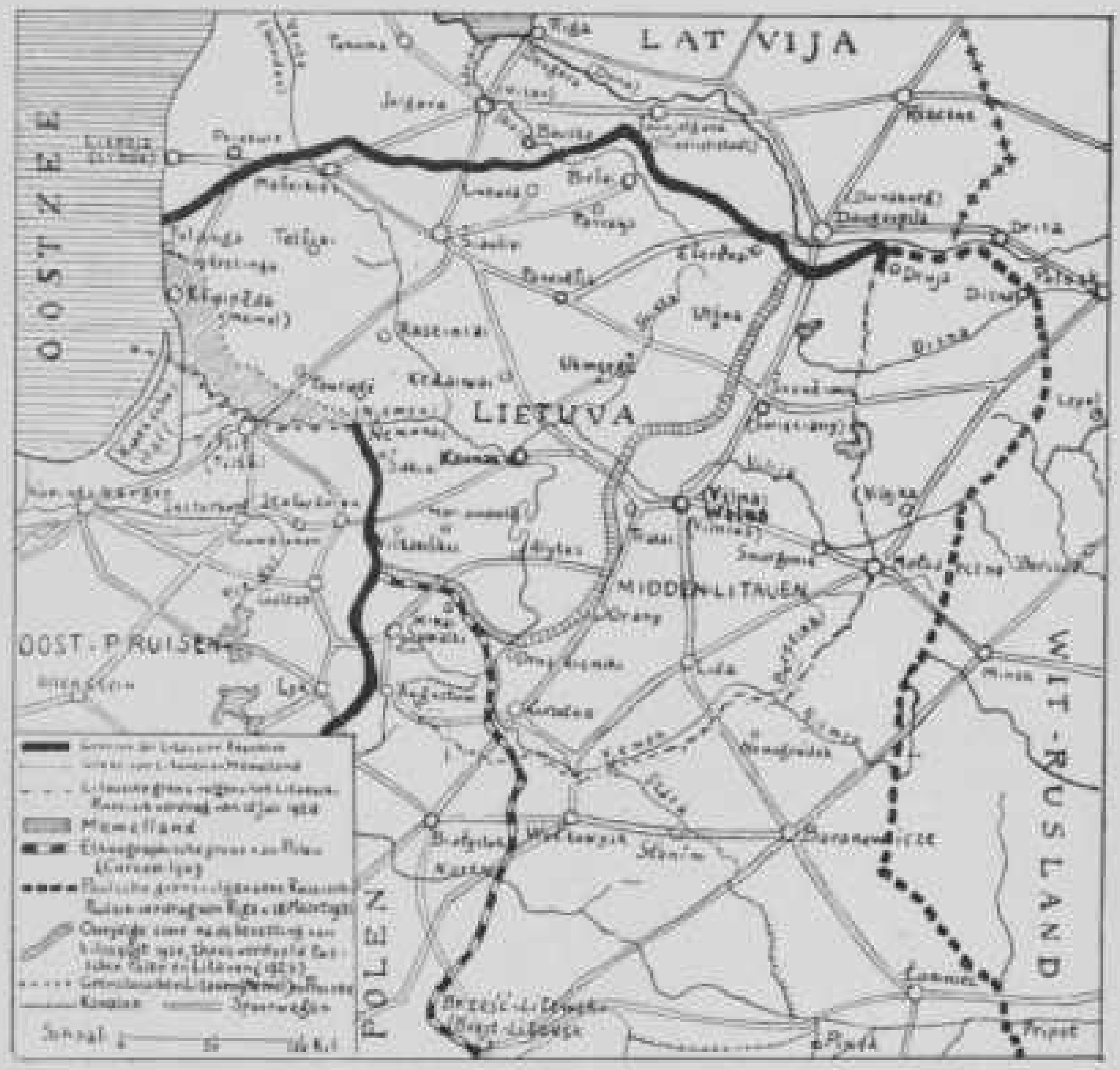
Dit werk maakt een onderdeel uit van onze serie
ENCYCLOPAEDIE IN MONOGRAPHIEËN

AAN LILY

GEDRUKT TER DRUKKERIJ VAN DE WERELDBIBLIOTHEEK

De Rassen
van
Europa
naar
J. Deniker.
Schaal
1 : 40.000.000.
Hoofdrassen:
Noordelijk ras.
Oostelijk ras.
Adriatisch of Dinarisch ras.
Westelijk of Cevennen ras.
Onderrassen:
Ondernoordelijk ras.
Noordwestelijk ras.
Weichsel ras.
Onderadriatisch ras.

LITAUEN, HET MEMELGEBIED EN MIDDEN-LITAUEN.(VILNA.)

ESTLAND EN LETLAND

I. Finsche volkstammen aan de Oostzee
1) Finnen in Finland
2) Finnen in Zweden en in Rusland
3) Gemengde Finsche gebieden
4) Oost-Kareliërs
5) Vepsiërs
6) Votiërs.
7) Esten.
8) Lijven.
II. Lappen
III. Zweden in Finland.

Moermanspoorweg

Grens tusschen Rusland en de Karelische Autonome Socialistische Sovjet-Republiek (Oost-Karelië)

V. S. Varsinais Suomi

E. F. Egentliga Finland.

tusschen haakjes de Zweedsche benamingen der historische landschappen in Finland.

EEN WOORD VOORAF

IN het wee van den oorlog is dit werk opgezet, in de naweeën is het eerste deel voltooid.

De leer der nationaliteiten, die de bevrijding der verdrukte volkeren als onmisbare voorwaarde voor den wereldvrede vooropstelt, werd uitgebazuind door de leiders der natiën, welke den oorlog wonnen. Luidens hun antwoord op de vredesnota van President Wilson moest Europa heringericht op den grondslag van het nationaliteitsbeginsel (11 Januari 1917).

Tijdens den oorlog gingen de meeste vredesmanifesten van datzelfde standpunt uit: geen duurzame vrede, die niet berust op het beginsel der nationaliteiten, die niet elke annexatiepolitiek, elken overgang van grondgebied tegen de belangen en wenschen der bevolking uitsluit en die niet het recht der volkeren herstelt of handhaaft om over zich zelf te beschikken en terug te keeren tot de natie, waarvan zij gescheiden zijn.

Het was of de tijd voor de vervulling van Edw. Carpenter's voorspelling in *Towards Democracy* aanbrak:

The brotherhood of nations and men
Comes on apace. New dreams of youth bestir
The ancient heart of the earth — fair dreams of [love
And equal freedom for all folk of Empire.

And who would glory in dominating others —
Be it man or nation — he already has writ
His condemnation clear in all men's hearts.

Doch het onthaal dat het socialistisch vredesmanifest (2 Nov. 1917) te beurt viel was een ontzettende teleurstelling voor al wie zijn geloof in de menschelijke gerechtigheid recht had gehouden te midden de razernij der hypernationalistische hartstochten, welke het evangelie van den haat en van de weerwraak verkondigden.

Te Stockholm waren de deelnemers der socialistische conferentie overtuigd, dat de slechte regeling van het vraagstuk der nationaliteiten *eene* zooniet *de* hoofdzaak van den oorlog was en dat zijn oplossing onontbeerlijk was om een einde te maken aan de nationale tegenstellingen. Dat zij deze oplossing zochten binnen het verband der bestaande staten, van Rusland en Oostenrijk-Hongarije met verleening van zelfbestuur aan de ethnische groepen, van België met kultureele zelfstandigheid voor Vlamingen en Walen, is het gevolg van hun verlangen om snel tot het staken der vijandelijkheden te komen, om elke gedachte aan een geweldvrede uit te sluiten en om de tegenstanders te verzoenen met het doel Europa kultureel en ekonomisch te herstellen, alvorens zijn verval definitief werd.

Een radikale oplossing van het vraagstuk bracht het manifest niet en het programma van Wilson nog minder. Waar het in zijn vermogen was heeft de Amerikaansche president het zelfbeschikkingsrecht zoozeer beperkt dat er schier niets van over-

bleef. De klaar omschreven nationale aanspraken hebben bij hem bevrediging gevonden zooverre het bij zijn eigen politieke overwegingen paste.

In de vredesverdragen is het zelfbeschikkingsrecht een spotbeeld geworden, dat den aanschouwer toegrijnst als de ontkenning van elk recht voor de overwonnenen.

Noch te Versailles noch in de vier andere kasteelen van de Parijsche omgeving zijn de tractaten geteekend, die het minst afwijken van de leer der nationaliteiten en de wereld niet deelen in overheerschers, min of meer vrije volken en verschoppelingen, maar te Dorpat, te Riga en te Moskou. Sovjet-Rusland is de eenige staat, die het recht tot afscheiding van zijn vreemde nationaliteiten uitgeroepen heeft. Het heeft de onafhankelijkheid van vier kleine volkeren, welke het had kunnen verpletteren, erkend. Nadien heeft het zich meermalen tegen de volledige toepassing van het afscheidingsrecht met geweld verzet, doch het heeft zijn allogenen vereenigd in min of meer zelfstandige sovjetrepublieken en het ambtelijk gebruik van tot dusver ongeschreven nationale talen bevorderd.

Volkeren zijn eenerzijds door de afbrokkeling van het Duitsche Rijk en Oostenrijk-Hongarije onafhankelijk geworden, millioenen burgers zijn anderzijds van hun volksgenooten afgescheiden en zijn van overheerschers verdrukte minderheden geworden. De waarborgen voor het behoud van hun volkswezen zijn aanstonds ontoereikend gebleken. De strijd der nationaliteiten, die na den oorlog be-

eindigd moest zijn, wordt scherper en vinniger dan ooit voortgezet. Tengevolge van de verkrachting der nationaliteitsleer en van haar willekeurige toepassing duurt de onrust voort en worden nieuwe oorlogen voorbereid.

Voor dit ontredderd geslacht zonder oprechten vrijheidszin, zuiver rechtsgevoel en verzoenende verdraagzaamheid daagt in het verschiet geen ware vrede. Deze zal eerst aangloren als de menschheid beseft, dat alle nationaliteiten gelijkgerechtigd zijn en de ethnische grenzen onaantastbaar moeten wezen.

Gaarne betuig ik mijn oprechten dank aan allen die te Kaunas, Riga, Tallinn en Helsingfors, te Lausanne, Londen, Parijs en Stockholm mij behulpzaam zijn geweest bij het verzamelen van het omvangrijk geschreven materiaal, aan allen die mij de onontbeerlijke in- en toelichtingen gegeven hebben.

Mei 1924.

INLEIDING

De Fransche anthropoloog Paul Topinard heeft ,,de natie of nationaliteit" omschreven ,,als een politieke vereeniging door de omstandigheden tot stand gebracht, door de bodemgesteldheid, de taaleenheid en de godsdiensteenheid bevorderd, door de gewoonten, de herinneringen aan gemeenschappelijken roem en lijden en op bijkomende wijze door het eigenbelang duurzaam gemaakt. Het begrip ras is hieraan volkomen vreemd. De anthropologie heeft met de nationaliteitsvraagstukken niets te maken" [1]).

,,Niets is waar op zichzelf" heeft Prof. G. J. P. J. Bolland gezegd en Topinard's omschrijving is het stellig slechts gedeeltelijk. Hij heeft ze uitgedacht om al de bestanddeelen der Fransche natie in een schema te kunnen omlijnen. Uit zijn woorden blijkt allereerst, dat de ,,natie" niet het ,,volk" in ethnischen zin beteekent, maar de gezamenlijke staatsburgers of al de inwoners van een bepaalden staat. Natiën zijn inderdaad menschengroepen door de historische gebeurtenissen, veelal door de oorlogskansen binnen zekere staatsgrenzen bijeengebracht. Benevens het wapengeweld als schepper van natiën, hebben erfrecht en vorstelijke huwelijken een groote rol gespeeld. Men denke hierbij aan Aragonië-Castilië, aan Polen-Litauen, aan den Bourgondischen staat en aan de Habsburgsche monarchie. En toen Frankrijk en België het Roergebied als pand voor de betaling der schadeloosstelling bezetten, sprong Europa meteen naar de Middeleeuwen terug, wanneer de geldnood vorsten noopte steden en gouwen te verpanden, welke tot andere staten vervielen, wanneer zij niet later losgekocht werden.

Verkeerd is het van Topinard de woorden natie

[1]) *Eléments d'anthropologie générale*. Paris 1885, blz. 212—3.

en nationaliteit samen te koppelen, want nationaliteit is nog iets anders dan staatsburgerschap. Zij heeft slechts in bepaalde gevallen deze aanvankelijke beteekenis, doch voor een Franschman is het moeilijk de meening te aanvaarden, dat natie, volk en nationaliteit zeer verschillende begrippen zijn. Met het belang der staten, die verscheidene volken ingelijfd hebben, strookt het beter er geen onderscheid tusschen te maken.

Met de nationaliteit als taal- en kultuurgemeenschap, met het volk als ethnisch geheel heeft het ras wel *iets* te maken. Derhalve benadert men beter de waarheid, wanneer men zegt, dat ras en nationaliteit begrippen zijn, die elkaar niet dekken.

Is het niet vreemd, dat na deze felle ontkenning Topinard toch voortgaat met het woord „ras" in plaats van „volk" te gebruiken, zelfs na gewezen te hebben op de bezwaren, die het gevolg zijn van de daardoor ontstane verwarring. Indien er volstrekt geen verband tusschen volk en ras was, zou dit laatste woord niet zóó lichtzinnig gebezigd worden.

Nog vreemder doet het aan te lezen hoe Topinard er met nadruk op wijst, dat de kern der Fransche natie het Keltisch ras is, de Kelten of Alpinen met hun middelmatige gestalte, bruine oogen en haren, met hunne breede hoofden en dat het Fransche volk aan dat ras zijn physiologische hoedanigheden ontleent [2]).

Ondanks den snellen vooruitgang der anthropologie en de aanverwante vakken in de negentiende eeuw is er geen einde gekomen aan de verwarring in de hoofden der ontwikkelden omtrent het gebruik van woorden, die van zulk een groot praktisch belang zijn. Dat zelfs vele wetenschappelijk opgeleide menschen geen duidelijk begrip hebben

---

[2]) In een later werk (*L'Homme dans la nature*, Paris 1891) en zonder steekhoudende bewijzen aan te voeren, vermoedt de Fransche geleerde dat de karaktertrekken welke zijn vakgenooten als den verschillenden rassen eigen beschrijven, niet raciaal maar ethnisch zijn.

van het verband tusschen staat en natie, taal en volk, maakt een voorafgaande omschrijving noodzakelijk van woorden, waarvan de beteekenis voor velen zoo weinig vast staat en waarover nog steeds getwist wordt.

Anthropologie of menschkunde in den ruimsten zin is de wetenschap der lichamelijke en geestelijke eigenschappen van den mensch. Gewoonlijk wordt het gebied der algemeene anthropologie tot de lichamelijke vormen beperkt. Zij is dan een natuurwetenschap, zooals b.v. de dierkunde; zij wijst den mensch zijn plaats in de levende natuur aan en tracht de eenlingen tot groepen te vereenigen volgens hun lichaamsbouw. Deze groepen zijn de rassen, welke theoretisch uit bloedverwanten samengesteld zijn.

De anthropologie heeft een ommekeer teweeggebracht in de volkenkundige opvattingen. Door hare methoden heeft zij aangetoond, dat de volken, behalve in eenige kleine, gansch afgesloten gebieden, niet van „vreemde smetten vrij" zijn, noch kunnen pochen op een volkomen ongemengde afstamming. In Europa hebben zelfs Korsikanen, Sardiniërs en IJslanders, die zeer homogene stammen zijn, vreemde raselementen opgenomen, die voor den anthropoloog niet verborgen blijven. De bezetting van vreemde streken, de verovering van naburige en vèrgelegen landen, het wegvoeren van slaven, de volksverhuizingen hebben de stam-reinheid reeds in de aloude tijden tot een fictie gemaakt.

De ethnologie — een woord, dat sommigen zouden willen uitschakelen — is eigenlijk de vergelijkende volkenkunde en heeft geen vaste grenzen. De ethnographie is de beschrijvende volkenkunde of de beschrijving der volken en der kenmerken, die de menschen als maatschappelijke wezens door taal, zeden en overleveringen in talrijke groepen onderscheiden.

Menschenstam of ras is een anthropologisch of eenvoudig lichamelijk begrip, volksstam een meer samengesteld, een ethnisch begrip, dat bloedmenging niet uitsluit. Volk is een dubbelzinnig woord,

dat in volkenkundigen en in staatkundigen zin gebruikt wordt. In deze laatste beteekenis wordt het gebezigd voor de bewoners van landen, die onder dezelfde wetten leven of denzelfden vorst hebben, voor aanhoorigen van denzelfden staat, zooals de Zwitsers, de Belgen en sedert de verdeeling der Donaumonarchie de Polen en de Tsjechoslovaken. Ethnographisch is een volk een vereeniging van menschen, die hoofdzakelijk door de taal verbonden zijn [8]). Dit verschil kwam in de ambtelijke stukken tot uiting in Oostenrijk, waar de keizer het woord niet tot zijn volk, maar tot zijne volkeren richtte en waar het rijksbestuur sinds Graaf Taaffe's ministerie geen eenheid zocht, waar veelheid was. De Britsche legerberichten spraken dag aan dag van Welschen, Schotten, Ieren en Engelschen als wilden zij hierdoor den wedijver der volken van het Vereenigd Koninkrijk aanporren. In België daarentegen tracht de regeering nog immer de tweestammigheid der bevolking te ontkennen en weert de benaming „Nederlandsch" zorgvuldig uit alle officieele stukken.

De ethnische beteekenis van het woord „volk" is ouder dan zijn staatkundige, die eerst van den nieuwen tijd dagteekent. Weleer duidde men met dat woord tevens de gemeenschappelijke afkomst aan. Vóór de ontwikkeling der anthropologie waren volk en ras één. Thans wordt de benaming „natie" veel gebruikt voor een ethnische groep, die stambewust is geworden en voor haar kultureele zelfstandigheid strijdt. Ik zie niet in waarom wij het eigen woord, het natuurlijk ontstane niet zouden behouden voor den stam, die — het zij dan ook met opneming van vreemde raselementen — tot een eenheid met eigen taal is ge-

---

[8]) Voor de lijders aan na-oorlogspsychose, die zich zelfs aan wetenschappelijke uiteenzettingen ergeren, zij hier verwezen naar *Van Dale's Groot Woordenboek*, waarin zij onder het woord *volk* letterlijk kunnen lezen: „bewoners van een land die afstamming, taal, zeden, overlevering gemeen hebben en al of niet onder een hoofd vereenigd zijn: *de volken der aarde, het Duitsche, het Nederlandsche volk*; bewoners van een zelfde land over dezelfde wetten levende: *het Oostenrijksche, het Belgische volk*."

groeid. Het vreemde woord „natie" is stellig te verkiezen voor de ingezetenen van den staat, een kunstmatige instelling, een menschelijk werk. In politieken zin is het samengestelde „staatsvolk" zeer bruikbaar. Voor de gezamenlijke burgers, aanhoorigen van denzelfden staat is er een goede Nederlandsche benaming, de burgerschap of staatsburgerschap. Men spreke dus eenerzijds van de Belgische natie, de Zwitsersche staatsburgerschap, desnoods van het Tsjechoslovaksche staatsvolk, anderzijds van het Vlaamsche, het Waalsche, ja het Joodsche volk.

Volgens Prof. H. Kern [4]) is een bevolking, die geen staatkundig geheel vormt, een nationaliteit. Nauwkeurigheidshalve zal men bijvoegen: die tot bewustzijn van haar taal- en kultuureenheid is gekomen en die er naar streeft zich als dusdanig te handhaven door het verkrijgen 't zij van bijzondere waarborgen in het vreemd staatsverband, 't zij van volkomen onafhankelijkheid. Het woord is onmisbaar, ofschoon van natie afgeleid, zoolang de taalmakende gemeente er geen beter — van volk afstammend — in zwang brengt.

Duidelijkheidshalve zullen in het vervolg naar de hier aangegeven bepalingen de woorden ras of menschenstam, volk en volksstam, natie of burgerschap onderscheidenlijk in anthropologischen, ethnischen en staatkundigen zin aangewend worden en er zal op gewezen worden, wanneer n.m. in de aanhalingen b.v. door het woord natie dubbelzinnigheid zou kunnen ontstaan.

Om tot een helder inzicht te komen in het vraagstuk der nationaliteiten, dat sinds het begin der negentiende eeuw de buiten- en binnenlandsche politiek van vele Europeesche staten beheerscht en dat reeds vóór den wereldoorlog tot talrijke en bloedige botsingen aanleiding heeft gegeven, is een niet te oppervlakkige kennis der volkenkunde onontbeerlijk. Dat deze ook bij de ontwikkelden veelal

[4]) Rassen, volken, staten. *Studies in Volkskracht*, Eerste reeks, Nr. IV Haarlem 1904.

ontbreekt is te verklaren uit de stiefmoederlijke wijze, waarop het vak uit het onderwijs zoo goed als gebannen is. De woordvoerders der natiën misbruiken deze onwetendheid om onder de vlag van het nationaliteitsbeginsel voor de verst gaande imperialistische doeleinden de argelooze volken tegen elkander in het harnas te jagen. Dat machthebbers en volksleiders moedwillig tot een heillooze verwarring hebben bijgedragen zal hem niet verbazen, die weet hoezeer deze bij hun gluiperige politiek past.

Ondanks Topinard's bewering [5]) kan ik niet nalaten vóór de behandeling van het nationaliteitenvraagstuk uit te weiden over de lichamelijke rassenmerken, de verhoudingen tusschen ras en volk, de indeeling der rassen en de afstamming der Europeesche volken. Het is onmogelijk de volkenkunde gansch afzonderlijk te behandelen en in alle volkenkundige handboeken vindt men een anthropologische uiteenzetting der voornaamste vraagstukken. Want de volken, die uit de kruising der menschenstammen zijn ontstaan, vertoonen toch lichamelijke en geestelijke raskenmerken, al zijn deze door de vermenging veelsoortig in hetzelfde volk. Het volkskarakter, dat van zulk groot belang voor de nationaliteit is, heeft de raciale samenstelling tot grondslag en dit kan door aanhalingen uit Topinard's werk bevestigd worden.

---

[5]) Bij Topinard's opvatting sluit zich de Geneefsche anthropoloog E. Pittard, die bovendien in een omvangrijk boekdeel (*Les Races et l'Histoire*, Paris, 1924) den invloed van het ras tot kleine afmetingen tracht te herleiden, terwijl de geleerde schrijver van *Histoire de la Gaule* C. Jullian in de voorrede van Dottin's *Les Anciens Peuples de l'Europe* (Paris, 1916) volhoudt, dat het vraagstuk van het ras het belangrijkste van de geschiedenis der volken is, zoodat men haast zeggen kan, dat wij deze geschiedenis verhalen om het rasvraagstuk op te lossen! Dit wordt beaamd door den Amerikaan Lothrop Stoddard: „Race, hitherto disregarded or minimized, is now seen to be the basic element in the destinies of peoples." *Racial realities in Europe*, London, 1925.

EERSTE HOOFDSTUK

DE LICHAAMSKENMERKEN DER RASSEN. HUN INDEELING EN VERSPREIDING OVER EUROPA

I

HET uiterlijk voorkomen waaraan het geoefende oog dikwijls bij den eersten opslag o.a. een Engelschman, een Duitscher of een Italiaan herkent, heeft weinig te maken met de raskenmerken; door de gelaatsuitdrukking, de houding en de gebaren openbaart zich vaak de nationaliteit van menschen, die allen tot het blanke ras behooren. Het voornaamste teeken, dat benevens de gestalte en de kleur van haar en oogen de Europeërs in drie hoofdrassen indeelt, is de vorm van het hoofd, welke alleen door metingen nauwkeurig bepaald wordt en eerst in cijfers, als schedelindex uitgerekend, zijn volle waarde verkrijgt.

Hierdoor wordt het groot belang niet ontkend van de anthropologische methode, die zich tot de beschrijving van het uiterlijke beperkt. Zonder deze zou de kleur van huid, haar en oogen buiten beschouwing blijven. Doch de nauwkeurigste methode is de anthropometrische, ofschoon het karakter en de opvatting van den onderzoeker somwijlen haar objectiviteit verminderen. Alle cijfers zijn bovendien niet zonder meer vergelijkbaar, omdat in alle landen en door alle onderzoekers niet naar dezelfde regels wordt gewerkt.

Als raskenmerken gelden in de eerste plaats de vormen van het geraamte, voornamelijk van den schedel, de vorm en de kleur van het haar, de kleur van huid en oogen, de lengte der gestalte.

Op het hoofd zijn ongetwijfeld de kenteekens het scherpst afgedrukt. Geen deel van het geraamte vertoont zooveel verschillen in zijn afmetingen als

de schedel. Anders Retzius was de eerste, die de menschen in dolicho- en brachycephalen indeelde (1842). Hij beschreef ook twee gezichtsvormen, een orthognatischen of rechttandigen en een prognatischen of scheeftandigen vorm. Van de vier typen, die door de vermenging van schedel- en aangezichtsvormen ontstaan, is volgens den Zweedschen natuuronderzoeker het dolichocephalisch-orthognatische type het edelste [1]). Hij is de onbewuste voorlooper van Graaf Gobineau, die, trotsch op zijn verren, denkbeeldigen Skandinaafschen stamvader, het Noordsch, Arisch ras boven alle andere verhief.

P. Broca gaf in 1861 aan de verhouding van de schedelbreedte tot de schedellengte [2]) den naam van index cephalicus of schedelindex. Deze wordt uitgerekend door de breedte-middellijn met honderd te vermenigvuldigen en door de lengte-middellijn te deelen volgens de formule:

$$\text{schedel-index} = \frac{\text{breedte-middellijn x 100}}{\text{lengte-middellijn}}$$

Naar dezen index worden de menschen ingedeeld in lang- of smalschedeligen (dolichocephalen) en kort- of breedschedeligen (brachycephalen). Men kan ze ook lang- of smalhoofden en kort- of breedhoofden heeten. Er zijn talrijke overgangsvormen, middelschedeligen (meso- of mesaticephalen). Paul Topinard spreekt van ultradolichocephalen als de index tusschen 60 en 64 is, van hyperdolichocephalen tusschen 65 en 69, van dolichocephalen tusschen 70 en 74, van mesaticephalen tusschen 75 en 79, van brachycephalen tusschen 80 en 84, van hyperbrachycephalen tusschen 85 en 89 en van ultrabrachycephalen tusschen 90 en 94. De langhoofden hebben alzoo een lagen, de korthoofden een hoogen schedelindex [3]).

[1]) Als men kijkt naar de platen waarop de drie Europeesche hoofdtypen afgebeeld zijn, zal men Retzius niet ongelijk geven.
[2]) Broca meet de breedte en de lengte van den schedel volgens de methode door den Baltischen bioloog K. E. von Baer in 1859 beschreven.
[3]) *Eléments d'anthropologie générale.* Paris, 1885.

J. Deniker verhoogt het aantal langhoofden ten nadeele der middelhoofden. Volgens hem gaat de hyperdolichocephalie tot 69.9, de dolichocephalie van 70 tot 74.9, de hypodolichocephalie van 80 tot 83.2, de brachycephalie van 83.3 tot 84.9, de hyperbrachycephalie van 85 tot 89.9 en de ultra-brachycephalie begint met 90 [4]).

Op praktische Amerikaansche wijze heeft William Z. Ripley de nomenclatuur vereenvoudigd. Van af 80 is brachycephaal, tusschen 75 en 80 mesocephaal, en onder 75 dolichocephaal. Hij vereenigt doorgaans middel- en langhoofden onder de dolichocephalen, zoodat dezen bij hem veel talrijker zijn dan bij de andere anthropologen [5]).

Voor de index-bepalingen komen alleen normale volwassen schedels in aanmerking. Schedels met voorbarig vergroeide naden tengevolge van ziekelijke afwijkingen blijven buiten beschouwing, evenals opzettelijk en onopzettelijk kunstmatig misvormde hoofden. De ligging van het pasgeboren kind in de wieg, de houding van den zuigeling in de armen van zijn moeder kunnen allengskens misvormingen verwekken. Over heel de wereld verspreid wonen volkeren, die het hoofd van het kind opzettelijk misvormen. Amerikaansche stammen met natuurlijke indices tusschen 79 en 83 verbreeden kunstmatig de schedels tot 90 en zelfs 95. Soortgelijke gebruiken bestaan volgens Ripley in de omstreken van Toulouse. Met deze feiten moet men rekening houden om niet de rasvermenging in een bepaalde streek te hoog te schatten.

De schedelmetingen in Duitschland, Engeland, Frankrijk en elders verricht hebben een betrekkelijke vergelijkingswaarde. Alle onderzoekers leggen de punten van den passer niet op de merkteekens van K. E. von Baer en Broca, die de lengte-doorsnede tusschen de glabella, de onbehaarde ruimte tusschen de wenkbrauwen en het meest uitstekende punt van

---

[4]) *Races et peuples de la terre.* Paris, 1900.
[5]) *The races of Europe.* London, 1900.

het achterhoofd meten. De breedte-doorsnede wordt eenvoudig gemeten waar de hersenpan het breedste is (Afb. 1 en 2).

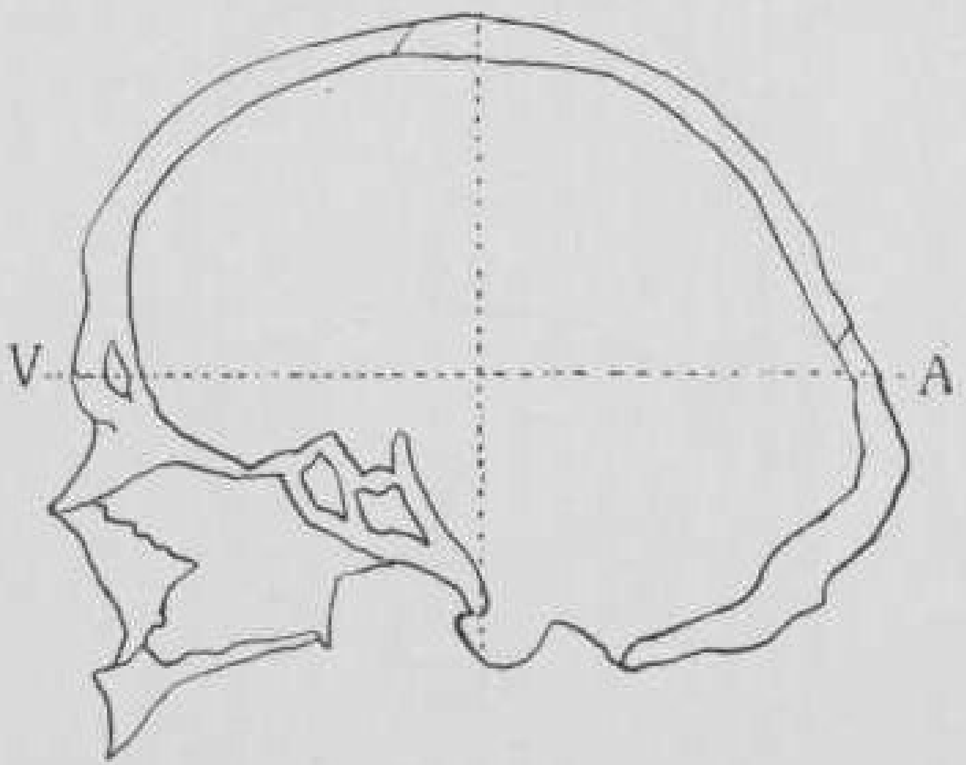
Om Duitsche en Fransche schedelmetingen te kunnen vergelijken moet men van de Duitsche index-cijfers 0.47 aftrekken [6]).

Engelsche anthropologen zijn van meening, dat de langschedel de oorspronkelijke vorm is en dat de harde schedels naar dolichocephalie, de weeke naar brachycephalie neigen. Rachitis bevordert inderdaad de verbreeding van het hoofd, evenals hydrocephalie (waterhoofd).

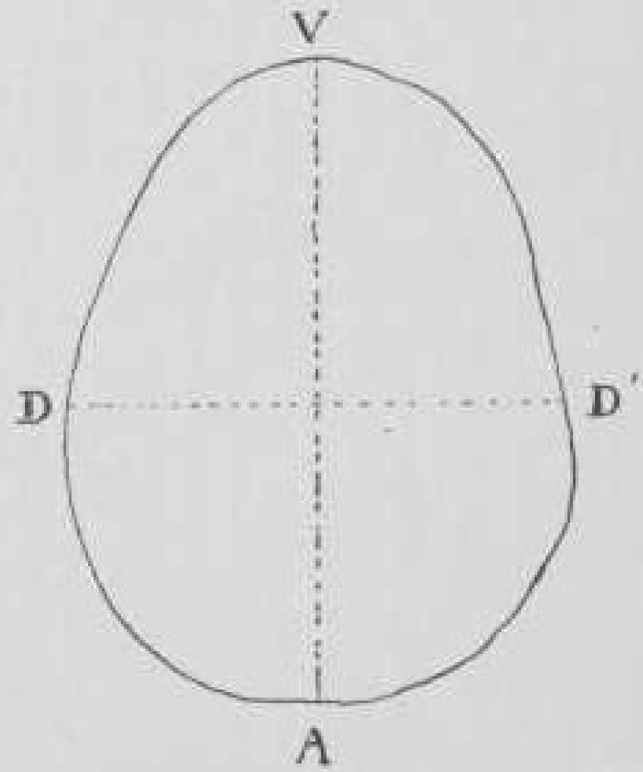
Een feit dat alle onderzoekers treft is de betrekkelijke vermindering der langschedeligen in Midden- en West-Europa sedert het begin onzer tijdrekening. De oudste bevolking in deze streken was langhoofdig. Merkwaardig is namelijk het verschil tusschen de vroegere en latere inwoners van Zuid-Duitschland. In mindere mate komt hetzelfde verschijnsel in de Nederlanden en Groot-Brittannië voor. Heeft de toenemende beschaving invloed op den schedelvorm, heeft de grootere hersenwerkzaamheid de verbreeding van het hoofd tengevolge, zooals de pro-brachycephalen — er zijn pro-dolicho- en pro-brachycephalen gelijk er b.v. pro-Duitschers en pro-Franschen zijn — beweren? Blijft de omgeving dan niet zonder inwerking? Neemt b.v. in het bergland de lengte van het hoofd af? Is het weerstandsvermogen bij de dolichocephalen geringer dan bij de brachycephalen en doet zich het krachtigste ras hier gelden? Bijna algemeen is thans de meening, dat de schedelindex noch door den bodem, noch door de voeding, noch door de levensomstandigheden gewijzigd wordt. De schedelvorm is het bestendigste raskenmerk. Doch de ervaring leert, dat de dolichocephalen tegen ziekten, ontberingen en zwaren arbeid minder bestand zijn dan de brachycephalen.

[6]) Weinige buitenlandsche anthropologen hebben zich bij de Frankfortsche overeenkomst der *Deutsche anthropologische Gesellschaft* aangesloten, die in 1882 een volledige doch tamelijke ingewikkelde methode voor de verschillende schedelmetingen aangegeven heeft. Cft. F. BIRKNER, *Die Rassen und Völker der Menschheit*. Berlin (1913).

SCHEDELMIDDELLIJNEN

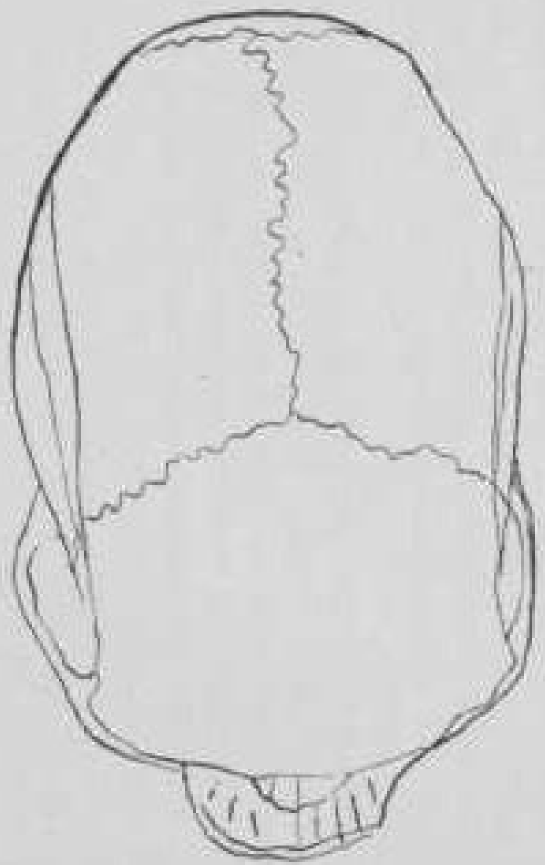

Afb. 1. VA lengte-middellijn

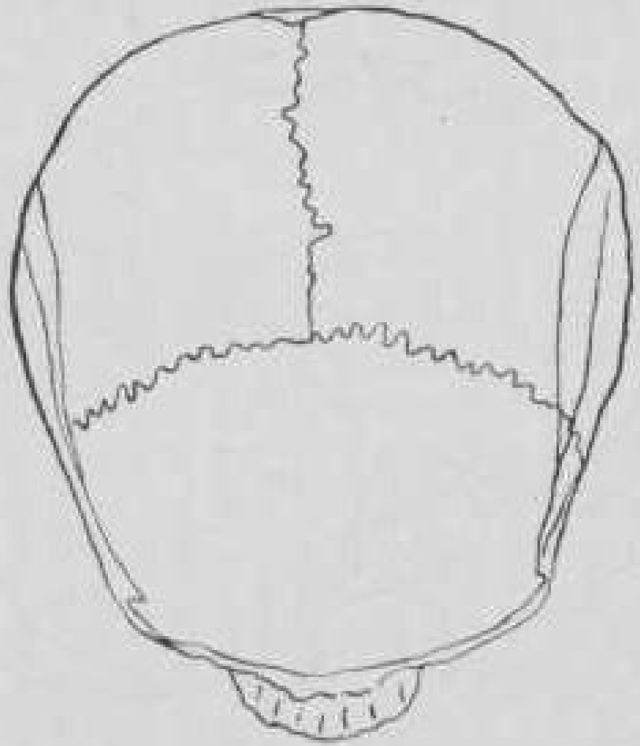

Afb. 2. VA lengte-middellijn
DD′ breedte-middellijn

SCHEDELVORMEN

Afb. 3. Dolichocephale schedel. Index 69.8

Afb. 4. Brachycephale schedel. Index 90.3

Een biologische factor verminderde gaandeweg het aandeel der langhoofden in de bevolking der landen, die zij volkomen hebben beheerscht, toen het Romeinsche rijk ineenstortte.

Op het hoofd van den levenden mensch worden dezelfde maten genomen als op den schedel, om door de benutting van het onbeperkt levend materiaal, de uitkomsten der ontoereikende schedelmetingen aan te vullen. De schedelindex wordt dan hoofdindex. De weeke deelen wijzigen eenigermate de uitslagen en zelfs de verhoudingen. Volgens Deniker is de hoofdindex bij de hyperdolichocephalen onder 75, bij de dolichocephalen tusschen 75 en 77, bij de hypodolichocephalen 77—79.6, bij de mesocephalen 79.7—81.9, bij de hypobrachycephalen 82—85.2, bij de brachycephalen 85.3—86.9 en bij de hyperbrachycephalen 87 en daarboven.

Petrus Camper, de grondlegger der schedelmeting, was de eerste die den gelaatshoek trachtte te bepalen. Zijn verhandeling *Over het natuurlijk verschil der wezenstrekken in menschen van onderscheiden landaard en ouderdom* is van 1785 [7]). Deze hoek heeft meer belang voor de kunstenaars dan voor de anthropologen. Wij mogen nochtans niet vergeten, dat een Noord-Nederlander hierin is voorgegaan en evenmin dat in de zestiende eeuw, de Zuid-Nederlander Andreas Vesalius de indeeling der rassen naar den schedelvorm — rond en lang — heeft vermoed.

Op het aangezicht vindt men eenige raskenmerken, die meer opvallend zijn dan het verschil tusschen een lang- en een middelhoofd, tusschen een middel- en een korthoofd. Men wordt b.v. dadelijk getroffen door een lichten graad van scheeftandigheid, die den mond snoetvormig maakt. Prognaat zijn niet alleen de negers. Men treft prognaten onder de meest ontwikkelde blanken aan, n.m. in

---

[7]) Zij werd na zijn dood door zijnen zoon in 1791 uitgegeven.

Portugal en in Zuid-Frankrijk, waar talrijke kruisingen met zwarten hebben plaats gevonden. Sterk prognaat waren de palaeolithische Europeërs uit den oudsten tijd.

In typische gevallen kan men ook gemakkelijk zien of het gelaat rond of ovaal is, of de jukbeenderen min of meer uitsteken. Doch voor wetenschappelijk werk moet men den profielhoek meten, den gezichts- en den neusindex uitcijferen.

Meestal hebben brachycephalen een rond en dolichocephalen een ovaal gelaat. Hoe breeder het hoofd, hoe ronder het gezicht. Disharmonie tusschen schedel en gezicht komt thans in Europa zelden voor, doch zij was veelvuldig bij het voorhistorisch Cro-Magnonras, dat in de bevolking van Zuidwest-Frankrijk nog opgespoord kan worden. In Zwitserland, waar deze disharmonische vormen aanwezig zijn, worden zij aan de vermenging van lang- en breedhoofden toegeschreven.

Een cephalometrisch kenmerk van hooge waarde is de neusindex, volgens den welken de menschenstammen ingedeeld worden in leptorhinen met langen en smallen neus (het blanke ras), mesorhinen met middelmatigen neus (het gele ras), platyrhinen met breeden en lagen neus (het zwarte ras). Bovendien heeft men vele neusvormen beschreven. Bertillon telt vijftien varieteiten. De semietische is de best bekende vorm in onze streken.

De wenkbrauwbogen komen sterk uit bij de Australiërs en zijn bijna niet te zien bij de Mongolen, die oogen met schuinsche oogspleten hebben en dicht bij elkaar staande binnenste ooghoeken. Zeer sterke wenkbrauwbogen hadden de oorspronkelijke bewoners van Europa.

Met den vorm der lippen moet men ook rekening houden. Blanken en Mongolen hebben dunne lippen, Negers vooruitkomende en zeer dikke, Maleiers nogal dikke lippen.

De lengte van het lichaam heeft minder waarde dan de schedelvorm, omdat ze niet steeds erfelijk

is, maar vaak in verband staat met de levensomstandigheden en de bodemgesteldheid. Er zijn korte en lange rassen, doch in hetzelfde gezin komen niet zelden groote en kleine typen voor. Bij hetzelfde volk zijn de hoogere standen gemiddeld langer dan de arme, maar verschil van afkomst is hiervan dikwijls de oorzaak. Een betere voeding en een hooger welstand bevorderen den lichaamsgroei. Zoo beschouwt L. Bolk [8]) de stijging van de gemiddelde lengte der Nederlandsche dienstplichtigen in de tweede helft der negentiende eeuw als een verschijnsel van wederopleving der volkskracht na een tijdperk van inzinking in de eerste helft. Op den groei heeft de wereldoorlog een zeer nadeeligen invloed gehad, voornamelijk in de landen, welke van elken toevoer van levensmiddelen afgesloten waren en in de staten waarvan de koopkracht nadien zeer verminderd is.

Voorheen was de huidskleur het voornaamste raskenmerk. Zij is goed geschikt voor een oppervlakkige indeeling, zooals die in vijf menschenrassen. Thans neemt men slechts drie hoofdkleuren aan: blank, geel en zwart, waarvan de andere slechts schakeeringen heeten te zijn. De bruine en koperkleurige volken zijn aan de gele verwant en staan niet verder van elkander dan de licht- en donkergekleurde stammen van het blanke ras. Ripley onderscheidt vier kleurgroepen: zwart, bruin, geel en wit. Wat velen zwart noemen is voor hem bruin; b.v. de kleur van de meeste Afrikaansche Negers.

De huidskleur is hoofdzakelijk een erfelijke eigenschap. Door kruisingen zijn veel mengkleuren ontstaan. Voor Europa is vooral van belang de vermenging van het blanke met het gele ras in het Noorden en in het Oosten. Het aandeel der zwarten in Zuid-Europa is waarschijnlijk

---

[8]) Over de toeneming in lichaamslengte der mannelijke bevolking van Nederland. *Nederlandsch Tijdschr. v. Geneeskunde*, 1910, I. 650 vgg.

aanzienlijker dan algemeen aangenomen wordt.

De invloed der luchtstreek is betrekkelijk groot, doch heeft geen gevolgen, die op de nakomelingen overgaan. Het zijn bijzonder de blanken, die hun huid bruin zien worden onder de werking van zon, lucht en wind. In een gematigd klimaat verkrijgt de huid van den blonden Noorderling, die voortdurend aan de zonnestralen blootgesteld is, een roode tint, terwijl de Middellander bronskleurig wordt. De blonden bieden bovendien minder weerstand aan de heete zonnestralen en acclimateeren zich slecht in de tropen.

In Europa komt ook de oogkleur in aanmerking als onderscheidingsteeken. Naarmate de hoeveelheid kleurstof in het regenboogvlies grooter is, schijnt het oog licht of donker. De lichte oogen zien er blauw of grijs uit, de donkere bruin of zwart. Als tusschenkleuren gelden het groen, het geel enz. Bij de Europeërs treft men alle kleurschakeeringen aan, die bij andere kenteekens gevoegd nuttige aanwijzingen geven voor het bepalen van het ras. Afrikanen, Aziaten en Amerikanen hebben bruine of zwarte oogen.

Evenals de oogkleur is de haarkleur een kenmerk, dat buiten Europa van weinig gewicht is, terwijl de vorm van het haar een hoofdrol speelt in de indeeling der rassen. Zwarte en gele stammen hebben bruin of zwart haar. Van het blanke ras zijn de Germanen blond, de Alpine Kelten en de Slaven kastanjebruin, de Middellanders, de Berbers en de Semieten bruin of zwart. Uitzonderingen zijn er natuurlijk ook, namelijk onder de Berbers en de Joden.

In de haarvorming komen duidelijke verschillen voor, die met goed gevolg gebruikt worden om de menschen naar de afstamming te onderscheiden. De meeste anthropologen verdeelen het menschelijk geslacht in stijfharigen (Mongolen, Oor-Amerikanen), lokharigen (Europeërs, Semieten, Berbers), krulharigen (Australiërs) en kroes- of wolharigen

(Negers, Papoea's, Boschjesmannen). Volgens G. Fritsch[*]) zijn er slechts twee hoofdvormen: het sluikhaar of licht gebogen haar, dat uit rechte of weinig gebogen scheeden voortkomt en het kroeshaar, dat in sterk gebogen wortels zijn oorsprong heeft en dat uitmuntend tegen de zon beschut. Sluikharigen bij uitnemendheid zijn de Chineezen, die stijve, rechte, dikke haren met ronde doorsnede en diepe wortels hebben. Bij de Chineezen voegen zich de Oor-Amerikanen en de Finnen, de Turken, de Tartaren, de Indonesiërs met dunner haar. Onder de kroesharigen nemen de Hottentotten de eerste plaats in. Hun haar is het sterkst gekromd, toont een niervormige doorsnede aan en heeft oppervlakkig ingeplante wortels. Gemengde rassen, zooals volgens Fritsch de Europeërs, staan in het midden tusschen sluik- en kroesharigen. Ripley is van dezelfde meening. De Europeesche stammen vormen geen oorspronkelijk hoofdras. Zekere kenteekens, namelijk de haarvorm, rangschikken hen tusschen de Oor-Aziaten en de Negers. Kroesharigen komen onder alle Europeesche volkeren voor en hebben hoogstwaarschijnlijk Afrikanen onder hun voorouders.

En in de doorsnede en in de kleur van het haar komen meer varieteiten bij het blanke ras voor dan bij het gele en het zwarte. De schakeeringen gaan van het vlasblond tot het gitzwart en van het goudblond tot het vuurrood. Volgens Topinard is het rood een hoofdkleur, die namelijk in Finland een goed raskenmerk is, zoozeer dat hij de Finlanders naar de haarkleur in twee rassen onderscheidt. Het albinisme is niets anders dan een trophische afwijking, is kleurverlies, dat meer opvalt bij de Negers, o.a. bij de Monboettoe's, dan bij de Blanken en de Mongolen.

De kleur van haar en baard kan verschillend zijn. Vele menschen met kastanjebruin haar hebben een rossen baard en sproeten op het gelaat en op de han-

[*]) *Das Haupthaar und seine Bildungstätte bei den Rassen der Menschen.* Berlin, 1912.

den. Het haar kan op de overige lichaamsdeelen anders gekleurd zijn dan op het hoofd. Schraal is de baardgroei bij de Hottentotten, wat minder bij de Negers, weelderig bij de Papoea's. Bij het blanke ras komt de baard gewoonlijk goed uit. Hij is in het geheel niet of bijna niet ontwikkeld bij de Mongolen, de Maleiers en de Oor-Amerikanen, van wie het lichaam bijna gansch onbehaard is. De Hottentotten en de Boschjesmannen hebben evenzoo, behalve op het hoofd, geen haar op het lichaam. De Aïno's zijn vermaard om hun prachtigen haarbos.

Uit het veelvuldig samentreffen van sommige der hierboven beschreven lichamelijke kenmerken en van eenige minder belangrijke heeft men rastypen vastgesteld, die zelden bij de overgroote meerderheid van een volk onvermengd en ongewijzigd teruggevonden worden. Het rastype is een theoretisch begrip, dat in de werkelijkheid meer benaderd dan voltrokken wordt. Het komt het zuiverste voor bij de minst beschaafde volkeren, zooals de Boschjesmannen, de Aëta's, de Minkopi's, de Australiërs. De Mongolen zijn reeds meer gemengd en onder de Afrikaansche Negers heeft men althans kenmerken van een drietal rassen waargenomen. Alle beschavingsvolken zijn uit eenige lichamelijke eenheden samengesteld en vertoonen menigvuldige overgangsvormen. Deniker kan slechts instemming vinden, als hij beweert, dat hoe hooger de trap van beschaving is, die een volk bereikt heeft, hoe grooter het aantal somatische of lichamelijke eenheden, die in deze ethnische groep vertegenwoordigd zijn. Dit is nog geen bewijs, dat de hoogere beschaving tot oorzaak deze vermenging heeft, welke o.a. het gevolg van een levendig verkeer is.

Niettegenstaande de bezwaren, die men tegen elke verdeeling der menschheid in rassengroepen kan inbrengen, heeft men ingezien, dat hoe gebrekkig ook, de indeelingen noodig zijn om een overzicht te krijgen van de onderscheiden menschenstammen, die de aarde bevolken.

II

De oude indeelingen der menschheid hadden hoofdzakelijk de huidskleur tot grondslag. Linnaeus (1707—1778) onderscheidt vier typen naar de kleur en de werelddeelen: Americanus, Europaeus, Asiaticus en Afer. J. F. Blummenbach (1752—1840) beschrijft vijf hoofdrassen, het Kaukasische, het Mongoolsche, het Ethiopische, het Amerikaansche en het Maleische ras. Voornamelijk om dogmatische redenen herleidt G. Cuvier (1769—1822) de hoofdrassen tot drie, het blanke, het gele en het zwarte ras. Geoffroy St. Hilaire telt in 1860 vier groepen: Kaukasiërs, Mongolen, Ethiopiërs en Hottentotten. Th. Huxley's indeeling (1870) is minder algemeen bekend: Negroïden, Australoïden, Mongoloïden, Xanthochroïden (Noord-Europeërs) en Melanochroïden (Zuid-Europeërs, Arabiërs, Hindoes e.a.).

Later heeft de vorm van het haar de eerste plaats in de rangschikking ingenomen. Topinard stelt den neusindex vooraan, daarna den haarvorm, den schedelindex, de huidskleur en de gestalte. E. Haeckel en zijn leerling Fr. Müller verdeelen de menschheid in twee hoofdafdeelingen met vier onderafdeelingen en twaalf hoofdrassen: I. *Ulotriches* (Wolharigen), *A. Lophocomi* (Bundelharigen): 1. Hottentotten, 2. Papoea's. *B. Eriocomi* (Vliesharigen): 3. Afrikaansche Negers, 4. Kaffers. II. *Lissotriches* (Sluikharigen), *C. Euthycomi* (Stijfharigen): 5. Australiërs, 6. Hyperboreërs, 7. Amerikanen, 8. Maleiers, 9. Mongolen. III. *Euplocomi* (Lokharigen): 10. Dravida's, 11. Noeba's, 12. Middellanders [10]).

J. Deniker gaat eveneens van het standpunt uit, dat het haar het beste onderscheidingsteeken voor de hoofdgroepen is. De andere kenmerken: huid, kleur, gestalte, schedel- en neusvormen, enz. komen

---

[10]) De vertaling der Haeckelsche terminologie is ontleend aan A. KIRCHHOFF, *Oscar Peschel's Volkenkunde* naar de 5e uitgaaf door W. F. Andriessen vertaald. Gorinchem, 1886.

voor de ondergroepen en rassen in aanmerking. Hij onderscheidt zes hoofdafdeelingen met 29 onderafdeelingen, die tot 17 groepen kunnen vereenigd worden, welke op 7 na elk uit één ras bestaan. Zijn indeeling is een der best geslaagde pogingen om de aardbewoners naar hun lichamelijke eigenschappen te rangschikken (1900). Opmerkelijk is het stellig, dat onder de 29 namen van rassen er ettelijke zijn, die tevens namen van volksgroepen of volkeren zijn. B.v. Boschjesmannen, Hottentotten, Dravida's, Afghanen, Arabiërs, Berbers, Eskimo's, Turken, Tartaren e.a. Niet in elk geval zijn ras en volk totaal aan elkaar vreemde begrippen [11].

Wanneer men Basken, Joden, Lappen, Finnen, Magyaren en de andere Oeral-Altaïsche volkeren op zij laat, is Europa, volgens W. Z. Ripley, door drie hoofdstammen van het blanke ras bewoond. De lichamelijke kenmerken die ze onderscheiden, hebben betrekking op den schedel, de kleur van huid, haar en oogen en de gestalte. De schedelvorm staat, zooals alreeds betoogd is, het minst onder den invloed der omgeving, die op de huid een werking heeft, welke men niet mag overschatten. De kleur van haar en oogen geeft aanwijzingen, die insgelijks geen volstrekte waarde hebben, want de kinderen en jonge lieden zijn gewoonlijk lichter van kleur dan de volwassenen en de ouderen van dagen. Er

---

[11]) Als reactie tegen de anthropometrische methode moet C. H STRATZ' *Natuurgeschichte des Menschen* (Stuttgart, 1904) beschouwd worden. Op grond der afstammingsleer onderscheidt de Haagsche anthropoloog drie hoofdgroepen, de protomorphe, de archimorphe en de metamorphe rassen en zeven hoofdtypen, die alle van een enkelen stamvorm uitgegaan zijn. Met dit oorras, dat de kiemen van alle latere lichamelijke eigenschappen in zich droeg, toonen de Australiërs de grootste overeenkomst. Stratz hecht niet veel belang aan een indeeling in kleine groepen, die z. i. bestemd zijn weer in elkander te vloeien. Veel gewichtiger dan de schedelmeting acht hij het voorhanden zijn van min of meer sterke wenkbrauwlijsten, dan de lichaamslengte de onderlinge verhouding der lichaamsdeelen en dan de huids- en haarkleur het verloop van de huidplooi over het oog en den vorm van den borsttepel.

Onontbeerlijk is echter de anthropometrische methode om dicht bij elkaar staande rassen te onderkennen, om de somatische samenstelling der Europeesche volken te ontwarren en om ietwat objectief de netelige rassenvraagstukken te bespreken.

Alpine of Keltisch ras (Homo alpinus)

zijn gezinnen met donker- en lichtoogige, licht- en donkerkleurige kinderen. In hetzelfde huisgezin is bij ouders en kinderen de kleur van haar en oog soms anders. Dit wordt door de wet van Mendel verklaard en is een gevolg der bloedvermenging. Volgens Mendel zijn bij de nakomelingen van donker- en lichtkleurige ouders van het eerste geslacht 25 pCt. blond en 75 pCt. bruin, van het tweede 20.8 pCt blond en 79.2 pCt. bruin enz., zoodat de bruinen hoe langer hoe talrijker worden en de cijfers geen zuiver beeld der oorspronkelijke verhoudingen aantoonen. Met de gestalte is het gelijk met de kleur: onder gebroeders komen verschillen voor, doch door den band hebben groote ouders groote kinderen. Ongetwijfeld is zij van de levensomstandigheden meer onafhankelijk dan de schedelvorm. Ripley meent, dat deze vorm beslist een overgeërfd raskenmerk is en dat men er scherpe gevolgtrekkingen uit kan maken, al komen nu en dan korthoofdige kinderen uit een langhoofdig geslacht voor.

Ripley's drie hoofdstammen zijn de Iberische of Middellandsche, de Teutoonsche of Noordsche en de Alpine of Keltische stam.

1. Het Teutoonsche of Noordsche ras van Noordwest-Europa is over Skandinavië, Groot-Brittannië en Ierland, Duitschland en de Nederlanden verspreid en heeft uitloopers tot Bordeaux en Marseille. Het is langhoofdig evenals de Iberische hoofdstam, maar heeft blond haar, blauwe oogen, een lichte huid en is hoog van gestalte, met een smallen en rechten neus. Het komt overeen met het Noordelijk ras van Deniker, het Kymrisch ras van Broca, het Germaansche ras der Duitschers en den Homo Europaeus van Lapouge. Het is het oud volk der Reihengräber en zijn lichamelijke vormen komen overeen met die der Germaansche stammen, Noren, Denen, Saksen, Goten e.a. Volgens Ripley is zijn oorsprong onbekend.

2. Het Alpine of Keltische ras dringt uit het Oosten als een wig tusschen de twee andere hoofd-

Noordsch of Teutoonsch ras (Homo europaeus)

stammen door, in Frankrijk, Zwitserland, Zuid-Duitschland, Italië, tot in Rusland en Albanië. Het is opmerkelijk, dat deze stam niet voorkomt in het beperkt gebied, waar op de Britsche Eilanden nog Keltisch gesproken wordt. Daarom is de benaming Alpine boven Keltisch te verkiezen. Deniker spreekt van het Westelijk ras, anderen van het Kelto-Slavisch, van het Sarmatisch ras. De Homo alpinus is korthoofdig, hij heeft een ronden kop en een breed gezicht, bruine haren, grijze of lichtbruine oogen, een middelmatige krachtige gestalte, een meestal breeden en sterk ontwikkelden neus. Ripley meent dat hij van Aziatischen oorsprong is.

3. Het Middellandsche ras is vooral gevestigd op het Iberisch Schiereiland, aan de Middellandsche Zeekusten (Zuid-Italië, Sicilië, Sardinië, Corsica), aan de Westelijke kusten van Frankrijk en van de Britsche Eilanden (Bretanje, West-Ierland, Cornwallis, Wallis en de Westelijke Hooglanden van Schotland). Het heeft een lang hoofd en een lang gezicht (lage schedelindex), een bruine huid, donkerbruin of zwart haar, donkerbruine oogen, een korte gestalte, een nogal breeden neus. Deze hoofdstam omvat het Iberisch-Eilandsch ras en het Atlantisch en Middellandsch Kustras van Deniker.

De Middellandsche stammen hebben in Europa de buitengemeene langschedelige oorrassen opgevolgd en zijn waarschijnlijk uit Noord-Afrika gekomen. Naar Ripley's meening stammen zij van Negroïden af. Alhoewel men ze in de streken aantreft, waar thans nog Keltisch gesproken wordt, hebben zij niets te maken met het ras, dat de Keltische beschaving in Europa invoerde.

De meeste anthropologen, zooals Beddoe, Broca, Collignon, Livi en Topinard sluiten zich bij deze indeeling aan, terwijl Deniker onder de blanken in Europa zes hoofdrassen en vier onderrassen onderscheidt:

I. Het lichtkleurige, langhoofdige (index 76-79), zeer groote Noordelijk ras (Nordique) in Skandinavië, Noord- en West-Duitschland, Nederland,

Middellandsch of Iberisch ras (Homo mediterraneus)

Groot-Brittannië, Ierland en in de Oostzeegewesten.

Ia. Het Ondernoordelijk ras (Subnordique), blond maar middelhoofdig (index 80-81), groot maar kleiner dan het Noordelijk ras, heeft glad haar en een wipneus. Het woont in Noord-Duitschland, Letland, Litauen, Finland en Noordwest-Noorwegen.

II. Het blond Oostelijk ras (Orientale), onderbreedhoofdig (index 82-83) en klein van gestalte. Het heeft aschblond of vlaskleurig glad haar, blauwe of grijze oogen. Het gezicht is breed, vierkant, met eenen wipneus. Dit ras komt het zuiverst in Wit-Rusland en in Litauen voor en gemengd in Groot-Rusland.

IIa. Bij dezen hoofdstam sluit zich het blond, middelhoofdig (index 80-81) Weichselras aan (Vistulienne), dat veel voorkomt bij de Polen en Kasjoeben, in Saksen en in Silezië.

III. Het Iberisch-Eilandsch ras (Ibéro-insulaire) is bruin van huid, klein van gestalte, langhoofdig (index 73-76) en leeft niet alleen in Spanje, Portugal en op de West-Middellandsche eilanden, maar ook in Frankrijk (Angoumois, Limousin, Périgord) en in Italië bezuiden Rome — Ascoli. De Homo mediterraneus heeft zwart, lokkig haar, zeer donkere oogen, een rechten neus of een wipneus.

IV. Het Westelijk of Cevennenras (Occidentale ou Cévenole) is bruin, zeer breedhoofdig (index 85-87), klein van gestalte. Het woont in de Cevennen, in Middel-Frankrijk en in de West-Alpen. Ook in Bretanje (behalve in Morbihan), Poitou, Quercy, in de Midden-Povlakte, Umbrië, Toskane, Zevenbergen, waarschijnlijk in Midden-Hongarije. Met andere rassen vermengd wordt het op vele plaatsen aangetroffen van het Loire-bekken tot aan den Dnjepr en van Piemonte over Midden-Zwitserland, Kärnten, Mähren, Galicië tot in Podolië. In Zuid-Italië is het met het Iberisch ras saamgegroeid. Het wordt door andere schrijvers het

Keltisch, Kelto-Slavisch, Kelto-Ligurisch, Rhetisch, Ligurisch of Alpine ras genoemd.

V. Het Atlantisch of Middellandsch Kustras (Littorale ou Atlanto-Méditerranéenne) is bruin, middelhoofdig (index 79-80) en hoog van gestalte. Rein of gemengd is dit menschentype aanwezig van Gibraltar tot aan den Tiber langs de Middellandsche zeekust en van Gibraltar tot aan de Loire langs den Atlantischen Oceaan. Het komt overeen met het Middellandsch ras van Houzé en met het moderne Cro-Magnonras.

Va. Het Noord-Westelijk ras (Nord-occidentale) van Noordwest-Ierland, Wallis en Oost-België is groot van gestalte, onderlanghoofdig (index 78-79), heeft kastanjebruine haren en sluit zich waarschijnlijk bij het vorige aan.

VI. Het Adriatisch of Dinarisch ras is bruin, hooggewassen, breedhoofdig, (index 85-86) en wordt in zijn zuiversten vorm aangetroffen aan de Noordkust van de Adria en in Bosnië, Dalmatië en Kroatië. Het is ook in Noord-Italië, in Romagna en in Venetië, onder de Slovenen en de Ladijnen, in Grauwbunderland, op de Langres-hoogvlakte, langs de Saône, de Moezel en in de Ardennen verspreid. Zijn kenmerken zijn bruin of zwart haar, donkere oogen, rechte wenkbrauwen, een lang gezicht, een fijne, rechte neus en een lichtbruine huid. Niet zoo scherp afgeteekend vindt men dit ras ook in N. W. Bohemen, in Zuid-Elzas, in Fransch-Zwitserland, benoorden de Loire, in de Karpaten onder de Polen en de Roetenen, onder de Oekrajiners en waarschijnlijk in Servië en Albanië.

VIa. Het Onderadriatisch ras is niet zoo breedhoofdig (index 82-83) als de Adriatische hoofdstam en is ontstaan uit de vermenging van dit ras met het Ondernoordelijk ras (Ia). Het is gevestigd in Noord-Frankrijk (Orne, Eure-en-Loir, Champagne, Vrijgraafschap, Lotharingen, Vogeezen) in Luxemburg, Noord-Elzas, Rijnland, Zeeland, Beieren, Duitsch-Oostenrijk, Tirol, Lombardije en

Venetië. Het is het Lotharingsch onderras van Collignon.

Benevens deze stammen en gedeeltelijk met hen versmolten treft men menschen van het gele ras in Noordoost-, Midden- en Zuidoost-Europa aan: Finnen, Oegriërs, Magyaren, Tartaren en Turken. De zwervende Zigeuners zijn waarschijnlijk uit Indië herkomstig.

Deniker onderscheidt eerder bestaande varieteiten dan rassen, welke volgens Topinard abstracte begrippen zijn, die boven de werkelijkheid zweven. Zijn zes hoofdrassen worden gemakkelijk tot vier herleid. Het Adriatisch of Dinarisch ras is volgens Ripley een goede benaming voor het breedhoofdig langer ras, dat Joegoslavië tot kernland heeft. Zijn onderrassen zijn varieteiten van de hoofdrassen en het gevolg van kruisingen tusschen de verschillende lagen der Europeesche bevolking. Misschien is de aanwezigheid van millioenen Joden in Polen niet zonder invloed geweest op de korte gestalte van het Weichelras, dat zeker in nauwe aanraking met het Noordelijke is geweest. Vermenging met blonde Oostzeebewoners, met Finsche en met Mongoolsche stammen kan de oorsprong van het Oostelijk ras zijn, hetwelk volgens Ripley een vertakking van het Alpine is.

III

In een lezing over *Nationaliteit en Ras* heeft P. Chalmers Mitchell [12]) scherp willen doen uitkomen hoe weinig de begrippen volk en ras elkaar dekken. „Het zonderlingste van den toestand is," aldus luidt N. v. Suchtelen's vertaling, „dat de Vlamingen van oorsprong Noordsch of Teutoonsch zijn, dat wil zeggen zij behooren tot het ras waartoe de Duitschers *beweren* te behooren maar in werkelijkheid *niet* behooren; terwijl de Walen, die zichzelf graag voor Latijnen houden, kenmerkend Alpinen

[12]) *Evolutie en de Oorlog*. Uit het Engelsch. W. B. Amsterdam. 1917.

zijn, dat wil zeggen behooren tot hetzelfde ras dat in het Duitsche Rijk het overwicht heeft."

Hierdoor geeft de Engelsche zoöloog blijk van naïeve oppervlakkigheid, zooals het tijdens den oorlog paste. Evenmin als de Duitschers zijn de Vlamingen van zuivere Teutoonsche afkomst en de Noordwest-Duitschers hebben meer Noordsch bloed dan de Vlamingen. Alleen met de Zuid-Duitschers hebben de brachycephale Walen belangrijke lichamelijke kenmerken gemeen, namelijk den hoogen schedelindex en de middelmatige gestalte.

Om de samenstelling van het Duitsche volk beter te doen overeenkomen met hun rassenideaal hebben dweepzuchtige volgelingen van Graaf Gobineau de bevordering van het Noordsch of Germaansch ras op het programma der eugenitiek gebracht. De schrijver van *Essai sur l'inégalité des races humaines* is wellicht de eerste, die de stelling heeft verdedigd, dat het Arisch, Noordsch of Germaansch ras tot heerschen is bestemd. Uit de geschiedenis kan men bewijzen halen voor alle meeningen. Het feit, dat in Duitschland en in West-Europa het Noordsch type veelvuldiger is onder den adel dan onder de lagere standen, is voor Gobineau een bewijs der meerdere voortreffelijkheid der groote, blonde en langschedelige menschen. Dat in de oudheid een hooge gestalte en licht haar als teekens van goddelijke of vorstelijke afkomst beschouwd werden weten wij uit Homeros. Het kunstideaal bij de Grieken heeft vormen geschapen, welke niet die van het Alpine noch die van het Middellandsche ras zijn. Zusters van de goudlokkige Aphrodite zal men eerder in het Noordwesten dan in het Zuiden aantreffen. Groot, blond en langschedelig waren de veroveraars. Groot en lichtkleurig waren de Homerische goden en helden. Ook in Indië beschrijven de Edda's de dienstbaren als korter en donkerder dan de heeren. Ripley onderschrijft Gobineau's meening, dat in Frankrijk, Duitschland, Oostenrijk en Groot-Brittannië de hoogere standen lichter van haar en oogen dan de boeren zijn en dat zij

zich door hun lichaamslengte onderscheiden [13]).

De Duitschers, die het blond Germaansch ras hebben gevierd als de oorspronkelijke Ariërs, de voorhistorische dragers der Europeesche beschaving, werden door de anthropologische onderzoekingen zeer teleurgesteld. Zij hebben zich vernederd gevoeld doordat deze het rasverschil tusschen Noord-, West-, Zuid- en Oost-Duitschland ruchtbaar hebben gemaakt. Duitsche geleerden hebben de donkere kleur, de kortere gestalte en den hoogen schedelindex, dit laatste stellig ten onrechte, aan den invloed der omgeving toegeschreven en niet aan de afstamming. Volgens J. Ranke is de breedhoofdigheid in de Alpen bodenständig, evenals in alle hooge berglanden [14]).

Voorstellen, als die van L. Reiner om langs wettelijken weg de voortplanting der niet-Noordelijke elementen in Duitschland te verhinderen, zijn in het buitenland aan de vergetelheid ontrukt om de barbaarschheid der pangermaansche rassenpolitiekers nogmaals te ontmaskeren. Spreken van „Reinzucht der nordischen Rasse" alsof de menschen als paarden werden gefokt, kan wel den lachlust, doch niet de verontwaardiging wekken van wie zich niet a priori ergert, wanneer de „vijand" een niet algemeen gangbare meening verkondigt.

Door de uitschakeling der in Duitschland zoo talrijke Alpinen — een droombeeld, dat trouwens te gek is om zijn verwezenlijking zelfs in een verre toekomst te verwachten — zou de samenstelling van het Duitsche volk niet verbeteren, aangezien het physisch weerstandsvermogen bij het Alpine ras hoogstwaarschijnlijk sterker is dan bij het Noordsche bestanddeel [15]).

Het komt in de eerste plaats erop aan de kultuur-

---

[13]) Pittard trekt deze door Ripley vastgestelde feiten in twijfel.

[14]) In Spanje hebben de bewoners van het hooggebergte nog langere en smallere hoofden dan de anderen.

[15]) L. STODDARD, t.a.p. Ch. VI Alpinized Germany, schrijft het verval van het Duitsche volk toe aan de afneming van het trotsch en wilskrachtig Noordsch bestanddeel sedert den Dertigjarigen Oorlog.

volken te behoeden voor het verval, waartoe zij door hun belast erfelijken aanleg vanzelf neigen. Geen volk in Midden-Europa is heden minder dan het Duitsche gevrijwaard tegen lichamelijken en geestelijken ondergang. Niet een eenzijdige richting in het bevolkingsvraagstuk is bevorderlijk voor de volksteelt, maar de opheffing der volkshygiënische wantoestanden en de vermenigvuldiging der begaafdste en geschiktste eenlingen. De kinderbeperking der ontwikkelde standen en de snelle voortplanting der onderste lagen der samenleving werken samen om het beschavingspeil te doen dalen en verminderen het weerstandsvermogen van het volk. Bovenal, zegt W. Schallmayer [16]), is in elk bijzonder ras individueele selectie onmisbaar, niet alleen tot verhooging, maar ook tot behoud der degelijkheid van het ras. De vermenging der nauwverwante Europeesche stammen heeft in menig opzicht heilzame gevolgen voor de ontwikkeling der menschheid gehad, hoezeer zij ook de anthropologische schemata in de war heeft gebracht. Dit is de meening van een hartstochtelijken bestrijder van Gobineau en deze heeft tegenstanders onder de voornaamste Duitsche anthropologen o.a. J. Ranke en F. v. Luschan. Het Noordsche type komt in Zuid- en Oost-Duitschland niet genoeg voor om de Duitschers te beschouwen als het volk, dat het ideaal van den Franschen schrijver het meest benadert [17]). Heeft A. de Quatrefages in 1871 de Pruisen niet uitgemaakt voor een minderwaardig ras, dat tot dezelfde groep als de Finnen, de Lappen en de stammen van Noord-Rusland behoort? Het rasvooroordeel is stellig niet specifiek Duitsch en de geschiedenis heeft alreeds het ongunstige oordeel van den schrijver van *La Race Prussienne* over de Finnen gewraakt.

---

[16]) *Vererbung und Auslese*, IV. Aufl. Jena, blz. 375—389.

[17]) Gobineau heeft het trouwens nooit gedaan. Hij was een te goede opmerker om niet te zien hoezeer het Duitsche volk gemengd is. Van alle volken, die uit Skandinavië herkomstig zijn, zegt hij in het tweede deel van zijn werk, hebben alleen de Angelsaksen iets van het Arisch wezen bewaard.

Het is anderzijds erg overdreven vol te houden dat rasvermenging de bevolking van een land meestal veredelt. Het tegendeel spreekt uit het verval van het Grieksche volk na zijn kruising met de overwonnen Balkanstammen en met de Barbaren, die na onze tijdrekening het oude Hellas hebben overstroomd. A. G. Mörzer heeft in een lezing [18]) over *Het bevolkingsvraagstuk* in het licht gesteld, dat vermenging niet tot verbetering, doch tot verslechtering leidt: „Zoo staat het ras der echte Amerikanen, voortgekomen uit afstammelingen van Hollanders en Engelschen verre boven hetgeen door immigratie en vermenging met Indianen en Negers thans als doorsnee-Amerikaan kan gelden". Het onderzoek van Prof. Brigham omtrent de geestelijke begaafdheid der soldaten staaft dit met sprekende cijfers.

Gobineau, die thans in Frankrijk herdrukt, gelezen en bewonderd [19]) wordt, heeft destijds in den anthroposocioloog G. Vacher de Lapouge een aanhanger gevonden, die een rassenfanatieker is als de dolste pangermaan. Heeft hij niet beweerd, dat men in de twintigste eeuw zou vechten om een paar graden verschil in den schedelindex? Zijn bewondering gaat naar het ideaal Noordsche type, den grooten, blonden, langschedeligen Homo europaeus, den fellen voorstander van den vooruitgang, die alles denken en willen durft, terwijl de kleine, bruine en kortschedelige Homo alpinus vernuftig, doch bedeesd en wantrouwig tegenover den vooruitgang is. De eerste heeft boven alles de vrijheid lief, de tweede zoekt naar een meester, die hem door het leven leidt. Het ras en niet de omgeving is, volgens Lapouge, de hoofdfactor in de geschiedenis [20]). Hij heeft in *Les Sélections sociales* den weg aangewezen om de lagere raciale elementen te verwijderen. Vacher de Lapouge en Reiner mogen elkander

[18]) Op 10 Mei 1923 in de *Nederlandsche genetische Vereeniging.*
[19]) Cfr. het Gobineaunummer van *Europe*, 1 Oct. 1923.
[20]) Van dezelfde meening zijn Lothrop Stoddard en vele Amerikaansche geleerden en staatkundigen.

broederlijk de hand toereiken: zij streven naar hetzelfde ideaal en het is Lapouge's vaste overtuiging, dat het gemakkelijk bereikbaar is [21]).

Algemeen wordt aangenomen dat de dolichocephale Germanen en de brachycephale Alpinen lichamelijk en ook geestelijk verschillen. Ripley spreekt van den Alpinen mensch als van een landelijk type, meer geneigd tot sedentarisme en behoudsgezind van aard. Blijven de korthoofden doorgaans waar zij geboren zijn, de langhoofden daarentegen trekken graag naar de steden. Zij hebben ongetwijfeld meer durf en wilskracht.

Wat den donkerharigen te goede komt in den strijd om het bestaan is hun grooter weerstandsvermogen tegenover de ziekten. Dit werd namelijk in den secessieoorlog berekend voor een millioen Amerikaansche soldaten. Boxter heeft vastgesteld, dat de donkerharigen niet zoo vaak ziek worden en gemakkelijk herstellen. Waar de twee rassen samenwonen, neemt het Noordsche over het algemeen niet procentsgewijze toe, doordat de stedelijke selectie den invloed ondergaat van nog andere factoren dan het trekken van een bijzonder element naar de steden. Deze selectie is eerder een physiologisch en maatschappelijk dan een raciaal proces.

Ripley heeft een aantal feiten verzameld, die deze stelling staven. De vermelding van een paar zal hier volstaan: In België, Baden en Zwitserland is de stedelijke bevolking hooger van gestalte dan de plattelandsche. Slechte hygienische toestanden zouden elders de oorzaak der omgekeerde verhouding zijn. Terwijl de dolichocephalen talrijker in de groote Europeesche centra zijn, vindt men een abnormaal hoog percentage donkere oogen namelijk

[21]) Van Lapouge's optimisme is thans weinig overgebleven, als blijkt uit zijn stuk Dies irae. La fin du monde civilisé in het vermeld nummer van *Europe*. Als oorzaak van het verval der Europeesche volken noemt hij in de eerste plaats de werking der sociale selectie, waardoor in een gemengde bevolking het lagere ras het hoogere verdringt. De hooger standen, die de kultuurdragers zijn, sterven overal uit. Van Noord-Amerika is in de toekomst iets te verwachten, omdat het den stroom der minderwaardige landverhuizers te Ellis Island afleidt en strenge eugenische wetten uitvaardigt.

onder de schoolkinderen in Duitschland. Dit brengt men in verband met de hoogere levenskansen der meer gepigmenteerde kinderen.

Op het voetspoor der Duitschers hebben Fransche anthropologen de oorspronkelijke Ariërs met het Alpine ras willen vereenzelvigen om het kernbestanddeel van hun volk van aloude adelsbrieven te voorzien. Gelijk sommige Duitschers trotsch op hun lange schedels zijn treft men Fransche geleerden aan, die de breedhoofdigheid prijzen als een kenmerk van hooger ontwikkeling. Van den Fransch-Belgischen anthropoloog E. Houzé vertelt zijn lofredenaar Dr. Ed. Willems, dat hij, als goede zoon van een Franschman, gansch zijn leven in de bres voor de brachycephalen stond. Wanneer hij door zijn studie ertoe gebracht was over de „neolithische langhoofdige invallers" te schrijven, kregen dezen er van langs [22]). Houzé, wiens hoofdindex 84 was, liet zijn haat oplaaien tot de dolichocephalen uit den laten steentijd. Zijn hartstochtelijke natuur maakte hem reeds vóór den oorlog tot een nuchter oordeel weinig geschikt [23]).

Uit samengegroeide menschenstammen in afwisselende verhoudingen zijn de Europeesche volkeren gevormd en de verscheidenheid hunner raciale bestanddeelen heeft niet weinig bijgedragen om hun volksaard te bepalen. Op de eigenaardigheid van het volkswezen heeft over het algemeen het overwegend element zijn stempel min of meer krachtig gedrukt.

Voor de ontwikkeling van het karakter is het aandeel van het ras of van de rasvermenging vaak beslissend. Niet alleen lichamelijk maar ook geestelijk [24]) is er iets blijvends in de raseigen-

---

[22]) *Bulletin de la Société d'Anthropologie de Bruxelles*, 1922, T. XXXVII, blz. 23—24. De Zwitser Pittard neemt het insgelijks voor de brachycephale Alpinen op tegen de dolichocephale Teutonen.
[23]) „Aucune science autant que l'anthropologie n'exige le calme et la raison, nulle me prête davantage aux entrainements personnels". P. TOPINARD, t.a.p., blz. 30.
[24]) De staatsaanhankelijkheid is heel wat anders. Zij kan bij stamgenooten verschillen, dewijl historische en sociale factoren dikwijls machtiger zijn dan bloed- en taalverwantschap.

schappen. Deze zijn aangeboren en organisch, zoodat de volksaard, minstens voor een goed deel het gevolg is van de anthropologische componenten. Een volk bezit bovendien aangeworven eigenschappen, die in verband staan met zijn omgeving, zijn levensomstandigheden en zijn geschiedenis.

Op de vorming van de taal, op de handhaving van de taal heeft benevens de wereldgebeurtenissen het ras een zij het dan geringen invloed.

Ripley, die niet zonder eenigen grond beweert dat: „Language is not a test of race. It is a test of social contact", die geen verband tusschen taal en menschenstam wil zien, haalt eenige feiten aan, welke tegen het absolute in zijn stelling spreken. In Zuid-Tirol zijn de Duitschsprekenden langer van gestalte dan de Italiaanschsprekenden en taal- en lengtegrenzen wijken daar niet van elkaar af [25]). Roussillon (Oost-Pyreneeën), het eenig Fransch gewest, waar Catalonisch gesproken wordt, heeft een Iberische, langschedelige bevolking, terwijl de aanpalende Provençaalsche departementen breedhoofdig zijn. In Béarn kan men Baskisch- en Franschsprekenden lichamelijk onderscheiden, de eersten zijn hooger van gestalte en hebben een driehoekig gelaat. Merkwaardig genoeg, schrijft Ripley van België: „Language here follows closely in the footsteps of races". Op de Britsche Eilanden is de donkere haarkleur een kenmerk der Keltischsprekenden, alsook dergenen, wier voorouders nog in de achttiende eeuw de oude volkstaal gebruikten. Bij hen zijn de gelaatstrekken onregelmatiger en grover dan bij hun Germaansche staatsgenooten. Voorbeelden te over om te bewijzen, dat aanvankelijk in den grauwen vóortijd stam en taal één waren. Zelfs in den Elzas zijn met zeer weinige uitzonderingen de bewoners der Duitschsprekende gemeenten langer dan die van de Fransche.

De slotsom is dat in de volkenkunde absolute stellingen misplaatst zijn. Ofschoon ras en volk

[25]) In dit bijzonder geval ontkent Pittard den invloed van het ras niet.

begrippen zijn, die elkaar niet dekken, is het zeer verkeerd te verkondigen, dat zij niets gemeens hebben. Het anthropologisch onderzoek en de geschiedenis der vestiging der Europeesche stammen spreken beide tegen een radicale opvatting.

IV

De vondsten van menschelijke overblijfselen uit het steenen tijdvak zijn te schaarsch en hun oorsprong is meestal te onzeker om met vaste hand het heen en weder trekken der diluviale rassen op de kaart van Europa te teekenen en bijzonder om de palaeolithici, de menschen uit den vroegen steentijd, en de hedendaagsche rassen aaneen te schakelen [26]).

Ongetwijfeld waren de eerste bewoners dolichocephalen en dezen worden onder twee hoofdrassen gerangschikt: het Neandertal-ras en het Cromagnon-ras. Het oudste, Homo primigenius, vertoonde in het geraamte zeer groote verschillen met de latere geslachten. Volgens Gorjanović-Kramberger zetten niettemin de Eskimo's de Neandertaloïde rassen voort. Forrer gelooft dat de Australiërs afstammelingen van den Neandertaloïden Homo Mousteriensis zijn. Wanneer Ripley schrijft, dat de oudste en laagste onderlagen der Europeesche bevolking hyperdolichocephaal waren en dat zij thans door het Middellandsch ras het zuiverst vertegenwoordigd zijn, dan staat de schedelindex meer vóor zijn oogen dan de grove gelaatsvormen en de vooruitstekende kin.

Sommigen beschouwen de Lössmenschen (uit Galley Hill in Kent, Brünn, Combes Capelle in Périgord enz.) als overgangsvormen (Homo Aurignacensis) tot het tweede langschedelige ras

[26]) Behalve de handboeken van Birkner, Deniker, Ripley, zie: J. DÉCHELETTE, *Manuel d'Archéologie préhistorique*. Paris, 1908. A. HEILBORN, *Der Mensch der Urzeit*. IIe Aufl. Leipzig, 1910. H. OBERMAIER, *Der Mensch der Vorzeit*. Berlin, 1912. O. HAUSER, *Der Mensch vor 100.000 Jahren*. Leipzig, 1917. A. RUTOT, *La préhistoire*. Bruxelles, 1918. J. DE MORGAN, *L'Humanité préhistorique*. Paris, 1921.

uit het palaeolithicum, de Cro-Magnon-stammen, die alreeds de kenmerken van den Homo recens hebben. Cro-Magnon is eigenlijk een verzamelwoord, die al de typen vereenigt, welke niet tot de oorvormen der Neandertalers kunnen teruggebracht worden. Onder die stammen is men de voorloopers der hedendaagsche rassen gaan zoeken. Volgens A. Rutot zijn de Löss- of Aurignac-menschen de voorvaderen van het Iberisch ras en zijn de Cro-Magnon's de Atlantische voorouders van het Noordsche ras. Klaatsch beweert daarentegen, dat er verwantschap is tusschen de rassen van Brünn en Galley Hill en de Germanen en dat de vondst van den Homo Aurignacensis door Hauser zijn vermoeden bevestigt. De Quatrefages' veronderstelling, dat de Cro-Magnon-holbewoners met het rendier na het einde van het Magdaleniaan-tijdperk naar het Noorden zijn getrokken en dat de Eskimo's hun nakomelingen zijn, berust op zeer losse gronden, evenals die van Klaatsch en van Wilser. Dezen noemen in de plaats der Eskimo's resp. de kortschedelige (!) Lappen en de langschedelige Skandinaviërs [27]).

Evenzeer als over de plaats welke aan den Aurignac-mensch moet toegekend worden, gaan de meeningen uiteen over de aanwezigheid van echte brachycephalen in den vroegen steentijd, terwijl Topinard, Rutot e.a. den palaeolithischen ouderdom der breedschedeligen van Grenelle bij Parijs en Furfooz bij Dinant aannemen, betwijfelen Obermaier en in mindere mate Deniker, dat de Grenelle-schedels uit het diluviaal tijdvak herkomstig zijn.

De oorspronkelijke bevolking van Spanje, Engeland, Frankrijk, België en Midden-Europa was voorzeker dolichocephaal. Zelfs Auvergne, het zuiverst Alpine gewest van Frankrijk, was in het palaeolithicum door langhoofden bewoond, evenals

---

[27]) Over het belang van het negroïde ras — een paar schedels zijn bij Mentone ontdekt — gaan de meeningen zeer uiteen. Misschien zijn de negroïden de eerste Europeesche kunstenaars geweest.

de Po-vlakte en het nadien hyperbrachycephaal geworden Beieren.

De oudste breede schedels heeft men in België in het Lesse-dal opgedolven en zij behooren waarschijnlijk tot het einde van den vroegen steentijd. Later was West-België hoofdzakelijk dolichocephaal, Oost-België brachycephaal en Midden-België gemengd. Tijdens den eersten neolithischen tijd waren er in België breedschedeligen, die volgens Rutot het palaeolithisch geslacht voorzetten. Heden treft men nog in de Ardennen en in de bosschen van Midden- en Neder-België menschen met donkere oogen en haren, die gluiperig en twistziek van aard zijn en die hunne afstammelingen zouden zijn.

Ofschoon talrijke vondsten ons met de lichamelijke vormen der menschen uit den laten steentijd hebben bekend gemaakt, zijn de vraagstukken nopens de herkomst en de tochten der oorstammen niet bevredigend opgelost.

Gedurende het neolithicum hadden de meeste bewoners van Spanje, Frankrijk en België, lange en smalle hoofden; bijna alle Skandinaafsche schedels en de Engelsche uit de long barrows (dolmens, hunnebedden) hebben een zeer lagen index. In Rusland heeft men in de koerganen (grafheuvels) van dien tijd lange schedels (index 75—78) gevonden. Daarentegen in Zwitserland waren toen alreeds vele brachycephalen gevestigd. Tegen het einde van den tijd van den geslepen steen kwam in Italië en in de Balkanlanden een breedhoofdig ras te voorschijn. De bevolking van Duitschland en Oostenrijk was reeds gemengd; naast de langhoofden trof men daar korthoofden aan.

Het is derhalve zoo goed als zeker, dat na de gedeeltelijke bezetting van West-Europa door langschedelige stammen, o.a. door de begaafde en kunstvaardige Cro-Magnon's [28]), die vermoedelijk Afrikanoïden waren, de inval plaats had, waarschijnlijk

[28]) P. Rodet veronderstelt dat de Cro-Magnon's uit het Noord-Oosten zijn gekomen en geen aandeel aan de Aurignac-beschaving hebben gehad. Deze zou van Afrikaanschen oorsprong zijn.

uit Azië, van brachycephale stammen. Nederzettingen van dit ras vormen een onafgebroken keten van den Atlantischen Oceaan tot ver in Rusland. Bijna ideale Alpine kenmerken hebben de veelbesprokene Galtsja's uit Ferghana in het Pamirgebergte.

Volgens Topinard is de meerderheid van het Fransche volk Keltisch van afkomst en zouden deze Kelten reeds in het neolithicum Gallië zijn binnengeslopen, terwijl de lang- of middelhoofdige Galliërs eerst in den ijzertijd met geweld binnendrongen. Aangezien het woord Kelt dubbelzinnig is en een anthropologische en een ethnische beteekenis heeft, verkiezen de meeste anthropologen den naam Alpinen voor de brachycephale stammen, die zich als een wig tusschen de dolichocephale Noorderlingen en Zuiderlingen hebben geschoven.

Het is moeilijk te beslissen of het meer dan een gissing is dat het langschedelig noordelijk ras uit het zuidelijke is ontstaan en of zijn lichte haren en zijn hooge gestalte het gevolg der omgeving en der kunstmatige teeltkeus zijn.

Hallstatt in Salzkammergut was het voornaamste centrum der Alpine kultuur, welke het brons bewerkte en in mindere mate het ijzer. Voor een deel heeft zich de Hallstattsche beschaving ter plaatse ontwikkeld. Zij wordt vaak met de Keltische vereenzelvigd [29]). In de oudste begraafplaatsen heeft men daar lange, in de jongste, korte schedels gevonden. Ook in Tsjechoslovakije waren in den bronstijd, evenals in den steentijd, dolichocephalen gevestigd. Nergens in Midden-Europa is het Alpine ras het oudste, wat men ook beweerd heeft.

Volgens Ripley is er een zekere verwantschap tusschen de vóor-Etrurische, de vóor-Helleensche en de Hallstattsche kultuur, en derhalve tusschen al de volken, die in Europa de kennis der metalen ingevoerd hebben. Zij allen zouden breedschedelig zijn

[29]) De eerste Hallstatters waren dolichocephalen derhalve geen Alpinen. In onzen tijd heeft de plaatselijke bevolking een lager index dan de meeste Oostenrijkers.

geweest, zooals de bouwers der paalwoningen in Zwitserland en de Villanova-stammen in Italië. Onvast is de grond waarop de palaeontologen voortschrijden.

Tijdens den bronstijd waren er in Engeland hypobrachycephalen (index 81), wier schedels men uit de round barrows (tumuli) heeft gehaald. Zweden en Denemarken hadden toen lang- en middelhoofden. In Rijnland en Zuid-Duitschland woonde het langschedelig ras, dat de Reihengräber aanlegde en dat voor het typisch Germaansch wordt gehouden. Tot in Zwitserland heeft het zijn sporen gelaten: In de La-Tène-nederzettingen vindt men brachy- en dolichocephalen.

Vijf honderd jaren vóor onze tijdrekening was Zuid- en West-Europa bewoond door stammen, die onder de zoogenaamde Indo-Europeesche groep niet kunnen gebracht worden. In het Iberisch Schiereiland en in Zuid-Gallië tot aan de Garonne en de Rhône waren de Iberiërs gevestigd, vertegenwoordigers van het Iberisch ras, het Iberischeilandsch ras van Deniker of het Middellandsche ras (Homo Mediterraneus). Men veronderstelt dat de Basken, wier taal niet Arisch is, hun nakomelingen zijn. Dezen zijn echter allen niet dolichocephaal en kort van gestalte, wat op een Keltische en Germaansche infiltratie wijst.

Aan de Iberiërs grensden in Zuid-Gallië de breedhoofdige Liguren [80]), die het land tusschen Rhône en Po bewoonden. Duister is de herkomst der Pikten, die vóor den inval der Britten niet alleen Noord-Schotland, maar waarschijnlijk heel Brittannië bevolkten. Hun Germaansche oorsprong is ver van bewezen.

Niet-Arisch was en is nog de bevolking van Noordoost-Europa, de hyperbrachycephale Lappen

[80]) Over de Liguren loopen de meeningen zeer uiteen. Sommigen houden hen voor de dolmen-bouwers en de eerste bewoners der paalwoningen. Cfr. J. DE MORGAN, t. a. p. Pittard veronderstelt, dat het volk hetwelk de megalithische monumenten oprichtte, langhoofdig en lang van gestalte was.

en al de Finsche stammen, die na lange omzwervingen hun woonsteden tusschen de Oostzee en den Oeral hebben neergezet.

Groote volksverschuivingen hebben steeds plaats gehad en de eerste zijn in dichte nevels gehuld. Zelfs voor het klassieke Griekenland ontbreekt het materiaal om de oude volksstammen tot bekende rassen met zekerheid te herleiden. Vóor den inval der Doriërs (13e eeuw), die Ridgeway voor een vertakking der Hallstatters aanziet, was de bevolking van Hellas niet Indo-Europeesch. Pelasgen, Lelegen en Kariërs, allen uit Klein-Azië herkomstig, hadden van oudsher bezit genomen van het land, waar na de vijftiende eeuw de Aegeïsch-Mykenische kultuur uitbloeide. Stephanos meent, dat de Pelasgen breedschedelig, en Zampa dat zij langschedelig waren, zooals hunne verwanten, de Etruriërs. In de oude beschavingslanden zijn de rassenvraagstukken niet gemakkelijker op te lossen dan in de streken, die aan de klassieke kultuur niet hebben deelgenomen. De Hellenen waren stellig dolichocephaal. Naar hun lichaamslengte kunnen wij slechts gissen, omdat geen volledige geraamten uit dien tijd zijn bewaard. De welbekende hooge gestalte en de lichtharigheid der Homerische helden heeft velen verleid hen te beschouwen als leden van den Noordschen Germaanschen stam. De ideaalhoofden der Grieksche plastiek zijn daarentegen brachycephaal. De lichamelijke vormen van het hedendaagsche Grieksche volk, behoudens zijn Albanische en Slavische bestanddeelen, pleiten voor zijn verwantschap met het Middellandsche ras. De oudste Minoaansche bevolking op Kreta had lange hoofden.

De gegevens zijn te schaarsch om te bepalen of de Kimmeriërs, die duizend jaar vóor onze tijdrekening aan de Noordkust der Zwarte Zee woonden en hun verwanten de Tauriërs Mongolen waren. Van de Skythen, die hen in de achtste eeuw verdrongen, waren minstens de leidende standen Iraansch.

Thraciërs en Illyriërs hadden twintig eeuwen vóór onze tijdrekening den Balkan veroverd. Eerst woonden zij in het Donau-gebied. De brachycephale neolithikers van Nagy Sap zouden volgens Rutot de voorouders der Illyriërs zijn. Deniker heeft hen met het lang opgeschoten en breedhoofdig Dinarische ras vereenzelvigd, dat nog heden een groot deel van Joegoslavië en Albanië bevolkt.

In Midden-Italië zijn omtrent de elfde eeuw de langschedelige Etruriërs of Tyrrheniërs uit Klein-Azië gekomen en zij hebben tegen het einde der vijfde eeuw het centrum der Villanova-beschaving in de omstreken van Bologna veroverd. De uit het Noorden afkomstige Italikers (Umbriërs, Osken, Latijnen), volgens Helbig de voorloopers der Villanova-stammen, zouden door de Etruriërs naar het Zuiden zijn verdrongen. Onder den druk der brachycephale Italikers zijn de Siculen naar Sicilië verhuisd. De wisselende rasvermenging in de Italiaansche gewesten en eilanden heldert het verschil op, dat in den volksaard der verscheidene Italiaansche volksstammen zoo treffend is. Sardinië, Sicilië en Zuid-Italië zijn door den band dolichocephaal.

Het sedentarisme is niet altijd de karaktertrek der Kelten geweest. In de zevende eeuw trokken zij uit hun Alpenlanden en Gallië naar Brittannië. Deze eerste volksgolf noemen de Engelsche schrijvers de oude Kelten. In de vijfde eeuw kwamen nieuwe Kelten over den Rijn en onder den naam van Britten veroverden zij Brittannië en als Keltiberiërs Spanje. Jutland, Duitschland en Nederland bleven van hun invallen niet verschoond. Tot in Skandinavië hebben zij sporen gelaten.

De klassieke schrijvers beschouwen Galliërs en Germanen als verwanten, en beschrijven beide volken als lang van gestalte en lichtblond van haar, de Galliërs in mindere mate echter dan de Germanen. Deze Galliërs drongen in 392 in Italië en rukten in 279 als Galaten [31]) Klein-Azië binnen. Vol-

[31]) Pittard en vele anthropologen bevestigen de meening van Diodorus Siculus en Ammianus Marcellus, die de Galaten beschrijven als lang en blond. Zij zouden bovendien dolichocephaal zijn geweest.

gens Topinard [32]) waren zij een zeer krijgszuchtig volk, dat hij scherp van het Keltisch element in Frankrijk onderscheidt en dat over dit laatste heerschte [33]). Toen Julius Caesar Gallië veroverde was het door drie rassen bevolkt: het Gallische, Kymrische of Belgische, lang en blond, het Keltische, breedhoofdig en bruin van haar, en in Aquitanië het Iberische, dat thans weinig raskenmerken aan het Zuid-Fransche volk overgelaten heeft.

De Indo-Germanen omvatten niet uitsluitend volken van het Noordsche ras. Zij zijn niet uit een enkelen menschenstam ontsproten. Zij vormen een taalgroep en hun herkomst wordt in het volgend hoofdstuk besproken. De Germanen, het volk der Reihengräber, waren in den aanvang groot, blond en langhoofdig. Volgens Tacitus hadden zij eigen lichaamsvormen. Andere klassieke schrijvers verwarren voortdurend Germanen, Kelten en Galliërs. In den historischen tijd rukten de Germaansche stammen Gallië, Brittannië en de Alpenlanden binnen en verspreidden zich over Zuid- en Oost-Europa. In de tweede eeuw onzer tijdrekening begon de groote volksverhuizing, die de hedendaagsche raciale verhoudingen teweegbracht. De druk kwam uit het Oosten. De Germanen hadden de Slaven achter zich en dezen moesten voor de Mongolen wijken.

In de vijfde eeuw verwoestten de Hunnen West-Europa zonder zich anders dan sporadisch met de bevolking te mengen. De Avaren staken in de derde eeuw Salona in brand en bereikten de Adria. Zij worden thans meer in archaeologische geschriften dan in ethnographische verhandelingen herdacht. Van al de Mongolen die den Donau overstaken slaagden alleen de Magyaren erin een rijk te stichten, dat zich tot in onzen tijd handhaafde. De Bulgaren, die van gelijksoortige herkomst zijn, hebben te veel

---

[32]) Cfr. TOPINARD, *Eléments d'Anthropologie*, blz. 477—9.
[33]) In *L'Homme dans la nature* spreekt Topinard van de Kelten als van gewoonlijk overwonnen rassen zonder geschiedenis, die naar de bergen waren gevlucht en die door de omstandigheden sedentarisch zijn geworden.

Balkansche bestanddeelen opgenomen om als een echt Toeranisch volk aangeteekend te worden.

Over het algemeen hebben de Noren met hun rooftochten weinig blijvends tot stand gebracht. In de meeste landen, die zij bemachtigden, gingen zij vroeg of laat in de vroegere bevolking verloren.

Gelijk de Germanen in Zuid- en Oost-Europa als volk verdwenen, werden na de twaalfde eeuw de Slavische stammen tusschen Elbe en Oder door de Duitschers verdreven of opgeslorpt. Aan den drang naar het Oosten der Germanen heeft de overwinning der Entente tijdelijk althans een einde gesteld.

De groote inval der Mongolen in Rusland had in de dertiende eeuw plaats en zijn invloed op de rasvermenging der Russen is aanzienlijk geweest. Toen in de vijftiende eeuw de Russen zich bevrijdden, was hun Alpine karakter zeer gewijzigd, lichamelijk en zedelijk.

In Iberië, dat evenals Gallië, Italië en Griekenland door Germanen werd overrompeld, hebben de Arabische verovering en de vestiging van zoovele Joden de rasvermenging vermeerderd. Anderzijds waren de meeste toegevloeide Moslems Berbers, stamverwanten van het Iberische ras. Meer invloed had de vestiging der Turken op den Balkan; doch zij werden door hun harems meer raciaal beïnvloed dan de christelijke bevolking. Hun terugtocht naar Azië dagteekent vooral van den Turksch-Russischen oorlog (1877—78). De uitwisseling van minderheden tusschen Turkije en Griekenland zal hun verwijdering nog verhaasten, behalve in Oost-Thracië.

Elders heeft de menschenslachting der twintigste eeuw de sterkte der nationaliteiten meer veranderd dan de verhoudingen tusschen de rassen. Het is wel overbodig te zeggen, dat de volkenmoord niet veroorzaakt werd door de schedelbreedte der deelnemers, zooals Vacher de Lapouge zoo lichtzinnig heeft geprofeteerd. In beide kampen stonden dolicho- en brachycephalen vijandig tegenover elkander.

In deze vluchtige schets van de verbreiding der

rassen over Europa zijn te weinig regels aan Nederland gewijd. Uit de aloude tijden zijn er de menschelijke overblijfselen schaarsch. De vroegste geschiedenis is meer door oudheidkundigen dan door anthropologen bestudeerd en onder de eersten staat J. H. Holwerda vooraan. Uit het tijdvak van den behouwen steen heeft men, behalve te Sint-Geertruid in Limburg, geen werktuigen in Noord-Nederland ontdekt, wel uit het neolithicum spitspuntige geslepen bijlen.

Holwerda [34]) noemt als oudste bewoners het langschedelig Hunnebeddenvolk, uit het land afkomstig waar de kalbas inheemsch is en de rotsgraven ontstonden en het breedschedelig volk der koepelgraven en klokbekers, dat in het vóór-Helleensch Griekenland zijn hoogste ontwikkeling bereikte. Nederzettingen van deze stammen zijn in Drente, Gelderland, Overijsel en Friesland gevonden, doch niet in het Zuidoosten, waar Gallische urnenvelden in Noord-Brabant en Limburg zijn blootgelegd. Volgens Prof. L. Bolk is het Hunnebedden-volk vermoedelijk een tak van het breedhoofdig Alpine-ras en zou Nederland langs de kust hebben bereikt, terwijl de eerste stroom van het Alpine-ras langs Maas en Schelde is gevloeid. Alpine is het hoofdbestanddeel der bevolking in Zeeland, Noord-Brabant en Limburg. Vele eeuwen nadien zijn noordelijke stammen (Friezen) uit Skandinavië gekomen. Zij drongen de breedhoofdige inwoners naar het Zuiden terug. Nog later, in historische tijden, kwamen uit het Oosten de Saksen. Zij vestigden zich voornamelijk in het Friesch woongebied. De Franken waren de laatsten. Zij vermengden zich met de Alpine bevolking van Limburg en Noord-Brabant en vormden, ook volgens Bolk, den breeden ondergrond der Vlaamsche bevolking. Het afgezonderd Zeeland bleef van den Frankischen vloed nagenoeg vrij.

Blauwe of grijze oogen hebben 70.5 pCt. en

[34]) *Nederland's vroegste Geschiedenis in Beeld.* Amsterdam 1912. - *Nederland's vroegste Geschiedenis.* Amsterdam, 1918.

blond haar 72.8 pCt. Nederlanders. Van de Zeeuwen, Noord-Brabanders en Limburgers zijn slechts resp. 60, 62 en 59.7 ten honderd blauwoogig en resp. 61, 68.3 en 63.4 lichtharig [35]). De meeste dolichocephalen wonen aan de Noordzeekust (index 77.8), behalve in Zeeland. Den hoogsten index (82.6) treft men in Limburg, volgens Prof. Kleiweg de Zwaan. Om een juist beeld te krijgen van de verspreiding der schedelvormen zouden nog talrijke metingen moeten gedaan worden [36]). De meeste Nederlanders zijn vermoedelijk middelhoofdig.

In anthropologisch opzicht sluit zich Vlaamsch-België bij de Zuidelijke gewesten van Noord-Nederland aan. Het Germaansch, noordelijk bestanddeel heeft daar de meerderheid. Het onderzoek der lichaamsvormen bevestigt de historische gegevens omtrent de nederzetting van Germaansche stammen onder de Romeinsche keizers in het ontvolkte land en tijdens de Frankische verovering.

En Ripley is van dezelfde meening als L. van der Kindere [37]) als hij zegt, dat de twee helften van België verschillen door het ras, de taal en de zeden.

Over de somatische samenstelling der Europeesche volken zal bij de behandeling van elke nationaliteit dieper ingegaan worden, wanneer de vereischte gegevens althans voorhanden zijn.

---

[35]) R. SCHUILING, *Nederland, Handboek der Aardrijkskunde*, 5e druk Zwolle, 1915.

[36]) Onder het voorzitterschap van Prof. Bolk is door de Kon. Ac. v. Wetenschappen te Amsterdam in Mei 1925 een commissie gevormd, welke een stelselmatig onderzoek zal instellen en de leemte in onze kennis zal aanvullen.

[37]) Sur l'ethnologie de la Belgique. *Congrès intern. d'anthropologie*, 6e session. Brussel, 1872. — Enquête anthropologique sur la couleur des yeux et des cheveux en Belgique. *Bulletin de la soc. roy. belge de géographie*, 1879, blz. 409—449.

TWEEDE HOOFDSTUK

DE TAAL ALS KENMERK DER VOLKEN

„La langue est devenue à notre époque le symbole le plus tangible de la nationalité."
A. DAUZAT [1]).

TAALKUNDIGEN en wijsgeeren, volkenkundigen en sociologen hebben al om strijd op het verband tusschen taal en volk gewezen. *De taal is gansch het volk* is meer dan een fraaie spreuk, het is de onwrikbare geloofsbelijdenis van elke levenskrachtige taalgemeenschap, die haar bestaansrecht verdedigt tegen den staat, welk haar vijandig is.

Wie zou durven ontkennen, dat de taal de openbaring van het zieleleven van het volk is, de spiegel van zijnen aard, het beeld van zijn ontwikkeling. Ontleende woorden herinneren aan de onderlinge betrekkingen der volken. Aloude taalvormen zijn als versteeningen, welke het verleden bewaren. De taal licht, al zij het vaak tot een geringe hoogte, den vóór-historischen sluier op, die de herkomst der volksstammen verbergt. B.v. in het Keltisch toonen, volgens Heinrich Zimmer, taaleigenaardigheden, welke het Indo-Germaansch onbekend zijn, de vermenging der Kelten met de oorbewoners van Europa aan. Jac. van Ginneken [2]) vindt in onze drie Frankische tongvallen, — Hollandsch, Brabantsch en Limburgsch — „een aantal vóór-Indo-Germaansche klankverschijnselen, die wij bijna alle gezamenlijk in andere zoowel zuivere Keltische als met Keltisch gemengde talen, vooral het Middel-Iersch, het Middel-Kymrisch en het Fransch terugvinden". Deze Keltische en vóór-Keltische inslag,

---

[1]) *La Philosophie du langage*. Paris, 1912, p. 144.
[2]) *Handboek der Nederlandsche Taal*. Eerste deel. Nijmegen 1915.

waarvan de taal getuigt, is door de anthropologen bevestigd.

Volgens de verdeeling der hedendaagsche taalvormen en -typen over het land kan men de geschiedenis der woorden, buigingen en syntactische groepeeringen weder opbouwen en het verspreidingsgebied van vroegere ingedrongen en later opgeslorpte volksstammen omlijnen. Onder de verrassingen, die deze taalgeographische methode bracht, is de hernieuwing der studie van de voorwaarden, waaronder de romaniseering van West-Europa tot stand kwam, niet de minste. Door de taalgeographische navorsching der Fransche dialecten, die Jules Gilliéron het eerst ondernomen heeft, zal men de uitgestrektheid der nederzettingen van Franken en Alemannen, Burgunden en Westgoten over de Franschsprekende landen kunnen bepalen [8]).

Tegen het algemeen gevoelen, dat Guido Gezelle kort en bondig heeft uitgedrukt: „Die geen taal heeft is geen naam weerd, waar geen taal leeft is geen volk" hebben zich geleerden en staatslieden, de eenen met min of meer spitsvondige betoogen, de anderen met veel pathos gekant. Verwarring van de begrippen ras, volk en natie is dikwijls de oorzaak der uiteenloopende meeningen van geleerden, wien het niet te doen is om eerst den staat, maar wel de wetenschap te dienen.

Volken, die anthropologische eenheden vormden, taalgemeenschappen met gelijke lichamelijke kenmerken hebben in den vóórtijd bestaan. Gemeenschappelijke afkomst is de eerste band, die de menschen tot groepen heeft vereenigd. De volksoverleveringen, die de stammen naar hunnen stamvader noemen, in den Bijbel en bij Hesiodos, hebben geen ander uitgangspunt. Thans kan men echter in het algemeen zeggen, dat eenheid van ras en taal uit de wereld is. In Europa althans is zij sinds eeuwen niet meer merkbaar. Wat niet beteekent, dat

---

[8]) A. DAUZAT, *La Géographie linguistique*. Paris, 1922, pp. 178—193.

het ras hoegenaamd geenen invloed op de taal heeft [4]). Voorbeelden liggen voor de hand en eenige zijn in het eerste hoofdstuk vermeld.

De natie, het wordt hier nadrukkelijk herhaald, is een staatkundig, geen ethnisch begrip en is derhalve niet rechtstreeks aan de taal verbonden. Vele schrijvers, en niet de minsten, gebruiken natie voor volk; anderen hechten aan dat woord geen vast omschreven beteekenis. Wanneer o.a. A. Meillet [5]) natie schrijft, bedoelt hij doorgaans volk. Dat het z. i. iets onbepaalds is, blijkt genoegzaam uit den zin: „Appartenir à une nation est affaire de sentiment et de volonté" [6]). Hierop laat hij zonder overgang volgen: „De taal is het eerste, het duidelijkste en het meest indrukmakende kenmerk waardoor een natie zich van de andere onderscheidt. Waar de verscheidenheid der talen verdwijnt, wordt het verschil in de nationale eigenschappen uitgewischt.

---

[4]) J. Vendryes (*Le Langage*, Paris, 1921) haalt om het nogmaals te bewijzen het oude voorbeeld van het negertje of Japansch kind aan, dat in Frankrijk in dezelfde omgeving als een Fransch jongentje opgevoed, evengoed Fransch spreekt. Hij voegt er bij: „le fait suffit à rendre vaine la tentative d'accorder le langage et la race (blz. 276)." Dit argument, dat geen onderscheid tusschen het aanleeren en het vormen van een taal maakt, is kinderachtig. Vendryes meent dat men ongelijk heeft, in de taal het beeld van een zekere geestgesteldheid te zien. Hij kan echter niet ontkennen, dat er een zekere verhouding tusschen beide bestaat, vermits hij zegt dat de taal somwijlen deze geestgesteldheid kan wijzigen (blz. 280). Dit alles om te besluiten dat „de taal de sterkste band is, welke de leden van een groep vereenigt. Zij is tevens het zinnebeeld en het schutswapen van hun gemeenschap" (blz. 282). Is het niet of hij schuwt het woord volk te gebruiken?

[5]) *Les Langues dans l'Europe nouvelle*, Paris, 1918.

[6]) T. a. p., blz. 96. Bij zulk een subjectieve opvatting verstuift de natie tot iets zwevends dat een ieder naar willekeur wijzigen kan..

In zijn Handleiding bij de *Studie der vergelijkende Indogermaansche Taalwetenschap*, Leiden, 1917, vereenzelvigt Prof. Jos. Schrijnen volk en natie tot een ethnologisch begrip met het gevolg, dat hij geen benaming over heeft voor de gezamenlijke burgers van den staat. Tegenover de z.i. in haar algemeenheid onware bewering „de taal is gansch het volk" stelt hij zonder meer de zijne: de volkskultuur is de ziel der natie. Verder heet de taal „niet de eenige maar wel de voornaamste faktor en het hoofdkenmerk" van die kultuur. In de volgende regels erkent de Nijmeegsche hoogleeraar ten slotte de eenheid van taal en volk: „Afgescheiden van dit volkswezen is taal en taalverandering ondenkbaar en onverklaarbaar; en onverklaarbaar is ook het volkswezen zonder de taal" (blz. 86—87). Niemand moet in „de taal is gansch het volk" iets volstrekt waars zoeken. Doch het benadert zoo dicht mogelijk de waarheid. Het absolute ligt trouwens buiten het waarneembare.

Waar het nationaal gevoel ontbreekt sterven de nationale talen allengskens weg". Het verkwijnen van het in de Middeleeuwen roemrijke Provençaalsch schrijft Meillet aan het gebrek aan eigen volksbewustzijn in Zuid-Frankrijk toe. Zoolang de gedachte van den beschaafden stand Fransch blijft, zullen groote dichters als Aubanel en Mistral een tijdelijken en beperkten invloed hebben.

Het uitzonderlijke en het onnatuurlijke in het gemis van samenhang tusschen taal- en volksgevoel bij zeer vele Elzas-Lotharingers is de Fransche taalvorscher [7]) achteloos voorbijgegaan. Niettemin besluit hij het hoofdstuk „Langue et nation" met deze woorden: „Er is bijna geen natie, die er niet naar streeft een eigen taal te bezitten. Een taal blijft moeielijk en jammerlijk bestaan, wanneer zij door een nationaal gevoel niet ondersteund wordt." Ligt in deze regels niet besloten, dat trots eenige uitzonderingen, welke het gevolg van staatsdwang en historische omstandigheden zijn, de eenheid van taal en volk zulke diepe gronden heeft, dat zij zich den onbevooroordeelden waarnemer noodwendig opdringt?

Tegen het vast verband tusschen taal en ras, een oude waarheid, die uitgediend heeft, maar telkens weer opgerakeld wordt, wanneer er spraak is van de verhouding van taal tot volk, wordt Amerika met zijne Europeesche staatstalen en zijne verschillende rassen, die nog nergens tot een organisch geheel samengegroeid zijn, als bewijs aangevoerd.

Zoolang Amerika een wereld is, waar de volkeren als stukjes gekleurd glas in een kaleidoskoop door-

---

[7]) De Franschen hebben te weinig en te zelden onder den taaldwang van vreemde heerschers geleden en zij hebben te veel vertrouwen in de onuitroeibaarheid van het Fransch om het verband tusschen taal en volk zoo innig te voelen als b.v. de Duitschers en al de volken die moesten strijden voor het behoud der moedertaal. Weinige Franschen zullen den Duitsch-Bohemer Fritz Mauthner begrijpen wanneer hij zegt dat „de reinste en schoonste vaderlandsliefde niets anders is dan de liefde voor de moedertaal". Ofwel dat „de liefde voor de moedertaal de eenige oorzaak van het nationaal gevoel en van de vaderlandsliefde is". *Muttersprache und Vaterland*. Leipzig 1920, blz. 12 en 14.

eengeschud worden, zoolang het zoovele loten van menschenstammen telt, die van hun eigen bodem afgesneden en verstrooid zijn, past het niet dien baaierd van in wording zijnde natiën te vergelijken met Europa, waar de arbeid der eeuwen de verschillende rassen tot volken heeft samengesmolten.

Het feit, dat Amerika in den nieuwen tijd is ontdekt, dat het door vele Europeesche staten is gekoloniseerd, dat honderdduizenden Afrikaansche negers [8]), die millioenen [9]) zijn geworden, er als slaven werden heengevoerd en dat in de negentiende eeuw uit alle Europeesche en Aziatische landen millioenen landverhuizers er heen zijn getrokken, heeft daar taaltoestanden doen ontstaan, die zoozeer buiten de norm gaan, dat de gewone maatstaf er onbruikbaar is.

Noch het trekken der vóórhistorische stammen, noch de groote volksverhuizing, noch de Mongoolsche inval zijn in Europa zulke massale verschuivingen geweest. Inzonderheid, de aanvoer van honderdduizenden zwarte slaven is een in Europa onbekend verschijnsel, dat tot de volkenteratologie behoort en dat voor immer de normale verhoudingen heeft gestoord.

Slaven moeten de taal hunner meesters aanleeren, als dezen het verlangen. In Amerika, waar zij over een zeer uitgestrekt gebied verspreid zijn, waar hunne gezinnen uiteengerukt werden en de kinderen vaak in een moedervreemde omgeving opgroeiden, kon het niet anders of de negers, die bovendien niet allen dezelfde taal spraken, noodzakelijk hun moedertaal moesten vergeten.

Onder den invloed van het ras ontstonden gemengde talen, waarin de Europeesche grondtaal niet altijd kennelijk is. In de koloniën, die achtereenvolgens in het bezit van verscheidene Europeesche mogendheden zijn geweest, wordt een echt poespas gebrabbeld, die voor oningewijden volkomen onver-

---

[8]) 400.000 in de Vereenigde Staten van Noord-Amerika (tot 1850).
[9]) 6.577.151 in de Ver. Staten in 1880, aangegroeid tot 9.828.000 in 1910.

staanbaar is. Afwijkingen in den zinsbouw overeenkomstig de hersengesteldheid van het ras, vergaande klankveranderingen en aan verschillende talen ontleende woorden zijn al dezen creoliseeringsprocessen gemeen. B.v. in het Negerfransch blijft nagenoeg niets van de Indo-Europeesche spraakkunst over. Een onwederlegbaar bewijs, dat de afstamming en de vroegere gesproken taal — het substraat — de voornaamste oorzaken zijn, die aanleiding geven tot de vorming van nieuwe talen.

Het kan derhalve niet tegen de eenheid van taal en volk, zelfs niet tegen een zeker verband tusschen taal en ras ingebracht worden, dat in de Vereenigde Staten tien millioen nakomelingen van Afrikaansche negers Engelsch radbreken of spreken. De gemeenschappelijke taal van blanken en zwarten is slechts een tolk, die woorden kan overbrengen, maar zij is geen teeken van geestelijke noch zedelijke saamhoorigheid. Voor de kleurlingen is zij het onuitwischbaar brandmerk, dat aan de slavernij van het voorgeslacht herinnert.

De zwarte bevolking met haar psyche, die van de Angelsaksische geweldig afwijkt, drukt op de Starren-en-Strepen-Republiek als een nachtmerrie [10]). De samensmelting van blanken en negers tot een organische eenheid is noch mogelijk noch wenschelijk en het vreedzaam naast elkaar wonen van beide rassen is misschien iets onbereikbaars. Geen wonder, dat ondanks de kunstmatige taaleenheid, de Yankees zich niet één volk, zelfs niet één natie voelen met hunne zwarte landgenooten. Dezen verkeeren in de niet benijdenswaarde positie van ongewenschte vreemdelingen, die men niet kan uitwijzen en wien men geen gelijkgerechtigde plaats in het gemeenebest gunt.

Tot nog toe is het beslist twijfelachtig of de menschheid werkelijk iets heeft aan de opneming van millioenen negers in de Angelsaksische taalgemeenschap. Of het Fransch op Haïti meer bescha-

[10]) Noch het lynchen noch de gruwelijke praktijken van de Ku Klux Klan worden hierdoor eenigszins verontschuldigd en gewettigd.

vend werkt is zeer de vraag. Tijdens den wereldoorlog hebben de Vereenigde Staten, Wilson's zelfbeschikkingsrecht ten spijt, hunne arendsklauwen [11]) op deze grappige negersrepubliek gelegd en misschien wordt daar allengskens het Fransch door het Engelsch vervangen, zooals het Spaansch op de Filippijnen. Zooals voorheen van godsdienst, moeten nu de onderdanen van taal veranderen naar goeddunken van hun meesters. *Cujus regio, ejus lingua.*

Of de zwarten Engelsch, Fransch, Spaansch of Portugeesch spreken om het even. Zedelijk en maatschappelijk zullen zij nog lang onmondig blijven omdat hun geestelijk erfdeel is verwoest. Een volk zijn de negers in de Vereenigde Staten niet geworden, al wint het Ethiopisme steeds meer aanhangers, en een oplevende natie op Haïti, waar zij een staat hebben gesticht, evenmin.

In de staten van Midden- en Zuid-Amerika, waar de inlandsche bevolking talrijker dan het nageslacht der veroveraars is, leven de oude landstalen kommerlijk naast het Spaansch en het Portugeesch, die na de opheffing van het Spaansch en het Portugeesch gezag de ambts- en kultuurtalen zijn gebleven. Zelfs in Argentina en Chili, waar de blanke bevolking het getaloverwicht heeft, maakt de Europeesche inwijking het verschil tusschen het Argentijnsch- en Chileensch-Spaansch en de taal van het Europeesch moederland steeds grooter [12]). In zijn

[11]) Hoe despotisch de Amerikaansche commissioner Russell tegen de bevolking optreedt kan men lezen in Haiti to-day, dat opgenomen is in *The Nation*, N. Y., 21 Mei 1924.

[12]) De invloed van het ras op de taal in Zuid-Amerika wordt bevestigd door Dr. G. J. Geers in een opstel over Spaansch-Amerikaansche letteren. „Toch staat het wel vast dat volken, die een eigen physisch karakter hebben gekregen door vermenging met Indianen en negers eerst, met Italianen, Engelschen, Franschen, Duitschers, etc. later, die zich sedert 100 jaar hebben vrij gevochten van het Spaansch moederland, een eigen psyche zullen hebben, die zich in 't bijzonder in de taal zal uiten. De Spaansch-Amerikanen zelf merken op dat hun taal door uitspraak, syntaxis en neologismen verschilt van het Castiljaansch." Eenzelfde tendenz in de taal wordt in Brazilië opgemerkt ten opzichte van Portugal. *N. Rott. Crt.* Letterkundig bijblad, 21 Aug. 1923.

Het veranderen van de taal naarmate de rasvermenging van het volk toeneemt is een natuurverschijnsel, dat al te zeer voorbijgezien

alledaagschen vorm wijkt het in Amerika gesproken Nieuw-Spaansch gaandeweg meer en meer van het geschreven af. Zooals het Latijn met den tijd in Italiaansch, Fransch, Provençaalsch, Catalonisch, Spaansch, Portugeesch, Rhetisch en Roemeensch uiteen is gevallen, zullen het Argentijnsch, Chileensch, Boliviaansch, Venezolaansch enz. afzonderlijke talen worden.

Dezelfde differentieering gebeurt thans in Noord-Amerika, waar het Engelsch, onder den invloed van den afstand, de omgeving en de talen der niet-Angelsaksische inwijkelingen, zich tot een nieuwe taal vervormt met veranderde uitspraak, met woorden en wendingen, welke de Engelschen niet verstaan. Wanneer de Noord-Amerikaansche natie, d.i. de blanke bestanddeelen der natie, homogeen zal zijn geworden, zal de Amerikaansche tongval waarschijnlijk geen Engelsch meer wezen [15]).

Dat er in de Vereenigde Staten nog geen echte natie is gevormd, blijkt uit de moeilijkheden bij het voeren van den wereldoorlog ontstaan. Deze hebben aan het licht doen komen hoe weinig al die Europeesche ingewekenen met de Angelsaksische kern der bevolking tot een ethnisch geheel zijn samengegroeid. Generaal-majoor W. Harding Carter schreef in *The North American Review* van November 1917: „In ons volk kan er nooit die eenheid van doel en van vaderlandlievend gevoel zijn, ten opzichte van den oorlog of van welk ander groot vraagstuk ook, als gevonden wordt bij andere naties, bij welke rassenhomogeniteit bestaat. Met de groote menging van rassen in de V. St. zijn vele van de vooroordeelen van oudere naties binnengekomen; en het zich niet wijd en breed door

---

wordt door al wie, zooals Vendryes, elk verband tusschen taal en ras a priori ontkent.

[15]) Kenschetsend is een bericht van de *N. Rott. Crt.* van 4 April 1922 naar aanleiding van een door Lady Asquith in Nieuw-York gehouden lezing. Mevr. Asquith legde namelijk de bekentenis af, dat zij moeite had gehad met het volgen van het nieuws in de bladen, omdat de Amerikaansche couranten worden gedrukt in een taal, die verschilt van de taal die zij zelf spreekt.

het land verspreiden en geamerikaniseerd worden door aanraking met de inwoners des lands, staat er aan in den weg dat ten dezen hooge beloften zouden worden vervuld. De burgerschap van onze staten is samengesteld uit deze menschen en uit hun nakomelingen. In vele gevallen maken de buitenlands geborenen en de kinderen van buitenlands geborenen 50 pct. of meer uit van de bevolking van staten. Wij zijn er aan gewoon geworden, de uitdrukking „smeltkroes" te bezigen, wanneer wij doelen op het absorbeeren van de overvloeiende rassenmenging. Het is een zaak van het grootste gewicht geworden, dat het hoofdelement in en om den smeltkroes er een zal zijn, waarvan Amerikanen die reeds gedurende vele geslachten in het land vertoeven de overhand hebben." Het gevaar, waar Carter op wijst, zou er zeker niet zijn, wanneer de overgroote meerderheid der landverhuizers van gelijke taal en afkomst was, als de eerste volkplanters [14]).

Geen treffender voorbeeld van een zelfbewuste nationaliteit zonder eigen taal dan de Iersche, die in de negentiende eeuw, toen de strijd om de verovering van hare politieke rechten een grooten om-

[14]) Het verlangen tot eenheid van ras, taal en zeden is sedert den oorlog bij vele Amerikanen een hartstocht geworden, welke in het in 1922 te Nieuw-York uitgegeven boek van Charles W. Gould *America, a family matter* tot uitbarsting komt. De schrijver is van de meening van Mommsen, dat een bastaard-volk nimmer tot ware welvaart kan geraken. Hij stelt vast dat rasvermenging de Egyptenaren, Grieken en Romeinen heeft doen ontaarden. Raszuiverheid is volgens Gould een voorwaarde tot intellekt. Hij komt tot de slotsom, dat, aangezien de rassen van ongelijken aanleg zijn, de Amerikanen van Noordelijke afkomst hun raszuiverheid niet mogen verkwanselen en dat zij zich moeten verzetten tegen den invoer van ongewenschte raselementen. Deze undesirables zijn niet alleen menschen van het gele ras. Gould en met hem vele anderen hebben het oog op de Zuid- en Oost-Europeërs, wier aantal sinds 1882 het cijfer der Angelsaksische, Skandinaafsche en Duitsche landverhuizers overtroffen heeft.

Na den oorlog zijn de Noord-Amerikanen overigens nog meer bezorgd dan voorheen om van de toestroomende buitenlanders en de vroeger ingezetenen een homogeen geheel te maken. In de pers, in de kerken en in de scholen hebben zij het voortdurend over den smeltkroes, die al de verschillende rassen in hun land samensmelt tot een natie met gemeenschappelijke idealen, tot een volk met gelijke

vang had genomen, haar taal opgaf voor de taal van hare verdrukkers, zonder aanstonds te beseffen, dat zij aldus Engeland de hand reikte om den stevigsten grondslag voor haar voortbestaan te helpen vernielen.

De Ierschsprekenden waren tot 200.000 geslonken, toen in 1893 de *Gaelic League (Connradh na Gaedhilge)* door Douglas Hyde werd opgericht om het volk voor zijn taal terug te winnen. Sindsdien wordt het Iersch aan de kinderen weer onderwezen en leggen zich ouderen van dagen ook op de studie van het moeilijk Gaelisch toe. Het Iersch dringt in de school, in den huiskring, in de vergaderingen hoe langer zoo meer. Engelschschrijvenden, als George Moore en J. M. Synge [15]) hebben volkomen begrepen, dat de instandhouding der Iersche taal onmisbaar is voor de herleving van het Iersche volk. Aan een verdieping van het volksbewustzijn dankt de *Gaelic League* evenals de Sinn-Fein-beweging (1905) haar ontstaan. Beide zijn openbaringen der zelfstandigheidsgedachte, die een kultureele en een politieke zijde heeft, welke steeds meer onafscheidbaar zullen blijken.

---

zeden en met één taal, waaruit een eigen beschaving zal ontstaan. Om deze eenheid te bevorderen zijn de immigratiewetten in beperkenden zin herzien. Velen verlangen dat alleen Noordwest-Europeërs in groot getal toegelaten worden en dat landverhuizers uit Zuid- en Oost-Europa de toegang verboden wordt. De Noordelijke rassen tellen weinig analphabeten en leeren spoedig Engelsch, terwijl naar het oordeel van Prof. Kimball Young *(Scientific Monthly*, Nov. 1922) de kinderen uit Zuid-Europa veel minder bevattelijk zijn en veel geringer verstandelijken aanleg bezitten.

De immigratie-restrictie-wet, door Kamer en Senaat op 15 Mei 1924 aangenomen, heeft volgens Senator Reed, voornamelijk tot doel de Zuid- en Oost-Europeërs buiten te houden, omdat dezen raciaal te zeer verschillen van de Angelsaksen en andere Germanen, uit welke de Noord-Amerikaansche bevolking is ontstaan. Het getal zal althans zeer beperkt zijn. In *The New-York Times* van 27 April 1924 betoogt Prof. H. Fairfield Osborn, dat elke staat het recht heeft het karakter van het ras of van de rassen, waarvan zijn toekomst afhangt, in bescherming te nemen. Aangezien de opvoeding en omgeving het ras niet fundamenteel veranderen, worden al te vreemde rassen niet voldoende geassimileerd en hebben een nadeelige uitwerking op de samenstelling der natie.

[15]) Synge vertelt in een kostelijk boek *(The Aran Islands*, Dublin, 1906) zijn verkeer met Ierschsprekende visschers, die hij tot taalmeesters had gekozen.

Eamon de Valera, de eerste voorzitter der Iersche republiek, verklaarde in een vergadering van de *Gaelic League* op het tijdstip, toen hij Lloyd George de erkenning der Iersche onafhankelijkheid poogde af te dwingen, dat „de taal van zelfs nog meer belang was dan de politieke vrijheid, want zoolang het Iersche volk zijn taal bewaarde, kon het nooit worden overwonnen. Indien het de taal verloor, dan zou de meest doeltreffende waarborg voor de nationale vrijheid verdwenen zijn."

Onder de voorstanders der Gaelische taal heeft de Paaschopstand te Dublijn in 1916 zijn leiders gevonden. De voorzitter der Voorloopige Regeering P. H. Pearse, die door de Engelschen doodgeschoten werd, was een Gaelsche dichter. In den oproep der Voorloopige Regeering aan het volk was de volkstaal niet vergeten. Zij beaamde volkomen wat G. Chatterton-Hill [10]) destijds schreef: „Door de taal krijgen de nationaliteit, de nationale geest, de nationale eischen hun volle waarde. Door haar wordt de Iersche nationaliteit een levende, concrete, wijd zichtbare werkelijkheid: zonder haar blijft deze nationaliteit ten deele slechts een herinnering of een verzuchting, in elk geval een, zij het ook verheven, gevoel."

Wanneer in 1921 de Engelschen opnieuw met niets ontziend geweld poogden de Sinn-Fein-beweging onder de knie te krijgen, werden alle republikeinsche organisaties ontbonden en ook de *Gaelic League*, ofschoon deze geen politiek doel nastreeft. Trouwens, alle volksverdrukkers zijn overtuigd, dat de zelfstandigheidsgedachte uit het taalbewustzijn haar levenskracht put.

Thans is het pleit voor het Iersch gewonnen, al zal het nog zeer lang duren aleer het de gewone omgangstaal zal zijn geworden. Of uit den Ierschen Vrijstaat zich met den tijd een republiek zal ontwikkelen of niet, den voorrang, welken het Iersch in

[10]) *Irland und seine Bedeutung für Europa*. Berlin, 1916.

de Dail Eireann heeft veroverd, het zal het ook in het openbaar leven voor zich eischen. Volgens de grondwet zijn Iersch en Engelsch beide officieel maar de voorrang van de landstaal is eerder theoretisch. Bij de Iersche brieven van E. de Valera aan Lloyd George staat een Engelsche vertaling. Door Iersch te spreken in de vierde vergadering van den Statenbond te Genève op 10 September 1923 heeft Cosgrave zijn fellen tegenstander overtroefd.

Het is een evengroote dwaling, dat de Joden een volk zonder taalbesef zijn. Ten gevolge van de diaspora kon tot in onzen tijd het Hebreeuwsch bezwaarlijk een alledaagsche taal wezen, doch slechts een gewijde taal gelijk het Latijn, het Oud-Grieksch en het Oud-Slavisch voor de Christenen. Bij de Joden hadden de onbestendigheid van hun woonplaats, hun wisselende omgeving, hun omzwervingen reeds 200 jaar vóor onze tijdrekening het Hebreeuwsch uit het dagelijksch leven verdreven. Na de verwoesting van Jeruzalem had het Arameesch, de gemeenschappelijke Semietische taal van Syrië en het Tweestroomenland, geen nut meer voor de verstrooide Israëlieten, die de taal van hun nieuwe verblijfplaats aanleerden.

Eerst in de negentiende eeuw zijn de Joodsche kolonisten in Palestina erin geslaagd het Hebreeuwsch tot hun omgangstaal te maken. Het is de ambts- en schooltaal der naar Zion teruggekeerde zonen van het Oude Volk. „De Hebreeuwsche taal heeft hier te lande, schrijft de berichtgever van de *N. Rott. Crt.* [17]) met een ongeëvenaarde snelheid burgerrecht verkregen. Ongeveer 50 pct. der Joodsche bevolking spreekt Hebreeuwsch. Reeds spoedig na hun aankomst, spreken, lezen en schrijven vele nieuw aangekomenen de zeer moeilijke taal, vooral de Joden uit Oost-Europa schijnen een bijzonder groot taaltalent te hebben. De scholen zijn voor het grootste gedeelte verhebraïseerd, men kan in het algemeen zeggen: de beste scholen. Geen

[17]) 2 Augustus 1921.

Hebreeuwsch te kennen, geldt hier onder de Jodenbevolking voor een schande. Dit heeft onlangs de Amerikaansche rechter Mack ondervonden en de invloed der Hebreeuwsche taal stemde hem tot bewondering [18]). Meer dan de godsdienst, die den ontbindenden invloed der moderne kritiek ondergaat, wordt de oude volkstaal de schakel, welke de inwijkelingen vereenigt. Luidens de berichten geeft menig Zionist blijk van de noodige dweepzucht om zijnen onkundigen stamgenooten het gebruik van de herlevende taal op te dringen. Op de Zionistencongressen laat zich die taal hoe langer hoe meer hooren. Het zoo praktisch aangelegde volk heeft denzelfden weg ingeslagen als de herrezen natiën van Midden- Oost-Europa [19]). Het heeft vóor de Vlamingen een eigen universiteit.

Ontegenzeggelijk is de tijd voorbij, toen men de allerhoogste waarde der taal voor de nationaliteit gemakkelijk kon betwisten met het voorbeeld der Ieren en der Joden. Sinn-Fein en Zionisme, als de meest bewuste uitingen van het nationaal gevoel bij Ieren en Joden, moesten noodzakelijk het taalbesef opwekken, aangezien de taal „de machtigste bewustzijnsdaad der menschheid" is [20]). Deze beide volken, die van geen enkele beproeving verschoond zijn gebleven, voelen zoo sterk als de Polen en de Tsjechen, dat een eigen taal onontbeerlijk is voor het behoud van het volkswezen, voor de grondvesting van hun zelfstandigheid en voor den opbouw van een kultuur, welke iets meer wil zijn dan de afschaduwing en de flauwe nabootsing der naburige en omgevende beschavingen. Zonder aarzelen ruilen zij de wereldtalen, welke zij vlot spreken voor de zoo lang veronachtzaamde, ja doode volkstaal.

Indien de taal niet het zinnebeeld der nationali-

[18]) *N. Rott. Crt.*, 7 September 1923.
[19]) Een afwijkend standpunt wordt ingenomen door de anti-Zionistische Agoedah Israël, die den banvloek tegen het Hebreeuwsch als omgangstaal en als schooltaal in Palestina heeft uitgesproken.
[20]) Just Havelaar in de eerste aflevering (1 Januari 1921) van *De Stem*.

teit is, indien zij onder vreemde overheersching niet haar palladium is, waarom strijden dan alle volken, die niet geestelijk ten doode opgeschreven zijn, zoo hardnekkig voor het behoud van hun taal, ofschoon het stoffelijk voordeel van degenen, die de taal der beheerschers kennen en die in elk land de toonaangevenden zijn, in de onderwerping ligt? Alle eenigermate ontwikkelde volken, die van andere afhankelijk zijn, zijn onwrikbaar overtuigd, dat met het verlies van hun taal, hunne zelfstandigheid voorgoed te niet zal gaan zonder hoop op herstel in de toekomst.

Alhoewel volksgroepen, die zich op een lageren trap van beschaving bevinden of die geen gevoel van eigenwaarde hebben, onder vreemd gezag op den duur van taal veranderen, alhoewel de bestaande taalgemeenschappen niet van onvermengde afkomst zijn, wijst taalverschil vaak op afstammingsverschil, ook volgens het getuigenis van besliste bevechters van de leer der identiteit van taal en ras — deze feitelijk door niemand meer verdedigd — en van die van taal en nationaliteit wier aanhangers legio zijn. De veranderlijkheid der talen, het ontstaan van gewestspraken, de menigvuldigheid der tongvallen hebben o.m. raciale oorzaken. Volgens Dauzat e.a. is het verdwijnen der buigingsvormen het gevolg van rasvermenging. Voor ons Nederlanders, is het Afrikaansch hiervan een sprekend voorbeeld.

Voor alle veranderingen zijn anthropologische factoren niet aansprakelijk. Maar het valt niet te ontkennen, dat de innerlijke bouw der spraakorganen van invloed op de uitgebrachte klanken is en dat deze bouw bij alle menschenstammen niet gansch dezelfde is, al zijn de afwijkingen nog zoo uitermate gering. Veranderingen in de uitspraak berusten volgens sommige navorschers op anatomischen, op ethnischen grondslag. In elk geval is de oorzaak tevens physiologisch. Ook hier als in zooveel vraagstukken treedt het physiologisch denken somwijlen vijandig tegen het anatomisch op, dat

van materialisme verdacht wordt en negeert moedwillig de gegevens van het anatomisch onderzoek.

In een ontzaglijk aantal gevallen verraadt de uitspraak de afstamming dergenen, die een taal — de eigene of een vreemde — volkomen goed spreken. De Oosterlingen, die het Fransch tot omgangstaal hebben aangenomen, kunnen moeielijk dezelfde klanken en geruischen uitbrengen als de Westerlingen. De tongslag eigen aan stammen, die hem met wilskracht en door oefening niet kunnen afleeren, zooals zeer vele Joden hun haast joedelenden spraaktoon, heeft organische oorzaken [21]). Dauzat zegt dat door de spraak de gedachte de slavin van het strottenhoofd en van de tong is, alsook van het oor [22]). Naar zijn meening is de invloed van den erfelijken aanleg der organen, dus van de afstamming, op de klanken volkomen zeker. Wat hij op drastische wijze zegt: „Het verhemelte der Engelschen is gansch anders dan dat der Franschen [22])".

Hoe meer het volk, dat een vreemde taal aanneemt, lichamelijk, raciaal verschilt van het volk, waaraan het die taal ontleent, hoe schadelijker voor de gaafheid zijner geestelijke werkzaamheid. Het zijn niet alleen de negers, die er het nadeel van ondervinden. In tweetalige landen door Indo-Europeërs bewoond, hoeft men slechts zijne ooren te spitsen om met Meillet in te stemmen, waar hij schrijft:

„On l'a indiqué déjà: quand une population adopte une langue qui n'est pas la sienne, elle ne parvient ni à en comprendre toutes les délicatesses ni à en reproduire exactement tout le système. Alors les habitants se trouvent parler de manières diverses. Il en est qui continuent à parler leur langue maternelle. Il en est qui ont appris la langue nouvelle et qui la parlent d'une manière plus ou moins correcte, suivant leur faculté d'assimilation, suivant

[21]) Hiermede is niet in tegenspraak, dat kinderen van vreemde afkomst de taal van hun nieuwe omgeving volkomen goed leeren. Het gebruik wijzigt het werktuig.

[22]) *La philosophie du langage*, blz. 32 en 193.

l'effort qu'ils ont fait, et suivant les circonstances. Le milieu n'a donc plus d'homogénéité. Dans le Midi de la France, où il est une langue d'importation, le français est parlé d'une manière moins une que dans la France centrale, où il est indigène" [23]). Dit zou anders zijn, als er geen organische band tusschen taal en volk was, als de rasbestanddeelen in Midden- en Zuid-Frankrijk niet verschilden.

Indien elke taal niet onmiddellijk het beeld van een afzonderlijk volk vóor den geest opriep, zou dan na Franz Bopp's en August Schleicher's heropbouw der Indo-Germaansche oortaal een Indo-Germaansch volk zijn komen opdagen in de schriften der navorschers, die door middel der taalwetenschap zijn beschavingstoestand uit de vergetelheid opdiepten? Voor hen niet minder dan voor de menigte veronderstelt het bestaan van een taal het bestaan van een volk, dat die taal spreekt. Een korte uitweiding over de Indo-Germaansche vraag is hier niet misplaatst, aangezien zij de in dit hoofdstuk verdedigde stelling van den innigen samenhang van taal en volk nader toelicht.

Een anthropologische eenheid was het Indo-Germaansche volk niet. Daarvoor is het te laat ontstaan en was zijn woongebied te zeer uitgestrekt. Palaeolithische dolicho- en brachycephale schedels heeft men gevonden in de landen tusschen de Noordzee en Oost-Turkestan, waar de Indo-Germaansche of Indo-Europeesche [24]) stammen zich

[23]) Men heeft er reeds op gewezen: als een bevolking een vreemde taal aanneemt, dan slaagt zij er niet in er al de fijnheid van te begrijpen noch het taalstelsel volkomen over te nemen. In dat geval gaan de inwoners op verschillende wijze spreken. Daar zijn er die hun moedertaal blijven spreken. Daar zijn er die de nieuwe taal hebben aangeleerd en ze min of meer nauwkeurig spreken naar hun aanpassingsvermogen en naar de omstandigheden. De streek is niet meer homogeen. In Zuid-Frankrijk, waar het Fransch een ingevoerde taal is, wordt het minder gelijkmatig gesproken dan in Midden-Frankrijk, waar het inheemsch is".

[24]) Germaansche (niet enkel Duitsche) taalgeleerden verkiezen het woord Indo-Germaansch boven Indo-Europeesch, omdat er Europeesche volken zijn, die geen taal van de groep spreken. Zij verwerpen de benaming Indo-Keltisch omdat het verspreidingsgebied van deze talen Noord-Amerika omvat, waar hoofdzakelijk Germanen zijn gevestigd.

hadden neergezet. Aanvankelijk hadden wellicht de meeste Indo-Europeërs breede hoofden en heden zijn nog de Donau- en Dnjesterlanden, waar velen hun stamland zoeken, door brachycephalen bewoond. De dolichocephalen huisden meer in het Noorden, waar de taal, het Germaansch, een woordenschat bezit, waarvan een derde niet van Indo-Europeeschen oorsprong is. Noch aan de Noordzee noch aan de Oostzee heeft de Indo-Germaansche taal vooreerst geklonken, veeleer aan de Kaspische en de Zwarte Zee, benoorden den Kaukasus die steeds een ethnographische mikrokosmus was.

Onder den invloed van rasvermengingen, van veranderde levensomstandigheden, van klimaat en bodemgesteldheid is de Indo-Europeesche grondtaal, reeds in het derde millenium vóór onze tijdrekening, uiteengevallen in dochtertalen, welke de schepping van evenveel volken is geweest [25].

Behalve in Indië, waar de vormen van het Oud-Indisch (Vedisch, Sanskriet, Prâkriet, Pâli) eerder gewijde of letterkundige talen dan echte volkstalen, geen ethnische namen hebben, worden bij de Indo-Europeesche volken de talen met de volksnamen aangeduid. Trouwens, betere namen zijn er niet, aangezien de taal het kostbaarste bezit van elk volk is en de taalmakende gemeente volk en taal nooit gescheiden heeft.

De indeeling van satem- en kentumtalen — satem beteekent honderd in het Oud-Iraansch, zooals centum (C = K) in het Latijn — is wel voornamelijk van belang voor de philologen, doch zij

---

[25]) Kr. Sandfeld-Jenssen (*Die Sprachenwissenschaft*, Leipzig 1915) is van meening dat de splitsing der talen — althans in zustertalen — niet altijd bepaald is door rasverschil. De Deensche taalkundige wijst op het ontstaan van nieuwe talen op IJsland en de Färöer, waar de bevolking van Noren afstamt en zich met andere stammen niet mengde. Vóór hun vestiging op die eilanden waren de Noren echter met Keltisch bloed gemengd en nadien is de rasvermenging in Noorwegen grooter dan op de eilanden geweest. Raszuiver zijn de eenen noch de anderen en de vermenging is ook niet dezelfde. De IJslanders hebben bovendien de oude taal beter bewaard, zoodat Sandfeld's argument geen steek houdt. Het rasverschil tusschen Noren en Färöersche visschers, o.w. vele groote brachycephalen, wordt door Pittard bevestigd (*Les Races et l'Histoire*, blz. 583—4).

heeft ook een ethno- en geographischen ondergrond. De verwantschap tusschen de verscheidene satem- en kentumvolken onderling is over het algemeen grooter dan tusschen een satem- en een kentumvolk. Inderdaad, tot de satemtalen behooren het Oud-Indisch, het Oud-Iraansch, het Armeensch [26]), het Albaneesch, het Baltisch en het Slavisch. Skythen (er waren Indo-Europeesche en niet-Indo-Europeesche Skythen), Thraciërs, Phrygiërs en Illyriërs [27]) spreken satemtalen [28]).

Het Tochaarsch (de taal van een naar Oost-Turkestan geweken westelijken stam), het Helleensch, het Italisch (Oskisch, Umbrisch, Latijn), het Keltisch en het Germaansch zijn kentumtalen en zijn gesproken geweest door stammen, die aanvankelijk dichter bij elkaar stonden dan bij de satemvolken.

Het zijn niet de somatische overblijfselen, die niet talrijk genoeg zijn en vaak van onzekere herkomst, waar de wetenschap naar grijpt om het beeld van het Indo-Germaansche volk te boetseeren. Over zijn kultuur geven de archaeologische vondsten niet altijd betrouwbare aanwijzingen, omdat het dikwijls moeielijk uit te maken valt wat den Indo-Germanen eigen is en wat zij van hunne voorgangers overgenomen hebben. Het is in de eerste plaats de vergelijkende taalkunde, die ons een kijk geeft op de aloude Indo-Europeesche beschaving, hoe kostelijk ook de gegevens der vóorhistorische oudheidkunde en der volkskunde zijn. Namelijk voor de ontsluiering der geestelijke kultuur heeft de taalnavorsching, de linguistieke palaeontologische methode, het hoogste belang. Terwijl de lichaamsoverblijfselen meestal niet toereiken om de grenzen

---

[26]) De onderlaag van het Armeensche volk is Alarodisch, niet Indo-Europeesch. Ingedrongen Phrygiërs zouden van de Armeensche taal een tak van den Indo-Europeeschen stam hebben gemaakt. (A. CARNOY, *Les Indo-Européens*, Brussel, 1921).

[27]) Het staat niet vast, dat de Albaneezen afstammelingen van de Illyriërs zijn. De oude Thraciërs zouden hunne voorouders zijn.

[28]) Arisch noemt men thans alleen de Indische en Iraansche volken. De tegenstelling Arisch-Semietisch heeft geen wetenschappelijken achtergrond. Europeërs zijn geen Ariërs.

van een vóórhistorischen stam vast te stellen, vindt men in de plaatsnamen, bijzonder in de riviernamen — indien zij gelijktijdig zijn — aanduidingen om zijn woongebied af te bakenen.

Klaarblijkelijk is het stamland der Kelten, Italikers, Veneten en Hellenen het stroomgebied van den Midden-Donau. Ongeveer twee duizend jaren vóór onze tijdrekening hebben deze stammen hun bakermat verlaten. De Grieksche geschiedschrijvers verhalen de verovering van Hellas op de Pelasgen. De oorspronkelijke bevolking van Iberië, Italië en Griekenland was ongetwijfeld niet Indo-Europeesch. Om het te bewijzen haalt men oude plaatsnamen en woorden aan. De overblijfselen der Aegaeische kultuur doen ons op Kreta, te Mykene, te Tiryns een beschaving bewonderen, welke zeer verschilt van de Indo-Germaansche en talrijke aanrakingspunten heeft met de kultuur der niet-Europeesche volken der Middellandsche Zee. Wanneer de opschriften niet zoo zeldzaam en onbegrijpelijk waren, zouden wij stellig de plaats der vóór-Helleensche stammen onder de naburige volken kunnen aanwijzen en beter ingewijd zijn in hun geestelijk leven, waarvoor de ontdekkingen te Knossos en Hagia Triada onze belangstelling hebben gewekt. Hetzelfde kan gezegd worden van de Etruriërs, die zooveel glansrijke sporen van hunne bedrijvigheid hebben nagelaten. Van hun taal heeft men te weinig ontcijferd om het raadselachtige van hun volkswezen op te helderen. Evenals de Liguren (?), de Sikanen en de Iberiërs zijn zij niet van Indo-Germaansche afkomst en houdt hun taal, alsook het Pelasgisch en het Aegaeisch, waarschijnlijk verband met het Hettietisch, dat de schakel tot de Kaukasische talen zou vormen. Zoolang wij de talen van al die volken niet kennen, blijven de meeste vragen open.

Aanvankelijk reikte het Indo-Europeesch gebied niet over den Rijn. Gallië, Brittannië, Skandinavië lagen er buiten, alsmede Zuidwest-Rusland, waar de Kimmeriërs woonden, en Noord-Rusland met

zijn Finsch-Oegrische bevolking. De veronderstelling, dat Germanië het Indo-Europeesch kernland zou wezen en de Germanen het Indo-Germaansch kernvolk, waarvoor Th. Arldt [29]) nog in 1917 in het strijdperk trad, wordt door de taalvorschingen van S. Feist [30]) niet bevestigd.

Als stamland der Germanen noemt men heden de streken tusschen Elbe en Weichsel. Tijdens de volksverhuizing werden zij uit het land tusschen Weichsel en Oder verdreven door de Slaven, die zich zelfs bewesten de Elbe nederzetten [31]).

De gestadige uitbreiding der Indo-Europeesche volken heeft zich tot Europa en Azië niet beperkt. In Amerika, Afrika en Australië leven vele millioenen, die hun taal behouden en op vele plaatsen de oorspronkelijke bevolking uitgeroeid hebben. Alleen in Klein-Azië, in den Balkan, in Hongarije en in het oud Tsarenrijk zijn de Indo-Germanen gedeeltelijk door Finnen, Oegriërs, Turken en Tataren vervangen. Van alle deze volkenverschuivingen is de door de huidige ingezetenen gesproken taal het meest opvallend teeken. Sedert het verval der wereldsche macht van den Islam krimpt het Turksch en Arabisch taalgebied in en de verbrokkeling van Hongarije heeft het uitzettingsvermogen van het Magyaarsch gebroken.

Verspreiding der taal en toeneming der macht van een volk gaan meestentijds gepaard. Dank zij de veroveringen van Alexander den Groote in het Oosten heeft het Grieksch de oude volkstalen daar verdrongen en de inwoners verhelleenscht, totdat de Arabiërs en Turken kwamen en het land in een Arabisch en Turksch taalgebied omschiepen voor zoover de oude bevolking met de taal ook haren godsdienst prijs gaf. Deze tweezijdige opslorping is echter niet overal volkomen geweest. Er zijn

[29]) *Germanische Völkerwellen und die Besiedlung Europas.* Leipzig 1917.
[30]) *Kultur, Ausbreitung, und Herkunft der Indogermanen.* Berlin 1913. — *Indogermanen und Germanen.* Halle a/S., 1914.
[31]) O. SCHRADER, *Die Indogermanen,* IIIe A. Leipzig, 1910.

Turkschsprekende Grieksch-orthodoxen, die vertellen dat de Turken hunnen voorouders de tong hebben afgesneden, zoodat de kinderen geen Grieksch konden leeren [32]). Het vrijwillig afstaan van de taal is voor deze Anatolische Grieken iets onbegrijpelijks. Zoo onafscheidbaar zijn naar hun opvatting taal en volk, godsdienst en taal verbonden.

Geen volk in de oudheid heeft met zulk een schitterenden uitslag het assimilatievermogen der taal aangewend als de Romeinen, die erin geslaagd zijn gansch Italië Latijn te doen spreken en de Westerwereld voor hun taal te winnen. In het Oosten heeft Konstantijn de Groote met zijn nieuwe hoofdstad geen ander doel beoogd dan de bevestiging der macht van het Latijnsch keizerrijk in de Hellenistische wereld door de stichting van een nieuw Rome, dat het evenbeeld van het oude zou zijn zonder den ballast zijner republikeinsche en heidensche overleveringen. Nieuw-Rome moest Latijn van taal wezen en de geschiedschrijvers verhalen hoe krachtig de keizer zijn pogingen doorzette om zijn omgeving te verlatijnschen en het door de Romeinen zoozeer bewonderde Grieksch uit het bestuur te verdringen. Hij verlangde zelfs dat de rijkstaal de taal der Oostersche kerk zou worden. Maar hier stuitten Konstantijn en zijne opvolgers op een rots. De Grieksche Kerk is onder de Romeinsche en Turksche heerschappij de redster van het Hellenendom geweest.

In de vijfde eeuw werd het Latijn, waaraan de volkstaal reeds veel woorden had ontleend, langzamerhand uit bestuur en rechtzaal teruggedrongen. Nadat het Grieksch zijn plaats in het staatsleven en aan het hof had heroverd, bleef tot in de negentiende eeuw het volk, door de glorie van Rome bedwelmd, zichzelf Romaeërs (*Ῥώμαῖοι*) noemen en zijn taal Romaïka! [33])

[32]) G. DESCHAMPS, *La Grèce d'aujourd'hui*, 11e éd. Paris, 1907, blz. 321.

[33]) Cfr. C. D. HESSELING, *Byzantium* Haarlem, 1902, blz. 10—14 en 17—44.

Het Westen zag de volkomen zege van het Latijn. Zijn volkstalen waren te eenzijdig ontwikkeld om niet het onderspit te delven. De volken moesten de taal hunner meesters aannemen om het Romeinsch burgerrecht te erlangen en te behouden. Staande legers en nederzettingen van oud-gedienden bevorderden de romaniseering, die betrekkelijk snel ging. Doch allengskens en onafwendbaar na de verbrokkeling van het keizerrijk oefende het substraat — rasbestanddeelen en oude volkstalen — zijn niet te keeren invloed. Het Latijn onderging dusdanige veranderingen, dat na eenige eeuwen al die Westelijke volken elkander niet meer verstonden, al meenden zij allen stellig nog Latijn te spreken. Sindsdien zijn er zooveel Romaansche talen als er Romaansche volkeren zijn. De natuur — want deze verwording is in al die landen onbewust gebeurd — heeft aan elk volk een afzonderlijke taal teruggegeven.

Onder de oorzaken der wetenschappelijke onvruchtbaarheid der Middeleeuwen wordt het gebruik van het Latijn vermeld.

Het Latijn was stellig het geschikt voertuig der scholastieke geleerdheid, welke zich hoofdzakelijk tot het naschrijven der oude boeken beperkte en tot het omsluiten der Aristotelische leer in het raam van het christelijk geloof. Voor den geest, die een nieuwe wereld van feiten wilde omvatten en de natuurwetten opsporen, waren zijn doode en starre vormen een rem. Zooals Herder voortreffelijk heeft gezegd bleef Europa derhalve zoo lang barbaarsch [34]).

Het lezen der meeste Latijnsche geschriften uit den tijd na Rome's ondergang heeft iets onverkwikkelijks voor al wie van frischheid en natuurlijkheid

[34]) „Nur durch die Kultur der vaterländischen Sprache kann sich ein Volk aus der Barbarei heben, und Europa blieb auch deshalb so lange barbarisch, weil sich dem natürlichen Organ seiner Bewohner, fast ein Jahrtausend hin, eine fremde Sprache vordrang, ihnen selbst die Reste ihrer Denkmale nahm, und auf so lange Zeit einen vaterländischen Kodex der Gesetze, eine eigentümliche Verfassung und Nationalgeschichte ihnen ganz unmöglich machte." *Ideen zur Philosophie der Geschichte der Menschheit*, XIX. Buch.

houdt. Men voelt dat de nieuwere gedachte zich niet vrij beweegt in die taal, hoe onberispelijk ze ook gehanteerd wordt door haar kundigste beoefenaars. Hun oorspronkelijkheid kan zich niet onbelemmerd uiten in den nagebootsten stijl van hunne Romeinsche voorbeelden[35]). Opmerkelijk is het, dat zij er niet altijd in gelukt zijn hunne nationaliteit achter hun Latijn te verstoppen. Bij de voortreffelijkste Latinisten verraadt af en toe een uitdrukking de eigen moedertaal. Hun innerlijk zelf dringt onbewust door hun humanistische deftigheid naar boven.

Dat Descartes niet slechts Latijn, maar ook Fransch geschreven heeft is voor het Fransche volk een onschatbaar voordeel geweest. Door hem, door de Jansenisten van Port-Royal is Frankrijk vóor de andere landen van Europa in het bezit van een wijsgeerige taal gekomen. Hadden Hugo de Groot, Lipsius, Chr. Huygens en Spinoza hoofdzakelijk Nederlandsch geschreven, dan zou hun beteekenis voor het Nederlandsche volk oneindig grooter zijn geweest. Het buitenland zou evenveel aan vertalingen hebben gehad als aan de oorspronkelijke Latijnsche teksten. Indien Erasmus de volkstaal gebezigd had zou zijn invloed bij ons grooter zijn dan dien van Montaigne bij de Franschen [36]) en zou zijn *Lof der Zotheid* menigen Vlaming wellicht voor oorlogspsychose behoed hebben [37]).

[35]) „Ondanks al dien werkelijkheidszin is de wereld, die Erasmus ziet en weergeeft, toch niet de volle zestiende eeuw. Alles is gesluierd onder het Latijn.... In den grond is zijn geesteswereld een kunstmatige". J. HUIZINGA, *Erasmus*, Haarlem 1924, blz. 157.

[36]) „Wij landgenooten van den Rotterdammer verdiepen ons onwillekeurig in de gedachte, wat een talent als Erasmus, met zijn opmerkingsgave, zijn fijnheid van uitdrukking, zijn verve en rijkdom, voor de Nederlandsche litteratuur zou kunnen zijn geweest. Denk u de *Colloquia* in het sappige Nederlandsch der zestiende eeuw geschreven!" T. a. p. blz. 57, waar Prof. Huizinga nuchter bijvoegt: „Maar dit is onhistorisch redeneeren: dit was niet wat de tijd vroeg en wat Erasmus geven kon". — Is het wel zóo?

[37]) Is het niet kenschetsend in dit opzicht, dat Kamiel Huysmans, die ondanks alle bedreigingen naar Stockholm durfde gaan, een vlijtige Erasmuslezer is?

Erasmus was een echte, geen officieele, congresseerende noch banketeerende pacifist, zooals de meeste winners van den Nobelprijs voor den vrede. Had hij in onzen tijd geleefd zou deze prijs voor hem evenmin weggelegd zijn geweest als voor Tolstoj, Nicolai, Norman Angell, Morel, Romain Rolland en al wie om zijn vredelievende

Het verwijt van minachting voor de volkstaal treft niet alle humanisten. In het *Parallelon rerumpublicarum* doet Hugo de Groot zich kennen als een flinken voorstander van het gebruik van het Nederlandsch als wetenschappelijke taal. C. F. de Sadeleer [38]) heeft het den Antwerpschen wijsgeer Geulincx door Pirenne toegedicht misprijzen der volkstaal als een lichtvaardig oordeel bestempeld. Sedert K. Kooiman's opstel [39]) kan iedereen weten, dat Erasmus zich in de *Pronunciatio* zeer waardeerend over zijn moedertaal heeft geuit. Niet het Nederlandsch maar de Romaansche talen zijn basterdtalen [40]).

---

overtuiging leed gelijk menig conscientious objector. In de twintigste eeuw zou een oorlogvoerend land een zoo onveilige verblijfplaats voor Erasmus zijn geweest, als Rome en Genève in de zestiende. Om zijn *Onervaren Krijgsman* hadden de Farizeërs van het Recht hem gesteenigd. Nochtans zouden degenen, die thans Europa naar den afgrond leiden, mogen bedenken wat de groote Rotterdammer zijnen vriend Antonius van Bergen schreef: „Gij wilt den vijand schaden, ziedaar reeds wat niet menschelijk is: maar onderzoek dan ten minste of gij hem niet schaden kunt zonder eerst de uwen te schaden."

[38]) *Geulincx verongelijkt.* Brussel (1919).

[39]) Erasmus en de Volkstaal. *De Nieuwe Taalgids*, 1922, nr. 4.

[40]) Lefur, die hier Declareuil napraat, zegt dat Johann Gottlieb Fichte in zijn *Vierte Rede an die deutsche Nation* het toppunt van onverstand en opgeblazenheid bereikt door te schrijven, dat de volkeren die neo-latijnsche talen spreken op zich zelf onverstaanbare talen gebruiken. Fichte gaat stellig te ver, bijzonder als hij beweert, dat die volkeren hun taal minder goed begrijpen dan de Duitschers die ze geleerd hebben. Lefur moet nochtans weten dat Renan van meening is dat men Latijn moet kennen om goed Fransch te schrijven en dat Fichte de eerste niet is, die niet zulk een minachting voor de Romaansche talen aan den dag legt. Dante, Petrarcha en de humanisten hebben het vóór hem gedaan. En in Nederland staat Erasmus niet alleen. Simon Stevin gaat nog verder in *Uytspraek vande weerdicheyt der duytsche tael*: hij tracht te bewijzen, dat zelfs het hoog boven het Latijn geschatte Grieksch het bij het Nederlandsch moet afleggen. Het ongunstig oordeel van Prof. Bolland over het Fransch wijkt weinig van dat van Fichte af. Lefur wien het alleen te doen is om Fichte te kleineeren zwijgt natuurlijk over Renan, die in 1853 de Romaansche talen omschreef als: „Un latin de bas étage, altéré par une prononciation provinciale, et mêlé d'éléments barbares, soit par suite des invasions germaniques, soit par la persistance d'un fonds insignifiant de mots antérieurs à la conquête romaine", en verder: „Ainsi une langue d'extraction plébéienne, martelée ensuite durant des siècles par des gosiers barbares, à demi dévorée par des mangeurs de syllabes voila notre langue". (Les origines de la langue française overgedrukt in *Mélanges d'histoire et de voyages*. Paris, 1890, blz. 200—1 en blz. 206). De Romaansche talen hebben het natuurlijk niet hierbij gelaten en zij hebben zich tot iets mooiers ontwikkeld. Doch dit is de verderfelijke geest van den tijd: luid roepen wanneer men den „vijand" op iets leelijks of verkeerds betrapt en verzwijgen dat een land- of bondgenoot hetzelfde heeft gedaan.

Het voordeel van het Latijn als eenheidstaal der geleerden werd spoedig in de schaduw gesteld door den opbloei van letteren en wetenschappen bij de volken, die de landseigene taal tot akademische taal hadden verheven. Het gemiddelde peil der kultuur steeg zoodra de wetenschap, door de volkstaal verspreid, in de diepere volkslagen drong. In de negentiende eeuw hebben Magyaren en Finnen onweerspreeklijk bewezen, dat de ontwikkeling eener taal tot een bruikbaar voertuig der wetenschappelijke begrippen op zeer korten tijd kan geschieden.

Dat de volken met hun taal sterven leert de geschiedenis der Germaansche rijken der volksverhuizing, welke aardrijkskundige benamingen zonder meer zijn geworden, zoodra de stammen, die ze stichtten — Franken, Burgunden, Longobarden — de taal der oude ingezetenen tot de hunne hadden gemaakt en zich alzoo met dezen hadden samengesmolten.

Het gering getal veroveraars, hun verstrooiing over streken ver van hun stamland gelegen en niet de lagere stand van hun beschaving hebben doorgaans den doorslag gegeven. Waar b.v. in het Westen Franken en Alemannen aaneengesloten waren gevestigd aan de grens van het aloud Germaansch woongebied handhaafden zij zich tot in onzen tijd en spreken hun nakomelingen nog Frankische of Alemannische dialecten. De taalgrens heeft sedert vijftien eeuwen weinige wijzigingen ondergaan, alhoewel reeds voor de volksverhuizing de landen bewesten den Rijn, die de Romeinen Germania superior en Germania inferior noemden, sterk geromaniseerd waren en nadien politieke machten er het uitstralingsvermogen van het Fransch krachtig hadden bevorderd.

Ver over de toenmalige volksgrenzen hebben Germanen — Franken, Burgunden, Saksen, Noren e.a. — de Gallo-Romeinsche bevolking lichamelijk veranderd en hare gewestspraken beïnvloed. Om ze te verduitschen waren zij niet talrijk genoeg. De klein-

zonen van Karel den Groote, die in Frankrijk regeerden, waren naar de taal geen Germanen meer. Met de taal is de herinnering aan de Duitsche afkomst van vele Fransche adellijke geslachten verdwenen, bij hen, die de Germaansche of Noordelijke raskenmerken vertoonen, niet minder dan bij hen, die anthropologisch Alpinen zijn.

Geleerden en leeken hebben dezelfde neiging om de nationaliteiten der menschen, die ze ontmoeten, vast te stellen naar de taal, waarvan zij de klanken hooren. Het zijn niet de lichaamsvormen, maar de taal van de straat en van de opschriften, die in Europa bij den reiziger bevestigen, dat hij zich in een vreemd land bevindt. Alleen in tweetalige landen aarzelt of vergist hij zich, wanneer hij de plaatselijke verhoudingen niet kent. Waar voor hoog en laag de taalgrens anders verloopt, waar de volkstaal, naar het oordeel van handelaars en winkeliers der deftige buurt niet voornaam genoeg is om rijke koopers te lokken, geraakt de buitenlander in de war, zooals zeer vele Engelschen, die b.v. van alle Belgen zeggen, dat zij french people zijn.

Op reis herkent de eenling zijn eigen volk aan de taal, zonder te vragen naar geboorteplaats noch staatsaanhoorigheid. Wie in den vreemde de klanken zijner moedertaal hoort, al zijn het niet die van zijn eigen streek, meent een landgenoot(e) te zien en voelt hoezeer dezelfde taal de menschen vereenigt. Zoo was het in de Middeleeuwen en zoo is het thans. De Gentenaar Joos van Ghistele werd in 1481 te Kaïro door een Dantziger, die in den dienst van den sultan was als een landsman begroet [41]). In de twintigste eeuw wekt het geen bevreemding bij Franschsprekende Belgen door Fransche kloosterlingen in het Casentino als landgenooten te worden aangesproken [42]). Andere voorbeelden zal

[41]) TH. BLOMMAERT, De Nederduitsche Schrijvers van Gent, 1861, blz. 34.
[42]) J. MESNIL, Une visite à Saint-François, *L'Effort libre*, Février 1913.

ik niet aanhalen; al wie in het buitenland heeft gereisd kan ze in zijn eigen herinneringen zoeken. Het zijn alledaagsche gebeurtenissen, welke duidelijk maken, hoe vast het verband tusschen taal en volk in het onderbewustzijn ingeprent is.

Naar het algemeen gevoelen wordt de taal hoe langer hoe meer de grens, welke de volken scheidt. Dit ervaart men trouwens in België, waar de Walen mogen zeggen en schrijven zonder aanstoot te geven, dat zij Franschen zijn aangezien de Waalsche gewesten zoo echt Fransch zijn als de departementen van Midden-Frankrijk. De slag bij Jemappes, die over de vereeniging van de Zuidelijke Nederlanden met de Fransche republiek besliste, wordt als een nationale overwinning medegevierd door Waalsche ministers en hoofdofficieren en de Belgische regeering durft zich niet meer verzetten tegen het feestelijk herdenken van een dag, die over het land zooveel ellende en verdrukking bracht, dewijl voor de toonaangevende Franschsprekende Belgen de gemeenschappelijke taal van Frankrijk het groote en van België het kleine vaderland heeft gemaakt. Onder de Vlamingen, die de taal hunner grootmoeder niet meer kennen, vermindert snel, bijzonder sedert den wapenstilstand, het aantal dergenen, die zich nog Vlaming noemen. In de hoofdstad heet slechts zóo, wie Vlaamsch spreekt en inzonderheid wie geen Fransch kent. In geen land dekken zich op den huidigen dag de begrippen taal en volk beter en staat het taalgevoel dichter bij het stambewustzijn dan in België, waar van hooger op, terwille van een valsche eenheidsgedachte het tegendeel wordt beweerd.

In den wereldoorlog heeft over het algemeen de taalverwantschap over de gezindheid der volkeren beslist, behalve in de landen en onder de lagen der bevolking, waar de staatkundige hartstochten en de gruwelen-verhalen het stamgevoel tijdelijk of voor lang hadden uitgedoofd.

Dat de aan weerskanten van vijanden omringde Polen aanvankelijk verdeeld waren is begrijpelijk.

De val van Rusland, de nederlaag van Duitschland en de ondergang van Oostenrijk hebben de eendracht hersteld. Voor de door het Italiaansche imperialisme bedreigde Slovenen en Kroaten, die niet allen de Serviërs als een broedervolk beschouwen, was de keus niet minder moeielijk. De Tsjechen moesten zoovele bezwaren niet uit den weg ruimen om partij te kiezen tegen het Oostenrijksch staatsverband. Sinds zestig jaren waren de vooraanstaande Tsjechen zooniet panslavisten dan toch russophielen in hart en nieren.

De nationale eensgezindheid der Zwitsers was niet bestand tegen de splijtzwam, die natiën en volken verdeelde. De Fransch-Zwitsers koesterden tegen de Duitschers een haat, welke bezadigde Franschen verblufte. Het meerendeel der Duitsch-Zwitsers helde naar de Middenrijken over [43]). Een der hoofdmotieven der oorlogspropaganda in Noord-Amerika waren de banden van afkomst en taal, welke Yankees en Engelschen vereenigen.

Sinds de overweldiging van België door de Duitschers wordt het Vlaamsch bovendien om zijn verwantschap met het Duitsch verafschuwd. Na de bevrijding van het Belgisch grondgebied wordt den Vlamingen gelijkheid in rechte en in feite geweigerd, omdat zij naar het gevoelen der Walen, de voorposten van het Germanendom zijn. Vóor den oorlog was de onwil om aan de Vlaamsche eischen recht te laten wedervaren stellig niet minder hardnekkig, doch hij werd in minder ruwe vormen gehuld en Vlaamsch en Duitsch werden niet vereenzelvigd. De vervlaamsching der Gentsche hoogeschool is in den mond van vele Walen en Franschgezinden haar verduitsching evenals de Vlaamsche

---

[43]) Men leze in dit verband de aanteekeningen van den bondsraad Eduard Müller einde 1921 in de *Schweizerische Monatshefte für Politik und Kultur* openbaar gemaakt.

„In Zwitserland hadden zich de sympathieën met een verbazende spontaneïteit naar de taalgrenzen verdeeld," zegt Th. Ruyssen in *Les Minorités nationales d'Europe et la guerre mondiale*. Paris, 1924? blz. 118.

universiteit tijdens de bezetting de Duitsche [44]) werd genoemd.

Geen treffender bewijs voor de stelling „ de taal is gansch het volk", dan de taalpolitiek der machthebbers, die de tegenovergestelde opvatting huldigen. In gansch Europa, behalve in het Zwitsersch Eedgenootschap en misschien in Finland, en dit zoowel in de zoogezegde demokratische als in de autokratische staten en bijzonder in de opvolgingsstaten der Donaumonarchie, waar de nationale minderheden onder de bescherming der vredestractaten staan, laat het staatsgezag geen poging onaangewend om de staatstaal onder de allogenen te verspreiden. Voor dit doel wordt alles in het werk gesteld. De zwakkere volksstam moet eerst tweetalig worden om aan het algemeen leven der natie deel te nemen en alle ambten te kunnen bekleeden. De heerschende stam verdedigt zijn eentaligheid als een heiligdom en eischt van de regeering, dat zij de sterken tegen de zwakken beschermt. Onder alle omstandigheden wordt de staatstaal door de overheid willekeurig begunstigd. Zij gaat van het standpunt uit dat de taal de sterkste band is, die de staatsburgers bijeenhoudt. De eersten, die de alleenheerschappij der ambtelijke taal tot het uiterste hebben gedreven zijn de Jacobijnen [45]), de mannen van het eene en onverdeelbare Frankrijk, die buiten hunne dogmas geen vrijheid kenden en die met volle bewustheid de volkstalen uit de school banden.

Waar de grondwet van taalvrijheid spreekt, zooals in België, wordt deze ten nadeele van de tweede taal beperkt, zoowel in het bestuur als in de gerechtszaal en vooral in het leger, waar de officieren den tweetaligen minderen het recht ontzeggen hun

---

[44]) Ook door Vlamingen. Een veeg teeken voor de toekomst. Niemand heeft in Polen de door de Duitschers verpoolschte universiteit van Warschau een Duitsche geheeten noch na den aftocht der Duitschers de Russische willen herstellen. Trouwens, Polen is vrij en in Vlaanderen zijn nog vreemde heerschers.

[45]) Met als voorlichters de leden der Conventie Barrère en Grégoire.

eigen taal te gebruiken. De taalvrijheid wordt in Vlaanderland het voorrecht der heerschende minderheid, der Vlaamschonkundige ambtenaars en de reden der ongelijkheid van Vlaming en Waal. Zij is oorzaak der achteruitstelling der Franschonkundigen en van den lageren stand hunner kultuur. Zij belemmert de ontwikkeling van normale taaltoestanden en zij maakt van den taalstrijd tevens een klassenstrijd. Zij herschept de kleinkinderen van Franschonkundigen in tweetaligen, ja in eentaligen, die zich bij de vijanden van hun volk aansluiten. Er zijn geen hevigere bestrijders van de taal hunner ouders, dan deze Vlamingen, die feitelijk Romanen geworden zijn. Met hun medewerking zet de regeering haar opslorpingspolitiek voort, welke dichter bij haar doel komt, naarmate de door haar bevorderde tweetaligheid toeneemt.

Bij de inlijving van vreemde taalgebieden worden dadelijk maatregelen getroffen, die de taal der nieuwe onderdanen — al worden dezen met den sentimenteelen naam van bevrijde broeders of in den schoot der natie teruggekeerde landgenooten begroet — tot minderwaardigheid doemen. Niet hun beschaafde taal, maar hun gewestspraak, hun dialect moet in eere gehouden worden en een bescheiden plaats in den huiskring innemen [46]). Hun beschaafde taal [47]) is immers de kultuurtaal van den vijand en moet derhalve in het onderwijs, vóor de rechtbank, in het bestuur en zelfs in het verkeer der meer ontwikkelden het veld ruimen, voor de staatstaal, die de bevrijde broeders met hunne bevrijders moet verbinden ter wille der heilige eenheid van het vergroot vaderland.

Zoo wordt in het geniep aan argelooze grensvolken hun taal ontnomen, want een dialect met

---

[46]) Niet alleen in heroverde of veroverde gewesten als Elzas-Lotharingen. In België heeft men het woord Nederlandsch uit de wetgeving verwijderd en onlangs heeft Gerard Harry het Nederlandsch de taal van den grootsten vijand van België genoemd. (December 1922).

[47]) Trouwens deze is de gemeenschappelijke band, die de menschen van eenen stam bijeenhoudt. Cfr. P. HOFFMANN, *Stamgevoel en Stambewustzijn*. Gent, 1917.

zijn enge grenzen en zijn tot het alledaagsch leven beperkten woordenschat wordt ten voordeele van de vreemde staatstaal, die tevens een beschavingstaal is, verwaarloosd door de hoogere standen, de gestudeerden en de vrouwen met haar opzichzelf lofwaardigen zin naar verfijning en voornaamheid. Zij reikt niet boven het kleinburgerlijke, dat de wereld tot een eilandje verengt, waar sleur en bekrompenheid den vooruitgang dwarsboomen. De hedendaagsche regeerders weten, dat het Fransch tot in de achttiende eeuw de hoftaal van vele Duitsche vorsten, zelfs van de Habsburgers is geweest, omdat toen het algemeen beschaafd Hoogduitsch slechts een kanselarij- en boekentaal was. Het is hun niet ontgaan, dat het Fransch de deftige omgangstaal der gegoede burgerij in Vlaanderland, Luxemburg en den Elzas is geworden, omdat het Nederlandsch en het Duitsch er plat en slordig gesproken worden. De strijd tegen het „algemeen beschaafd" door middel van een verfranschend middelbaar en hooger onderwijs is de doeltreffendste imperialistische taalpolitiek.

Door de taal worden niet alleen de geesten, maar ook de harten en ten slotte het land veroverd. Vroeg of laat komt de stonde waarop men zich van het land voelt, waarvan men de taal verkiest, en op de eigentaalsprekende landgenooten als op minderwaardigen neerziet. Naderhand verlangt men de staatsgrenzen uit te wisschen, omdat taal en volk in het werkelijk leven niet te scheiden zijn.

Zoolang een deel van de natie zijn eigen taal spreekt is zijn eigen geestelijk volksbezit niet vernietigd; het kan weer opleven en een gevaar worden voor de eenheid van den staat, die binnen zijn grenzen geen hooger ideaal kent, dan de vereffening zijner ethnische bestanddeelen. Dat Zwitserland hier afzonderlijk staat is een bewijs, dat het nooit een eenheidsstaat is geweest. Heel de politiek der Europeesche staten, of zij het bekennen of niet, is gericht op het uitdelgen van de talen der minder-

heden om de natie eendrachtiger te maken door de assimileering der allogenen.

In den oorlog zijn de Vereenigde Staten denzelfden weg opgegaan. De geest der hevigste Pruisische Hakatisten uit Posen is toen in de „vrijheidlievende" Noord-Amerikanen gevaren [48]). Toen was de strijd vooral tegen het Duitsch, de taal

[48]) „De Amerikanen houden niet van halve maatregelen. Het schijnt thans in de Unie meer en meer het streven te worden, den Duitschen invloed te bestrijden door de Duitsche taal in al haar uitingen te treffen. Met groote duidelijkheid wordt dit uiteengezet in *The North American Review* van Juni (1918). De hoofdredacteur van die periodiek windt er geen doekjes om en vindt al even overtuigende redenen voor de onderdrukking van het Duitsch in de Ver. Staten, als de Engelschen er weleer (en nog wel) vonden voor het knotten van het Hollandsch in Zuid-Afrika, de Duitschers voor het tegengaan van het Deensch in Sleeswijk-Holstein. De *North American Review* schrijft: „De taal van den Hun moet in Amerika worden afgeschaft. Dat is klaarblijkelijk het algemeen verspreide openbare oordeel, gesteund en in toenemende mate doorgezet door de autoriteiten. Verleden maand hebben wij melding gemaakt van de toen gestaag toenemende beweging tot het uit de scholen verwijderen van Duitsche leerboeken, die klaarblijkelijk waren bedoeld als middelen van Germaansche propaganda, en van de toenemende beweging tot het staken van het onderwijs in de Duitsche taal, tenzij in beperkte mate in enkele van de hoogere klassen. Die uitstekende beweging heeft een tevreden stellend succes en thans wordt zij te juister tijd aangevuld met een andere beweging voor de onderdrukking van de Duitsche periodieke pers. Sommigen van de voornaamste Duitsche couranten in den lande hebben vrijwillig haar verschijning geschorst en hebben volkomen opgehouden te bestaan — indien wij „vrijwillig" mogen noemen, hetgeen thans geschiedt onder overweldigende moreele pressie of in voorzichtige verwachting van wettelijke dwangmaatregelen. In vele plaatsen, waaronder sommige van de groote steden, willen de courantenverkoopers niet langer Duitsche couranten verkoopen, en in sommige plaatsen zijn er gemeentelijke verordeningen of administratieve bepalingen uitgevaardigd, die het strafbaar maken ze te verkoopen.

Deze beweging wordt veel besproken — zoowel vóór als tegen — en sommige vooraanstaande Amerikanen geven te verstaan dat zij haar onverdraagzaam of kortzichtig vinden — ofschoon klaarblijkelijk op verkeerde gronden."

Onder de redenen, die de *North American Review* dan geeft om de klopjacht op de Duitsche taal in de Unie te verdedigen, zijn ook de volgende:

„De Duitsche pers vertraagt den groei van het Amerikanisme onder een talrijke klasse van immigranten en hun nakomelingen. Zij belet of vertraagt de politieke assimilatie van genaturaliseerde burgers, en brengt de bestendiging teweeg van een uitheemsch element in den Staat. Zulke zaken zijn groote nadeelen. Het is duidelijk, dat het voor alle immigranten gewenscht is, dat zij niet enkel wettelijk genaturaliseerd worden, doch ook geestelijk en intellectueel geacclimatiseerd en geassimileerd, zoodat zij Amerikaansch gaan denken en een werkelijke en overheerschende sympathie zullen krijgen voor Amerikaansche instellingen en voor den geest der Amerikaansche democratie."

Na nog andere gronden voor haar opvatting te hebben gegeven,

van den vijand. Als de vrede kwam, waren de leiders van de Noord-Amerikaansche natie vast overtuigd, dat de staatkundige eenheid niet te bereiken is zonder gemeenschappelijke taal [49]). Het Zwitsersch voorbeeld van een natie met die gelijkgerechtige talen heeft nooit iets aantrekkelijks gehad voor groote mogendheden, die ongestraft hun allogenen van eigen taal en kultuur kunnen berooven.

Waartoe deze hatelijke dwang indien de taal, zoo niet theoretisch dan toch praktisch, niet gansch het volk, ja de natie is, naar het meest verzwegen gevoelen der machthebbers in alle staten, waar verschillende talen gesproken worden? Waarom anders alle staatsaanhoorigen noodzaken de staatstaal te kennen om werkelijke staatsburgers te worden? Wat beteekenen in 't ander geval de woorden door President Millerand te Staatsburg op 30 Mei 1923 uitgesproken: „Wij wenschen dat de bewoners van

---

betoogt de *N. Amer. Rev.* ook nog: „dat nu wij in oorlog met een land zijn welks verklaarde doel het is, onze beschaving omver te gooien en er zijn eigene voor in de plaats te stellen, het erger dan dwaas zou wezen, het voortdurende en blijvende bestaan te tolereeren van een middel, dat, opzettelijk of onopzettelijk, streeft naar het wekken van sympathie voor dat land. *(N. Rott. Crt.* 5 Juli 1918, ochtendblad).

De *Daily Telegraph* verneemt uit New-York, dat er in de Ver. Staten een beweging op touw is gezet, om alle personen tusschen de 16 en 21 te dwingen Engelsch te leeren lezen, schrijven en spreken. Bij het registreeren van de lieden die zich kwamen aangeven voor het eerste Amerikaansche leger was gebleken, dat er jongelieden waren, die niet in staat waren de taal te lezen, die hen in staat kon stellen bekend te worden met Amerikaansche idealen en doeleinden. Dit was bijzonderlijk het geval in districten van Pennsylvanië waar gansche bevolkingen het Duitsche dialect spraken.

Er is thans voorgesteld een toegang tot de Ver. Staten te weigeren aan landverhuizers die niet in staat zijn wat Engelsch te begrijpen; maar het is — in verband met de groote vraag naar arbeid in de Unie — niet waarschijnlijk dat binnen afzienbaren tijd de taalbelemmering in de wet zal worden vastgelegd.

Wij hebben dus thans — naast de verdwijning van het Duitsch van de openbare scholen — deze beweging om Engelsch te leeren aan alle buitenlanders; en de overheid heeft op zich genomen om door dwang te bereiken wat tevoren door vrijwillige werkzaamheid slechts ten deele was gedaan. Alle trouwe burgers en lichamen hier helpen mede; en het staat vast dat in de Ver. Staten binnen enkele jaren het Duitsch en andere dialecten als voertuig van gedachtenwisseling zullen hebben opgehouden te bestaan. *(N. Rott. Crt.*, 19 Sept. 1918, avondblad).

[49]) O.a. Prof. Kimball Young. Zie hierboven blz. 37. — Van hetzelfde gevoelen is Ripley.

dit grensgebied Duitsch zullen kennen voor Frankrijk's eigen voordeel, maar wij zijn het allen erover eens, dat zij eerst in het Fransch moeten denken en zich uitdrukken"? Waarom als eerste geestelijke machtsdaad de verheffing der volkstaal tot staatstaal bij alle pas bevrijde volken? Waarom zijn alle ethnographische kaarten, die zonder imperialistische oogmerken geteekend zijn taalkaarten zonder meer?

Is het niet omdat wat bij A. Balbi een natie heet „de volksstammen zijn die eenzelfde taal spreken of haar verscheidene dialecten, welke ook hun godsdienst zij, hun beschaving, hun politieke toestand en de afstand die tusschen hen ligt" (1826). Van dezelfde meening als de Duitschers Arndt en Fichte was Alcide d'Orbigny, toen hij in 1839 schreef: „Wij noemen natie, elke menschvereeniging, die een taal van gemeenschappelijke herkomst spreekt en volksstam elke menschenvereeniging, die de verschillende dialecten van deze zelfde taal spreekt".

Heeft A. van Gennep [50]) niet gelijk, als hij de taal beschouwt als „het treffendste en meest bestandhoudende middel om de menschengroepeering van elkander te onderscheiden, om hun samenhang en hun onderling verband vast te stellen?" En heeft tenslotte Minister de Visser geen lans gebroken voor de taal als kenmerk der volken, toen hij bij het zilveren feest van het Algemeen Nederlandsch Verbond te Dordrecht de woorden van Prof. H. P. C. Quack tot de zijne maakte: „De moedertaal is de uitdrukking en het onderpand onzer nationaliteit. Wat ons Vlamingen en Hollanders als twee zonen van één stam doet erkennen, dat is de moedertaal."

Wat de onafhankelijke socialist Ledebour in den Rijksdag op 25 October 1918 zegde: „De taalgemeenschap geeft voor een volk den doorslag, niet tot welken staat het behoort", dat zullen de regeerders, die van twee volken met eigen taal één volk willen maken, niet herhalen. Een zuiver inzicht in de

---

[50]) *Traité comparatif des nationalités.* T. I. Paris. 1921, blz. 68.

ethnische vraagstukken is bij dezen niet te vinden, noch bij hunne penneknechten, die tot taak hebben de openbare meening over het wezen der nationaliteit te misleiden. Om de tegenstelling volk en staat in hun meertalig land op te heffen, weten die regeerders geen beter middel dan een opgedrongen taaleenheid. Om deze te verwezenlijken deinzen zij voor geen geweldddaad en voor geen drogredenen terug.

Door zich aan de taal der zwakkeren te vergrijpen begaan de gezagvoerders de zonde, welke niet vergeven kan worden, de zonde tegen den volksgeest [51]). Of het volk veroverd werd, of het zich „vrijwillig'' aangesloten heeft, om het even! In deze misdaad der verdrukkers ligt hun 't zij verzwegen, 't zij onbewuste overtuiging besloten, dat de taal het hoofdkenmerk der volken is en dat het verschil van taal het staatsgebouw ondermijnt.

---

[51]) „Le plus grand crime du conquérant est contre la langue des conquis. C'est le péché sans rémission dont parle l'Ecriture, le péché contre l'Esprit.'' A. SUARÈS, *Idées et visions*, blz 264.

DERDE HOOFDSTUK

STAAT EN NATIONALITEITSBEGINSEL

„L'Etat n'est pas la patrie".
R. ROLLAND

I

WIE zonder vooringenomenheid zijn blik over de bestaande inriching der maatschappij laat gaan en onbevangen oordeelt, kan indien hij vertrouwen in de toekomst der menschheid stelt en aan sociale gerechtigheid gelooft, ze niet als de eenige mogelijke beschouwen, noch den staat als den volmaakten en idealen vorm der samenleving.

Alleen in de verbeelding der wijsgeeren is de staat weleer opgedoemd als het beeld der gerechtigheid op aarde: buiten de gekende wereld heeft Thomas Morus zijn Utopia geplaatst. In de werkelijkheid is de staat niet veel meer dan de georganiseerde macht, 't zij van den vorst, van den adel of van de burgerij, 't zij van de arbeiders. De rechten van den eenling, van de mindere standen, van de tegenpartij worden over het hoofd gezien en door den alleenheerscher en door de wispelturige meerderheid in de moderne demokratieën. Deze hebben den staat met het vaderland vereenzelvigd [1]) en aldus nieuwe boeien gesmeed voor het geweten, dat van den geloofsdwang nauwelijks bevrijd is.

De tegenstelling tusschen de Latijnsche „vrije" en de Duitsche „autokratische" opvatting van den

[1]) Alle reactiemannen bestrijden Rolland's opvatting. En Louis Bertrand beweert zonder schromen, dat Lodewijk XIV, le grand Français, mieux le grand Latin, de autokraat van L'Etat c'est moi, tot het hedendaagsche begrip van het patriotisme was gekomen, d.i. dat de Staat — Frankrijk — boven alles moet staan. De Fransche protestanten hebben tot hun nadeel dit niet beseft. Aldus de lofredenaar van den Zonnekoning. Elders stelden de katholieke minderheden ook hun Kerk boven den Staat.

staat, tusschen den rechtsstaat, die zou onderworpen zijn aan de zedelijke wet van het objectief recht en den machtsstaat, die zijn oorsprong in de Romeinsche wetgeving vindt en die niettemin thans Duitsch en niet meer Latijnsch heet, is louter theoretisch, als men nagaat hoe hier en ginder na den wapenstilstand zoogezegde misdrijven tegen de veiligheid van den staat worden gestraft, hoe diep de twee Gallische staten hun volkeren gebukt doen gaan onder het juk van den dienstplicht, dezen huidigen vorm van slavernij, en hoe in Italië het fascisme de staatsmacht verdriedubbeld heeft.

Waar de wijsgeeren meenen, dat de staatsgedachte aan de verwezenlijking van een zedelijk ideaal dienstbaar moet gemaakt worden, jagen de machthebbers, enkelingen, groepen of standen, bewust of onbewust, baatzuchtige doeleinden na. In ethnisch gemengde staten gaat het hoofdvolk nog verder in zijn zelfzucht dan de regeerders en de leidende standen in de ongemengde; het streeft openlijk of in 't geniep naar de opslorping der andere volksgroepen, die door de achteruitzetting van hun taal reeds ekonomisch benadeeld zijn.

De dwang is de hoogste wet van den staat, taal-

In verband hiermede het oordeel van een medewerker van *de Morgenpoor* (20 Dec. '23). „Wij, Noord-Europeesche, Germaansche volken, zien den staat als de doode schaal, die het levend organisme van het volk omhult en beschut. Een deel van 't volk kan buiten de schaal leven: het blijft volk. De schaal kan desnoods twee volken omvatten: ze blijven twéé volken, met gewoonlijk scherp gescheiden nationaliteitsgevoel. In België hebben wij een levend voorbeeld hiervan.

„De Romaan van zijn kant, en in 't bijzonder de onvervalschte Romaan, die Italië bewoont, voelt de zaak totaal anders aan. Voor hem zijn staat en volk een onverbreekbare eenheid. Wie in de registers van den staat is ingeschreven, behoort „deswege" ook tot het volk, „moet" er toe behooren. . . . "

„Om dezelfde reden kan de recht-geaarde Italiaan het blijven leven van een vreemden volksstam binnen zijn grenzen niet verdragen. Min- of meer autonome landdeelen, zooals men die in Germaansche landen veelal vindt, kent men in het Zuiden eenvoudig niet. . . . "

„Daarom voelt men in Italië . . . . het bestaan van een tweede, klein volksorganisme binnen de eene groote staatsschaal, met eigen kleur, eigen taal en eigen levensfuncties, als een blijvende onduldbare onvolmaaktheid, als een gevaarlijk ziektegezwel binnen het lichaam van den staat." (*In het voormalig Zuid-Tyrol*).

en gewetensdwang, al staan taal- en gewetensvrijheid in de grondwet geschreven. In vredestijd wordt deze overigens geschorst wanneer de regeering het verlangt of als een politiek avonturier aan 't bewind komt. In den oorlog geldt recht noch wet. Zelfs in het vrij Engeland werden vele burgers om hunne gewetensbezwaren tegen den volkenmoord gevangengezet en gepijnigd.

Nooit heeft de almacht van den staat zoo diep in het leven der burgers gegrepen als tijdens den wereldoorlog, nooit heeft zijn noodlottige invloed het zedelijk peil zoozeer verlaagd der volken, die leugen en laster tot vaderlandsche deugden zagen verheffen, waarheidszin vervolgen en grootmoedigheid tegenover vijanden straffen; nimmer hebben zijn wetten en verordeningen den mensch zoo weinig innerlijke vrijheid overgelaten. Bij de Romanen niet minder dan bij de Germanen.

Bij den wapenstilstand was de oude vrijheidszin bij de meesten uitgedoofd, niet het minst bij degenen, die niet in de vuurlinie waren geweest. Sindsdien is de verdraagzaamheid jegens andersdenkenden en -voelenden niet teruggekeerd en zonder haar is vrijheid een zinledig woord. Voor den eenling, die zelfstandig denkt, is het leven zoo naar als te midden de godsdiensttwisten der zestiende eeuw. Bij de overwinnaars bezielt de geest van verzet tegen onrecht niet meer de schare en de reactie gaat onbelemmerd haren gang.

De volken, die meegestreden hebben, kennen den vrede niet meer. Afgunst en wraakzucht zijn de drijfveeren der staten en hunne leiders strooien met breede handgebaren onder holle woorden de zaden van nieuwe oorlogen in alle richtingen.

Om zich te vrijwaren voor een nog gruwelijker herhaling van dezelfde ramp moet een nieuw volkenrecht de oude driften intoomen, moeten vrije volksgemeenschappen de ijzeren schalen breken der roof- en dwangstaten, die slechts de uitbreiding hunner macht beoogen. Door de nieuwe indeeling van Europa zullen deze nog meer dan voorheen

bloedverwanten en stamgenooten tegen elkander in het vuur drijven. Gelijk Torquemada om Godswil, met goede bedoelingen, den mensch in den christen doodde, doodt nu de staat om vermeend zelfbehoud den mensch en den christen in den burger, voor wien hij zich, althans in oorlogstijd, het recht aanmatigt te voelen, te denken en te handelen.

Waar vindt men voor den staat een anderen grondslag dan het eigen belang van degenen, die hem oprichten? Hoe zou hij derhalve zich kunnen handhaven zonder dwang en geweld, zoodra burgers of onderdanen zich te kort gedaan voelen en voor hun geestelijk of stoffelijk belang in verzet komen. Noch in een demokratie noch in een sovjet-staat heeft het woord gemeenebest een algemeene beteekenis.

De zucht der massa naar sociale gerechtigheid wordt gestild door te wijzen op het gevaar, dat buiten de grenzen dreigt. Was de Russische tusschenkomst in den Balkan (1877), om alleen van een reeds verren oorlog te spreken, niet grootendeels als afleiding der nihilistische propaganda bedoeld?

Wereldvrede en opheffing der sociale wantoestanden liggen buiten het bereik van den staat in zijn hedendaagschen vorm. Wat voorheen de heerschzucht der vorsten voor de onderdanen en naburen was, is nu de vergode staatsgedachte. Het zijn de staten en niet de volken, die in de nieuwere tijden, oorlog voeren. De volken kunnen slechts nog opstand maken en dikwijls is dit een noodwendigheid, om niet te gronde te gaan. De volken strijden voor eigen taal en kultuur, voor vrijheid en zelfstandigheid, de staten zelden voor het behoud, meestal voor de uitbreiding van hun grondgebied. De gewezen Salzburger hoogleeraar en bondskanselier I. Seipel, die een zakelijke omschrijving van den staat als belangengemeenschap geeft [2]), erkent dat de volken, die hij „Nationen" noemt, niet beschikken over de voor den oorlog

[2]) I. SEIPEL, *Nation und Staat*, Wien, 1916, blz. 78—79.

vereischte instellingen. Alleen de staten hebben het almachtig gezag, dat vredelievende menschen kan dwingen tegen hunnen wil gewapende en weerlooze medemenschen te dooden.

De tegenstelling tusschen volk en staat is voor vele schrijvers iets onbetwistbaars en de bewuste burger zal ze hoe langer hoe dieper voelen. „Staat und Nation (in den zin van volk) sind ihrem Begriff, ihrem Ursprung und ihrer Aufgabe nach verschieden. Die Fanatiker einer vereinfachten Gesellschaftlehre und Regierungskunst wollen das nicht anerkennen", zegt Seipel [3]), die als Oostenrijker den supernationalen staat hooger dan de volken stelt [4]), welke binnen zijn grenzen wonen, omdat hij in den Oostenrijkschen staat met zijn acht of negen volksstammen de brug zag, welke de volkeren geleidelijk had kunnen vereenigen en het middel om de menschen tot hoogere idealen op te voeren dan louter nationale. Seipel is echter niet de voorspreker der centraliseerende regeeringen, die ter wille van de eenheid van staat en volk, elk streven naar zelfbestuur onderdrukken. Hij staat ver van hen, die de ontkenning der waarheid zoo wijd drijven, dat zij halsstarrig afstrijden, dat burgers van eenzelfden staat tot verscheidene volkeren kunnen behooren.

Al wie niet door een verwarde en vooropgezette voorstelling der feiten geblinddoekt is, ziet duidelijk in, dat het volk een taal- en kultuurgemeenschap is, ouder en gaver dan de staatsgemeenschap [5]). „Er is een volkseenheid en een staatseen-

---

[3]) T.a.p. blz. 96.

[4]) Deze echt Oostenrijksche opvatting vindt men ook bij Otto Bauer en Karl Renner die den „übernationalen Staat" een „Staatswesen höherer Ordnung" noemen.

[5]) Terwijl de staat, volgens Seipel, de ingerichte belangengemeenschap is van een groot aantal menschen, die over alle middelen beschikt om zich naast andere gelijke gemeenschappen onafhankelijk te handhaven, is het volk (die Nation) daarentegen het geheel van hen, die door lange levensgemeenschap een kultuurgemeenschap zijn geworden. „Staat und Nation sind die Endglieder zweier ganz verschiedener Entwickelungsreihen". De kulturen behooren niet tot de staten, zij zijn het eigendom der volken die ongetwijfeld door de staten, waarin zij leven, in hun kultureele ontwikkeling of bevorderd of belemmerd kunnen worden. T.a.p., blz. 165.

heid. De laatste is het werk der menschen; de eerste het werk van God", zegde des Amorie v. d. Hoeven in 1849 op het eerste Nederl. Taal- en Letterkundig Congres. Het volk is inderdaad de schepping der natuur en zijn recht gaat boven de macht van den staat, welke de uiterlijke gedaante van het wettelijk geordend geweld is.

De staat is iets opzettelijks, uit menschelijke willekeur en onder den drang der omstandigheden geboren. Uit het oogpunt der zedelijkheid staat hij op een lager peil dan het volk, zooals Felix Ortt vastgesteld heeft voor wat bij hem staats- en volksziel heet. Gelijk de ziel van het jonge kind aan de ziel van den wilde verwant en zelfzuchtiger dan die van den man is, zijn de staten zelfzuchtiger dan de volken, die kultuurhistorisch ouder zijn. Derhalve betaamt het niet den staat, die naar de uitspraak van Romain Rolland, het vaderland niet is [6]) den voorrang te geven. Te meer dat zelfbehoud den staat al te vaak noopt tot daden, die het algemeen zedelijk gevoel kwetsen. „Als hun bestaan wordt bedreigd ontzien zij niets en niemand om zichzelven te handhaven en zelfs te versterken; het geluk hunner ingezetenen, het recht van andere staten en volken, beloften, contracten, menschenlevens, verwoesting van eigendommen en kunstschatten — het geldt alles niets wanneer het doel: de zelfhandhaving, er maar mee bereikt wordt" [7]).

Masaryk's opvatting van den oorsprong van den staat wijkt wezenlijk niet af van de meening hierboven verdedigd. In een strijdschrift uit Washington, October 1918 gedagteekend staat, wat hier vertaald luidt: „Een volk is een geestelijke en kultureele organisatie — een vrije organisatie die van de natuur uitgaat; de staat zijnde bovenal het georganiseerd geweld heeft zijn volk en andere volken onder 't juk gebracht. De hedendaagsche staat

[6]) L'Etat n'est pas la patrie. Il n'en est que l'intendant, — bon ou mauvais, selon les cas, toujours faillible. Il a la force: il en use. Mais depuis que l'homme est homme, cette force a toujours échoué, au seuil de l'Ame libre.. *Les Précurseurs*, Paris 1920, blz. 70.
[7]) FELIX ORTT, *Staat en Volk*, Blaricum (1920), blz. 64.

heeft zich uit de oorspronkelijke krijgs- en godsdienstige instellingen ontwikkeld; hij werd opgericht door een vorstenhuis en een zekeren stand (adel — ploetokratie); hij veronachtzaamde de nationale verschillen; derhalve zijn de staten ethnisch gemengd."

„De staten werden destijds gesticht toen de geest van overheersching, aanranding en uitbating zich overal deed gelden; het nationaliteitsbeginsel is betrekkelijk nieuw en is ontstaan uit verzet tegen den staat [8])."

De staat van heden berust op het geweld van vroeger", zegt W. J. L. van Es [9]) in *Het nieuw Europa* en daarom is het onverantwoordelijk het bestaan van een volk, van een nationaliteit aan het belang van een staat op te offeren.

Nationaliteit is een woord, dat minstens twee beteekenissen heeft: een staatkundige, welke vast omschreven is als de hoedanigheid van staatsburger, b.v. Nederlandsche nationaliteit (Nederlanderschap) en een ethnische, welke ofwel volk in het algemeen beduidt, ofwel „een bevolking, die geen staatkundig geheel vormt, doch door den band der taal zich één gevoelt". (H. Kern). „Nationaliteiten zijn, volgens S. R. Steinmetz, natiën, die zich niet tot natie in eigen staat ontwikkelen konden, ofwel het niet meer zijn, embryonale, vaak ook tevens rudimentaire natiën" [10]).

Nationaliteit en volksstam dekken niet hetzelfde begrip. De volksstammen zijn „de kern en de oorsprong" der hedendaagsche nationaliteiten, als afstammelingen van denzelfden stam. Om een natie te worden moet de nationaliteit een staat vormen, zegt E. Bernatzik, die nationaliteit als kultuurgemeenschap van volksstam onderscheidt. Onbeschaafde stammen zijn inderdaad geen nationaliteiten. Zij worden het eerst wanneer het bewustzijn

---

[8]) TH. G. MASARYK, *The new Europe, The slav standpoint.* Te Londen gedrukt voor „private circulation" in 1918, blz. 19. De kern van deze denkbeelden is aan Herder ontleend.
[9]) *Dietsche Stemmen*, Eerste jaargang, 1915—16.
[10]) *De Nationaliteiten in Europa*. Eerste deel. Amsterdam, 1920.

van hun geestelijke eenheid in hen ontwaakt.

De verhouding tusschen volk en natie, natie en staat heeft de gewezen Oostenrijksche staatskanselier Karl Renner scherp geformuleerd in een uitvoerige studie over het vraagstuk der nationaliteiten [11]), dat hij van zijn socialistisch standpunt uit behandelt. Renner, die sterk onder den invloed der Oostenrijksche toestanden schrijft, onderscheidt volk en natie als „passieve en actieve volkheid". Een volk is een onbewuste taal- en kultuurgemeenschap, die nog niet beseft, dat zij gemeenschappelijke belangen heeft en dat zij handelend moet optreden om haar bestaan te bevestigen.

In de bewustwording ligt z.i. de overgang van volk tot natie in politieken zin. Dientengevolge is natie meer dan staatsburgerschap, zij is tevens een politiek en een ethnisch begrip; zij is een volk, dat politiek is ontwaakt, zooals de volken der Donaumonarchie in de negentiende eeuw. Een natie of of actieve volkheid is dus wat bij anderen een nationaliteit heet en actieve volkheid is stellig een uitdrukking zonder dubbelzinnigheid.

Terwijl de Zwitsersche rechtsgeleerde Bluntschli van meening is, dat iedere natie beroepen en gerechtigd is een staat te vormen, had Renner de gelijkgerechtigde natiën der Donaumonarchie in een staatsverband willen behouden, met de illusie, dat hun onderlinge strijd in een demokratisch georganiseerden staat tot rust zou zijn gekomen.

Het is echter waarschijnlijker, dat in zulk een staat te veel herinneringen aan het bloedig verleden zouden voortleven, te veel aanleidingen tot onderlinge twisten voortbestaan om de nationaliteiten spoedig te verzoenen. De splitsing der oude monarchie in gemengde staten is ook geen ideale oplossing van het Donau-vraagstuk geweest, aangezien in iederen erfstaat een volk sterk genoeg is om de andere te onderdrukken, wat in een demokratisch Oosten-

---

[11]) *Das Selbstbestimmungsrecht der Nationen* Erster Teil: Nation und Staat. Leipzig und Wien, 1918.

rijk wegens de getalverhoudingen der volken onmogelijk zou zijn geweest.

De nieuwe erfstaten zetten de oude, slechte traditie voort.

Hoezeer men ook gedweept heeft met de nationale zaak van Tsjechen en Polen in hun benauwde dagen, men mag de hedendaagsche misstanden met drogredenen niet wegcijferen. Noch in Polen noch in Tsjechoslovakije zijn de staatsgrenzen naar het nationaliteitsbeginsel en het zelfbeschikkingsrecht getrokken. Niet het historisch recht dat bij het herstel van deze staten den doorslag gaf, maar het recht der nationaliteit had vele onbaatzuchtige vrienden voor Tsjechen en Polen gewonnen, toen dezen nog de slachtoffers van het historisch gewordene waren. Vastgegrepen door het raderwerk van het moderne staatswezen is Masaryk niet bij machte gebleken den Tsjechischen staat een anderen grondslag te geven dan dien, welken hij volkomen afkeurt in de aangehaalde verhandeling.

Noch de Tsjechen, noch de Polen, dragen de grootste schuld. Wel zij, die in 1918-19 over het lot van Europa eigendunkelijk hebben beschikt, dezelfden die tijdens den oorlog het nieuw evangelie van vrijheid, recht en vrede predikten en het weldra door hun daden — ook uit onwetendheid [12]) — verloochenden. Zoo ging een eenige gelegenheid in het leven der volken voorbij om met de dwalingen van het verleden af te breken en werd de kans verkeken om het nationaliteitsbeginsel te laten beslissen.

Het besef, dat alle staten waar bewuste minderheden wonen en niet alleen deze erfstaten een gevaar voor den wereldvrede en een hinderpaal voor de verzoening der volken zijn, heeft Prof. Th. Ruyssen, algemeen secretaris der Internationale Unie van Statenbondsvereenigingen, ondanks zijn Vlaamschen naam een Franschman, ertoe gebracht de op-

---

[12]) In verband met de toewijzing van Duitsch Zuid-Tirol aan Italië noemt Pittard de gevolmachtigden over het algemeen de onwetendsten der menschen. T.a.p., blz. 328.

lossing van het vraagstuk der nationaliteiten te zoeken in een gedeeltelijke verslapping der centrale staatsmacht. Als heilmiddel voor de kranke nationaliteitenstaten stelt hij zelfbestuur in de federatie voor [13]). Hij bestrijdt Renan's opvatting der nationaliteit, welke de meeste Fransche schrijvers overgenomen hebben en die bij haar toepassing de grondvesten van den staat voortdurend zou doen wankelen en hij stelt het belang der taal voor de eenheid der natie vooraan. De taalstrijd, zegt Ruyssen, is de meest kenmerkende en de bestendigste vorm van den strijd der nationaliteiten. Lingua gentem fecit. De taal maakt de natie.

Geen wereldvrede bij de bestaande staatsvormen, bij de almacht van den staat boven de volksgemeenschap, volgens dezen officieelen pacifist. Geen ontwapening, want roofstaten voelen zich niet veilig en beroofde staten willen het onrecht herstellen. Om de hoogste menschelijke idealen te bereiken, moeten andere volksgroepeeringen tot stand komen; om de nationale tegenstellingen te vereffenen moet Europa op federatieven grondslag weder opgebouwd worden.

Want „de eeuwige vrede, die volgen moet op hetgeen men tot dusver valschelijk vredesverdragen (het zou juister zijn van wapenstilstanden te spreken) genoemd heeft, is geen zinledige idee, maar een probleem, dat langzamerhand zijn oplossing verkrijgend, steeds meer zijn doel nabij zal komen", al komt de vrede veel later dan Kant [14]) heeft verwacht en al zal dit geslacht, dat de aarde met bloed heeft gedrenkt, hem niet beleven.

II

De eerste verkondiger van de leer der nationaliteiten is, naar het onwraakbaar getuigenis van Masaryk, die hem den hoogepriester van het

---

[13]) *Les Minorités nationales d'Europe et la Guerre mondiale*, Paris (1924), blz. 240.
[14]) *Zum ewigen Frieden*, 1784, vertaald in de W.B.

schoone woorden slechts mooidoenerij waren. „C'est encore la Révolution française, qui en détruisant tous les droits historiques, a permis à Napoléon de gouverner tous les peuples d'après les lois françaises; Napoléon, en introduisant notre impôt des portes et fenêtres à Trente et à Laibach, en nommant des préfets français à Raguse et en Allemagne, a parfaitement prouvé au monde que ses belles phrases n'étaient là que pour masquer ses actes; il se moquait du bonheur des peuples et de l'unité des races comme de sa première paire de bottes, et c'est précisément en comprimant l'esprit de race, en le piétinant en Allemagne et en Autriche, comme il l'a fait, qu'il a suscité la question des races. C'est aux actes tyranniques de Napoléon que nous devons la naissance de la théorie des nationalités dans la conscience européenne, comme c'est aux actes de germanisation ou plutôt d'unification germanisatrice de Joseph II en Autriche et en Hongrie qu'on doit l'évolution de la haine des races en Orient" [16]).

Na den val van den wereldbedwinger stoorden de diplomaten, die te Weenen de staatsgrenzen der Europeesche rijken vaststelden, zich evenmin aan de rechtmatige eischen der volkeren. Polen bleef verdeeld. Oostenrijk kreeg Milaan en Venetië, Frankrijk behield wat de Fransche koningen veroverd hadden, bij de Nederlanden werd het Walenland gevoegd. Nergens kwam het beginsel der nationaliteiten eenigermate tot zijn recht.

In den jarenlangen opstand der Grieken tegen de Turksche heerschappij werd voor het eerst de leer der nationaliteiten handtastelijk belichaamd [17]). Duitsche, Engelsche en Fransche Philhellenen, als Villemain en Chateaubriand, schreven hartstochte-

[16]) *T.a.p.*, blz. 659—660. Met ras bedoelt Chélard nationaliteit.
[17]) „La révolte de la Grèce, pendant la première moitié du dix-neuvième siècle, fut l'évènement qui donna le plus de corps à ce principe illusoire des nationalités auquel on a voulu donner une vertu spéciale, comme s'il y avait au droit d'insurrection, d'autre origine essentielle, que la volonté de l'individu l'unissant à d'autres volontés." ELISÉE RECLUS, *L'Homme et la Terre*, Paris, 1905, Tome V, p. 318.

lijke pleitredenen voor de gekerstende zonen van het klassieke Hellas, die onder de ijzeren vuist zijner Mohammedaansche verdrukkers zieltoogden. In alle talen werden de heldenliederen der nieuwere Grieken overgezet en op het voetspoor van Lord Byron, dichtte men in Europa gloedvolle zangen voor de opstandelingen en liederen vol medelijden voor de slachtoffers der dwingelandij. Desondanks bleven de regeeringen tot in 1827 doof voor de noodkreten, die in Griekenland de lucht vulden, toen Ibrahim Pasja's leger, door Fransche officieren in de krijgskunst opgeleid, den Peloponnesus verwoestte en uitmoordde. Vóor dien tijd had Chateaubriand's *Note sur la Grèce* en zijne rede in het Fransch Heerenhuis (1826) weinig weerklank bij de regeering gevonden. De grootzegelbewaarder ontkende, dat Fransche reeders met hun schepen den slavenhandel in Grieksche gevangenen bevorderden, alhoewel heel de wereld wist, dat op Fransche vaartuigen Grieksche slaven weggevoerd en Egyptische soldaten overgebracht werden.

Aan de oprechtheid der Fransche Philhellenen mag niet getwijfeld worden, doch in Frankrijk, zooals elders, was het Philhellenisme hoofdzakelijk ontstaan uit geestdrift voor het oude Hellas en uit algemeenen vrijheidszin, veel minder uit nationaliteitsgevoel. De leer der nationaliteiten was niet diep genoeg in hart en nieren gedrongen bij degenen, die voor Griekenland of voor Polen, hun stem verhieven, dat zij ook zouden opgekomen zijn voor de gelijkstelling van hunne landgenooten, die door afstamming en door taal geen Franschen zijn. Ofwel, hun geluid was zoo gedempt, dat het buiten de grenzen niet vernomen werd. De Provençaalsche schrijvers, die naar zelfstandigheid van hun land in het Fransch staatsverband streefden, vonden in Parijs geen gehoor. Ware het den Franschen staatslieden ernst geweest met het beginsel der nationaliteiten, dan hadden zij de oogen geopend voor het feit, dat de Fransche natie uit volksstammen samengesteld is, waarvan slechts een enkele ten volle ge-

rechtigd is. Kenschetsend is Elisée Reclus' getuigenis, dat het in koninkrijken en vorstendommen gesplitste Duitschland door zijn taal een echtere volkseenheid vormde dan Frankrijk [18]). Maar hij, die van „le principe illusoire des nationalités" spreekt, voelde weinig voor de Provençaalsche beweging, die naar zijn meening te zeer den weg der reactie insloeg.

De drijfveeren der Fransche tusschenkomst tijdens de Belgische Omwenteling zijn niet te zoeken in de leer der nationaliteiten. De losscheuring der Vlaamsche gewesten van Nederland en hun vereeniging met het Walenland was integendeel volkomen in strijd met dit beginsel [19]).

De Poolsche opstand tegen het gezag van Tsaar Nikolaas I, die zich niet stoorde aan de bepalingen van het Weener Congres, welke de zelfstandigheid van het Poolsche Koninkrijk onder de Russische Kroon waarborgden, verwekte veel geestdrift in Frankrijk, zooals elders bij vrijzinnigen en Roomschen. Toen de Russische overmacht in 1831 de Polen verpletterde, durfde geen enkele mogendheid ingrijpen. Het bleef bij schoone beloften. Op de beweegredenen van sommige Poolschgezinden werpt eene uitlating van den Franschen Slavophiel Louis Léger een zonderling licht. In zijn voorrede der vertaling van het boek van den Tsjechischen hoogleeraar Lubor Niederle over het Slavische Ras, schreef het geleerde lid van het Institut de France deze

---

[18]) Une fois toutes les anciennes limites géographiques effacées par les voies de communication et les grandes concentrations urbaines, il se trouva que l'Allemagne était naturellement, dans son essence même beaucoup plus unie que les pays voisins artificiellement unifiés. L'ensemble, malgré ses divisions politiques, présente un corps plus spontanément national que la France elle-même, de la Bretagne à la Provence et de la Flandre lilloise au pays Basque. E. RECLUS, t.a.p., blz. 130—131.

[19]) „à l'union forcée avec la Hollande succéda un mariage de raison entre la Wallonie et le Flandre, associées également malgré elles. La véritable sympathie a la fière liberté pour point de départ; elle ne se forme que dans les associations franches et spontanées". E. RECLUS, t.a.p., blz. 110.

„Les révolutions belges furent toutes contraires au mouvement de progrès qui emportait le siècle: même celle de 1830 méla si bien les éléments de réaction et d'indépendance qu'on se demande s'il faut s'en féliciter ou s'en plaindre", blz. 446.

verbijsterende regels: „Le livre de M. Niederle vient à propos au moment où les problèmes que soulève la race slave sont plus que jamais à l'orde du jour. Ces problèmes demandent avant tout à être éclairés par la saine lumière de la statistique. Si par exemple, nous avons en France commis tant et de si lourdes erreurs, et qui nous ont coûté si cher, à propos de la Pologne, c'est que nous ignorions le rapport exact du chiffre des Polonais au chiffre total de leurs adversaires. Le 20 avril 1840, Cousin, ministre de l'Instruction publique, présentait à la Chambre des Députés l'exposé des motifs d'un projet de loi concernant la fondation de la chaire de langue et de littérature slave au Collège de France. Ce document déclarait naivement que le plus parlé de tous les dialectes slaves était le polonais — ce qui voulait dire évidemment que les Polonais étaient plus nombreux que les Russes. Si nous avions eu connaissance de la proportion réelle des deux nations nous aurions peut-être épargné aux Polonais et à nous-mêmes de cruelles épreuves et d'amères désillusions" [20]). Léger spot met de lichtgeloovigheid van beroemde publicisten als Saint-Marc Girardin en Henri Martin en betreurt dat destijds zijne landgenooten de Polen [21]) aangemoedigd hebben in hunnen strijd tegen de Russische dwingelandij, maar vindt geen woord om de Russische gruwelen te brandmerken, noch om den ondergang van het Poolsche volk in het Tsarenrijk te wraken. Hij kan niet bevroeden dat men, zonder baatzuchtige oogmerken, zich voor het nationaliteitsbeginsel warm kan maken.

Van Napoleon III is gezegd, dat hij in Frankrijk de voornaamste voorstander van het beginsel der nationaliteiten is geweest. Inderdaad, hij schermde ermede, waar het bij zijn staatkunde van pas kwam. Hij hielp de eenheid van Italië te verwezenlijken,

---

[20]) L. NIEDERLE, *La Race slave*. Préface de L. Léger. Paris 1911., blz. X—XI.

[21]) „Si longtemps populaires chez nous, d'une popularité qui leur a été fatale en les excitant à des luttes sans issue." T.a.p. blz. 1.

omdat hij er een gelegenheid in zag om tegelijk de oude anti-Habsburgsche politiek voort te zetten en Savooie en Nizza van Piemonte los te krijgen: maar hij heeft nooit de minste neiging getoond om het Italiaanschsprekend Corsica, de bakermat zijner Italiaansche voorouders, aan het nieuwe koninkrijk af te staan: integendeel, hij heeft de verfransching van het eiland doorgezet. Ook mocht Rome niet de hoofdstad van den nieuwen staat worden, omdat het met zijne politieke inzichten niet strookte. Een Fransch leger hield Garibaldi's benden buiten de Eeuwige Stad. Zoo kwamen Napoleon's daden geenszins overeen met de uiteenzetting van de leer der nationaliteiten door Mancini, die haar den grondslag van het nieuw volkenrecht noemde en die in 1859 voor elk volk het natuurrecht eischte al zijne stamgenooten in een zelfstandigen staat te vereenigen. Onder „nationalità" verstond Mancini „communanza di sangue, conformità di genio, medesimezza di languagio."

Van dit nationaliteitsbeginsel hebben de Franschen in het algemeen nooit de zuivere beteekenis, noch de volle draagkracht gevat.

In de beschrijving van zijn reis door het Balkanschiereiland [22]) vertelt Emiel de Laveleye hoe hij eens te vergeefs poogde eenen Franschen minister de Vlaamsche beweging uit te leggen. De man kon er niet wijs uit worden, wat de groote Vlaamsche staatshuishoudkundige verklaart door op te merken, dat het nationaliteitsbeginsel een standpunt is, dat de Franschen reeds achter zich gelaten hebben. Voor hen is Frankrijk het Vaderland en het Vaderland is een godheid voor wie zij leven en desnoods sterven. Het heeft er het stambewustzijn achteruitgedrongen en bijna uitgewischt [23]). Eigenlijk hebben de Franschen op zulk een staatsgevaarlijk standpunt

---

[22]) EM. DE LAVELEYE, *La Péninsule des Balkans*, Bruxelles 1886.
[23]) „Les Français ne peuvent pas bien comprendre toute la force du sentiment ethnique. Ils ont dépassé ce moment .... La France est pour eux la Patrie, et la Patrie est une divinité pour laquelle ils vivent et ils meurent, s'il le faut .... elle a refoulé et presque effacé le sentiment de la race ...." T.a.p. T 1, p. 31.

nooit gestaan hoezeer zij ook den mond vol hebben van de rechten der nationaliteiten. In hun eigen streek hebben Basken en Vlamingen, Bretoenen en Provençalen, Elzassers en Italianen afstand van hun taal moeten doen en hun stamgevoel prijsgeven, om sinds de dagen der Omwenteling door de opbouwers van het hedendaagsche Frankrijk niet als slechte staatsburgers gedoodverfd te worden, wat tijdens het schrikbewind levensgevaarlijk was.

Het Fransch staatsbegrip staat lijnrecht tegenover het nationaliteitsbeginsel. Bert. Auerbach, hoogleeraar te Nancy, geeft dit volkomen toe, waar hij over ethnische vraagstukken schrijft: „Pour que le jugement d'un Français soit sincère et objectif en un pareil sujet il doit se défier et se défaire de sa propre conception nationale: en appliquant à l'Autriche ou à la Hongrie notre formule de l'Etat, nous serions amenés à prendre parti pour les centralistes et les unitaires à outrance, pour les Allemands et les Magyares contre les nationalités opprimées" [24]). Heilige eenvoud! Wist in 1898 Zijn Hooggeleerde nog niet dat tegenover vijanden logische bezwaren niet gelden. Voor de meesten is de politiek geen gewetenszaak maar een gevoelszaak en partij voor Duitschers en Magyaren zouden de Franschen nooit hebben gekozen. In degenen, die tegen het Oostenrijksch-Hongaarsch gezag streden, hebben zij immer bondgenooten gezien en bondgenooten worden gesteund, of zij recht handelen of niet. Dat na het uitbreken van den wereldoorlog de Fransche woordvoerders de vlag van het nationaliteitsbeginsel tegenover de Middenrijken hebben doen wapperen, kan alleen hen verbazen, die de innerlijke geschiedenis van Frankrijk kennen en tevens gelooven aan een logisch verband tusschen woorden en daden bij staatslieden. Trouwens, hun eenige richtsnoer is het middel, waardoor zij de tegenpartij schade kunnen berokkenen.

In geen enkelen centraliseerenden staat, en dat was

[24]) B. AUERBACH, *Les Races et les Nationalités en Autriche-Hongrie*. Paris. 1898. blz. 5—6.

en is Frankrijk in de hoogste mate, heeft ooit een regeering anders dan noodgedwongen de leer der nationaliteiten binnen haar eigen grenzen afgekondigd. De aanwezigheid van vreemde stammen binnen de staatsgrenzen wordt eerder ontkend. Het beginsel is alleen toepasselijk elders, aan de overzijde, waar het grondgebied van een vijandelijken staat erdoor verbrokkeld kan worden. Desnoods wordt de leer der nationaliteiten verdraaid en willekeurig uitgebreid in eenen zin, die tegen haar ethnische waarde regelrecht indruischt.

In zijn opstel uit het jaar 1903 heeft R. Chélard in een beknopten vorm de voornaamste bezwaren verzameld, die tegen de oplossing van het vraagstuk der nationaliteiten aangevoerd worden en tegelijk lucht gegeven aan den tegenzin, welken het in Frankrijk verwekt. Het beginsel, waarvan de toepassing, volgens zijne tegenstanders, Europa naar de Middeleeuwen zou terugleiden, „est devenu la marotte, l'idée fixe, le dada de petits peuples vivant encore à l'état agricole," en tot gegronde ergernis van die idealisten in de Donaulanden, die gedeeltelijk erin geslaagd waren de eeuwenoude veeten tusschen Roomsche en Orthodoxe Zuidslaven te dempen, schreef Chélard verder: „le principe des nationalités, complètement identifié avec celui des races, est devenu la pomme de discorde des clans, des tribus, des villages où une rue combat l'autre parceque l'une est serbe et l'autre croate" [25]).

Tijdens het berucht rechtsgeding van Zagreb (Agram, 1909) is inderdaad de sterke wederzijdsche afkeer van Kroaten en Serven voor de gansche wereld aan het licht gekomen, maar de staatslieden, die alvermogend, de vereeniging van Serven, Kroaten en Slovenen afkondigden, hebben daar wellicht niets van vernomen of bekreunden er zich niet om, omdat hun politiek toen pro-Servisch was.

Het betoog van Chélard is gericht tegen de denkbeelden van E. de Laveleye, die, door zijn

---

[25]) T.a.p. blz. 638. Chélard verwisselt ras en volksstam.

vlaamschgezindheid voorgelicht, altijd in de bres stond voor de verdrukte stammen. Laveleye heeft voorgoed bewezen, dat het ontwaken der nationaliteiten het gevolg is geweest van de ontwikkeling der demokratie, der drukpers en der letterkundige kultuur in de 19e eeuw. Door het invoeren van een uitgebreid kiesrecht kwamen afgevaardigden van de door het heerschend volk niet geassimileerde onderlagen in de wetgevende lichamen en Europa moest eindelijk het protest der onmondige volken hooren. Dichters en geleerden hadden te voren hun stambewustzijn opgewekt en voor hun misprezen spraak een plaats naast de andere opgeëischt. Om het streven naar nationale gelijkgerechtiging te stuiten, zegt Laveleye, zou men den vooruitgang moeten stremmen en naar het despotisme terugkeeren [26]).

Omdat in Frankrijk de weerstand der vreemde stammen gebroken werd door de assimilatie der hoogere standen en de lijdzaamheid van de burgerij en de arbeiders in het besef hunner machteloosheid, verwisselt Chélard wereldburgerschap en overgang tot een vreemde nationaliteit: „Les peuples avancés de notre Occident ont dépassé le moment où, pour base de l'association, on ne veut que la communauté de race. Ils sont déjà si engagés dans les idées cosmopolites que la passion ardente qui anime les jeunes nations de l'Orient en voie de formation leur est à peine intelligible, ce qui est du reste la principale cause de ce que cette question des races est si mal traitée et si mal comprise en France" [27]). En hij staaft zijne meening met de volgende woorden, die volkomen bewijzen, dat ten opzichte der taalvrijheid Frankrijk zelfs voor Pruisen moet onderdoen: „Voulez-vous une preuve de ce que la France, par exemple, a dépassé l'étape de son développement où les agitations politiques du fait de la proscription de telle ou telle langue puissent recommencer, vous n'avez qu'à voir le peu de cas qu'on a fait de l'interdiction du breton dans les églises de Bretagne par

[26]) Cft. CHELARD, t.a.p., blz. 644 en LAVELEYE, t.a.p., blz. 32.
[27]) T.a.p. blz. 646.

le gouvernement Combes: que les gouvernements allemand, hongrois ou autrichen essayent donc une fois d'interdire le tchèque, le roumain, le serbe ou le polonais dans les églises des régions habitées par ces races, et vous verrez le tollé général que suscitera cette mesure . . . . " [28]).

Overgang tot een andere, tot een groote nationaliteit is geen cosmopolitisme en over het algemeen ook niet het van zich afwerpen van elk nationaliteitsgevoel. Alleen door zichzelf naar eigen volksaard uit te leven en tevens door zich het beste van vreemden eigen te maken wordt men een wereldburger. De meeste overloopers worden nationalisten in den engsten zin en verfoeien het volk, waaruit zij gesproten zijn. De echte wereldburger koestert geen haat tegen de volken om zich heen, maar tracht in hun wezen door te dringen en wat hem eerst afstoot te begrijpen, zonder steeds op eigen voortreffelijkheid te pochen.

In het land, waar het ethnisch begrip der nationaliteit, dat taalgenooten over de staatsgrenzen heen vereenigt en gescheiden stamverwanten verzamelt, geen waardeering vindt, omdat het den onmisbaren grondslag niet vormt voor zijn uitzettingspolitiek, wordt een afwijking van de leer der nationaliteit gehuldigd, die de gewenschte aanleiding is geworden om vreedzaam en kultureel in het grensgebied te dringen en er de kiemen neer te leggen voor tweedracht en vervreemding onder zwakke stamgenooten. Boven de ethnische nationaliteit stellen de Franschen en al wie zijn eigen volk verzaakt, de nationaliteit uit vrije keuze, wat Chélard [29]) „la nationalité politique élective" noemt, welke niets te maken heeft met taal en afstamming. Dat „geestelijk" begrip der nationaliteit is gevestigd op de gemeenschappelijke belangen en idealen ontstaan door lang samenleven in denzelfden staat. Bij grensvolken met zwak stamgevoel kan door het

[28]) T.a.p. blz. 646.
[29]) T.a.p., blz. 646—647.

tijdelijk ondergaan van dezelfde lotgevallen en door het aannemen van een vreemde taal door de leidende standen een uitheemsch patriotisme het eigen verdringen. Doch vooraleer de eenheid van hoog en laag is bereikt, doormaakt het volk een lang tijdvak van tweespalt en achterlijkheid, die noch den vrede noch de beschaving te goede komen.

Elkeen dus, die zelfstandig oordeelt en niet imperialistisch voelt, doorziet dadelijk, dat deze afwijking van het nationaliteitsbeginsel een gevoel van onnatuurlijke saamhoorigheid opwekt, de volkseenheid ontbindt en anti-sociaal werkt, omdat ze de kloof tusschen hoogere en lagere standen door taalverschil verwijdt en ongunstige bestaansvoorwaarden schept voor al degenen, die zich niet snel aanpassen en die stam en taal getrouw blijven. Het zoogezegd geestelijk nationaliteitsbeginsel stelt een premie op volksverraad in de streken, waar de vreemde nationaliteit aanhangers vindt. Hoe het ook heete Duitsch of Fransch, Magyaarsch of Russisch, want het is geen specifiek Fransch verschijnsel, het werkt denationaliseerend en niet internationaliseerend. Het doet een tweede nationaliteit kunstmatig ontstaan op een bodem, waar voorheen één enkele woonde en vermeerdert de vijandschap onder de volken.

Een voorstander van dit nationalisme, dat in Vlaanderland zooveel onheil heeft gesticht en dat België tot een vazalstaat heeft verlaagd, is Prof. H. Pirenne, die tegenover de Duitsche opvatting der natie als taal- en rasgemeenschap [80]), als natuurverschijnsel, dat zich den eenlingen buiten hunnen wil opdringt, de westersche opvatting der natie als vrijwillige vereeniging van groepen, als staatkundig en geestelijk wezen stelt. De Belgische geschiedschrijver spreekt in zijn geschrift over het pangermanisme in België [81]) niet als geleerde maar als politiek geest-

[80]) Maurice Barrès, de propheet der weerwraak, le noble instinct de la revanche, heeft in een bui van oprechtheid gezegd: „Une même langue, les légendes communes voilà ce qui constitue les nationalités." *Scènes et doctrines du nationalisme*. Paris, 1902 blz. 473.
[81]) *Le Pangermanisme et la Belgique*. Brussel, 1919.

drijver en toont er zijn onwil om de begrippen volk en natie, volkswezen en staatswezen te onderscheiden, wat zijn spitsvondig betoog bovendien verward maakt. Hij vereenzelvigt het volksbegrip met het staatsbegrip en staat bijgevolg dichter dan hijzelf vermoedt bij de Duitschers, die hij met zijn bitteren, vaak rechtmatigen spot, vervolgt. De Gentsche hoogleeraar, die zoolang aan den leiband van zijn leermeester Karl Lamprecht liep, heeft van het ontstaan van den Belgischen staat een aprioristische opvatting, die herinnert aan de Duitsche lofreden van het historisch voldongen feit.

Pirenne vergeet, dat in het romantisch tijdvak het niet alleen de Duitschers waren, die aan de volstrekte eenheid van volk en ras geloofden en dat deze dwaling nog dagelijks in talrijke toespraken en geschriften in Oost en West voorkomt. „L'infâme race germanique" is een afgezaagde doch geliefde spreekwijze geworden en de Duitsche taal stempelt al wie ze spreekt tot rasgenooten der Rijksduitschers. Derhalve durven Duitsch-Zwitsers en Luxemburgers ze haast niet meer gebruiken, overal waar de Gallische haan kraait. Mazzini en de levenswekkers der verdrukte nationaliteiten vereenigden de begrippen taal, volk en ras en Emiel de Laveleye was niet afkeerig van de leus „de taal is gansch het volk". Onder den invloed der anthropologische gegevens onderscheidt men thans het ras als natuurwetenschappelijk, het volk als ethnographisch en de natie of staatsburgerschap als staatkundig begrip. De aanvankelijke fout van Pirenne is zijn vasthouden aan de eenheid van volk en natie. De Duitschers, die van het ander standpunt uitgaan en die dezelfde eenheid huldigen, ditmaal als natuurlijk verschijnsel, dwalen evenzeer. In de vorige hoofdstukken is uitvoerig aangewezen, dat volgens het ethnisch begrip — niet het raciale — het volk of de nationaliteit zich voordoet als een kultuur- en taalgemeenschap, welke door staatsgrenzen niet noodwendig omsloten is. De natie is een staatkundige groepeering, maar zij berust zelden op de vrij-

willige vereeniging der bewuste eenlingen. Vooral en meestal niet in den beginne. De natie naar de omschrijving van Pirenne en van zijn Fransche voorgangers heeft zoo goed als nergens een historischen achtergrond.

Onbegrijpelijk is het dat een kenner der Belgische geschiedenis durft zwart op wit laten drukken: „La Belgique bilingue s'est constituée au cours des siècles par la libre volonté de ses populations". Pirenne's werk is gevuld met verhalen van den strijd der Vlamingen tegen hun vorsten, van Luik [82]) en Dinant tegen de hertogen van Bourgondië, die de eenheid van hun landen wilden verwezenlijken om hun persoonlijke macht te vergrooten en van het verraad der Vlaamsche en Waalsche poorters, die tegen hun wettige vorsten de hulp van vreemde koningen inriepen. De Vlamingen, die de eerste Belgische geschiedschrijvers na 1830 eerden, waren, naar Pirenne's opvatting, muiters en oproerlingen, die voor hun stedelijke of gewestelijke zelfstandigheid vochten. Tijdens den strijd tegen Philips II was de eendracht tusschen Vlamingen en Walen van korten duur. Aan den afval der Waalsche Malcontenten is het grootendeels te wijten, dat Noord en Zuid niet één zijn geworden. Niet de wil van het volk, maar de overmacht van het uitheemsch Bourgondisch huis, de dwingelandij van keizer Karel en van zijnen opvolger, de overwinningen van den hertog van Parma en de val van Napoleon te Waterloo zijn de historische grondslagen van den Belgischen staat. Alleen in 1830 heeft, met de hulp der Franschen, wier annexatielust zich, dank zij Engeland, moest intoomen, de wil van de Walen en van een deel der verfranschte Vlamingen den doorslag gegeven tot het stichten van den Belgischen staat. Doch als het Zuid-Nederlandsch erfdeel der Bourgondiërs vergroot wordt, zooals bij het verdrag van Versailles, door de aanhechting van Eupen-

[82]) Luik bleef buiten den Bourgondischen staat, doordat het een prins-bisdom was. Tot in 1797 was het rechtstreeks een deel van het Duitsche rijk.

Malmedy, is het niet de vrije wil der nieuwe staatsgenooten, doch het geweld, dat beslist. En niemand heeft gezien Prof. Pirenne toen de hand uitsteken om de westersche opvatting der natie hoog te houden.

Deze westersche opvatting der natie is niets anders dan in akademische sofistiek omhuld boerenbedrog. Wie kan in ernst met Ernest Renan zeggen: Une nation est un plébiscite de tous les jours. De beroemde Franschman, wiens vader een Breton bretonnant was, heeft stellig de draagkracht van zijn woorden niet beseft. Geen enkele staat zou vrijwillig een volksstemming toelaten als deze de afscheiding van een gewest of een gemeente tot gevolg moest hebben. Het afscheidingsrecht wordt overigens betwist door volgelingen van Renan, zooals Prof. L. Le Fur. Noch een stad noch een provintie mag in deze voor zichzelf beslissen, doch het gansche land, dat is het heerschend volk.

Chélard heeft ontegensprekelijk aan het innerlijk gevoelen van zijn landgenooten reeds vóor den oorlog een vasten vorm gegeven. A. Hauser [33]), R. Johannet [34]), Le Fur deinzen allen terug voor wat zij noemen de anarchistische gevolgen van het nationaliteitsbeginsel, dat zij verfoeien. Het zelfbeschikkingsrecht is, h. i., evenzeer gevaarlijk voor de eenheid van den staat. De vrijwillige vorming der natie en van den staat behooren tot de geschiedenis en tot het verleden. Oprechter is Masaryk, die afkeerig van zulk een wetenschappelijke leugen, bekent, dat juist in het verleden het geweld aan de staten het aanzijn heeft gegeven.

Volgens Prof. A. Pillet uit Parijs is insgelijks het tijdens den oorlog hoog gehouden zelfbepalingsrecht, zooals hij in October 1920 te Leiden betoogde, onvereenigbaar met de stabiliteit, welke een der beginselen van den wereldvrede is, want het begunstigt de anarchie. Wanneer Pillet beweert, dat het recht der volken om over zich zelven te beschik-

[33]) *Le principe des nationalités, Les origines historiques.* Paris, 1916.
[34]) *Le principe des nationalités.* Paris, 1918.

ken niet het geheim van het geluk der menschheid is, dan heeft hij wellicht politieke bedoelingen. Hij schijnt te betreuren, dat de verdragen van Versailles en St. Germain door de Angelsaksische denkbeelden van Wilson beïnvloed zijn. Want hij zegt „in hooge mate beïnvloed", terwijl het zelfbeschikkingsrecht aan vijf millioenen Duitschers ontzegd werd.

Le Fur gaat verder en met het meerendeel der Franschen acht hij het veroveringsrecht billijk als sanctie om zich na een onrechtvaardigen oorlog tegen een nieuwen aanval te beveiligen. Hij heeft hierbij het oog op het Rijnland, dat ofschoon in 1918 volkomen Duitsch, om de wandaden van Duitschland zijn zelfbeschikkingsrecht heeft verbeurd. Is dit niet met de naoorlogsche rethoriek herhalen wat Merlin de Douai met de goedkeuring der Conventie in 1795 verklaarde: „La République française peut et doit, soit retenir à titre de conquête, soit acquérir par des traités, des pays qui seraient à sa convenance, sans consulter les habitants" [35]). Zooals de Republiek destijds haar landspalen vooruitschoof, begeert zij het nogmaals te doen [36]). Om haar aanspraken te steunen kan zij zich altijd min of meer beroepen op het geestelijk nationaliteitsbeginsel dat geen vaste grenzen erkent, terwijl het taalgebied die over het algemeen wel heeft.

Het is beter te luisteren naar F. Laurent, een van de weinige Gentsche hoogleeraren, die een Europeesche vermaardheid hebben en wiens *Histoire du droit des gens et des relations internationales* een standaardwerk is, wanneer men een objectief antwoord op de hier behandelde vragen verlangt: „On dit que les nations sont de Dieu aussi bien que les individus; que Dieu leur a assigné un territoire particulier, qu'elles sont appelées à exploiter; qu'il leur a donné une langue particulière, marque de leur individualité, un caractère à part, une mission spéciale. Tout cela est vrai, et la conséquence qui

---

[35]) *Races, nationalités, états.* Paris 1922.
[36]) Hauser t.a.p. blz. 22 durft tegenover het ethnisch en taalpatriotisme „le patriotisme librement consenti de la Révolution" stellen.

en résulte, c'est que le principe des nationalités doit présider a la constitution des Etats" [37]). Pirenne kan niet afstrijden, dat deze opvatting van den Franschgezinden Luxemburger François Laurent weinig of niet van de Duitsche afwijkt, te meer dat Laurent vaststelt dat het taalverschil een teeken van nationaal verschil is [38]). En dat hij den staat niet beschouwde als een vrijwillige vereeniging der staatsaanhoorigen blijkt duidelijk uit het volgende: „Un état est d'ordinaire une réunion accidentelle d'individus agrégés, plutôt qu'associés par une force souveraine qui les domine .... ainsi une création purement artificielle, indépendante des lois de la nature et des populations, un élément variable soumis aux chances de la politique" [39]).

Men mag veronderstellen dat Pillet, die de zuivere nationaliteitsleer niet kan aanvaarden, al is het niet omdat deze aan de annexatiezucht perken stelt, maar omdat hij als Franschman [40]) er volkomen vreemd tegenover staat, met de opvatting van zijne landgenooten ook niet instemt en verkiest te zeggen, dat geen enkel bevredigend antwoord ooit is

---

[37]) „Men zegt dat de natiën het werk van God zijn evenals de eenlingen: dat God hun een bijzonder grondgebied aangewezen heeft, hetwelk zij genoodigd zijn uit te baten, dat hij hun een eigen taal heeft gegeven, als teeken hunner individualiteit, een afzonderlijk karakter, een bijzondere roeping, dat alles is waar met de gevolgtrekking, dat bij de samenstelling der staten het beginsel der nationaliteiten den doorslag moet geven". T.a.p. T. 1. Les Nationalités blz. 12.

[38]) „La diversité de langues est un signe de la diversité nationale".

[39]) „Een staat is gewoonlijk een toevallige samenvoeging van eenlingen eleer bijeengebracht dan vereenigd door een oppermacht, die hen beheerscht .... deshalve is hij een louter kunstmatige schepping, van de natuurwetten en van de bevolking onafhankelijk, een veranderlijk element, aan de politieke wisselvalligheden onderworpen". T.a.p. T. XVIII, blz. 472.

[40]) Dit is de meening van E. de Laveleye, B. Auerbach en van A. van Gennep. Aan Auerbach's omschrijving der nationaliteit heeft men feitelijk niets: „De nationaliteit is een onbegrijpelijke werkelijkheid, zij is onstoffelijk als de barnkracht waarvan de afgeleide verschijnselen den innerlijken en samengestelden aard slechts onvolkomen doen kennen." (T.a.p. blz. XXIV). Van Gennep zegt van de Franschen dat zij de grootste moeite hebben om te begrijpen, dat voor andere volken de taal een symbool kan wezen, ja het symbool bij uitnemendheid en dat haar verdwijning gelijk staat met de verdwijning van het volk, dat die taal spreekt. (T.a.p. T. 1. blz. 218).

gegeven op de vraag: Wat is een nationaliteit? Wat is een volk?

Het is jammer dat Pillet met deze meening niet alleen staat en dat de gevolmachtigden, die de nieuwe kaart van Europa hebben geteekend, van deze onzekerheid hebben partij getrokken om de staatsgrenzen naar eigen willekeur af te bakenen en van de eenige gelegenheid niet hebben gebruik gemaakt om de grondslagen van een duurzamen vrede te vestigen.

De handlangers van het imperialisme hebben in Oost en West — de pangermanen zijn evenmin als de Franschen afkeerig van de westersche opvatting der nationaliteit, die de Oostzeegewesten voor het Duitsche Rijk moest winnen — uit deze vervalschte nationaliteitsleer verstrekkende gevolgen getrokken, welke dreigen de onrust in Europa te bestendigen. Het is opvallend hoe in den wereldoorlog door dezelfde partij beide opvattingen werden voorgestaan naar gelang de omstandigheden. Waar men volgens de oorspronkelijke ethnische geen aanspraak op vreemden bodem kon maken, moest de geestelijke of vrije opvatting dienstdoen om roofzuchtige oogmerken te wettigen. Waar deze te kort schoot omdat gaandeweg de meeste bewoners van het begeerde land weer stambewust waren geworden en waar men voor de uitkomsten van een volksstemming vreesde, beriep men zich op het historisch recht om zijn staatsgrenzen te verzetten.

Nadat de beslissing op het slagveld was gevallen, werd de strijd in de raadkamers der overwinnaars voortgezet en het nationaliteitsbeginsel veranderde van gedaante naar vereischte van den landhonger der groote en kleine staten, die naar den grootsten buit hunkerden. Millioenen Duitschers en Magyaren, honderdduizenden Turken, Bulgaren en Zuidslaven werden zonder volksstemming en ondanks hun verzet bij vreemde staten ingelijfd. Hiertegen protesteerde Pirenne niet namens de hooggeroemde vrijzinnige nationaliteitsleer. Ja, hij vond het jammer dat Wilson en Lloyd George het Belgisch opzet,

Limburgers en Zeeuwsch-Vlamingen tegen hunnen zin binnen te palmen, deden mislukken. Slechts op de wederspannige Eupenaars mocht België zijn annexionistische lusten botvieren, ten spijt van het zelfbeschikkingsrecht.

Misleid door hunnen vrijheidszin hebben idealisten als Elisée Reclus en Romain Rolland, wien niemand imperialistische bijbedoelingen zal aanwrijven, zich voor het willekeurig nationaliteitsbegrip verklaard. Zijn imperialistische kleur is hun ontgaan. Wereldburgers door den geest en Franschen van harte zijn zij theoretisch voor het stamgevoel koel gebleven, zonder te bedenken, dat werkdadige liefde voor eigen taal en kultuur de krachtigste uiting van het stambewustzijn is en dat derhalve het Fransch nationaal gevoel in hen werkzaam blijft. In alle oprechtheid meenen zij, dat iedereen vrij moet gelaten worden zijn nationaliteit te bepalen; zij verwachten dat elkeen voor de beschaving en voor de ontvoogding van het menschdom de beste keus zal doen.

Hoe gevaarlijk deze individualistische, willekeurige bepaling kan worden voor den innerlijken vrede en de rust van een land schijnt Elisée Reclus niet te vatten. Sprekend over de Grieken en uit het oog verliezend, dat in het Oosten de gekozen nationaliteit meestendeels met de geloofsbelijdenis gelijk staat, zegt hij met een kinderlijke naieveteit: „Plus que tous les autres peuples, les Grecs représentaient réellement une „idée" précisément parceque la question du lieu natal, de race ou de langue est chez eux complétement subordonnée à celle du voeu personnel. „Je suis Hellène!" Cela suffit pour qu'un Slave, un Valaque, un Albanais, un homme de n'importe quelle nationalité par la descendance puisse être et doive être réellement considéré comme Grec. C'est la volonté qui fait la patrie d'élection: les circonstances extérieures ne sont rien, on ne s'intéresse qu'à la vie dans son essence profonde" [41]).

[41]) T.a.p. blz. 104.

De geschiedenis van den moorddadigen rassenstrijd in Macedonië vóor den Balkanoorlog laat de schaduwzijde zien van de door Reclus aanvaarde leer der geestelijke nationaliteit. In dat aan stammen al te rijke land had de overgang van het eene kerkgenootschap tot het andere niet alleen broodroof, maar vaak ook moordslag en brandstichting tot gevolg. Van het wankelbaar stambewustzijn bij velen werd namelijk door de ijveraars van Patriarchisme en Exarchisme partij getrokken. Tot de Roemeensche regeering toe bezoldigde schoolmeesters en geestelijken om de van het moederland in taaleilanden gansch afgescheiden en half-vergriekschte Koetzo-Vlachen door overreding en door voorspiegeling van allerlei voordeel voor het Roemenendom terug te winnen. Trouwens, het was veeltijds uit nood dat Slaven en Koetzo-Vlachen uitriepen dat zij Hellenen zijn. Van vrije keuze werd in de Grieksche nieuwsbladen gerept, maar de Patriarchische geestelijkheid liet geen dwangmiddel onaangeroerd om die Slavophone Hellenen te beletten zich bij het Bulgaarsch Exarchisme aan te sluiten. Van haren kant richtte zich de geweldddadige politiek der Bulgaarsche komitadzjis niet uitsluitend tot hunne taalbroeders. Opgehitst door hun kerkelijke overheid stonden stamgenooten tegenover stamgenooten en er werden bloedbaden gesticht ijselijk genoeg om de oordeelkundige en nadenkende lofsprekers der vrije nationaliteitskeuze voor immer af te schrikken van de verwezenlijking van hun ideaal.

Romain Rolland, die in *Jean-Christophe* het Duitsche en het Fransche wezen heeft trachten te verzoenen, toont zich evenzeer als Elisée Reclus gesloten voor de ethnische opvatting van de leer der nationaliteiten. In 1909 toen in Elzas-Lotharingen de invloed der verfranschte burgerij uit den Napoleontischen tijd aan het tanen was en het stambewustzijn bij de Duitsch-opgevoede geslachten sterk aan het groeien was, verdedigde Rolland het recht van het Alemanisch grensvolk om alle taal- en

stamgemeenschappelijke banden los te scheuren [42]). „Les Alsaciens étaient-ils ou non Allemands, — là n'était pas la question. Ils ne voulaient pas l'être: et cela seul comptait. Qui donc a le droit de dire: Ce peuple est à moi: car il est mon frère"? Si son frère le renie, quand ce serait à tort mille fois, les torts retombent tous sur celui qui ne sut pas se faire aimer, et qui n'a aucun droit à prétendre l'attacher à son sort" [43]).

Klinken deze woorden niet als een aansporing tot het opwekken en verscherpen van broedertwisten onder stamverwanten! De leer der nationaliteit uit vrije keuze is een vrijbrief in de hand van heerschzuchtige mogendheden om door allerlei gekonkelfoes de geesten aan den overkant voor annexatie rijp te maken. Noch de vrede noch het internationalisme wordt erdoor bevorderd.

Het willekeurig begrip der nationaliteit wortelt niet in de natuur van den mensch. Het werd bedacht om vroegere veroveringen en toekomstige inlijvingen goed te praten. Het laat zich als de openbare meening drijven op de zee der wereldgebeurtenissen. Het verscheurt de eendracht onder stamgenooten. Het is het machtigste geestelijk wapen van het annexionisme. Doordat hun uitgangspunt verschilt kunnen Duitschers en Franschen hetzelfde woord desannexeeren bezigen, om hunne aanspraken op hetzelfde gebied te steunen.

Bij het uitbreken der Fransche omwenteling hebben velen de leer der vrije nationaliteit begroet als het voorteeken van een nieuwe wereldorde. Toen meenden zij te hooren den maatgang der bevrijders, die het harmonisch samengaan der volken onder de leiding van Frankrijk zouden mogelijk maken. Zooals in de Middeleeuwen waren toen de politieke idealen sterker dan de banden der stamgenootschap. Doch de aanhechting van steden en gewesten

---

[42]) Het bij de onoordeelkundige menigte ontbrekend gevoel van Duitsche saamhoorigheid is het gevolg van het gevoel dat het Elzassisch dialect geen Duitsch is.
[43]) *Jean-Christophe à Paris. — Dans la Maison.* Paris 1909, blz. 236—237.

bij Frankrijk was meestal het werk van een roekelooze minderheid en geen bezonnen daad. Overal stonden republikeinsche legers om desnoods in te grijpen. Zoo sloot zich de vrije stad Mulhuizen bij Frankrijk aan en stemde in 1792 Mainz voor de vereeniging met het land der Omwenteling. Wanneer nu het communisme in Midden- en West-Europa zegevierde zou de aansluiting bij Sovjet-Rusland op dezelfde wijze tot stand komen. Het toenmalige Parijs en het hedendaagsche Moskou hebben dezelfde betrekkelijke aantrekkingskracht. Beide hebben een schrikbewind uitgeoefend. Beide hebben zich een dictatoriale macht toegeeigend. Het eerste strafte zelfs het federalisme met den dood. Het tweede heeft daarentegen Rusland in een bond van Sovjet-republieken herschapen.

Engeland begreep dadelijk dat de Fransche Omwenteling de veroveringspolitiek van Lodewijk XIV voortzette

De Zuidelijke Nederlanden werden een Fransch wingewest. De Belgische schoolboeken ontkennen, dat de vrijheid hier grooter door werd. Van volksstemming geen spraak. Langs den Rijn, tusschen Maas en Schelde regeerden Fransche commissarissen. De volkstalen moesten in het openbaar leven wijken voor het Fransch, het zinnebeeld van het Fransche staatsburgerschap. Steun vonden de Franschen bij de nieuwe rijken, bij de opkoopers van kerkelijke goederen, bij al degenen die altijd voor het gezag kruipen of die het oud bestuur haatten. Wie Heine[44]) gelezen heeft weet hoezeer Dusseldorp Fransch voelde in dien tijd. In gansch het Rijnland waren er sterke Fransche sympathieën. Ware Napoleon's regeering niet kortstondig geweest, dan zou het verfranscht zijn geworden zooals de Elzas. Nu wordt het Saargebied gedenationaliseerd. Als de Fransche geweldpolitiek daar lukt, dan zal men ook spreken van vrijwillige aansluiting der Saarbewoners. De bevestigende uitslag eener volksstemming

[44]) O.a. *Het boek Le Grand*. W.B., Amsterdam.

is daarvoor geen vereischte! Omdat zij alle grenzen voortdurend onzeker maakt, verstoort de nationaliteit uit vrije keuze het Europeesch evenwicht.

Wanneer een gedenationaliseerd volk door middel van het onderwijs weer in voeling komt met de kultuur van zijn stamgenooten en met zijn eigen verleden dan ontwaakt weer het stambewustzijn. Ducrocq in *Les Marches de l'Est* heeft blijken van zijn onrust gegeven over het voortschrijden der verduitsching in Duitsch-Lotharingen en Neder-Elzas; vóor den oorlog voelde G. Hervé [45]), dat het Rijksland voor de Fransche gedachte verloren ging. Hetzelfde proces van renationaliseering deed zich in de 19e eeuw voor langs de Adriatische kust, waar de burgerij haar Italiaansch bovenkleed afwierp om weer Slavisch te spreken en te voelen.

Het Iersch parlement, dat in 1801 het zelfbestuur van het eiland vernietigde, is door de Dail Eireann vervangen. In Bretanje worden de stemmen luider, die los van Frankrijk roepen. Waar staatsdwang de nationaliteit uit vrije keuze niet begunstigt, moet zij het mettertijd afleggen voor de ethnische nationaliteit. De eerste is niet het kind der demokratie, maar de vrucht van kapitalistischen en zedelijken dwang, politieke knepen en kuiperijen. Zij is niet verbonden aan het tijdens den oorlog zoozeer geprezen, maar nadien niet toegepaste zelfbeschikkingsrecht.

Overigens zelfs in Frankrijk is de nationaliteit uit vrije keuze een akademisch en kunstmatig begrip. Dit is ook de meening van Eduard Blocher, die zich vanzelfsprekend verzet tegen de volledige toepassing van het nationaliteitsbeginsel, omdat het de verdeeling van Zwitserland mede zou sleepen, maar toch erkent dat de taal als kenmerk der nationaliteit geldt, overal waar het vraagstuk ter sprake komt. De Franschen schrijven, dat men volgens de taalgrens de nationaliteitsgrens niet mag vaststellen maar zij denken anders dan de Italianen

---

[45]) *L'Alsace-Lorraine.* Paris 1913.

met het oog op Elzas-Lotharingen. Wanneer zij spreken van Tsjechen, Polen, Serven, Italianen dan hebben nationaliteit en taalgemeenschap dezelfde beteekenis [46]).

Tot eene eerlijke en volkomen toepassing van het nationaliteitsbeginsel zijn de Duitschers nooit geneigd geweest. Met hun Hegeliaansche verheerlijking van den staat, als den volmaakten vorm der maatschappelijke organisatie hebben zij spoedig het standpunt van Herder verlaten en de nationaliteit als iets minderwaardigs beschouwd.

De oorlog tegen Denemarken in 1863—64 was een volksoorlog. Reeds in 1848 werd Pruisen door de Duitsche bondstaten gelast de Sleeswijk-Holsteiners gewapenderhand bij te staan in den strijd tegen hunne Deensche verdrukkers. Door Engeland's tusschenkomst bleven toenmaals de hertogdommen aan Denemarken gehecht. In 1850—51 moest het Deensche leger weer een opstand dempen. Eerst in 1863 aanhoorden Pruisen en Oostenrijkers het hulpgeschreeuw hunner stamgenooten en werden de Denen uit Sleeswijk-Holstein verdreven. Doch bij de vaststelling der nieuwe staatsgrenzen gaf niet de ethnische samenstelling der bevolking den doorslag. Het Deensch landvolk van Noord-Sleeswijk werd van zijn stamland losgerukt. De Pruisische regeering hield de volksstemming niet, die volgens het Prager verdrag van 1866 de staatsaanhoorigheid moest bepalen en zette naderhand het werk der verduitsching onbarmhartig door. Het

---

[46]) „Aber nun kommen die französischen Schriftsteller und sagen uns, das Nationalitätenprinzip sei gar nicht so zu verstehen, dass man die Sprachgrenze zur Nationalitätsgrenze machen wolle; man verstehe unter Nation etwas ganz anders, und das Nationalitätenprinzip könne der Schweiz deshalb gar nicht gefährlich werden. Richtig ist, dass die Franzosen, weil sie auf die deutschsprechenden Landschaften des Elsasses und Lothringens Anspruch machen, die Nationalität oft anders verstehen als die Italiener. Aber ganz offenbar nur wegen E. L. und nur für Frankreich, und nur zu ihren Günsten. Reden sie von Tschechen, Polen, Serben, Italienern, so ist ihnen Nationalität immer gleichbedeutend mit Sprachgemeinschaft. Tatsache ist aber, dass, abgesehen von diesem besondern Fall, die Franzosen und jedermann beim Nationalitätenprinzip stets an die Sprachgrenzen denkt". EDUARD BLOCHER, *Das sogenannte Nationalitätenprinzip*, Basel, 1918.

onrecht is thans hersteld, een volksstemming heeft plaats gehad en Noord-Sleeswijk is Zuid-Jutland geworden.

Insgelijks werd in 1871 tusschen het Duitsche Rijk en de Fransche Republiek een grenslijn getrokken, die niet met de taalgrens overeenkwam. Uit strategische overwegingen werd, tegen den raad van Bismarck, het gebied van Metz met het Duitschsprekend Oost-Lotharingen en den Elzas tot een rijksland vereenigd. Wel kon Duitschland op gansch Lotharingen het historisch recht laten gelden, maar niettemin werd het nationaliteitsbeginsel bij de grensbepaling geschonden. Dezen groven misslag verergerden de Duitsche ambtenaars en officieren door hun onbehendigheid en door hun aanmatiging.

De Duitsche staatslieden hebben zich trouwens nooit opgeworpen tot voorvechters van de leer der nationaliteiten. „Ein Glück ist es für uns", zegt Blocher, „dass man sich in Deutschland nicht zum Nationalitäten-prinzip bekennt". De Duitsche regeering voerde een strenge Duitsche politiek. Binnen de staatsgrenzen handhaafde het bestuur den Franschen stelregel: éen staatsvolk, éen staatstaal. De Duitschers traden ruwer op, omdat de nationale minderheden bij hen niet zoo gedwee waren als in Frankrijk.

Niet om het nationaliteitsbeginsel werden door den vrede van Brest-Litovsk zoovele volken uit de klauwen van Rusland bevrijd. De Duitsche regeering beoogde daarmede eene koloniale uitbreiding, zooals de Duitsche Orde weleer in het Balticum en nieuwe invloedssferen. Een onafhankelijk Polen was een bedenkelijke oplossing voor het Rijk, dat vier millioenen Polen knevelde. In Februari 1918 verklaarde de Pruisische minister Drews, dat Pruisen als eenheidsstaat geen zelfstandig Poolsch gewest binnen zijn grenzen kon inrichten. Dit zou nochtans slechts een kleine tegemoetkoming zijn geweest op den weg naar verzoening. Aan den vrijwilligen afstand van Posen, dacht geen enkel

Duitsch staatsman. De gewezen rijkskanselier Prins v. Bülow heeft evenwel verklaard, dat het moeielijkste staatkundige vraagstuk uit de wereld zou geruimd zijn, als de nationaliteiten door staatsgrenzen gescheiden waren en dat de vrede bestendiger zou wezen, wanneer in denzelfden staat verscheidene volken naast elkander konden leven zonder elkander hun taal op te dringen. Toch was hij sceptisch gestemd en zag de mogelijkheid niet in twee verschillende stammen in denzelfden staat tevreden te stellen [47]).

Oprechte voorstanders van het nationaliteitsbeginsel zijn de Engelschen niet, ofschoon zij niet als Franschen en Pruisen de volkstalen uit bestuur en school volkomen weren. Nooit hebben de Franschen b.v. het Bretoensch in de scholen gedoogd, zooals de Engelschen het Welsch. Nimmer zullen de Fransche kamers Corsica zelfbestuur verleenen, zooals het Engelsch Parlement Ierland. Doch Erin mag geen republiek worden, Egypte niet volkomen onafhankelijk wezen, Cyprus wordt niet aan Griekenland afgestaan, Indië krijgt geen zelfbeschikkingsrecht en Zuid-Afrika moet onder de Engelsche kroon blijven, want zelfs een man als Ramsay Mac Donald is de dienaar van het Britsch imperialisme.

De invloed van de taal op de vorming der nationaliteit schijnen de Engelschen niet altijd naar waarde te schatten. De gekende bioloog P. Cham-

---

[47]) „Wäre es auf unserer Erde einzurichten, dass die Nationalitäten sich durch Grenzpfähle und Grenzsteine so fein säuberlich von einander trennen liessen wie die Staaten, so wäre der Weltgeschichte, wäre der Politik dessen Aufgabe es ja ist, Weltgeschichte zu machen, ihr schwertes Problem genommen. Aber die Staatsgrenzen scheiden nun einmal nicht die Nationen von einander. Wäre es weiterhin möglich, dass die Angehörigen verschiedener Nationalitäten mit verschiedenen Sprachen, Sitten und verschiedenartigem Geistesleben Seite an Seite in einem und demselben Staate lebten, ohne der Versuchung zu erliegen, einander die eigene Nationalität aufzudrängen, so sähe es ein gut Teil friedlicher aus auf Erde. Aber es ist nun einmal Gesetz im geschichtlichen Leben und Werden, dass, wo verschiedene nationale Kulturen einander berühren, die um den Vorrang kämpfen, dass, wo zwei verschiedene Nationalitäten an den selben Raum gebunden sind, es schwer ist beide zufrieden zu stellen, dass es unter solchen Voraussetzungen leicht zu Friktionen kommt." FÜRST V. BÜLOW, *Deutsche Politik*, Berlin, 1916, blz. 255—6.

bers Mitchell [48]) heeft twee hoofdstukken over het ontstaan der nationaliteit geschreven, waarin hij van de taal alleen zegt, dat zij de menschen van elkander afzondert. En verders geen woord!

Niet alleen de onbekendheid met de ethnische verhoudingen in Midden-Europa en in den Balkan heeft de hand geleid van hen die de nieuwe staatsgrenzen trokken, doch voornamelijk het zelfzuchtig bondgenootschappelijk belang.

Engelschen en Amerikanen hebben zich om deze verhoudingen niet veel meer bekommerd dan Franschen en Roemeniërs. Staten op den grondslag van de leer der nationaliteiten gevestigd, zooals Italië, hebben zonder blikken of blozen hun streven naar gebiedsuitbreiding achter de vlag van een valsch nationalisme geborgen.

De in Tripolitanië en Dodekanesos ingeleide roofpolitiek heeft Italië in den wereldoorlog zonder roem noch voorspoed voortgezet, totdat de Donaumonarchie bezweek door den afval van haar Duitsch- en Magyaarschvijandige volken. Als vergoeding voor zijn onzijdigheid kon het van Oostenrijk bijna alle streken loskrijgen „dove suona il si", waar Italiaansch gesproken wordt. Alleen de door Slavische dorpen omringde Istrische kuststeden zouden aan de Habsburgers gebleven zijn. Het aanbod werd afgeslagen. De Italiaansche eischen reikten over de taalgrenzen en Oostenrijk moest ze afwijzen om niet inbreuk te maken op het zelfbepalingsrecht van Tirolers, Slovenen en Kroaten, dat nadien noch te Saint Germain noch te Trianon door de ridders van dat recht erkend werd.

In zoo hooge mate als de Russen hebben de Polen van oudsher het imperialisme in het bloed. Reeds vóór de vaststelling van hun staatsrechtelijken toestand verspreidden zij betoogen om de overwinnaars over te halen tot inwilliging van hunne aanspraken op niet-ethnisch Poolsch gebied. West-Pruisen eischten zij namens het historisch recht om een

---

[48]) *Evolutie en de Oorlog*, W.B., Amsterdam, 1917.

toegang tot de zee te hebben, Midden-Litauen, Wit-Roetenië en Oost-Galicië, omdat de adel, de geestelijkheid en een deel der burgerij daar verpoolscht zijn. De Polen, die zoozeer als de Russen schuldig zijn aan den vertraagden ontwikkelingsgang van het Litausch, het Wit-Roeteensch en het Oekrajiensch, schromen niet hun inlijvingsplannen te gronden op de minderwaardigheid van die talen en op de achterlijkheid van die volken, wien zij het onderwijs door middel der moedertaal hebben ontzegd. Op het lagere peil der Poolsche kultuur beriepen zich ook de Pruisen in Posen om het Duitsch in te voeren!

De vermeende ongeschiktheid van andere talen is de reden, die de imperialisten bij voorkeur te pas brengen om hun „vrije" nationaliteitsleer te doen aanvaarden. Tegenover Albaneezen, Finnen, Cataloniërs, Slovaken, Vlamingen doen Grieken, Zweden, Spanjaarden, Magyaren, Fransch-Belgen eveneens de hoogere waarde van hun taal uitschijnen. Uit moedwilligheid of uit onwetendheid erkennen of begrijpen de imperialisten niet, dat de talen der volken, die zij geestelijk willen opslorpen, alle voor ontwikkeling vatbaar zijn. Vóór de 19e eeuw waren het Magyaarsch, noch het Finsch, noch de Slavische talen wetenschappelijke voertuigen der gedachte. Sindsdien hebben zij denzelfden weg afgeloopen als na de Middeleeuwen de Romaansche en Germaansche talen. Op korten tijd kunnen het Estisch, het Letsch en het Litausch, die akademische talen zijn geworden, het evenver brengen.

Niet door de oorspronkelijke leer der nationaliteiten wordt de vrede bedreigd, maar door haar imperialistische afwijkingen, zooals men het willekeurig, het geestelijk, het historisch nationaliteitsbeginsel kan noemen. Chélard, die beweert, dat „la revendication de l'autonomie pour les races est chose indifférente en elle-même, par ses conséquences plus nuisible qu'utile et ne peut en tout cas constituer un droit" [40]) is van een ander gevoelen

[40]) T.a.p., blz. 648.

en hij besluit zijn verhandeling met de volgende woorden: „Le principe des nationalités ne nous semble pas pouvoir tenir devant une critique logique et lorsque ceux qui sont appelés à penser pour les autres en auront fait justice, ce sera un grand pas de fait vers la paix que nous cherchons tant en Europe" [50]). Stellig heeft zijn uiteenzetting van de leer der nationaliteiten bij de meesten in Frankrijk instemming gevonden [51]) en eerst het uitbreken van den oorlog en de bondgenootschappelijke politiek hebben de Franschen genoopt hun denkwijze eenigermate te herzien. Sindsdien spreken hun regeerders of zij een gansch ander inzicht in het vraagstuk hebben gekregen. Het door Chélard gewraakte recht op zelfstandigheid werd tijdelijk tot een dogma verheven, doch alleen toepasselijk op de nationaliteiten in de vijandelijke staten, b.v. in Duitschland, in de Donaumonarchie en in Turkije. De overige ethnische minderheden moeten in de beperking van hun eigen vrij geestesleven berusten, zonder werkelijk verzet hun ondergang tegemoet snellen en hun zelfstandigheid prijsgeven voor de zaak van hunne beheerschers. Is het niet opmerkelijk, dat Mr. Woodrow Wilson, die later het zelfbeschikkingsrecht der volken plechtig zou afkondigen, in 1916, toen hij nog niet openlijk partij had gekozen, de noodkreten van den *Bond der vreemde Volken in Rusland* onbeantwoord liet, terwijl hij in 1917, toen Finland zich afscheidde van den Russischen staat, welke nog aan de zijde der Westelijke mogendheden vocht, de jonge Finlandsche republiek dreigde met het afsnijden van elken toevoer van levensmiddelen, indien zij zich niet weer in het Russisch gareel voegde! Toch is het niet billijk, volgens een neutralen lofredenaar van de politiek der Vereenigde Staten, haar van zelfzuchtige drijfveeren te verdenken en zich door „de onvolledige en onzuivere toepassing van de groote beginselen te laten verleiden tot miskenning

[50]) T.a.p., blz. 662.
[51]) Cfr. Hauser, Johannet, Lefur e.a.

van haar zuivere beweegredenen en schoone bedoelingen"!

Na den val van Kerenskij heeft de bolsjevieksche regeering het zelfbeschikkingsrecht der volken erkend, inbegrepen het recht tot volkomen losscheuring uit het oude staatsverband. Jammer, dat het zoo vaak bij de theoretische afkondiging bleef van het recht op onafhankelijkheid. Wanneer de randvolken zich werkelijk van het oude Rusland wilden afscheiden traden de bolsjeviki gewelddadig tegen hen op en onder de leus der sociale omwenteling namen zij de vrijheid terug, die zij te voren hadden rondgebazuind. In weerwil daarvan heugelijk blijft het feit, dat aan de zelfstandigheid der allogenen in het voormalig Tsarenrijk staatsrechtelijk niets meer in den weg staat en dat het thans verdeeld is in ethnische sovjet-republieken en gewesten. Zoover is men elders niet gekomen.

In neutrale landen, namelijk in Nederland, waar bij de nuchtere meerderheid het stambewustzijn niet diep geworteld is, hebben sommigen, die tusschen het oorspronkelijk en het afgeleid imperialistisch nationaliteitsbegrip geen recht onderscheid maken, aan de leer der nationaliteiten en aan haar toepassingen de schuld van den oorlog gegeven. Het wordt niet betwist, dat de verkrachting van het beginsel tot nationale oorlogen aanleiding heeft gegeven. Om het onrecht tegen stamgenooten bedreven te herstellen, om hen uit de vreemde overheersching te bevrijden hebben stamverwante volken somwijlen naar de wapenen gegrepen. Voorbeelden hiervan zijn de vele oorlogen tegen de Turken, waarbij men de Russen van imperialistische oogmerken niet kan vrij pleiten. Ook in 1912—13 waren imperialistische drijfveeren in het spel, welke tijdens den strijd tusschen de voormalige bondgenooten in werking zijn gekomen. Hoe het ook zij de wereldbrand is zoozeer uit ekonomische als uit nationalistische overwegingen ontstaan. Ethnisch nationalisme wederzijds zou een vergelijk tusschen Frankrijk en

Duitschland mogelijk hebben gemaakt, omdat het zich niet inlaat met kuiperijen, welke tot doel hebben would-be landgenooten over de taalgrenzen aan te werven.

Terecht schreef Prof. Bodenstein in 1917: „Het nationalisme is het eenig beginsel, dat de kans op een toekomstige oorlog verminderen kan [52]). De nationalist is uit den aard der zaak een tegenstander van het imperialisme. Een nationalist kan onmogelijk een voorstander zijn van een veroveringsoorlog, tenzij het doel van die oorlog is het herstel van het onrecht, dat zijn eigen natie wordt aangedaan. Maar dan is weer niet het nationalisme, maar juist het imperialisme de oorzaak van de strijd. Geef aan elk volk in een bepaald staatsverband levend, de volle vrijheid zichzelf te zijn en er bestaat voor zijn stamverwante buurman geen enkele reden om tot een oorlog te geraken .... Waarom dan het nationalisme verketteren, dat toch niets anders is dan het individualisme onder de mensen? De wereldbeschaving wordt verrijkt door de menigvuldigheid der nationaliteiten. Het imperialisme streeft naar de vernietiging van vernietigbare nationaliteiten, dus naar vernietiging van hetgeen de beschaving eenige aantrekkelijkheid kan geven" [53]). Met „herstel van het onrecht" bedoelt Bodenstein niet wederinlijving van vreemd taalgebied, die met het nieuw woord des-annexatie thans goedgepraat wordt.

Dat het besluit van het Socialistisch Skandinaafsch-Nederlandsch Komiteit van Stockholm de houding van den voorzitter der Tweede Internationale heeft beïnvloed is noch te Versailles noch te Brussel gebleken: Het Komiteit is van meening, zoo luidt het, dat voor een duurzamen vrede een internationale regeling van het vraagstuk der nationaliteiten noodwendig is. Voor hun vrije ontwikkeling in hun oud staatsverband moeten zij waar-

[52]) Van dezelfde meening is A. van Gennep.
[53]) H. D. J. BODENSTEIN, Is het nationalisme oorzaak van den wereldoorlog, *De Toorts*, 3 Februari 1917.

borgen verkrijgen. De naleving van de internationale regeling van het zelfbestuur der ethnische groepen moet door een internationaal gerechtshof geregeld worden. Oostenrijk-Hongarije en Rusland blijven bestaan. Rusland wordt een bond van zelfstandige republieken en in Oostenrijk moeten de volkeren over een zoo groot mogelijke zelfstandigheid beschikken. Ook de Polen in Duitschland. *De Belgische Socialist*, tijdens den oorlog, het blad van den secretaris van de Tweede Internationale, was, zooals het Skandinaafsch-Nederlandsch Komiteit, tegen de indeeling van Europa in ethnische staten en tegen de volledige toepassing van het beginsel der nationaliteiten, omdat de staten geen deel van hun grondgebied vrijwillig zouden afstaan en nieuwe oorlogen geen zegen voor de vrijheid zouden zijn. Gewaarborgde zelfstandigheid met handhaving van de rechten der minderheden was voor het blad van Kamiel Huysmans de beste oplossing.

Asquith ging principieel verder. Voorwaarden voor de geestelijke vrijheid scheppen, de zoogezegde kultureele zelfstandigheid, die b.v. het Skandinaafsch-Nederlandsch Komiteit voldoende achtte voor de regeling der Vlaamsche zaak, moet volgens den voormaligen Engelschen minister plaats maken voor de vereeniging van kunstmatige gescheidene nationaliteiten. Deze soort van inlijving is zijn inziens rechtmatig en ook noodzakelijk. Voor dit doel is het zelfs niet noodig aan te toonen, dat het afgescheiden deel onder werkelijke verdrukking lijdt. Het spreekt van zelf dat Asquith, die bij het geheim verdrag van Londen (1915) aan Italië voor zijn deelnemen in den oorlog Duitsch en Slavisch taalgebied had toegezegd, er niet aan dacht zijn stelsel toe te passen op de landen, die niet tot de vijanden behoorden. Anders hadden bij de vaststelling der nieuwe grenzen Zwitserland en België moeten verdwijnen en het Britsche Rijk uiteenvallen.

Zonder Asquith's stilzwijgend voorbehoud

eischt M. Minnaert voor ieder volk de volledige staatkundige onafhankelijkheid. „Bestuurlijke decentralisatie of home rule kunnen goede overgangsmaatregelen zijn; standhouden zullen ze echter op den duur niet. Wie meent dat een volk in een ander staatsverband dan het eigen werkelijk tot volledige ontwikkeling kan komen, die onderschat den invloed van den staat en de wisselwerking van alle factoren van ons leven op elkander. — Het dure lang, het dure kort: maar elke nationaliteit zal worstelen tot ze ten slotte in gerijpte kracht haar eigen staat bezit . . . of ten ondergaan [54]). In het hedendaagsche Europa zijn volksgroepen zonder sterk taal- en stambewustzijn niet levenskrachtig, indien zij geen staatsrecht bezitten. Tot dusver heeft Minnaert gelijk. Zelfbewuste stammen kunnen trouwens gedijen, overal waar het vreemd staatsverband hen niet te zeer omknelt. Voor hen gaat het recht van de nationaliteit boven de macht van den staat. Hierin ligt hun kracht, hun zelfbehoud.

Ook volgens Minnaert's meening is de volledige oplossing van het vraagstuk der nationaliteiten de eerste en onontbeerlijkste voorwaarde van den wereldvrede. Om de nationaliteiten of volkseenheden te bepalen hebben wij geen ander alomgeldend criterium dan de taal. De aardrijkskundige ligging, de staatkundige ontwikkeling, zelfs de anthropologische kenmerken laten ons in den steek, waar wij beschavingseenheden willen omschrijven. Iedereen kan nog beamen wat W. von Humboldt van de taal heeft gezegd: „Zij is als het ware de uitwendige verschijning van den geest der volkeren; hunne taal is hun geest en hun geest is hunne taal; men kan zich beide niet identisch genoeg denken" en ook „de verdeeling van het menschengeslacht in naties is slechts zijne verdeeling in talen" [55]).

Geen ideale oplossing van het vraagstuk is in-

[54]) M. MINNAERT, De Verdeeling van den Arbeid en het Nationaliteitsbeginsel. *Dietsche Stemmen*, Eerste Jg., Tweede Deel, 1916 blz. 467.
[55]) Cfr. MINNAERT, t.a.p., blz. 474.

derdaad mogelijk, waar staats- en taalgrenzen niet gelijkloopen. Behalve waar verscheidene volken dooreenwonen, o.a. in Zevenbergen, het Banaat, de Dobroedzja, Macedonië en Thracië, is elke andere afbakening tusschen de staten het gevolg van imperialistische veroveringen of militarische overwegingen, als de behoefte aan veiligheid te lande en ter zee, welke sinds den Tripolitaanschen oorlog wordt voorgewend door de overwinnaars, wier slecht geweten rust zoekt achter immer sterkere natuurlijke vestingen en ontzagwekkende legers.

Om niet in botsing met zijne buren te komen mag de staat slechts één nationaliteit omvatten, indien hij niet federatief en demokratisch als Zwitserland is, en mag er niet naar streven zich over zijn taalgrenzen uit te breiden. Of hij slaat den weg van het imperialistisch nationalisme in, dat grensvolken voor zijn taal en kultuur tracht te winnen om zijn macht te vermeerderen. Eerst onder de hoogere standen, die de vreemde taal als een middel beschouwen om zich van het gemeene volk te onderscheiden, wordt een aanhang geworven, welk zich mettertijd uitbreidt onder de burgerij, die in het gevlij wil komen bij wie gunsten en betrekkingen uitdeelen. Wanneer het taal- en stambewustzijn dermate verzwakt is, dat de leidende standen of een aanzienlijk gedeelte van het grensvolk de vreemde nationaliteit verkiest, moeten de staatsgrenzen gewijzigd worden naar de leer der nationaliteit uit vrije keuze, dezen geniepigen vorm van het imperialisme, waardoor de wederzijdsche afgunst onder de volken wordt opgewekt en elke toenadering onmogelijk gemaakt.

Bodenstein [56]) heeft zeer goed ingezien, dat het met het ethnisch nationalisme gansch andersom is. Dan zijn internationalisme en nationalisme geen begrippen, die noodzakelijk met elkaar in strijd zijn. Het zuiver nationalisme kan uitmuntend met het gevoel van verbroedering onder de volken samengaan. Elk oprecht nationalist moet noodwendig

[56]) *De Toorts*, 3 Febr. 1917. „Naties" staat voor „volken".

anderen van harte gunnen, wat hij voor zichzelf verlangt. De begeerte naar overheersching van vreemde taalgebieden schudt hij met afschuw van zich af. Hij waardeert het eigene bij anderen, zooals bij zichzelven. Van geen volk zal hij eischen, dat het zich voor een ander opoffert. Daarvoor is hij te diep doordrongen van het begrip, dat de aantrekkelijkheid der natuur ligt in haar verscheidenheid en dat de lijn der ontwikkeling gaat in de richting der veelvormigheid. Niet de ruwe uiting van den strijd om het bestaan, de bloeddorstige kamp van allen tegen allen, maar het wederkeerig dienstbetoon zal de menschheid naar een toekomst leiden, waarin alle volkeren, kleinere en grootere, zullen samenwerken om de wereld schooner te maken. De echte voorstander van het nationaliteitsbeginsel springt elk volk bij, dat in het gedrang komt en tracht allerwegen de zwakken te steunen. Hij voelt de menschheid groeien, telkens als een stam, in den loop der tijden bedolven, weer te voorschijn komt in de rij der zelfstandige volkeren, die alle op zichzelf den geestelijken rijkdom der wereld helpen vermeerderen.

Een blik op de nieuwe kaart van Europa met zijn in het Oosten onlangs vastgestelde grenzen verwekt een angstgevoel bij wie verwachtte na den „laatsten oorlog" den dageraad van een langdurigen vrede te zien opdagen en de geleidelijke vereffening der nationale tegenstellingen te zien gebeuren door een eerlijke toepassing van het beginsel der nationaliteiten, dat de overwinnaars tot het hunne hadden gemaakt. Integendeel, de nieuwe indeelingen, waardoor groote volksgroepen onder stamvreemde staatsmachten zijn gekomen, hebben de verongelijkten verbitterd en den strijd der nationaliteiten verscherpt. Met het scheppen van nieuwe irredenta's hebben zij het Europeesch evenwicht nog onvaster gemaakt. Stellig, het is een heugelijke gebeurtenis, dat Finnen, Esten, Letten en Litauers zelfstandige volken zijn geworden. Zonder de omverwerping èn van het Tsarenrijk èn van Duitschland èn van Oostenrijk

zouden de Polen evenmin bevrijd zijn. Dat Polen hersteld is en dat de Tsjechen los van Oostenrijk zijn, kan slechts toegejuicht worden. Doch deze bevrijde volken hebben donderwolken boven hun hoofden verzameld door het zelfbeschikkingsrecht te ontzeggen aan de vreemde volken, die bij hunne staten zijn gesleurd en die millioenen zielen tellen. De erflanden der Donaumonarchie zijn geen nationale staten; zij zijn zooals hierboven reeds is aangestipt nationaliteitenstaten met ongunstiger voorwaarden voor de niet-heerschende volken dan het voormalig Oostenrijk, waar na de opheffing der kroonlanden met gemengde bevolking, geen enkel volk voor de overmacht van een ander langer had moeten zwichten.

Om iets te redden van het nationaliteitsbeginsel, dat na de overwinning uitgediend had bij de jonge natiën, die niet tevreden met hun eigen taalgebied, gehate vijanden in zoo groot mogelijk aantal hebben ingelijfd en die van hun onbeteugelde nationalisme en onverdraagzaamheid blijken te over hebben gegeven, zijn in de vredesverdragen van Versailles, St. Germain, Neuilly, Trianon en Sèvres en in de verdragen tusschen de groote bondgenooten en Polen, Tsjechoslovakije, Roemenië en Joegoslavië bepalingen ter bescherming der nationale minderheden opgenomen. Waarborgen voor de naleving van die bepalingen werden niet gegeven. Polen en Roemenië hadden zich aanvankelijk onwillig getoond te onderteekenen en hebben het niet zonder geheim voorbehoud gedaan. De progroms tegen de Joden, de moorden op de Roetenen, de plunderingen en uitdrijvingen in Oost-Galicië en de sluiting der Roeteensche scholen zijn genoegzaam bekend, alsook de ongehoorde knevelarijen en gewelddaden der Roemeniërs in Zevenbergen en Bessarabië. In Tsjechoslovakije en Joegoslavië gevoelen zich zelfs verwante nationaliteiten als Slovaken en Kroaten onderdrukt [57]). Afgevaardigden van onvrije

[57]) Cft. De verslagen van het Eerste Internationaal Congres voor

volksgroepen — ook als zij geen Saarbewoners zijn — worden vaak niet eens toegelaten bij vertegenwoordigers der groote bondgenooten, die hun rol als predikers van de leer der nationaliteiten uitgespeeld achten.

Te Genua mocht noch het Vilna-vraagstuk, dat Polen tegen de beslissing van den Statenbondsraad eigenmachtig heeft opgelost, noch de status van Oost-Galicië, waar de Polen aan de Roetenen den dood aandoen, worden aangeroerd, omdat de Poolsche afvaardiging dreigde de Conferentie te verlaten en de Franschen zich tegen de bespreking verzetten. De Statenbond is tot dusver in gebreke gebleven de nationale minderheden te helpen, die aan zijn hoede zijn toevertrouwd. Twijfel is meermalen geopperd of deze statenbond — geen volkenbond inderdaad — uit hoofde van zijn oorsprong de rechte instelling is, welke de belangen der onbevrijde, niet autonome volken kan behartigen. Zijn samenstelling niet uit volken, maar door de regeeringen van natiën, die staten vormen, waarvan de machtigste althans andere volken onderdrukken, maakt hem in de meeste zaken, tevens rechter en partij. Met goede redenen eischt Marc Vichniac [58]), dat afgevaardigden der nationale minderheden naast de vertegenwoordigers der staten en dominions in den Statenbond zouden zetelen en dat de Statenbondsraad niet langer als voogd der nationale minderheden zou optreden, maar dat deze als volkomen gelijkgerechtigde leden van den Statenbond hun eigen staten ter verantwoording voor het Internationaal Gerechtshof zouden kunnen dagvaarden.

Na de vergadering van September 1923, die een krachtdadige behandeling van het Italiaansch-Grieksch geschil niet aandurfde en die aan de handvest liet tornen door Italië, waar onder invloed van het fascisme de moord een politiek middel is

---

het Recht der Volken te Genève (1—10 Sept. 1921) in het Octobernummer van *Rassegna internazionale*. Roma 1921.

[58]) *La Protection du droit des minorités dans les traités internationaux de 1919—1920*. Paris, 1920.

geworden, heeft de Statenbond voorshands afgedaan als beschermer der kleine natiën. Dat hij de klachten der verdrukte minderheden in het vervolg nog minder dan vroeger zal aanhooren spreekt vanzelf, aangezien hij het voorstel van den Tsjechischen minister Beneš aangenomen heeft. Het secretariaat zal voortaan alle ingediende verzoekschriften dadelijk afwijzen, die een propagandistisch doel hebben en die niet gewichtig genoeg zijn of onvoldoende geformuleerde beweringen bevatten (is dit niet altijd het geval naar de meening der betrokkene regeeringen?), dan wel over feiten loopen, die reeds door de leden van den Raad zijn onderzocht, die de grenzen overschrijden welke door de verdragen betreffende de minderheden zijn aangegeven en die met de waardigheid van een staat onvereenigbaar zijn!

De optimistische verklaring van Gilbert Murray (Zuid-Afrika), dat thans geen enkele minderheid ernstig onderdrukt wordt (13 Sept. 1923) is overigens niet bemoedigend voor hen, die bijstand van de hooge instelling verwachten.

Van de ethnische minderheden vooraf bedingen om hun kultureele en andere rechten toe te staan, dat zij loyaal den staat moeten dienen, waarin zij tegen hunnen wil zijn ingelijfd, druischt tegen het zedelijk geweten in als bevestiging van het onrecht. Voor Sir W. H. Dickinson, voorzitter der Internationale Unie van Statenbondsvereenigingen, is elk irredentisme uit den booze. De afscheidingsbewegingen worden door hem niet minder volkomen afgekeurd dan zij hevig bestreden worden door de staten, die door hun onbeteugelde imperialisme irredenta's hebben doen ontstaan. De geestgesteldheid der verdrukte volksgroepen kan hij, als lid van een heerschend volk, slechts ten deele begrijpen, aangezien hij zich in hun werkelijken toestand niet voldoende kan indenken.

Omdat de staten met ethnische minderheden de bemoeiingen van den Statenbond met hun soevereiniteit onvereenigbaar en met hun eer strijdig ach-

ten en omdat de gedelegeerden der regeeringen zoo weinig voelen voor het nationaliteitsbeginsel, hebben die minderheden geen betere behandeling te verwachten, zoolang de staten waaraan zij gebonden zijn niet goedwillig hun streven naar assimilatie opgeven. Hoe weinig logisch deze gedelegeerden soms zijn blijkt uit de anti-Vlaamsche houding in den Senaat van den gedelegeerde Lafontaine, door het Belgisch ministerie destijds ontslagen omdat hij partij koos voor de verdrukte Duitschers in Tsjechoslovakije.

Daar is niet vreemds aan, dat de erfstaten der Donaumonarchie, aan wie minderheden-verdragen zijn opgelegd, zich verongelijkt voelen doordat zij alleen, benevens eenige kleine staten, in hun hoogheidsrechten zijn getroffen, terwijl de groote mogendheden, o.a. Italië, onbelemmerd de ergste dwangmiddelen mogen aanwenden om hunne allogenen op te slorpen. Zij hebben volkomen gelijk te wenschen, dat alle staten dezelfde verplichtingen zouden aangaan om de bescherming der minderheden doeltreffender te maken.

Dit is een verzuchting welke niet zal aanhoord worden, omdat het streven naar het vormen van nationale staten nooit zoo sterk is geweest als na den wereldoorlog bij al wie er de macht toe heeft: Namelijk in België was de krachtsinspanning om het Vlaamsche deel der natie op te slorpen nooit zoo geweldig. Het is een teeken van weinig politiek inzicht te beweren, dat het imperialistisch nationalisme afneemt en dat de macht van den staat aan het tanen is, wanneer beide het Vlaamsche volk bij gebrek aan eigen nationalisme dreigen te verstikken. Terwijl men bij verdrukte volken en stammen het ethnisch nationalisme afkeurt, hetwelk niets anders is dan zucht naar zelfbehoud, verzet men zich, om zoogezegd met zijn tijd mee te leven, slechts aarzelend tegen zijn afwijkingen, die de grenzen willen uitzetten door hun geestelijke (taal-) veroveringen [59]).

[59]) De uitspraak van Millerand te Evreux komt met de werkelijkheid beter overeen, dan de bewering van den Belgicist Rubbens. De

Dit is nu de gedragslijn der Vlaamsch-Belgische bestrijders der Vlaamsch-nationale gedachte, die wat zij ook zeggen door de staatsgedachte gansch gebiologeerd zijn.

Met het oog op de ingewikkelde toestanden in Midden- en Oost-Europa hebben Oostenrijksche sociaal-demokraten als de gewezen minister van buitenlandsche zaken Otto Bauer en de oud-staatskanselier Karl Renner [60]) een regeling van het vraagstuk der nationaliteiten voorgesteld, welke onafhankelijk van het grondgebied is. Niet het territorium maar de enkeling zelf moet beslissen over de nationale indeeling van elken inwoner in alle steden en dorpen, waar het onmogelijk is op bevredigende wijze de nationaliteiten af te bakenen, zonder wederzijds nationale minderheden van de hoofdgroep af te sluiten.

Volgens dit persoonlijkheidsbeginsel, dat met de nationaliteit uit vrije keuze van Chélard niets te maken heeft, kan in zeer gemengde gewesten een regeling getroffen worden, die de verschillende ethnische groepen volkomen tot hun recht laat komen, indien zij eerlijk nageleefd wordt. Na de opheffing der kroonlanden had het oude Oostenrijk kunnen ingedeeld worden in kreitsen, waarvan de negen tienden eentalige, terwijl de overige volgens het persoonlijkheidsbeginsel bestuurlijk, niet territoriaal gesplitst zouden zijn geweest. B.v. men had van Budweis een Duitsche en een Tsjechische kreits kunnen maken, van Brünn enz. Het nationaal lichaam is dan samengesteld uit alle enkelingen, die zich tot een bepaalde nationaliteit bekennen, of zij in het bezit van een eigen grondgebied zijn al of niet.

Of deze hervormingen Oostenrijk, dat een ana-

voorzitter der Fransche Republiek bekende op 14 Oct. 1923 dat nooit te voren de nationaliteitsgedachte zoo sterk op den voorgrond was getreden, als juist in dezen tijd. Zelfs in Rusland waar de indeeling in sovjet-republieken ethnische, nationale grondslagen heeft. En Ramsay Mac Donald zegde te Londen op 13 Mei 1924 dat hij een overtuigd en onbuigzaam nationalist is.

[60]) KARL RENNER, t.a.p. passim.

chronisme was geworden, weer leefbaar zouden hebben gemaakt moet betwijfeld worden. Eveneens of dit stelsel in Tsjechoslovakije zonder grensveranderingen Duitschers en Tsjechen zou verzoenen.

In het Westen, met zijn afgesloten taalgebieden, waar de anderstaligen vreemdelingen, ambtenaars en kinderen van ambtenaars zijn, zou zulk een regeling voor de volkseenheid verderfelijk wezen. In het Banaat en in het thans Roemeensch Oost-Hongarije en Zevenbergen is echter op vele plaatsen een ethnische afbakening onmogelijk, omdat de plattelandsche bevolking ethnisch verschilt van de stedelingen, wier voorouders door inheemsche vorsten hierheen werden gelokt. Zelfs na een herziening der staatsgrenzen in ethnographischen zin zouden daar en in alle erfstaten der Donaumonarchie met hun talrijke twee- en meertalige gemeenten het persoonlijkheidsbeginsel moeten ingevoerd worden om het recht der minderheid ten opzichte van beheer en rechtswezen, van kerk en school te waarborgen.

In centraliseerende nationaliteitenstaten zullen de minderheden nooit gelijkgesteld zijn. In Midden- en Oost-Europa moet de toekomstige bondstaat samengesteld zijn uit nationale volksstaten zonder vaste territoriale grenzen, van een deel althans van hun gebied, naar het stelsel van Bauer en Renner, om het gevaar voor denationalisatie tot een minimum te herleiden en den thans woedenden taal- en volkenstrijd te doen luwen.

Een federalistische grondwet en een regeling, die elke opslorpingspolitiek uitsluit met gelijke rechten voor alle nationaliteiten in ethnisch gemengde staten zijn onontbeerlijke voorwaarden om de nationale tegenstellingen te verzoenen en om de toekomst hoopvoller te maken, niet minder voor het hoofdvolk dan voor de minderheden, die thans irredenta's vormen en die totnogtoe noch bij den Statenbondsraad noch bij het Internationaal Gerechtshof den begeerden bijstand hebben gevonden, ofschoon zij onder de bescherming van den Bond staan.

Telkens er sprake was van de oorlogsdoeleinden der vijandelijke groepen werd het zelfbeschikkingsrecht der volken als vanzelfsprekend vooruitgezet. Ook door de Duitschers, door een deel althans van hunne woordvoerders. Doch voor een algemeene en eerlijke toepassing van dit recht was niemand te Brest-Litovsk noch in de kasteelen bij Parijs te vinden. J. M. Keynes maakt na zijne meesterlijke typeering van Wilson eenige rake opmerkingen over de wijze, waarop de aangegane verbintenissen ontdoken werden:

„De handigste sofisten en de meest schijnheilige woordgoochelaars werden aan het werk gezet en leverden tal van proeven van bekwaamheid, welke wel een schranderder man dan den President, een uur lang van de wijs hadden kunnen brengen."

„Zoo b.v., in plaats van te zeggen, dat het aan Duitsch-Oostenrijk verboden wordt zich te vereenigen met Duitschland, behalve in geval van goedkeuring door Frankrijk, hetgeen in strijd zou zijn geweest met het beginsel van zelfbepaling, stelt het verdrag vast, met verfijnde letterkunstenarij, dat „Duitschland erkent en strikt zal eerbiedigen de onafhankelijkheid van Oostenrijk binnen de grenzen, die zullen worden vastgesteld in eene overeenkomst van dezen staat en de voornaamste geallieerde en geassocieerde machten: het verklaart deze onafhankelijkheid voor iets waarvan niet afstand kan gemaakt worden, behalve in geval van instemming door den Statenbond. Dit klinkt geheel verschillend, maar is het niet. En de President vergat, dat een ander gedeelte van het verdrag vaststelt, dat tot dit doel het besluit van den Statenbondsraad moest worden genomen met algemeene stemmen."

„In plaats van Dantzig aan Polen te geven, verklaart het verdrag Dantzig tot een „vrije" stad, maar sluit ze binnen de Poolsche tolgrenzen, vertrouwt aan Polen de kontrool toe over het rivier- en spoorwegstelsel en stelt vast, dat „de Poolsche regeering de leiding op zich zal nemen van de buitenlandsche relatiën van de „vrije" stad Dantzig,

zoowel als de diplomatieke bescherming van de inwoners van die stad, indien dezen buiten hare grenzen vertoeven" [61]).

Om het in Wilson's boodschap afgekondigd zelfbeschikkingsrecht niet overal opzij te schuiven, zijn door de vredesverdragen eenige volksstemmingen gehouden die geen van alle naar den wensch der overwinnaars zijn uitgevallen. Merkwaardig mag het heeten, dat slechts in Sleeswijk de uitslagen der volksraadpleging niet in tegenspraak met het nationaliteitsbeginsel zijn. Opper-Silezië en de Mazoeren moesten tusschen Duitschland en Polen kiezen. Voor hun zelfstandigheid buiten of binnen deze staten mochten zij geen stem uitbrengen. De Mazoeren zijn protestantsche Slaven, die met de Polen niets uitstaan willen hebben. Door Pruisen worden zij sinds eeuwen wederrechtelijk verduitscht, zooals de Vlamingen te Duinkerken en te Hazebroek door Frankrijk verfranscht. Hun verduitsching mocht in het voordeel van Pruisen niet beslissen, evenmin als hunne Slavische herkomst voor Polen, een staat zonder werkelijke gewetensvrijheid. Hoe zij ook kozen bezegelden zij door hun stemming hun ondergang [62]). Opper-Silezië was oorspronkelijk een Poolsch geweest. Sinds zeven honderd jaren is het van Polen gescheiden en is door Duitsche inwijking en taaldwang in ruime mate verduitscht; vooral in de steden leven Duitschers en Polen door elkaar. Ethnisch zuiver zijn enkele randgemeenten, die zonder stemming de eene aan Duitschland, de andere aan Polen hadden moeten komen. Het gemengd gebied vormt ekonomisch een geheel, waarvan de bevolking voor het meerendeel Poolsch van afkomst is en Duitsch van kultuur. Theoretisch hebben noch Duitschland noch Polen recht op Opper-Silezië, dat slechts door een tolverbond met een van beide had mogen vereenigd worden. Ten

---

[61]) *The economical Consequencies of the War.* London 1919. Chapter III.

[62]) De jonge Mazoerische geslachten schrijven hun streektaal en strijden voor het behoud van hun eigen nationaliteit, die zij van de Poolsche onderscheiden.

spijt van het nationaliteitsbeginsel heeft de meerderheid voor Duitschland gestemd en ondanks het zelfbeschikkingsrecht werd het grootste en rijkste gedeelte aan Polen toegewezen. In Zuid-Kärnten heeft zich ook de meerderheid der stemgerechtigden tegen het nationaliteitsbeginsel voor de aansluiting bij Oostenrijk uitgesproken. Eenige duizenden Slavenen hebben van de Duitsche minderheid een meerderheid gemaakt!

Is het niet kenmerkend voor den huidigen achteruitgang van den vrijheidszin in het land van Garibaldi, dat de Italianen die in den Risorgimentotijd met het woord plebiscito op de lippen vochten, sedert den Tripolitaanschen roof, van strategische veiligheid en historisch recht den mond vol hebben? Toen Italië zijn eenheid met Fransche en Pruisische hulp [63]) bewerkstelligde, waren het alleen Italianen, die meestemden. Sedert 1912 hadden Arabieren en Grieken, Duitschers en Slaven moeten kiezen en de volksraadpleging had den gewenschten uitslag niet gehad. Derhalve heeft het plebisciet afgedaan.

Voor onontwikkelde, verdeelde, van nationaal onderwijs verstoken, door uitheemschen invloed ontzelvigde of sinds eeuwen in een stamvreemd staatsverband ingelijfde volken is het zelfbeschikkingsrecht vaak niets anders dan een middel tot definitieve zelfvernietiging. Zulke zwakkelingen onder de volken moeten, zoowel als zwakzinnige eenlingen, tegen zichzelven beschermd worden en op den weg naar zelfstandigheid door stamverwanten gebracht om niet voorgoed een toekomst af te sluiten, waarin zij zich naar eigen aard zullen kunnen ontwikkelen en deelgerechtigd worden aan de algemeene kultuur. Dan zullen zij zich niet langer laten overbluffen door de drogredenen der zelfzuchtige en anti-demokratische verkondigers der vrijgekozen nationaliteit en zullen ook zonder Masaryk

[63]) Italia fara da se is een historische onwaarheid. Uit eigen kracht, zonder de hulp van vreemden heeft in onzen tijd geen enkel volksstam, geen enkel nationaliteit zich bevrijd.

ooit gelezen te hebben nagenoeg dezelfde leer belijden:

„De nationaliteit doet zich praktisch door de taal kennen, natuurlijk door de gesproken taal, de moedertaal. Statistieken van volken berusten op de taal. Niet de omgangstaal, zooals weleer in Oostenrijk-Hongarije, maar de moedertaal moet den grondslag van deze statistieken zijn".

„Het nationaliteitsbeginsel is de liefde voor de moedertaal en voor de groep menschen, die dezelfde of een nauw verwante taal spreken en voor den grond, waarop deze groep woont en voor de wijze, waarnaar zij leeft" [64]).

Uit de voorgeschiedenis van den oorlog en uit de beroeringen in de oude en nieuwe nationaliteitenstaten zijn bij de vleet bewijzen te halen voor de stelling, dat zonder een volkomen oplossing van het vraagstuk der nationaliteiten een duurzame vrede onbereikbaar is en tevens dat de staten niet geneigd zijn in dit opzicht bevredigende maatregelen te treffen. Alleen Sovjet-Rusland heeft theoretisch het recht tot afscheiding der allogenen in 1917 uitgeroepen. In de praktijk heeft het naderhand Oekrajina en de Kaukasische republieken met geweld gesovjetiseerd. Het heeft anderzijds de onafhankelijkheid van Finland, Estland, Letland en Litauen erkend, waartegen Kerenskij en zijn pseudo-demokratische regeering zich hadden verzet.

In 1923 zijn de bolsjeviki verder gegaan. Zij hebben Rusland opgelost in een bond van sovjetrepublieken en arbeidersgemeenschappen om voldoening te geven aan de nationale verlangens der meeste volkeren, die zich van den communistischen staat niet hebben afgescheiden of die erin werden teruggebracht. In een artikel op 19 Maart 1923 geschreven [65]) en uit de *Pravda* in den *Bulletin communiste* van 13 Dec. 1923 vertaald, stelt Leo Trotskij vast, dat de nationale vraagstukken van

[64]) T.a.p., blz. 17.
[65]) Idées sur le Parti.

niet geringer belang dan de arbeidersbewegingen voor de richting en de opvoeding van de Partij zijn. Bevrijding der verdrukte nationaliteiten, der door vervreemde hoogere standen en ambtenaren geknechte boerenvolken moet op het communistisch programma staan, zoowel als de steun aan de opstandige arbeidersgroepen in het Westen. Bevrediging en niet miskenning der nationale nooden moet het sovjet-stelsel den verdrukten volken brengen. In 1924 werden tot ergernis der Polen, die er op uit zijn hun Wit-Roeteensche onderdanen te verpoolschen, de grenzen der Wit-Roeteensche Sovjet-Republiek verzet om al het tot Rusland behoorend Wit-Roeteensch taalgebied in een politiek geheel te omvatten. Moskou zorgt voor de herleving van doodgewaande volkeren en voor de ontwikkeling van achterlijk geblevene talen en voert naast zijn communistische een nationale politiek, welke met het nationaliteitsbeginsel over het algemeen niet in strijd is. Trotskij ontkent niet, dat in deze misslagen zijn begaan en dat bij vele ambtenaren en bij jongere elementen een neiging tot Russisch imperialisme en tot geringschatting van het nationaal streven der allogenen bestaat, weshalve hij het noodzakelijk acht, dat het jongere geslacht in de nationale vraagstukken ingewijd wordt. Een merkwaardige aanvaarding van de leer der nationaliteiten door den ervaren leider der meest ingrijpende sociale hervorming.

Zonder wapengeweld heeft Noorwegen den band, welke het aan Zweden hechtte, losgemaakt. Of Zweden's vredelievend voorbeeld elders gevolgd zal worden is zeer de vraag. Een stap in de goede richting heeft Groot-Brittannië gedaan door de oprichting van dominions; Denemarken heeft met evenveel politiek inzicht een dergelijken status aan IJsland verleend. De andere staten hebben slechts tekortkomingen in zake nationaliteitsbeginsel en zelfbeschikkingsrecht te boeken en deze zullen in de volgende hoofdstukken aan de feiten toege-

licht worden. Dit verwijt treft natuurlijk de eentalige staten en het Zwitsersch Eedgenootschap niet, die trouwens vóor dezelfde moeilijkheden niet staan.

Omdat de vredestractaten het aantal meertalige staten vermeerderd hebben in plaats van hen te verminderen, zal de geschiedenis nogmaals over deze „oorlogsverdragen in vredestijd" een streng vonnis vellen. Bij het trekken der grenslijnen werden noch taal- noch volkenkundigen geraadpleegd. Dit ligt niet in de traditie. De overwinnaars mochten naar hartelust „gehate" vijandige volksgroepen inpalmen. Hun eenige bekommernis was een strijd tusschen onverzadigbare bondgenooten, zooals vóor eenige jaren tusschen Serviërs, Grieken en Bulgaren te vermijden. De tijden waren volgens de overwinnaars niet rijp voor de verwezenlijking der denkbeelden, meer dan zestig jaren geleden door Fr. Laurent vooruitgezet! „De menschheid streeft ernaar de staten, die de vrucht van het geweld en van de willekeurige overeenkomsten zijn, te vervangen door staten, die op den natuurlijken grondslag der nationaliteiten gevestigd zijn".

De verdwazing der openbare meening en de ontaarding van het zedelijk geweten zijn gunstige omstandigheden voor de regeeringen om voort te dolen op den weg, dien zij uit eer- en heerschzucht hebben ingeslagen. Van Gennep is het ook niet ontgaan, dat de staatslieden het wetenschappelijk onderzoek van de taal en de zeden der inwoners in hun landen niet bevorderen, terwijl zij aardrijkskundige, topographische, aardkundige en ekonomische navorschingen aanmoedigen en gelasten. Zij maken bovendien geen oordeelkundig gebruik der ethnographische gegevens om misstanden weg te nemen. Ook hij betreurt, dat de Vredesconferenties de hulp van deskundigen niet hebben ingeroepen, die een beslissend aandeel aan de besprekingen hadden moeten hebben. „Er zal ongetwijfeld nog een wereldoorlog noodig zijn om te doen begrijpen dat de taal is gelijk de zeden, „welke, zegde reeds Montesquieu,

sterker dan de wetten zijn"; en „voor de wetten mag men hier ook tractaten schrijven" [66]).

Bevestigt Van Gennep met deze woorden niet, dat de taal het teeken der nationaliteit is en dat de staatsgrenzen naar de taalgrenzen moeten gewijzigd worden om het oorlogsgevaar te verminderen? Kortom, dat in de toekomst het nationaliteitsbeginsel zal moeten toegepast worden, indien men den vrede werkelijk nastreeft.

[66]) T.a.p., blz. 170.

VIERDE HOOFDSTUK

DE LITAUERS

I. *Het Volk en zijn Taal*

Afkomst en anthropologische kenmerken. — Aan de Oostzee tusschen Weichsel en Düna trof men vóor het begin onzer tijdrekening de Aestii aan, van wie Tacitus *(Germania*, XLV) schrijft, dat zij dezelfde gebruiken en hetzelfde voorkomen als de Suebi hebben, maar dat hun taal meer op die der Brittanniërs gelijkt. Tacitus weet ook te vertellen, dat de Aestii het eenige volk zijn, dat op het zeestrand barnsteen verzamelt en het verkoopt zonder het eerst te bewerken.

Deze Aestii hadden tot naburen in het Westen de Gotones, in het Zuiden de Venedae en in het Noordoosten de Fenni. Zij zijn de voorouders der Litauers en Letten, die nog omringd zijn door Duitsche, Slavische en Finsche volkeren, zooals in den Romeinschen tijd. Hun oude naam is op een Finschen stam in Estland, op de Esten, overgegaan.

Van „vreemde smetten vrij" zijn de Aestii evenmin gebleven als de andere Indo-Europeesche stammen. In den loop der eeuwen hebben zij Germaansche, Slavische en Finsche volksdeelen opgenomen. Toch hebben zij lichamelijke kenmerken, die hen van Duitschers en Slaven onderscheiden, om van de Oeral-Altaïsche Esten niet te spreken. Volgens Deniker zijn zij van het Ondernoordelijk ras (Subnordique), terwijl de oor-Duitschers van het Noordelijk en de Wit-Roetenen, de zuiverste Slavische stam, van het Oostelijk ras zijn.

Volgens Brennsohn zijn de Litauers middelmatig van gestalte (1 m. 64), middelhoofdig (schedel-

Litausch boerengezin

index 80—81), hebben blond sluikhaar (67 pct.), zeer zelden donkerbruin haar (5 pct.). Hun huidskleur is blank en frisch, hun oogen meestal blauw, hun neus is soms recht zooals bij de oude Grieken. Hun gezicht is ovaal en hun wangbeenderen steken niet uit gelijk bij de Russen. Het klassiek profiel komt voor.

Een klein aantal Litauers is met Finnen gekruist en is kort van gestalte, ineengedrongen, met bruine oogen, zwart haar en uitstekende jukbeenderen.

In Midden-Litauen, waar de bevolking met Wit-Roetenen gemengd is, hebben veel inwoners de kenmerken van het Oostelijk ras.

In zijn geheel heeft het Litausche volk, zooals Tacitus het reeds van de Aestii opmerkte, meer trekken met de Oost-Duitschers gemeen dan met de Slaven.

D e v o l k s a a r d. — Uit de oorspronkelijke mystische elementen van het aloude Oosten is, volgens Stasys Šalkauskis, de kern van den Litauschen nationalen geest gevormd. In taal, godenleer en volkspoëzie komt het Oostersch element duidelijk te voorschijn, als het hoofdkenteeken van den volksaard, welk nog heden het Aziatisch erfdeel aanwijst, dat de Indo-Europeesche volken onder elkaar hebben verdeeld. Šalkauskis gaat stellig te ver, als hij beweert, dat in Litauen het ras physiologisch onvermengd en psychologisch ongeschonden is gebleven. Doch vele zaakkundigen zijn van meening, dat het Litausche volk niet alleen door zijn taal, maar ook door zijnen aard dichter dan de andere bij de oorspronkelijke stammen van Europa staat. De Russische schrijver V. Ivanov getuigt, dat bij de Litauers de herinnering aan de Arische bakermat levendiger is dan bij de Slaven. In het huiselijk dorpsleven, in de denkbeelden en overleveringen der ouderen, in het levende weefsel der taal, in de ademhaling van het verzamelwezen, dat wij de volksziel noemen, trillen de snaren der antieke wereldbeschouwing na.

Elisée Reclus wijst op de lijdzaamheid en op het

traditionalisme van dat volk van houthakkers, voerlieden en landbouwers en op het verschil tusschen Litauers en Polen, dat reeds in de zedige kleederdracht der eersten zichtbaar wordt. De Polen, kinderen der zon naar het woord van Michelet, houden van schitterende kleuren, van pracht, van goud en borduursels. Bescheiden, ingetogen als hunne noordoostelijke buren zijn de Polen geenszins. Uit de raudos (treurzangen) en dainos (volksliederen) spreekt de zwaarmoedige en gevoelige aard der Litauers, hun duldzaamheid en hun natuurzin. Reclus, die in zijn groot aardrijkskundig werk over de Litauers [1]) schreef, aleer de Litausche beweging werkelijk aan den gang was, vond het vreemd, dat zulk een verstandig en begaafd volk geen groot dichter, geen groot vernuft had voortgebracht. Hij verzuimde acht te slaan op den nadeeligen invloed der verpoolsching, die de normale ontwikkeling van het volk heeft belemmerd, hij heeft ook voorbijgezien, dat hierdoor een Europeesch genie als Mickiewicz aan het Litauendom is ontrukt. Dezen grooten dichter is het opgevallen, dat de Slaven meer de inwendige natuur bewonderen, terwijl de Litauers een inniger en fijner gevoel van het natuurleven hebben.

Reclus heeft niet vermoed welk een oplevende kracht nog verborgen lag in de ziel van dat volk, door de wereldgebeurtenissen erg mishandeld, doch door Westersche invloeden te zeer gesterkt om met Oostersche lijdzaamheid in zijn lot te berusten.

Behalve de eerlijkheid en het gevoel van eigenwaarde, dat Kant in de Litauers prees, hun hulpvaardigheid en hun argeloosheid, is hun godsdienstzin, welk in verband met hun traditionalisme kan gebracht worden, een van hunne hoofdkenmerken. En deze zin heeft o.a. zijn uiting gevonden in de menigvuldige houten kruisen met gebeeldhouwde bijbelsche tafereelen, die over

[1]) *Nouvelle Géographie universelle.* T. V. Paris 1880. In zijn later werk *L'Homme et la terre,* Paris 1905—8 maakt Reclus geen gewag van de Litausche beweging.

gansch het woongebied der katholieke Litauers verspreid zijn en voor velen als bewijs voor de afstamming der bewoners gelden.

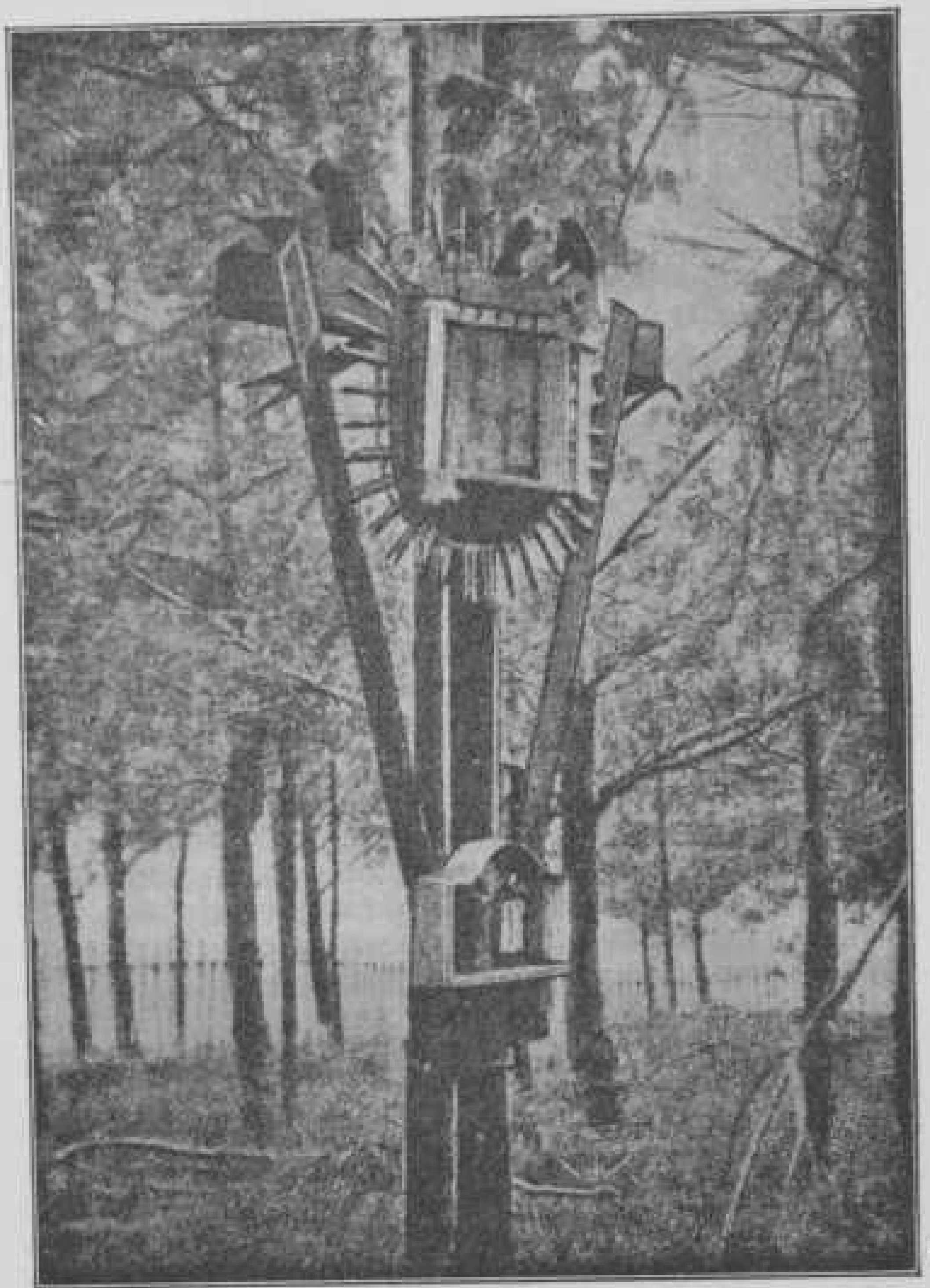
D e t a a l. — De Litauers spreken de Indo-Europeesche taal, die in ons werelddeel de meeste oude vormen heeft bewaard. Het Oud-Pruisisch, dat in de zeventiende eeuw is uitgestorven, behoorde tot denzelfden Baltischen taalstam. Het Letto-Litausch vormde een anderen tak, die zich eerst in de negende eeuw in twee heeft gesplitst. Het Letsch heeft onder vreemden, vooral Duitschen invloed diepgaande veranderingen ondergaan. In het Litausch zijn ook veel uitheemsche woorden en uitdrukkingen geslopen, die de Litausche letterkundigen thans uitschakelen als teekens van een eeuwenlange verdrukking. Zij handelen naar het voorbeeld der Grieken, die na hun bevrijding in de eerste helft der vorige eeuw de vele Turksche, Slavische en Italiaansche bestanddeelen hunner volkstaal door zuiver afgeleide en nieuw gevormde woorden hebben gevangen.

Poolsche en Russische geleerden, die de politiek trouwer dienen dan de wetenschap, hebben het Litausch en het Letsch in een Balto-Slavische groep willen brengen, waarvan het bestaan ontkend wordt door de hedendaagsche taalkunde. Stadhuiswoorden heeft het Litausch met het Poolsch en het Russisch gemeen als gevolg van taaltoestanden, die met de onafhankelijkheid van Litauen allengskens zullen verdwijnen. Overigens, men kan even goed wijzen op de verwantschap met het Duitsch [2]), met het Latijn [3]) en het Grieksch [4]) en nog meer met het Sanskriet. Geen Europeesche taal gelijkt meer op het Sanskriet dan het Litausch. De uiterlijke zijde van deze verwantschap ontgaat den leeken

[2]) Woorden aan het Duitsch ontleend of van gemeenschappelijken oorsprong zijn o.a. akis—Auge, kate—Katze, kezas—Käse, mistras—Meister, plugos—Pflug, sunas—Sohn, styras—Steuer, rukyté—rauchen e.a.

[3]) Verwant aan Latijnsche woorden zijn vyras—vir, dievas—deus, ugnis—ignis, vinas—vinum, duoté—dare, du—duo, trys—tres enz.

[4]) Niet alleen woorden maar ook klanken toonen de verwantschap aan.

Litausch kruis op het kerkhof van Panosiškis

niet door de vele klinkers en namelijk door de vele *a*-klanken.

Het Litausch is buitengewoon rijk aan buigingsvormen; het telt zeven, ja negen naamvallen en zooals het Grieksch drie getallen. Zijn zinsbouw is kort en strak gespannen gelijk in de klassieke talen en zijn rythmus beweegt en zweeft als een zang.

Door zijn oudheid, door zijn nut voor de vergelijkende taalwetenschap oefent het Litausch een bijzondere aantrekkingskracht op de vakgeleerden uit, die het eenstemmig roemen om zijn welluidendheid.

Om den weergalm der gemeenschappelijke Indo-Europeesche taal te vernemen moet men, zegt Meillet, enkel luisteren naar de spraak der Litausche boeren.

In 1800 schreef Immanuel Kant in zijn voorrede tot Mielcke's *Anfangsgründe einer litauischen Sprachlehre*: „De schoonheid en de oorspronkelijkheid der Litausche taal volstaan om deze taal te bewaren en ze in school en kerk te gebruiken. Behalve het belang en het voordeel, welke een staat aan het behoud heeft van een nationaliteit, die zulke eigenschappen bezit, dient nog opgemerkt te worden, dat de oudheid en de zuiverheid der taal van het Litausche volk — thans tot een eng grondgebied beperkt en erin opgesloten, men zou bijna kunnen zeggen van andere volken afgezonderd — van het hoogste gewicht voor de taalwetenschap en gansch bijzonder voor de geschiedenis der volksverhuizingen zijn. Dit is een reden te meer om dit volk en zijn taal te behouden."

Allergunstigst is het oordeel van Elisée Reclus [5]) „Indien de waarde van een natie voor de menschheid naar de schoonheid van haar taal moest geschat worden, dan zouden de Litauers, de eersten in de rij der Europeesche volkeren staan."

Doch de Polen en de verpoolschte Litauers weten het beter dan de vermaardste Fransche philoloog,

[5]) Reclus schrijft „Samogitiens et Livines". In het Poolsch heeten de Litauers Litwinen. In de landstaal is Litauen Lietuva.

de grootste Duitsche wijsgeer en de beroemdste Fransche aardrijkskundige. Zij beweren, dat het Litausch, dat zij niet kunnen spreken of radbraken en dat zij haten, zooals de Walen en de Franskiljons het Nederlandsch verafschuwen, met een onzinnigen haat, ongeschikt is tot voertuig der hedendaagsche beschaving.

Door alle taaldwingelanden worden dezelfde drogredenen aangevoerd: hún taal is de echte kultuurtaal; de taal, die zij willen uitroeien, zondert wie ze spreekt van de beschaafde wereld af; de geleidelijke ontwikkeling van een volk door middel van zijn eigen taal moet wijken voor wat zij de praktische zijde noemen, het ontsluiten van een ruimer gezichtsveld. Dat aldus de menigte in den domper wordt gehouden gaat hun begrip te boven. Wat de Duitschers in de Oostmarken tegen de Polen inbrachten gelijkt volkomen op wat de Polen tegen de Litauers in de schaal werpen, om ze naar hunnen kant te doen overhellen.

De vijanden van het Litausch spreken ook over het gekunstelde en het onvaste der schrijftaal en van de dialecten, die zijn eenheid te niet doen, alsof hun eigen taal niet dezelfde phases in het verleden had doorgemaakt en alsof elke levende taal hare tongvallen niet bezit.

Men onderscheidt in het Litausch twee gewestspraken, het Hoog- en het Nederlitausch en ongeveer elf tongvallen. Uit het westelijk Hooglitausch heeft zich in de tweede helft der negentiende eeuw een letterkundige en wetenschappelijke taal ontwikkeld, die, wat het aantal schriften en hun waarde betreft niet moet onderdoen voor de taal van andere volken, die eerst in dezen tijd tot zelfbesef gekomen zijn.

II. *Het Litausch Taalgebied en de Staatsgrenzen*

Het woongebied van den Litauschen volksstam. — Vóór 1914 was Litauen door de Duitsch-Russische grens in twee

deelen doorgesneden. Groot-Litauen was Russisch en Klein-Litauen Pruisisch.

De overgroote meerderheid der Litauers woont in de voormalige guberniën Vilna, Kovno en Suwalki met een oppervlakte van 95.722 v. km. en een bevolking van 3.060.389 zielen volgens de volkstelling van 1897, van 4.567.000 blijkens die van 1913. De ambtelijke taalstatistiek van 1897 telde onder deze drie millioen inwoners 52.28 % Litauers, 22.67 % Wit-Roetenen en Polen, 15.99 % Joden, 5.31 % Duitschers, 3.79 % Russen en 0.06 % anderen. Kleine aangrenzende deelen van Koerland en van het gubernium Grodno zijn ook door Litauers bewoond.

Volgens de Duitsche statistiek (1910) blijven er in Oost-Pruisen langs de Russische grens 94.000 Litauers over. De meeste tweetaligen zijn ongetwijfeld met de Duitschers bijeengeteld. In de Litausche schriften wordt het aantal Litauschsprekenden in Oost-Pruisen op 150.000 geschat. Bij het vredesverdrag van Versailles heeft het Duitsche Rijk moeten afstand doen van het Memelgebied, dat ongeveer 140.000 inwoners heeft, het meerendeel Litauers en dat eerst in 1923 aan Litauen werd toegewezen.

De inkrimping van het taalgebied. Hare oorzaken. — In de oudheid strekte zich het Litausche volk meer naar het Zuiden, het Oosten en het Westen uit dan heden ten dage. In de negentiende eeuw is zijn taalgebied blijven afnemen. Vele kinderen spreken niet langer de taal hunner ouders, maar Poolsch, Wit-Roeteensch, Russisch of Duitsch, zoodat de ethnische grens steeds meer afwijkt van de taalgrens. In feite verplaatst zich de ethnische grens met de taalgrens, want de Litauschonkundigen zijn afvalligen, die bewust of onbewust en vroeg of laat naar de vijanden van hun nationaliteit overloopen. Indien Litauen zijn onafhankelijkheid handhaaft zal het duizenden inwoners voor het Litauendom terugwinnen, het gemakkelijkst onder de boeren, die een

mengsel van Wit-Roeteensch, Poolsch en Litausch spreken en die geen uitgesproken nationaliteitsgevoel hebben.

Vóór de tweede helft der negentiende eeuw was een sterk taalbesef bij de Litauers meestal afwezig. De uitbreiding van den historischen Litauschen staat ver buiten de taalgrenzen is rampzalig voor de ontwikkeling van het taalbewustzijn geweest.

In de veertiende eeuw telde het Grootvorstendom onder zijne onderdanen zeven- of achtmaal meer Slaven dan Litauers[*]). Het strekte zich van de Oostzee tot aan de Zwarte Zee en zijn Slavische bevolking was reeds in het bezit van een schrijftaal, het Oud-Slavisch, dat alle niet-Grieksche volkeren uit het Oosten als hun kerktaal gebruikten. De Litauers waren toen nog heidenen en hadden geen schrijftaal. Dat Oud-Slavisch in zijn Wit-Roeteenschen vorm werd de hof- en kanselarijtaal der Litausche vorsten, die zonder taal- en gewetensdwang over hun christene onderdanen heerschten.

De veronachtzaming der volkstaal was een algemeen verschijnsel in de Middeleeuwen, overal waar zij tegenover een meer ontwikkelde stond, in het Westen het Latijn, in het Oosten het Grieksch en het Oud-Slavisch. De vorsten kozen de taal, die het beste paste voor hun heerschzuchtige oogmerken. De adel deed den vorst na en het Slavisch spreidde zich geleidelijk in de omgeving van het hof uit. Vytautas zag echter het gevaar in, dat zijn stam bedreigde en zou kort vóór zijn dood in 1430 voornemens zijn geweest het Slavisch door het Litausch als staatstaal te vervangen.

Na de eerste vereeniging met Polen (1386) daagde het Poolsch in Litauen met de zendelingen op, die de heidenen kwamen bekeeren. Het Oud-Slavisch, door het Wit-Roeteensch en het Poolsch

---

[*]) Van een andere meening is de historicus Jan Jakubowski, die getracht heeft te bewijzen, dat in de 15e en in de 16e eeuw de Slavische gewesten van het Grootvorstendom, hoe uitgestrekt ze nog waren, geen grootere bevolking dan de Litausche hadden. Mickiewicz zegt daarentegen, dat de Litauers in de uitgestrektheid van hun wingewesten verdwenen zijn.

beïnvloed, bleef vooralsnog de ambtelijke taal. Dit ambtelijk Litausch is zeer verwant aan het hedendaagsch Wit-Roeteensch, dat in de omgeving van Vilna en verder naar het Zuiden heen wordt gesproken.

Het ambtelijk Litausch, dat slechts Litausch van naam was, kwijnde langzaam weg, naarmate de adel zich verpoolschte. Het Poolsch trad ten slotte in zijn plaats, doch de derde status of grondwet is nog in het Litausch Slavisch opgesteld (1588). De invloed van deze taal op de adellijken is slechts tijdelijk geweest; op de lagere standen, die in de omgeving van het hof woonden, op de boeren, die de Wit-Roetenen tot naburen hadden, heeft de oude staatstaal tot in onzen tijd nagewerkt en zij heeft stellig bijgedragen om het Wit-Roeteensch onder de volkslagen te verspreiden.

Toen Jogaila (Jagiełło) door zijn huwelijk met koningin Hedwig (Jagwiga) in 1385 koning van Polen werd, kreeg de Poolsche geestelijkheid de opdracht het Litausche volk te bekeeren. Om zijn voorrechten te behouden moest de adel tot het Roomsch-Katholicisme overgaan (1387). Tegen de Grieksche orthodoxie, den godsdienst der Slavische gewesten van het Grootvorstendom, die onder de eigenlijke Litauers weinig belijders had, troffen de koning en Vytautas geen maatregelen. Katholieken mochten echter met Orthodoxen niet trouwen.

In den beginne drong het Christendom niet diep in de gemoederen, want de Poolsche zendelingen, die zich de moeite niet hadden getroost de volkstaal aan te leeren, werden niet verstaan [7]). De boeren werden bij duizenden te gelijk gedoopt, zonder hierdoor hun heidensche gebruiken te verzaken. Bijzonder in Midden-Litauen bleef de

[7]) In het oud Pruisen volgde de Duitsche Orde dezelfde gedragslijn. De clerus leerde niet de taal der nieuwe christenen. Van het doen der Duitsche priesters begrepen de Pruisen niets anders dan den hoon den ouden heiligdommen aangedaan. Cfr. H. VON TREITSCHKE, *Das deutsche Ordensland Preussen* (1862). Herdrukt in Inselverlag, Leipzig (z. j.).

geestelijkheid halsstarrig tegen de volkstaal gekant. De eerste bisschop van Vilna was een Pool, zooals al zijne opvolgers op één na. Het Roomsch-Katholicisme in het Poolsch gepredikt, kreeg den naam van Poolsch geloof. Met het gevolg dat de massa lang onwetend in godsdienstzaken bleef. In 1595 schreef de pauselijke visitator A. Cumuleus aan Clemens VIII, dat de geestelijkheid van het bisdom Vilna van weinig nut voor de kerk en voor het volk was, aangezien zij de landstaal niet kende. Zijn voorstel om een Litausch seminarium te stichten stuitte op het verzet van den plaatselijken clerus en is eerst drie eeuwen later verwezenlijkt.

Door deze kerkelijke taalpolitiek drong het Poolsch onder den adel en allengskens in Midden-Litauen onder het minder volk door; zij was overigens een sterke hinderpaal voor de verspreiding van het geloof: tot in de zeventiende en zelfs de achttiende eeuw waren er heidenen in Litauen!

Na den landdag van Lublin en de tweede vereeniging (1569) werd de toekomst van Litauen voorgoed met die van Polen verbonden. De Polen waren wel uit alle staatsambten door den derden status (1588) geweerd, want de adel wilde zijn bevoorrechte plaats niet met uitheemschen deelen, maar weldra onderscheidde hij zich noch door de taal, noch door de zeden van zijn Poolsche standgenooten.

Eerst in 1831 en in 1863 tijdens de opstanden tegen Rusland kwam er toenadering tusschen Litausche en Poolsche edellieden. Het volk, zoover het niet verpoolscht was of door Poolschgezinde priesters geleid, hield zich afzijdig. De boeren waren lijfeigenen en hadden geen nationaal gevoel. Eerst in 1861—64 werd de lijfeigenschap afgeschaft en werd de Litausche beweging een volkszaak. Van samengaan met Polen was geen spraak meer na de bewustwording.

Kortom de voornaamste oorzaak van de inkrimping van het Litausch taalgebied vóór de onder-

drukking der tweede Poolsche omwenteling in 1863 is de bekeering der Litauers door Poolsche zendelingen geweest en bovendien de afkeer der Poolsche of Poolschgezinde geestelijke overheid voor de volkstaal. Ter wille van hun geloof moesten de Litauers zich laten denationaliseeren. De tweede oorzaak is het gebrek aan taalbewustzijn bij den adel, die nog trotsch op zijn afstamming is, doch sedert eeuwen Poolsch spreekt en het Litausch als een onbeschaafde boerentaal veracht. Na 1865 kwamen de Russische dwangmiddelen, die het drukken van Litausche bladen en boeken in Latijnsch schrift verbood en die in de school, in het bestuur en vóor de rechtbank het Russisch invoerden.

Op de Litauschsprekende bevolking had de Russische politiek minder invloed dan op degenen, die reeds Wit-Roeteensch spraken. Russische boeren werden naar het verknechte land gebracht en op de verbeurde goederen der opstandelingen gevestigd. De orthodoxe kerk, door de regeering krachtig gesteund, won aanhangers, die weldra verrust werden en voor hun volk verloren gingen. Dezen werd het voortaan verboden tot een anderen godsdienst over te gaan, want het rijksbestuur vereenzelvigde de begrippen rechtgeloovigheid en Russendom.

De historische gebeurtenissen zijn evenzeer schadelijk geweest voor de ongeschondenheid van het Litausch taalgebied binnen zijn oorspronkelijke grenzen in Oost-Pruisen. Daar ook is het ingekrompen en zijn gemengde streken ontstaan, waar het moeielijk valt een goed afgebakende grens te trekken. Vooral in de steden leeft een bevolking, die Litausch is van afkomst, maar Duitsch van taal en gevoel en die niet bij Litauen wilde ingelijfd worden.

Begrijpelijk is het echter, dat de Litausche staat op deze streken aanspraak maakte en het ethnisch recht liet gelden.

Gente Lituani, natione Poloni. — In het voormalig Russisch-Litauen noemen zich de Litauers, die de landstaal niet kennen of Poolschgezind zijn, gente Lituani, natione Poloni. Hunne geestverwanten in Vlaanderen heeten Flamands de coeur. Doch de Poolsche benaming is niet zoo arglistig noch zoo bedriegelijk als de Belgische. Sinds de herleving der Litausche taal zijn de Poolschgezinden openlijk overgeloopen naar de bestrijders der Litausche zelfstandigheid. Overal zijn de vijanden der volkstaal tevens de vijanden van het volk en van het land hunner vaderen. Sedert de ineenstorting van het Tsarenrijk ijveren deze afvalligen voor de vereeniging met Polen. De aanslag van Generaal Zeligowski op Vilna, die in Warschau voorbereid werd, is het gevolg van hunne kuiperijen. Zij steunen de Poolsche imperialistische politiek met hand en tand, zooals de Flamands de coeur de Fransche en evenals dezen schromen zij niet zich voor echte vaderlanders uit te geven. De Poolsche regeering heeft zich eerst op hen beroepen om haar aanspraken op Midden-Litauen door den statenbond te doen erkennen; naderhand op de door den statenbondsraad gewraakte volksstemming, die zij eigenmachtig uitschreef en manu militari tot den gewenschten uitslag leidde.

Taalstatistieken. — Voor een billijke beoordeeling der statistieken is het van belang te weten, dat de overgroote meerderheid der Poolschsprekenden in Litauen uit verpoolschte Litauers en Wit-Roetenen bestaat. Betrekkelijk klein is het aantal Polen, die zich in het land gevestigd hebben, omdat de Litausche status, zoowel als de Russische wetgeving, steeds de verhuizing uit Polen naar het Grootvorstendom heeft belemmerd.

De eerste ethnographische volkstelling in Rusland dagteekent van 1897. De vroegere statistieken zijn niets anders dan berekeningen naar plaatselijke opgaven van de geestelijkheid, welke door Russische geleerden bewerkt zijn. Deze vormen den grondslag

van de meeste ethnographische kaarten van het Tsarenrijk.

De Litauers hadden geen zitting in de commissies, die in 1897 de volkstelling geregeld hebben. Deze commissies waren uit hooge ambtenaars en grootgrondbezitters, alle Russen of Poolschgezinden, samengesteld. Met de telling zelve werden popen, onderwijzers, oud-soldaten, Russische kolonisten e.a. belast. Tweetaligen zijn zoo goed als nooit tot de Litauers gerekend. Noch minder betrouwbaar zijn de uitslagen van het politieonderzoek van 1908—09 door de regeering voorgeschreven, alvorens over te gaan tot het instellen van zemtvo's of plaatselijke raden. Toen is de Poolsche invloed bijzonder merkbaar geweest.

V i l n i u s o f V i l n a. — Het gewezen gubernium Vilna [8]) had een oppervlakte van 42.528 v.km. met 1.589.393 inwoners in 1897 en 2.020.000 in 1913. Het is in dit gewest, waar de hoofdstad van het land ligt, dat de Litausche taal het meest achteruit is gegaan.

Volgens de berekeningen van Lebedkin, Koreva en Erkert waren omtrent 1861 de Litauers daar de sterkste nationaliteit (resp. 49.98, 46.00 en 45.40 pct.). Bij A. F. Rittich valt de verhouding op 28.70 pct. in 1864 en bij de volkstelling van 1897 op 17.59 pct. Rittich stelde zijn statistiek op onder Generaal Muravjev, den beul van Vilnius, die overal Russische scholen en kerken deed oprichten en die in 1864 schreef, dat het met de verrussing van Litauen boven zijn verwachting vooruitging. Het verschil tusschen Lebedkin, Koreva en Erkert en tusschen Rittich is te groot om veel waarde aan deze cijfers toe te kennen.

Nog ongunstiger zijn de uitslagen van het politieonderzoek van 1909, hetwelk de verhouding der Litauers op 12.90 pct. brengt. Dat de Polen hier de hand in hebben gehad laat zich vermoeden uit

[8]) De Polen schrijven Wilno. Zij zijn het eenig Slavisch volk, dat de letter W gebruikt. Deze W is ook uit de huidige spelling der Baltische volken verdwenen.

hun toeneming van 8.17 op 15.30 pct. van 1897 tot 1909. De vroegere cijfers bij de berekeningen der jaren zestig waren resp. 18.4, 12.3, 24.7 en 17.3 pct.

De Wit-Roetenen of Wit-Russen zijn thans de meerderheid. Lebedkin stelt hun verhouding op 20.17, Rittich op 46.3 en de optelling van 1897 op 56.05 pct. Het politieonderzoek rekent Wit-, Groot- en Klein-Russen bijeen (57.20 pct.).

De Joden zijn van 9.16 pct. (Lebedkin) tot 12.72 (1897) en 13.90 pct. (1909) gestegen.

Van deze uiteenloopende statistieken spiegelen de taalkaarten het beeld weer. Op aanschouwelijke wijze heeft A. Viscont door middel van stippellijnen zeven verschillende taalgrenzen geteekend op zijn kaart van het Litausche volk, die bij zijn vertaling van het boek van K. Werbelis, *Russisch-Litauen. Statistisch-ethnographische Betrachtungen* gevoegd is. In verband met de gemengde bevolking en de politieke oogmerken, die de hand der kaartenmakers hebben geleid, toonen deze lijnen merkelijke afwijkingen. De steden en het platteland maken geen ethnische eenheid uit, doordat de Joden buiten de steden niet mochten verblijven en de verpoolsching in de steden het meest gevorderd is. Daarbij kwam nog het groot aantal Russische officieren, ambtenaars en popen. De meesten hebben thans het land verlaten.

In het oud gubernium liggen twee kreitsen over de taalgrens: Disna en Vileika; in twee andere zijn de Litauers slechts 4.3 pct. (Lida) en 9.9 pct. (Ašmena, op de kaart van Rittich en op de Duitsche kaarten Oschmjana) der gezamenlijke inwoners. In de kreitsen Vilnius, Švenčionis (Swenzjany) en Trakai (Troki) stijgt hun aantal tot 27.1, 36.4 en 64.7 pct.

Na de nederlaag der Sovjet-legers heeft het Poolsch telegraafagentschap tal van berichten gezonden, waarin beweerd wordt, dat de Polen 71.5 pct. der bevolking van Vilnius uitmaken, een cijfer, dat zij verkrijgen, wanneer zij al de Polen,

Wit-, Groot- en Klein-Russen van het gewest bijeentellen.

Verder maakt datzelfde agentschap veel beslag van de volkstelling van 1916 en het verslag van Hauptmann von Beckerath over deze optelling, die onder de Duitsche bezetting plaats vond. „Deze Duitsche staf-officier, eerder een vijand dan een vriend, zeggen de Polen, heeft het bewijs geleverd, dat hun aanspraken op Vilnius rechtmatig zijn, want de Polen vormen in Vilnius en in het omliggende een aaneengesloten meerderheid."

Het Poolsch agentschap verzwijgt hierbij, dat na de inneming van Vilnius in September 1915, de Duitsche overheid een Poolschgezinde politiek heeft gevoerd. Zij wilde den Polen in het gevlij komen en bondgenooten winnen voor den strijd tegen Rusland. Zij wist weinig van Litauen, zette zelfs Dr. Smetona, den lateren voorzitter der Litausche Republiek, en andere aanzienlijke Litauers gevangen en luisterde naar de inblazingen van Polen en Poolschgezinden, krachtig gesteund door Duitsch-Poolsche officieren uit Posen. Eerst in 1917 wijzigden de toen beter ingelichte Duitschers hun houding

De beruchte volkstelling van 1916 is feitelijk het werk geweest der Duitsch-Poolsche beambten en der Poolschgezinden te Vilnius. De Duitschers beschouwden de uitkomsten der optelling als zoo weinig betrouwbaar, dat zij ze vooreerst niet openbaar maakten. Te veel knoeierijen waren aan 't licht gekomen.

Met deze cijfers pronken echter de Polen en trachten het westelijk publiek naar hun zijde te doen overhellen.

Tegen de schuinsche praktijken der optellers zijn Joden, Wit-Roetenen en Litauers onmiddellijk opgekomen. Het protest van Dr. Smetona c.s. is in druk verschenen en maakt duidelijk hoe men erin geslaagd is gansch de Wit-Roeteensche bevolking in de Poolsche te doen opgaan. Degenen, die getuigden Litausch of Wit-Roeteensch te spreken, kregen het bezoek van Poolsche agenten om een andere ver-

klaring af te leggen, waarin stond, dat zij noch het heidensch Litausch, noch het kettersch Wit-Roeteensch kenden, dat zij katholieken, derhalve Polen waren en wilden blijven. Dat ging onder allerlei bedreigingen van broodroof, afnemen van steun, ontslag uit de betrekking, last met de politie, weigering van een Poolsche, d. i. een katholieke verklaring bij sterfgeval! enz. De arme dutsen bedachten, dat de Poolschgezinden in alle stadsinstellingen de leiding hadden en stemden toe.

In het Joodsch protest wordt gewezen op de massa-uitzettingen door de Russische legeroverheid in het begin van den oorlog en op de uitbreiding van de stad over de omliggende dorpen onder het Duitsch bestuur om praktische redenen (pasverkeer enz.). In deze dorpen was het door de Russische wetgeving den Joden verboden te wonen. Deze maatregelen hebben de Joodsche Vilnasche bevolking volstrekt en betrekkelijk verminderd. Daarentegen voor de Polen is de verhouding verbeterd door den toeloop uit de omgeving en uit Congres-Polen.

Reeds vóor den oorlog waren 24.3 pct. der bewoners van Vilnius elders geboren. Volgens de volkstelling van 1897 zijn er slechts 31.9 pct. Poolschsprekenden in deze stad en 40 pct. Joden. Nadien zouden de Joden de volstrekte meerderheid hebben bereikt.

In het gubernium bedroeg in 1897 het aantal Polen slechts 8.17 pct. Tusschen Vilnius en ethnographisch Polen ligt het oud gubernium Grodno met zijn Wit-Roeteensche bevolking. Doch dit is geen bezwaar voor de Poolsche imperialisten, die Grodno en Vilnius ingelijfd hebben.

De Litauers ontkennen niet, dat slechts een kleine minderheid in Vilnius Litausch spreekt en dat in het gewest de meerderheid Wit-Roeteensch van taal is. Maar toch zijn zij nog talrijker dan de Polen, 17.59 tegen 8.17 pct. In 1861 waren de Litauers nog ongeveer 46 pct., als de berekeningen juist zijn, en de sterkste nationaliteit. In 1897 is er bij de

volksoptelling erg geknoeid en in 1909 nog meer. Hoe het ook zij, op veertig jaar verleert de grootste helft van een volk zijn eigen taal niet. Dat kunnen de strengste dwangmiddelen niet uitwerken.

De meeste Poolschsprekenden van Vilnius en zijn omgeving zijn geen Polen en wellicht ook geen Wit-Roetenen van afstamming. Op goede gronden worden zij voor gedenationaliseerde Litauers gehouden.

Om de oorspronkelijke ethnographische grens tusschen Litauers en Wit-Roetenen te bepalen moet men den godsdienst en niet de taal tot maatstaf nemen. De Wit-Roetenen hebben het Christendom ombelsd drie eeuwen vóór de Litauers en zij hebben den Oosterschen ritus aangenomen, terwijl de Litauers, door de Polen bekeerd, van den beginne af Roomsch-Katholiek zijn geweest. De druk van Poolsche zijde bleef nagenoeg beperkt tot de instelling der Geünieerde Kerk voor de Wit-Roetenen en Oekrajiners. Toen de Russische regeering de Geünieerde Kerk ophief, moesten haar aanhangers tot de orthodoxie overgaan. Echte Wit-Roetenen zijn over het algemeen nooit Roomsch-Katholiek geweest. Welnu in de ongemengde Wit-Roeteensche kreitsen is de bevolking recht- of oudgeloovig en in de gemengde is zij Roomsch-Katholiek. Hieruit kan men afleiden, dat deze R. K. Wit-Roetenen Litauers zijn, door de kerk gedenationaliseerd als belijders van het „Poolsch" geloof.

De verhouding der standen onder de Litausch-, Wit-Roeteensch-, Poolsch- en Russischsprekenden toont duidelijk aan, dat het Poolsch en het Russisch uitheemsche en aangeleerde talen zijn. In elk land moet men naar de boeren gaan om te vernemen tot welken stam het behoort. In het gubernium Vilna zijn de boeren 96.6 pct., de stadbewoners 2.3 pct. en de adellijken 1 pct. der gezamenlijke Litauschsprekende bevolking. Nagenoeg dezelfde verhouding vindt men bij de Wit-Roetenen. Gansch anders is de toestand bij de Polen en de Russen. Bij de eersten zijn die cijfers resp. 41.6, 28.0 en 29.5 pct., bij de

tweeden resp. 52.6 (vele kolonisten), 27.6 en 13,2 pct.

Deze getallen spreken tegen het Poolsch standpunt, evenals een vergelijkende studie der verschillende statistieken en berekeningen, waarvan de uitkomsten hierboven zijn vermeld. Opmerkelijk is in het tijdvak 1897—1909 de toeneming van het aantal dienstboden, die Poolsch spreken. Hunne meesters deden hen als Polen opschrijven zonder melding van hun moedertaal. Insgelijks worden de tweelingen tot de Polen gerekend, al zijn zij evenmin Polen, als de tweëtaligen in Vlaanderen Walen zijn.

De achteruitgang van het Litausch in de omstreken van Vilnius is in 1836 geboekt door den Poolschrijvenden historicus M. Baliński en in 1857 door Graaf C. Tyszkiewicz bevestigd. Nadien is de toestand nog verergerd in de dorpen door deze schrijvers als Litausch of als gemengd gemerkt. Oude menschen spreken of verstaan nog Litausch, terwijl hun kinderen of kleinkinderen enkel een Slavischen tongval kennen. Volgens Tyszkiewicz is aan de oevers der Neris of Vilja een Poolsch bargoensch, met Litausche en Wit-Roeteensche woorden en uitdrukkingen bespikkeld, de gewone omgangstaal.

Zulk een achteruitgang is een algemeen verschijnsel langs de taalgrens en verderop in alle landen, waar het volk weinig taalgevoel heeft, waar het door een ander is onderdrukt, waar een rijke en machtigste kaste een vreemde taal opdringt. En de sterksten, in casu de Polen, hebben niet het goede recht op hunnen kant.

Kaunas of Kovno. — Van het Litausch kernland, het oude Samogitië, maakte de Russische regeering het gubernium Kovno, met ongeveer dezelfde grenzen. Tot Koerland behoorde een smalle strook van het land der Žemaitiai of Samogitiërs, van de oude Duitsche rijksgrens tot aan de Heilige Aa, waar aan de zee Palanga ligt, de plaats waar Keistutis de gevierde Birutė ontmoette, die zijn

gemalin werd. Gemengd taalgebied is nog een ander, oostelijk deel van Koerland in de omgeving van Ilukšta. Hier wonen met eenige honderden Letten 6996 Litauers en 11.380 Poolschsprekenden bijeen volgens de Russische statistiek. De laatsten zijn voor het meerendeel geen echte Polen, maar verpoolschte Letten en Litauers.

Het gubernium Kovno is het meest Litausch van heel het taalgebied. Alleen de spits van den kreits Zarasai of Novo-Alexandrovsk tusschen Koerland en het gb. Vilna is Wit-Roeteensch. Volgens de volkstelling van 1897 zijn de Litauers 66.02 pct. der bevolking, de Joden 13.73, de Polen 9.04, de Groot-Russen 4.72, de Wit- en Klein-Russen 2.56, de Letten 2.28 en de Duitschers 1.41 pct. In de steden hebben de Joden de betrekkelijke meerderheid (43.1 pct.). De Litauers (11.5) komen na de Poolschsprekenden (19.8) en de Groot-Russen (18.3 pct.). In de dorpen bereiken de Litauers een hoog cijfer (71.6 pct.) voor deze gewesten, waarvan de bevolking niet tot een homogeen massa is samengekneed door het werk der eeuwen, gelijk in de meer ontwikkelde landen van Europa.

De meest Litausche stad is Šiauliai (Schawli op de Duitsche kaarten) met 29.4 pct. Litauers volgens de vóóroorloogsche optellingen. De hoofdstad telde er toen slechts 6 pct. Zooals vele steden in Polen is Kaunas grootendeels een Joodsche stad. De Joden spreken min of meer de landstaal, maar voelen meer voor de Russische en Poolsche kultuur. Sinds Litauen vrij is ontbreken op hun winkels en huizen niet de Litausche opschriften naast de Jeddische. Eigenaardig zijn de Litausche uitgangen op *vičius, as* en o der Duitsch- en Slavisch-Joodsche namen. In de drukste straten zijn bijna alle winkels Joodsch en men moet zoeken om „Arische" gezichten te vinden. Ook op de straatborden staan Hebreeuwsche letterteekens onder de Litausche en Poolsche benamingen.

Van 1861 tot 1897 had de verpoolsching groote vorderingen gemaakt onder den adel en den burger-

stand, die sindsdien gedeeltelijk tot de landstaal terugkeeren en zich niet meer schamen een taal te spreken, die een eigen letterkunde heeft. Van 1897 tot 1909 is, zoover deze cijfers betrouwbaar zijn, de verhouding der Polen van 9.04 op 3.5 gevallen, in de steden van 19.8 op 8.3, terwijl de Litauers van 66.02 tot 70.4 zijn toegenomen; in de dorpen van 71.6 tot 74.9 en in de steden van 11.5 tot 20.6 pct.

Het oud-Russisch gubernium Kovno had een oppervlakte van 40.641 v.km. met een bevolking van 1.544.546 in 1897 en van 1.842.000 in 1913.

Suvalkai of Suwalki. — Bij de derde verdeeling van Polen in 1795 kreeg Pruisen het deel van Litauen, dat later het gubernium Suwalki is geworden. Dat Nieuw-Oost-Pruisen werd in 1807 door Napoleon bij het Grootvorstendom Warschau ingelijfd en Rusland scheidde het in 1815 niet van Congres-Polen, dat zonder dat stuk Litausch taalgebied en afgeronden vorm hadde verkregen en geen stompen hoorn naar het Noordoosten uitgestoken.

In de Middeleeuwen was Suvalkai een deel van Sudauen, dat vóor de 13e eeuw door de Žemaitiai en Aukstaitiai, twee Litausche stammen, was bewoond. De Sudauers waren ook in Oost-Pruisen gevestigd. Na de nederlaag der Jatvingers verhuisden Slavische Masoeren naar het Zuiden van het gubernium Suwalki, dat thans Poolsch is.

Het oud-Russisch gewest was 12.551 v.km. groot en had een bevolking van 582.913 zielen in 1897 en van 705.000 in 1913.

Volgens de volkstelling van 1897 telt het gewest 52.24 pct. Litauers, 22.99 pct. Polen, 9.12 pct. Groot- en Wit-Russen, 5.23 pct. Duitschers en 10.14 pct. Joden; In de twee zuidelijke kreitsen overwegen de Polen: in den kreits Suwalkai zijn 66.81 pct. Polen, 8.70 pct. Wit- en Groot-Russen en 8.48 Litauers; in den kreits Augustavas (Augustowo) 49.13 pct. Polen, 38.11 pct. Wit- en Groot-Russen en slechts 0.23 pct. Litauers. In den kreits Seinai

(Seiny) hebben de Litauers de meerderheid met 59.65 pct. tegen 22.86 pct. Polen. In de noordelijke kreitsen Niaumiestis (Wladislawow), Vilkaviškis (Wilkowiszki), Kalvarja en Mariampolé zijn de Litauers resp. 82.78, 68.72, 72.62 en 76.98 pct. der gezamenlijke bevolking.

Tot de tweede Poolsche omwenteling waren de omstandigheden in het gb. Suwalki gunstiger dan in de overige Litausche gewesten, omdat het land als deel van Congres-Polen meer plaatselijke vrijheden genoot. De Poolsche propaganda ging er ook zoo doortastend niet te werk als in Vilnius. Eerst in 1863 deden zich relletjes tegen het gebruik der volkstaal in de kerken voor. De verwoesting en ontvolking van Sudauen in vroegere eeuwen heeft tot gevolg gehad, dat de adel niet zoo talrijk is in Suvalkai (1.29 pct.) dan in Vilnius (4.80 pct.) en in Kaunas (6.80 pct.). Litausche heeren zonden hunne boeren naar Sudauen, maar volgden hen niet. Dit was een gunstige omstandigheid voor de ontwikkeling der Litausche volksgedachte, die er minder tegenstand ontmoette dan elders. Basanavičius en Kudirka zijn in het gb. Suwalki geboren. De Aukstaitische tongval, die er gesproken wordt, is de kern van de letterkundige taal.

Suvalkai is de rijkste provintie van Litauen. De grond is er vruchtbaar en het land boschrijk. De Nemunas of Njemen is de levensader van het verkeer en is met de Weichsel door een vaart verbonden.

Gardinas of Grodno. — Alleen op den zoom van het oud-Russisch gubernium Grodno, dat thans Poolsch staatsgebied is, langs de kreitsen Troki en Lida wordt nog Litausch gesproken. De kleine taaleilanden in de omstreken van Slonim zullen niet lang meer bestaan.

De gegevens ontbreken om benaderend de aloude taalgrens te trekken, doch ongetwijfeld lag zij bezuiden en beoosten de hedendaagsche. Zooals de Oud-Pruisen zijn de Juodvižiai of Jatvingers, een Baltische stam, die in het woud van Bialowieža en langs de bijrivieren van de Boeg, de Narew en de

Njemen woonde, in den strijd tegen hun naburen verdwenen.

Verbijsterend is het verschil tusschen de cijfers van Lebedkin in 1861 en van de volkstelling van 1897. In het gubernium Grodno zijn in dit tijdvak de Litauers van 25.6 op 0.8 pct. gevallen. Het verhoudingscijfer der Wit- en Klein-Russen was 66.14 pct. in 1897. Men telde toen 17.38 pct. Joden, 10.07 pct. Polen en 5.08 pct. Groot-Russen.

Op het gubernium Grodno, dat evenals Kovno en Vilna, na de afschaffing van de benaming Litauen door het Russisch bestuur tot de Noordwestelijke gewesten behoorde, heeft de Litausche staat weleens aanspraak gemaakt en werd daarin gesteund door een deel der Wit-Roeteensche bevolking en door de Joden, die van de Litauers een betere behandeling verwachtten dan van de Polen. Door den vrede van Riga, dat alle Russen, witte en roode, als voorloopig beschouwden, is het historisch Litausch en ethnisch Wit-Roeteensch gewest aan de verpoolsching overgeleverd. De Poolsche staatsgrens ligt ongeveer 200 km. verder in het Oosten dan de ethnische grens.

Pruisisch-Litauen. Het Memelgebied. — In 1422 stond Vytautas aan de Ridders van de Duitsche orde het deel van zijn rijk, dat sindsdien den Noordoostelijken uithoek van Pruisen vormde.

Aanvankelijk waren Sudauen, Nadrauen en Schalauen in Oost-Pruisen zuiver Litausch, zegt Franz Tetzner. De Orde vermeerderde weldra het aantal Duitsche burchten om aan het land een Germaansch uitzicht te geven. Tegen het einde der zeventiende eeuw behoorden nog de gouwen benoorden den Pregel tot bij Koningsbergen tot het Litausch taalgebied en van den „Regierungsbezirk" Gumbinnen de kreitsen Darkehmen en Goldap en wat benoorden ligt. Tetzner's taalkaart toont de zuidelijke grens der Litausche parochiën in 1719, het sterk afgenomen gemengd gebied met Duitsche en Litau-

sche parochiën in 1897 en de streken, waar de Litauschsprekenden de meerderheid zijn. Behalve een paar liggen al deze gemeenten benoosten den Njemen. Vóór de 20e eeuw telde het Litausche taalgebied 415.411 inwoners, o. w. 120.693 Litauschsprekenden (29.1 pct.). Volgens Dr. Poppe waren er in 1905 nog 116.492 (protestantsche) Litauers in Oost-Pruisen. De statistiek van 1910 geeft er slechts 94.000 aan voor gansch het koninkrijk.

Litausche schrijvers schatten op 150.000 het aantal Litauschsprekenden, namelijk in de kreitsen Tilžé (Tilsit), Klaipéda (Memel), Ragainé (Ragnit), Pilkalné (Pilkallen) en in de Oostelijke gemeenten der kreitsen Labguva (Labiau), Isruté (Insterburg), Gumbiné (Gumbinnen), Stalupénai (Stallupönen) en Goldapé (Goldap).

In een gewest, dat sinds zes eeuwen onder het juk van vreemden gebogen ligt, waar duizenden Duitsche kolonisten zich hebben neergezeten, waar na de pestjaren 1708—9 Frederik-Willem I Duitsche en Fransche protestanten heeft overgebracht, spreekt het vanzelf dat veel inwoners zich van hun eigen volk hebben afgewend, om maatschappelijk vooruit te komen. Zonder Duitsch geen brood voor al wie geen arbeider of geen landbouwer wilde noch kon wezen.

In 1844 werd het Litausch in het bestuur verboden, uit de school gebannen, behalve voor het godsdienstig onderricht. Aanvankelijk verkregen de Litauers eenige verzachting in de toepassing der getroffene maatregelen. Doch in 1896 werd de verduitsching met nieuwe kracht doorgezet. Minister von Gossler verklaarde, dat de Litauers het recht niet hebben Litauers te blijven.

In feite handelen de burgemeesters van Brussel, Elsene, St. Gillis en andere voorsteden gansch naar den geest van den Pruisischen minister, wanneer zij het Vlaamsch volksonderwijs ten gronde richten. Zij handelen nog eigenmachtiger aangezien zij tevens de schoolwet verkrachten.

Voor de Litausche taal- en letterkunde is in Oost-Pruisen de belangstelling nooit verdwenen. In de 19e eeuw hebben zich voornamelijk Schleicher, Sauerwein en Bezzenberger verdienstelijk gemaakt. De philoloog Fr. Kurschat of Kuršiatis, die aan de Koningsbergsche universiteit de Litausche letterkunde doceerde, gaf sinds 1849 het Litausch tijdschrift, *Keleivis* (Wandelaar) uit. Alex. Kuršiatis stichtte een Litausche letterkundige vereeniging, die in 1905 in het stadspark te Tilsit een Litausch huis heeft opgericht.

De vrede van Versailles heeft van het Duitsche Rijk en van Pruisisch (Klein-)Litauen het Memelgebied, dat ongeveer 150.000 inwoners heeft, afgescheurd en ter beschikking der bondgenooten gesteld, om het naar goeddunken zelfstandig te maken of aan een naburigen staat af te staan. In een nota aan Duitschland werd gewezen op de Litausche afkomst van de meerderheid der bevolking en op de ligging van de haven, voor Litauen den eenigen toegang tot de zee.

Volgens het nationaliteitsbeginsel heeft Litauen meer recht op Memel, dan Polen op Vilna of op Dantzig. De stad werd door de Duitsche orde gesticht en de meeste ingezetenen voelen Duitsch. Maar in de omgeving zijn de Litauers de meerderheid: In Memel zelf 7.000 Litauers tegen 25.000 Duitschers in den kreits 18.433 tegen 5626. Doch de zelfbewuste Litauers, wier aantal voortdurend aangroeit, mogen niet de slachtoffers van den Pruisischen taaldwang blijven. Hun verlangen naar aansluiting bij het moederland weegt tegen de voorkeur op, die de Duitschgezinden aan een afzonderlijken, onlevensvatbaren staat voorloopig geven.

Volgens de volkstelling van December 1905 heeft het van Duitschland losgemaakt Memelland 141.455 inwoners, o. w. 72.160 Duitschers en 68.035 Litauers. *De Evangelische Pfarralmanach für 1912* telt 138.529 evangelische inwoners, o. w. 71.810 Litauers en 66.719 Duitschers en wordt door de Litausche regeering in haar betoog aange-

haald om het bestaan van een Litausche meerderheid te bewijzen. Dat deze na de toewijzing van Memel tot Litauen zal toenemen, staat vast. Een dagblad in de volkstaal *Prusų Lietavų Balsas* en een tweetalig landbouwweekblad hebben steeds meer lezers. Er is een gemengde zangvereeniging, die Litausche tooneelstukken speelt. Met het ekonomisch zal het intellectueel verkeer tusschen Groot- en Klein-Litauen inniger worden.

Vóor den oorlog heeft Pruisch-Litauen twee afgevaardigden, Dr. Gaigalaitis en Dr. Steputaitis, in den Pruisischen Landdag gehad. Thans is het gebied verdeeld en blijft Tilsit, dat zulk een beteekenis voor de herleving van het Litausche volk heeft gehad, voorgoed aan Pruisen. De westelijke grens van het op 16 Februari 1923 aan Litauen toegewezen Memelland, dat met de wateren een oppervlakte van 2836 v.km. heeft, is de middellijn van het vaarwater der Memel, de Skerwieth-arm der delta tot het Kurische Haff, daarna een rechte lijn tot het kruispunt van de Oostkust der Kurische Nehrung met de kreitsgrens, ongeveer 4 km. bezuidwesten Nidden, vandaar de kreitsgrens tot den westelijken oever der Nehrung.

Het huidig staatsgebied en zijn bevolking. — Zonder Memelland heeft Lietuva, nadat Vilna in het wederrechtelijk bezit van Polen is gelaten een oppervlakte van 53.433 v.km. en is in 20 kreitsen verdeeld: Alytus (Olita), Biržai-Pasvalys (Bischi-Poswal), Ežerénai, voorheen Zarasai (Nowo Alexandrowsk), Kaunas (Kovno), Kedainiai (Keidany), Kretinga (Krottingen), Mažeikiai (Moscheiki), Mariampolé (Marjampol), Panevéžis (Ponewech), Raseiniai (Rossieny), Roskiškis (Rakiszki), Seinai (Seiny), Šakiai (Schaki), Šiauliai (Schawli), Tauragé (Tauroggen), Trakai (Troki), Telšiai (Telsche), Ukmergé (Wilkomir), Utena (Uziany) en Vilkaviškis (Wilkowiszki). De kreitsen Kaunas, Panevéžis, Šiauliai en Ukmergé zijn elk in een stad- en een landkreits verdeeld. De steden Trakai en Seinai

liggen thans in Polen, buiten de Litausche gelijknamige kreitsen.

Volgens de volkstelling van 1923 zijn er 2.011.173 inwoners, o. w. 1.696.158 Litauers (84.4 pct.), 153.332 Joden (7.6 pct.), 64.105 Polen (3.2 pct.), 48.392 Russen (2.4 pct.), 23.973 Duitschers (1.2 pct.), 14.318 Letten (0.7 pct.), 14.656 anderen (0.2 pct.) en 6.239 vreemdelingen (0.3 pct.).

Kaunas, de hoofdstad, (91.936 inwoners) heeft thans 60.4 pct. Litauers, 27.0 pct. Joden, 4.5 pct. Polen, 2.9 pct. Russen en 3.0 pct. Duitschers. Šiauliai (14.979 inw.) 70.5 pct. Litauers en 25.0 pct. Joden, Ukmergé (10.599 inw.) 49.5 pct. Litauers en 36.8 pct. Joden, en Panevėžis (10.088 inw.) 53.5 pct. Litauers en 35.8 pct. Joden.

De Polen zijn betrekkelijk het talrijkst in de kreitsen Trakai (12.3 pct.), Kaunas (10.3 pct.), in de stad slechts 4.5 pct., Ukmergé (7.4 pct.), in de stad 7.6 pct. en Keidaniai (7.3 pct.); de Russen, Groot-Russen en Wit-Russen tezamen, zijn het in de kreitsen Ežerénai (14.7 pct.) en Rokiškis (6.5 pct.); de Duitschers in den kreits Vilkaviškis (10.6 pct.) en de Letten in den kreits Mažeikiai (4.2 pct.).

Aangezien de kreitsgrenzen sedert de Russische volksoptellingen zijn gewijzigd is het niet mogelijk oude en nieuwe cijfers te vergelijken. De oorlog heeft de bevolking verminderd, doch niet zoozeer als in Letland. Het percentage Litauers is toegenomen. Litausche en Wit-Roeteensche vluchtelingen hebben zich in het bevrijd gebied gevestigd; Polen en verpoolschten hebben het land verlaten. Dat dezen nog veel aanhangers hebben bewijzen de uitslagen der laatste verkiezingen voor de Seimas, die in Maart 1923 ontbonden werd.

De Seimas is sedert Mei 1923 samengesteld uit 40 leden van de christelijke demokratische coalitie (vroeger 37), 15 leden van de volkspartij (sociaal-populisten, vroeger 19), 9 sociaal-demokraten (vroeger 11), 5 Polen (vroeger 3), 5 Joden (vroe-

ger 2), 2 Duitschers en 2 Russen. De 6 communisten waren in hechtenis genomen en onherkiesbaar. Naar hun aantal zouden de Polen hoogstens drie afgevaardigden moeten hebben zooals vroeger en zij hebben er vijf. Zij beweren dat de Litausche regeering de volkstelling heeft vervalscht zooals uit de verkiezingen blijkt.

III. *Het Verleden van Litauen, van den Staat en van het Volk.*

Opkomst en ondergang van den Litauschen staat. — Zonder de talrijke meren, de uitgestrekte moerassen en de ondoordringbare wouden, die Litauen bedekten en begrensden, zou het Litausche volk, ondanks zijn dapperheid, het lot der andere Baltische stammen hebben ondergaan en zou de geschiedenis van den Litauschen staat een onbeschreven blad zijn gebleven.

In het jaar dat de kruisvaarders Konstantinopel veroverden en plunderden vereenigde de legendarische Rimgaudas voor zichzelf de waardigheid van vorst en hoogepriester. Zijn opvolgers Ardvila stichtte Naugardukas of Naupilis (Nowogròdek), dat ook onder Mindaugas (1239—1263) de hoofdstad van Litauen was. Mindaugas is de grondlegger van den Litauschen staat. Hij liet zich met vrouw en kinderen door de Duitsche Ridders doopen om hun kruistocht af te wenden. Paus Innocentius IV deed hem in 1252 als koning kronen. Gansch zijn leven was een wisselvallige strijd tegen naburen, Duitschers, Slaven en Tartaren. Niet hem maar de Duitsche Orde treft in de eerste plaats het verwijt als grondregel in de Litausche politiek ingevoerd te hebben het doopsel als middel om den naderenden ondergang te ontkomen en den terugkeer tot de oude goden nadat het gevaar geweken was. Kort vóor zijn dood zwoor Mingaudas het Christendom af. Zijn zoon Trainaitis vervolgde de Christenen.

Gediminas (1316—1341) maakte een einde aan twintig jarenlange inwendige twisten en tevens de grondvesten van den staat steviger. Hij veroverde Vitebsk, Minsk, Polesië, Podlachië en een deel van Volhynië. Nadat hij de Orde zware nederlagen had toegebracht, predikte de Paus tegen de Litauers een nieuwen kruistocht, waaraan geheel het katholieke Europa deelnam. Of Gediminas noodgedwongen tot het Christendom overging is niet opgehelderd. Zeker is het dat hij geen hand uitstak om zijn onderdanen te kerstenen. Hij keerde zijn wapens naar het Oosten en breidde naar dien kant zijn rijk geweldig uit. Vilnius, de stad die Polen van Litauen heeft geroofd, is door hem in 1322 gesticht.

Al heet hij minder krijgshaftig dan zijn vader moest Algirdas of Olgerd (1344—1377) oorlog voeren tegen de Duitsche Ridders, de Polen en de Tartaren. Hij veroverde Podolië, Kijev, Mohilev, Briansk en andere Russische steden. Evenals zijn voorgangers liet Algirdas zijn Slavische onderdanen vrij hun taal te spreken, hun orthodoxen godsdienst te belijden, hun eigen wetten na te leven. Dat er onder zijn regeering Christenen te Vilnius waren wordt vermeld en ook dat daar Christenen vermoord werden door heidensche opstandelingen.

Zijn broeder Keistutis (1377—1382), die tevoren in Kaunas had geheerscht en die de beroemde Biruté huwde, was de aartsvijand der Duitsche Orde, welke voortdurend de vrijheid van zijn land bedreigde en Kaunas veroverde. Keistutis was de laatste heidensche vorst der Litauers. Hij werd verraderlijk vermoord op last van zijn neef Jogaila, die de traditie hierin handhaafde, zijn opvolger werd en die na zijn huwelijk met koningin Hedwig den Poolschen troon besteeg (1385—1434) onder den naam van Władysław Jagiełło.

Vytautas, Vitovt of Vitold (1329—1430), Keistutis' zoon, ontsnapte uit het gevang, waarin Jogaila hem opgesloten had en riep de hulp der Duitsche Ridders in om zijn erfdeel te bemachtigen. Na zijn eerste overwinning liet hij zich door de

Orde doopen. Toen het gevaar naderde, verzoende zich Jogaila met zijnen neef, dien hij in 1392 als grootvorst van Litauen erkende. Bij de Unie van Krevo (1385) was bepaald dat Litauen een Poolsch gewest zou worden. Dit was een der voorwaarden van het huwelijk van Hedwig en Joigala, die door Vytautas' ingrijpen onvervuld bleef. Met de Polen verbonden, versloeg hij in 1410 de Duitsche Orde te Grünwald en te Tannenberg.

De Unie van Krevo werd in 1413 vervangen door de Unie van Horodlo. Voortaan moest vóor de verkiezing van een Litauschen grootvorst Polen en vóor de verkiezing van een Poolschen koning Litauen zijn toestemming geven.

Onder Vytautas bereikte het Litausche rijk zijn uiterste grenzen; het strekte zich van de Oostzee (Palanga) tot de Zwarte Zee (Odessa) uit en omvatte niet alleen Oekrajina, maar ook Groot-Russische gewesten, Smolensk, Kursk, Orel, Kaluga, Tula en Rjazan. Keizer Sigismond was bereid Vytautas als koning te kronen en reisde met dit doel naar Luck, doch de Polen onderschepten de toegezonden kroon en Jogaila, die vreesde, dat Litauen voor Polen zou verloren gaan, bracht den keizer van zijn voornemen af (1429). Een jaar nadien overleed de 86-jarige Vytautas.

Het verval van het rijk begon onder zijn zwakke opvolgers, Svitrigaila (1430—1432), broeder van Jogaila en Sigismond (1432—1440), zoon van Keistutis. Gelijk Rimgaudas en vele andere Litausche vorsten werden beiden vermoord. Na hen werd Kasimir (1440—1492), Jogaila's jongste zoon, tot grootvorst gekozen. In 1447 volgde hij zijn broeder Władysław als koning van Polen op. Al waren beide staten toen onder eenen vorst vereenigd, zij bleven om het bezit van Volhynië en Podolië twisten zooals voorheen.

Kasimir's zoon Alexander (1492—1506) was een zwakkeling, die door de Russen verslagen werd. Toen de Litausche adel in 1506 Sigismond tot vorst koos, om zich van Polen weer los te maken,

erkenden de Polen hem dadelijk als koning om de vereeniging te handhaven. Noodlottig voor Litauen was de regeering van zijn zoon Sigismond-August (1548—1578). Deze was kinderloos en besloot aan de vereeniging der beide staten een bestendiger vorm dan de persoonlijke unie te geven.

De leider van het verzet tegen het voornemen van den koning was Prins Nikolaas Radvila de Zwarte (Radziwiłł). Na zijn dood verflauwde de tegenstand van den Litauschen adel. Sigismond-August lijfde Podlachië, Volhynië, Podolië en Kijev met Oekrajina bij Polen in. Ondanks de smeekbeden der Litausche edelen dreef hij op den landdag van Lublin (1569) de tweede vereeniging van Litauen en Polen door. Wanneer de Polen en hunne Fransche vrienden beweren, dat Litauen zich vrijwillig bij den Poolschen staat aangesloten heeft, dan verdraaien zij de feiten en vervalschen zij de geschiedenis om een ruggesteun voor hun imperialistische aanspraken te hebben.

Het grootvorstendom behield zijn eigen bestuur, gerecht, leger en landdag. Zijn staatsrecht bleef door den derden status (1588) geregeld tot de Russische verovering. Doch over zijn eigen lot kon het niet meer zelfstandig beschikken, al moesten alle ambtenaren Litauers zijn en al mochten de Polen er geen grondeigendom verwerven.

Een poging om hun land te bevrijden deden Januš en Boguslav Radvila toen het Zweedsche leger in Polen viel. In 1677 riepen zij te Kedainiai (Keidany) de onafhankelijkheid van Litauen uit. Doch hun opzet mislukte. Het stuitte op de onverschilligheid van den ontaarden adel en van de onmondige boeren, die langs dien kant de vrijheid niet zagen opdagen.

De opstand van Michaël Sapiega in de achttiende eeuw bleef zonder gevolg en de Polen deden hem terechtstellen. Tot zijn geslacht behoort Prins Sapieha, die in 1921 als Poolsche minister van buitenlandsche zaken aftrad en die een Litauschvijandige politiek heeft gevoerd.

In 1772, 1793 en 1795 werden Polen en Litauen tusschen Rusland, Pruisen en Oostenrijk verdeeld. Rusland kreeg gansch Litauen, behalve de streek bewesten den Njemen, die Pruisen inpalmde, welke onder Napoleon een gewest van het Grootvorstendom Warschau was en na 1815 het Russisch gubernium Suwalki vormde.

Uit deze korte schets, die even de belangrijkste feiten aanstipt, blijkt duidelijk, dat Litauen nooit een Poolsch wingewest was en dat het steeds zijn staatsrecht tegen de Poolsche aanslagen heeft getracht te handhaven.

De geschiedenis van het Litausche volk bewijst hoezeer de band tusschen beide staten schadelijk is geweest voor de ontwikkeling van een eigen kultuur. Al de voordeelen zijn voor Polen geweest. Litauen heeft de macht van het Weichsel-koninkrijk aanzienlijk vergroot. Vorsten, veldheeren, staatslieden, dichters en geleerden, ja vrijheidshelden heeft Polen uit Litauen gehaald. Het heeft bovendien den adel en de geestelijkheid verpoolscht en aan de volksziel een onberekenbare schade berokkend.

En nu heeft het den herlevenden Litauschen staat van zijn hoofdstad beroofd.

Meer dan het verhaal der lotgevallen van de Litausche vorsten, wekken het verleden van het volk, de geschiedenis zijner bekeering tot het Christendom, van zijn denationalisatie onder den invloed van het Polendom en van zijn ontwaking na de opheffing der lijfeigenschap de belangstelling van onzen tijd.

De Litausche godsdienst. — Alvorens een der meest katholieke volken van Europa te worden hebben de Litauers halsstarrig weerstand geboden aan de pogingen om hen te bekeeren. Geen volk aan de Oostzee bleef zoolang trouw aan zijne goden, verpersoonlijkte natuurkrachten, wier verbleekte schaduwen door het hedendaagsch volksgeloof nog schemeren.

Zijn godenleer niet minder dan zijn taal weer-

kaatst in Europa het duidelijkst het zieleleven van den veronderstelden Indo-Germaanschen oorstam, waarvan het de minst verwijdende vertakking zou wezen. Naar de door O. Schrader [9]) aangehaalde meening van H. Usener [10]) zijn het vooral de namen der Litausche goden en het Litausche godsbegrip, welke ons helpen achter de geheimen van het oorspronkelijk geloof der Indo-Europeërs te komen.

Beter dan de Litausche hebben de Oud-Pruisische oorkonden de herinnering aan den gemeenschappelijken godsdienst der Baltische stammen bewaard. Wat wij ervan weten is hoofdzakelijk aan Pruisische bronnen ontleend. Volkomen in overeenstemming met de aloude toestanden is het aandeel van den R.K. clerus in de Litausche volksbeweging en in het ontstaan van den nieuwen Litauschen staat.

Hunne heidensche priesters waren tegelijk wereldlijke en geestelijke leiders en stonden in hoog aanzien. Hun hoofd was de krivis of krivaitis, de hoogepriester. Na de vernieling van den Pruisischen tempel te Romowe of Ruomuva [11]) door de Kruisridders in 1254, vluchtte de krivis naar Litauen, waar hij zich bij den samenloop van Nemunas en Nevėžys vestigde.

Op het altaar van Praurimé, de vuurgodin, brandde het heilig vuur, Šventoji ugnis, dat de maagdelijke vaidilutės bewaakten en dat als het zinnebeeld der godheid werd vereerd. Dievas, in het Sanskriet deva, was bij de Litauers de algemeene benaming voor god. Perkūnas, de dondergod, de macht die alles kon vernielen, Patrimpas, de god van het water en van den oogst, en Poklus, de god der onderwereld, vormden de Litausche drievuldig-

---

9) *Reallexikon der indogermanischen Altertumskunde*, Strassburg, 1901.

10) *Götternamen. Versuch einer Lehre der religiösen Begriffsbildung*, Bonn, 1896.

11) De spelling der Litausche namen verschilt niet alleen bij Litausche en Duitsche schrijvers, maar ook in de verscheidene Litausche boeken.

Waarschijnlijk is Ruomuva niet een plaatsnaam, doch de benaming van het verblijf of van den tempel van den krivis. Afbeelding bij Tetzner, Danilowicz e. a.

heid. Van de talrijke goden en godinnen kan men de mooie namen en hun beteekenis lezen in Šalkauskis' merkwaardig boek *Sur les confins de deux mondes* en door vele Litausche schrijvers hun kuischheid hooren roemen. Doch over de houten beelden, die de Baltische volken vervaardigden lag niet de glans van schoonheid verspreid, die de Grieksche goden wijdde tot bovenmenschelijke wezens, die nog onze verbeelding beheerschen. Als men in Danilowicz' *Lituanie artistique* de afgebeelde gestalte van Perkūnas bekijkt, voelt men geen geestesverheffing, zooals bij het aanschouwen van het edele voorhoofd, van het rustig gelaat van Zeus, die Hera zoo vaak ontrouw is geweest.

D e k r u i s t o c h t e n. — Onze voorouders hebben niet alleen aan de kruisvaarten deelgenomen, die de verovering van Jerusalem beoogden of eindigden met de inneming van Konstantinopel; zij zijn ook tegen de Litauers te velde getrokken. De godsdienst was slechts bijzaak voor vele deelnemers aan deze rooftochten, die voor de Duitsche Orde het bezit van Pruisen, Koerland, Lijfland en Estland duurzaam maakten, doch voor Litauen enkel voorbijgaande gevolgen hadden.

In de 14e eeuw waren deze kruistochten ontaard tot bespottelijke nabootsingen [12]) der voormalige krijgsverrichtingen tegen de Mohammedanen en tegen de Pruisen. In de Nederlanden noemde men zulk een tocht een „geschrey" [13]). Graaf Jan

[12]) Bald sanken sie herab, zegt Treitschke, zu einer leeren und rohen Spielerei.

[13]) „Het woord „geschrey" geeft genoeg te verstaan, dat de tochten tegen de Litauers, zoo zij al voorheen het karakter van oorlog vertoond hadden, in den loop des tijds schermutselingen geworden waren. Nu en dan verzamelde zich te Koningsbergen een legertje dat in schuiten overgezet, een paar lithausche dorpen platbrandde, een vijftigtal lithausche mannen en vrouwen af- of krijgsgevangen maakte, en drie weken daarna zegevierend huiswaarts keerde. De aanvoerder sloeg aan den maaltijd, te midden der rookende puinhoopen, of op het zoogenaamd slagveld zelf, dezen of genen tot ridder. Eigenlijk waren het niet zoozeer kruisvaarten als klop- en drijfjagten, waarbij de ongelukkige Litauers, omdat zij heidenen waren en dit verkozen te blijven, voor wild dienden. Van de ernstige worsteling die indertijd tot het onderwerpen der Pruisen geleid en den roem der Duitsche Orde gevestigd had, was nauwelijks spraak meer." ED. BUSKEN HUET, *Het Land van Rembrandt*, Deel I.

van Blois, heer van Schoonhoven, voerde er twee aan, in 1362 en in 1369. Busken Huet beschrijft ze uitvoerig in *Het Land van Rembrandt*.

Na dergelijke en ergere ervaringen is het geen wonder, dat Gediminas zou gezegd hebben toen de pauselijke gezant bij vergissing zijn doop voorbereidde: „Indien ik ooit voornemens ben geweest christen te worden, wel dat de duivel mij dan doope. . . Waar treft men meer misdaden, meer onrecht, geweld, verdorvenheid, hebzucht dan bij de Christenen aan en namelijk bij degenen, die geestelijken schijnen te wezen, zooals de Kruisridders" [14]).

Het is opmerkelijk, dat de Duitsche Orde geen aanhoudende pogingen heeft gedaan om de Litauers op vreedzame wijze te bekeeren. Zij wilde het land eerst veroveren en naderhand het Christendom aan de geknechte bewoners opdringen.

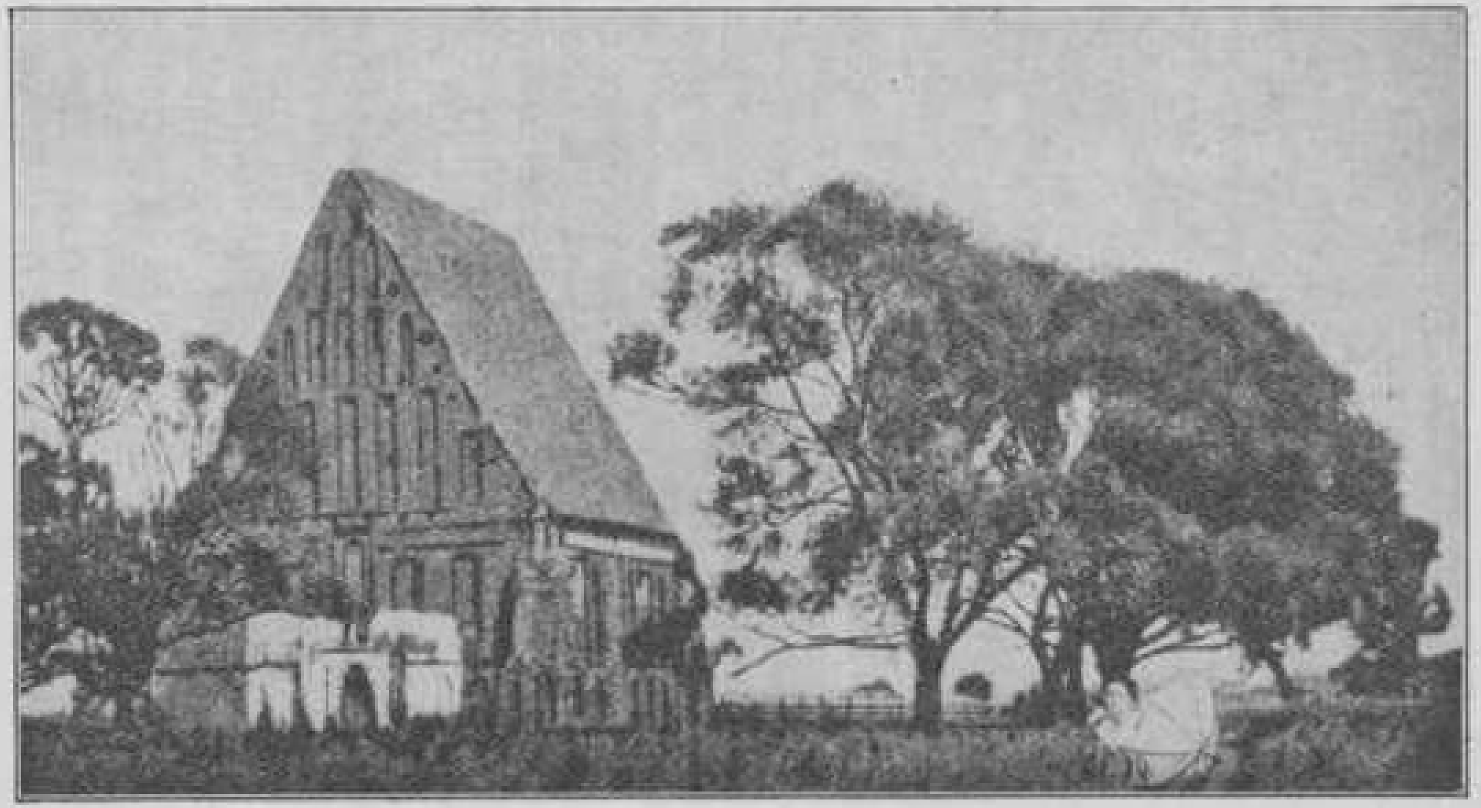
De Grieksche orthodoxie, de godsdienst der Wit-Roeteensche en Oekrajiensche onderdanen der Litausche vorsten, had zonder geweld voornamelijk in Vilnius aanhangers gevonden, waar, onder Algirdas, orthodoxe kerken werden gebouwd.

De bekeering der Litauers. — Intusschen was kort vóor de vijftiende eeuw het heidendom in Europa een anachronisme geworden en zelfs in Litauen was zijn levenskracht zoozeer verminderd, dat de tijd rijp werd voor de invoering van het Christendom. Jogaila, de stichter van het Jagielloonsche vorstenhuis, slaagde er in het voorgoed te vestigen in zijn hoofdstad en in haar omgeving. Om koning van Polen te worden had hij, toen nog een heiden, bij het verdrag van Krevo in 1385 moeten beloven, van zijn stamgenooten christenen te maken. Onder den naam van Władysław werd hij op 14 Februari 1386 door den aartsbisschop van Gniezno (Gnesen) te Kraków ge-

---

14) FR. TETZNER, *Die Slawen in Deutschland*, Braunschweig, 1902, blz. 37—38, citeert Schiemann's *Russland, Polen und Livland*, I, 227.

Onder Winrich van Kniprode (1351—1382) nam, volgens Tetzner, de strijd tegen de Litauers den vorm van een uitdelgingsoorlog aan. Van dezen heeft Jan van Blois de afgrijselijkheid niet aanschouwd.

Litausche Kerk uit Vytautas tijd te Zapiškis

doopt en drie dagen nadien werd zijn huwelijk met Koningin Hedwig gesloten. Een jaar later kwam Jogaila met zijnen neef Vytautas te Vilnius (20 Febr. 1387) om zijn woord gestand te doen. Daar het volk in deze stad, die de twistappel tusschen Litauen en Polen is geworden, de zendelingen niet verstond, verklaarden de vorsten de hoofdpunten van den katholieken eeredienst aan hunne onderdanen,die daarna met wijwater besprenkeld werden. Het Heilig Vuur werd uitgedoofd en op de plaats, waar het altaar van Perkūnas stond, werd de kathedraal opgericht.

De edelen, die zich lieten doopen, werden met den Poolschen adel gelijkgesteld. Wie weigerde, moest zijn voorrechten inboeten. Het spreekt vanzelf, dat onder deze omstandigheden bij velen de bekeering slechts uiterlijk was en dat vooral onder het zoozeer behoudende volk, de meesten nog lang heidenen in hun binnenste bleven.

De orthodoxen, meestendeels Wit-Roetenen, liet men ongemoeid, behalve het reeds vermeld verbod van echtverbintenis met Roomschen.

Bij de Samogitiërs stuitten de vorsten op meer weerstand dan in de omgeving van het hof. In 1413 kwam Vytautas om hen te doopen en de Ruomuva op den oever van de Nevėžis te vernielen. Vijf jaar later moest hij terug om een opstand der heidenen te dempen, die de katholieke ambtenaars hadden verdreven, eenige priesters vermoord en den eeredienst van het Heilig Vuur hersteld.

Tot in de zeventiende eeuw waren er heidenen in de omstreken van Šiauliai, in het gewest, dat onder het Russisch bewind, het gubernium Kovno heette en dat nu het grootste deel van den Litauschen staat vormt.

T a a l e n K e r k. D e H e r v o r m i n g. — De eerste bisschop van Vilnius, was een Poolsche Franciskaner Andreas Vasiłło en al zijn opvolgers behalve een waren van dezelfde nationaliteit. Zij offerden de belangen der Kerk aan hun Poolsche propaganda op. In hun eigenwaan beschouwden

zij het Litausch als een heidensche taal, die door het Poolsch moest vervangen worden.

Nu en dan gingen er stemmen ten voordeele van de moedertaal op. Bisschop Mattheus van Trakai (1421—53) zette in Samogitië de geestelijken aan de volkstaal te leeren. De adel, die nog niet verpoolscht was, eischte meermalen het gebruik van het Litausch als preektaal en weigerde somwijlen, om zijn verlangen met klem kenbaar te maken, zijn geldelijken steun voor het bouwen van kerken. Doch de geestelijkheid bleef onverzettelijk. Ondanks de gesloten verdragen verwierven Polen hooge kerkelijke ambten en onderdrukten bij den lageren clerus elk verzet tegen de verpoolsching. Kort vóor de Hervorming voerde bisschop Johannes (1519—36) het Poolsch als schooltaal in.

Het zaad van het Protestantisme moest gedijen in een land, waar de geestelijkheid weigerde de taal van de bevolking te spreken en hoofdzakelijk op wereldlijk voordeel bedacht was. Omstreeks 1530 drong het Kalvinisme in Litauen, het Lutheranisme iets later. De Hervormden wenden de volkstaal als het geschikste middel aan om hun woorden ingang te doen vinden bij het volk, dat de Poolsche priesters zoo onwetend in geloofszaken hadden gelaten.

Aanvankelijk maakte de Hervorming groote vorderingen, zoowel onder het volk als onder den adel; in niet geringe mate dank zij het gezag van Nikolaas Radvila den Zwarte, die in 1553 openlijk tot het Kalvinisme was overgegaan en die scholen voor zijn geloofsgenooten inrichtte. Radvila zag in de nieuwe leer ook een wapen om zijn vaderland van Poolschen invloed te bevrijden. Te vergeefs, want haar bloeitijd was kort van duur.

Op de ontwikkeling van het Litausch als schrijftaal had de Hervorming een heilzamen invloed. Nagenoeg in alle landen is het Protestantisme, dat het Latijn uit de kerk bande, de volkstaal ten goede gekomen. Op last van Keurvorst Albrecht van Brandenburg, den gewezen grootmeester der Duitsche

Orde, die in 1525 was geseculariseerd, werd in 1547 te Koningsbergen de catechismus van Martinus Mažvydis Vaitkūnas, predikant te Ragainé in O. P. gedrukt. Een Koningsbergsche predikant, Janis Bretkūnas (1525—1602) gaf Litausche homelieën uit en vertaalde het Oud Testament. Deze overzetting is in handschrift bewaard gebleven. Onder de Hervormden bevorderde vooral Prins Januš Radvila de Litausche schrijftaal. Doch van letterkunde kan men nauwelijks spreken in dien tijd, toen de schrijvers geen ander doel beoogden dan de verspreiding en de verdediging van hun geloof. Zelfs de Jezuïeten, die na de vereeniging van Lublin in Litauen waren gekomen, hoe Poolschgezind ook, gebruikten in hun strijdschriften de volkstaal om met goed gevolg den invloed der Hervormde predikanten te bevechten.

Vrienden en vijanden van het Litausch onder de R. K. geestelijkheid. — Terwijl de Hervormde scholen Litausch waren, heerschten Latijn en Poolsch onbeperkt in de schoolinrichtingen der Jezuïeten. Pater Const. Širvydas, die zich zoo verdienstelijk had gemaakt door zijn spraakleer en zijn drietalig (Litausch-Poolsch-Latijnsch) woordenboek, werd uit Vilnius verbannen en naar Varanca verplaatst. Een ander Litauschvoelende Jezuïet, Pater Andreas Rudomina, werd naar Rome gezonden en stierf als zendeling in China.

In Samogitië is de clerus nooit zoo hevig Poolschgezind als in Vilnius geweest. Prins Melchior Giedraitis was een bisschop van Litauschen stam, die Lutherschen en Kalvinisten krachtig bekampte, doch zonder de hulp der Polen in te roepen. Hij verwijderde zelfs de Poolsche priesters uit zijn bisdom om het voor het in Vilnius kwijnende Litauendom te behouden. Nog meer overtuigd van den samenhang van taal en volk was de Samogitische kanunnik Mikalojus Daukša, die in 1599 zijn Litausche preeken liet drukken. Hij weet aan de verpoolsching en aan de verwaarloozing der

moedertaal het vasthouden van het volk aan zijn voorvaderlijke heidensche gebruiken. „De taal vernietigen is hetzelfde als de zon uit den hemel nemen, de wereldorde verstoren, het leven en de eer van 't volk vernietigen. De taal is de band der liefde, de moeder der eendracht, de vader der samenleving en de hoeder der keizerrijken". Deze aanhaling kenschetst den geheelen man.

De oneenigheid tusschen Roomsch-Katholieken drong tot Rome door. In een vergadering te Vilnius had de adel besloten te eischen dat voortaan, overeenkomstig den derden status, de bisschop een Litauer zou wezen. Om nauwkeurig ingelicht te worden over den strijd, die voor de kerk zoo schadelijk was, zond in 1595 Paus Clemens VIII een visitator of bezoeker naar Litauen. Hierboven is reeds gewag van het verslag van A. Cumuleus gemaakt. Het trof de Poolschgezinden als een vonnis en liet het licht op de misstanden vallen, die het gevolg van de onkundigheid ten opzichte der volkstaal waren. Het volk kreeg trouwens geen godsdienstig onderricht. Velen waren niet eens gedoopt en wisten zelfs niet dat God bestond. Op het voorstel van Cumuleus om aan eenige seminaristen Litausch onderwijs te geven werd niet ingegaan. De Poolsche geestelijkheid sloeg zijn raadgevingen in den wind en stoorde zich niet aan de vermaningen, die van Rome kwamen. Zooals in onzen tijd in Vlaanderen ging in Vilnius het pseudo-nationale vóor het godsdienstig belang.

Litausche priesters werden doorgaans zoozeer achteruitgezet, dat bisschop Kotowicz in 1685 moest bekennen, dat uitheemsche geestelijken het brood uit de hand hunner hongerlijdende Litausche collega's roofden.

Koning Steven Báthory stichtte in 1578 voor de Jezuïeten de schola princeps of akademie van Vilnius, welke weldra zoo vermaard was als de hoogeschool van Kraków. Tot haar opheffing bleef de akademie, die intusschen universiteit was geworden, het bolwerk van het Polendom in Litauen.

Door het katholiek onderwijs, dat Latijnsch en Poolsch was, werd de adel langzamerhand verpoolscht. Door den clerus, die van 1737 tot 1901 het Litausch uit de kerken van Vilnius en van vele andere gemeenten bande, werd de denationalisatie van het volk met tastbare gevolgen doorgezet.

Geen wonder, dat sommigen, namelijk C. Rivas, beweren, dat het Litausche volk zijn zelfstandigheid zou behouden hebben, indien het in zijn geheel de Hervorming had gekozen, welke het voorgoed van Polen zou afgezonderd hebben. De seimas of landdagen van Vilnius en Gardinas hadden in 1563 en 1568 allen Christenen dezelfde rechten toegekend, doch toen de Protestanten zwakker werden, besloot de landdag van Warschau in 1640 de vrijheid van geweten te beperken. Tot verblijf werden hun Trakai en een voorstad van Vilnius aangewezen. Zij hadden bovendien vaak te lijden door de onverdraagzaamheid van hun Roomsche landgenooten. Tijdens den oorlog tegen Zweden (1655—60) steunden de Protestanten de oogmerken van den Zweedschen koning. Sindsdien werden zij voor landverraders aangezien. In menig land het lot der onderliggende partij.

De Russische overheersching. — Catharina II lijfde in 1795 Litauen bij Rusland in en, ofschoon zij terzelfdertijd verklaarde alle landswetten te erkennen en te handhaven, werden alle staatsinstellingen door Russische vervangen met Russische ambtenaren aan het hoofd. De scholen en de kerk bleven vooralsnog verschoond van elke ingrijpende bemoeiing van staatswege. In 1803 werd de akademie van Vilnius tot universiteit verheven en het Poolsch verving het Latijn als voertaal.

Aan den opstand van 1831 deden de boeren weinig mee, omdat zij wisten dat zij van de Polen niets goeds hadden te verwachten. Bij de onderdrukking van de omwenteling werden voornamelijk de adel en burgerstand hard getroffen. De verbeurde goederen vielen den Russischen officieren en ambtenaars

ten deel. In 1832 werd de hoogeschool van Vilnius opgeheven en de R. K. godgeleerde faculteit naar Petersburg verplaatst.

Toen de Polen in 1863 opnieuw naar de wapens grepen was de deelneming der Litausche boeren nog geringer dan in 1831. De verwachting van het Russisch bewind bij de opheffing der lijfeigenschap in 1861 werd aldus niet beschaamd. In Congres-Polen, waartoe het gubernium Suvalkai behoorde, werden de boeren eerst na de demping van den opstand vrij.

Aan Litauen werd door de zegevierende Russen geen beter lot dan aan Polen beschoren. Voor de oproerige daad van één boer, werd gansch een dorp gestraft. Om zijn wreedheid is generaal Muravjev, de beul van Vilnius, berucht. Zijn openlijk doel was het Litausch volk uit te roeien. Van de Litauers wilde hij Russen maken. Hij volgde de gewone gedragslijn: hij trof scherpe maatregelen tegen de volkstaal. Alle ambten zouden voortaan door Russen en orthodoxen bezet worden.

In Augustus 1863 werd het Poolsch onderwijs vernietigd in het Noordwestelijk gebied, zooals Litauen sindsdien heette. Het Poolsch had uitgediend als schooltaal en zelfs in de volksschool werd alleen het Russisch toegelaten. Voor de kinderen van Russische ambtenaren en van rechtgeloovigen richtte de regeering scholen in. In de gymnasia der guberniën Kovno en Suwalki mocht het Litausch, dat door de Polen verboden was, voortaan twee uren wekelijks onderwezen worden. De minder gegoede kinderen, die zelden tot de middelbare scholen toegang kregen, hoorden buiten het godsdienstig onderwijs nooit de klanken van hun moedertaal. Het gebeurde vaak dat de wetsbepaling desaangaande ontdoken werd door de schooloverheid. In Suvalkai was de toestand iets beter dan in Kaunas en in Vilnius.

Weinige volkskinderen bezochten de lagere school, die Russisch en orthodox was. De moeders leerden hunne kinderen in het kerkboek lezen, zoo-

P. Rimša, Litausche school

als P. Rimša het uitgebeeld heeft in een der meest bekende werken der Litausche beeldhouwkunst: een vrouw zit met haar zoontje in een armstoel vóor het spinnewiel en zij spellen de Litausche woorden [15]). Voor de kinderen van analphabeten waren er geheime scholen met oude vrouwen als onderwijzeressen. Wanneer de Russische politie ze ontdekte, was de straf zwaar. Ook die der jonge lieden, die in stilte bijeenkwamen om Litausche boeken en bladen te lezen. Leden der geheime jeugdvereeniging Sietynas werden zelfs naar Siberië verbannen.

Van 1865 tot 1904 was het verboden in Latijnsch schrift te drukken. Een uitzondering werd gemaakt voor werken door wetenschappelijke genootschappen uitgegeven, zooals de Petersburgsche Akademie van Wetenschappen, die de gedichten van den Pruisisch-Litauer Chr. Donalitius en de verzameling dainos van A. Juškeviče uitgaf. Een Pool, Prof. Milucki, van Warschau, had de Russen op de gedachte gebracht het kyrillisch schrift voor het Litausch verplichtend te maken met het heimelijk doel de Roomsche Litauers, die de Russische letters als schismatisch verafschuwden, te dwingen Poolsche boeken te lezen en hun moedertaal te verwaarloozen. Het Russische bestuur was het zoozeer ernst met het verbod, dat dikwijls kozakken vóor de kerken stonden om de Litausche kerk- en gezangboeken af te nemen. Hunne betrapte bezitters werden bovendien nog beboet. Het ging zoo ver dat de Goeverneur-Generaal van Vilnius verbood zes Litausche brochures te koop te stellen, welke de minister van binnenlandsche zaken Timašev uitzonderlijk toegelaten had. In kyrillisch schrift werden van 1864 tot 1884 slechts 27 Litausche boeken uitgegeven en van 1884 tot 1904 geen enkel meer, aangezien zij geen lezers vonden. Poolsche werken mochten uit Congres-Polen besteld worden, maar mochten in Litauen niet gedrukt worden.

[15]) Hoevele Vlaamsche moeders getroosten zich dezelfde moeite in Brussel en in de gemeenten zonder Vlaamsch onderwijs?

Van dat recht maakten de Poolschgezinden gebruik om er met duizenden onder de Litausche bevolking te verspreiden. Deze doeltreffende propaganda had bisschop Kosakowski (1796—1808) in de seminariën destijds ingevoerd om bij de aanstaande geestelijken het Litausch te verdringen. Van dezen zelfden bisschop hadden de groot-grondeigenaars de toestemming gekregen priesters uit Congres-Polen te ontbieden om de landelijke bevolking te verpoolschen.

Ondanks de ongunstige omstandigheden, waaronder Litauen sedert de verdeeling verkeerde, gaf het af en toe blijken van geestesleven. Aan de verpoolschte universiteit van Vilnius hebben de Litauers van een nationaal oogpunt uit nog minder gehad dan aan de Latijnsche. Onder haar uitgaven vindt men slechts één Litausch werk: *De Bieën* van Niezabitowski (1823).

Eenige kweekelingen der Poolsche Alma Mater hebben aan den overweldigenden invloed der Poolsche kultuur weerstand geboden, o.a. Simon Daukantas (1793—1864), de geschiedschrijver van Litauen en Matthias Valančius, bisschop van Samogitië van 1849 tot 1875. Deze werd door Daukantas voor de volkszaak gewonnen. Hij diende ze niet alleen als historicus, maar ook als bevorderaar van het Litausch onderwijs, waarmee hij de priesters van zijn bisdom, ondanks de Russische oekazen, in het geheim belastte. Hij kreeg ook den inval boeken en blaadjes in Oost-Pruisen (Tilsit) te doen drukken en ze over de grenzen te doen smokkelen. Van 1891 tot 1902 werden 173.260 drukwerken aan de grens in beslag genomen. Zijn opvolger op den bisschoppelijken stoel te Kaunas was een werktuig in de handen der Poolschgezinden. Eerst in 1914 kreeg Samogitië in Karavičius een Litauschvoelenden herder weer.

Vóor de afschaffing der lijfeigenschap was de Litausche burgerstand nog in wording. Joden en vreemdelingen, zonder burgerrecht, Polen en Russen vormden in de steden een middenstand, die

weinig of niets voelde voor het volk van landbouwers en handswerklieden, dat naast hen zwoegde.

De adel, die aan de Poolsche opstanden had deelgenomen, was sedert 1865 grootendeels van zijn voorrechten en bezittingen beroofd. Zijn grondbezit kon hij niet vergrooten zonder over te gaan tot de orthodoxie. Hij liet zich door niets onderscheiden van den adel van Congres-Polen. In zijn afkeer voor het Litauendom deed hij niet onder voor de hoogere geestelijkheid. Het grafelijk geslacht Tyszkiewicz en Graaf G. Plater zijn uitzonderingen in deze algemeene verachting der volkstaal, evenals de bisschoppen Valančius en A. Baronas. Deze was een lyrische dichter, die bisschop van Seinai werd. Onder de lagere geestelijkheid had de volkstaal reeds vóór 1880 talrijke aanhangers en beoefenaars. Zeer weinig in het bisdom Vilnius, waar de meesten zich door de Poolsche gedachte lieten beheerschen.

Kortom, de kansen op herleving van het Litauendom waren zeer gering en de strijd tegen de toenemende kultureele macht der Polen scheen gansch hopeloos. De begaafdsten onder de Litauers, als de geschiedschrijver T. Narbutt, de dichter L. Kondratowicz, de romanschrijvers J. Kraszewski en last not least A. Mickiewicz werkten niet mede aan de opbeuring van het volk, maar zetten den Poolschen letteren een nieuwen luister bij.

Adam Mickiewicz. — Als zinnebeeld van het onberekenbaar nadeel door de verpoolsching aan de Litausche kultuur gedaan, treedt de groote gestalte van Adam Mickiewicz vooraan. Hij is voor Litauen verloren gegaan, zooals Emile Verhaeren voor Vlaanderen. Beide dichters hebben hunnen geboortegrond hartstochtelijk liefgehad, beiden hebben hem in roerende zangen gevierd, beiden hebben zijn geschiedenis op schitterende paneelen getooverd door de macht van hun beeldrijk woord. Doch voor hunne stamgenooten hangt boven hun werk een wasem, welken alleen kan doorzien, wie Fransch, wie Poolsch leest. Voor den bewusten Vlaming en voor den bewusten Litauer, staan hunne helden-

zangen en hunne lyrische ontboezemingen bijna gelijk met het werk van buitenlanders, die van Vlaanderen, die van Litauen houden, doch die liefde slechts aan vreemden openbaren.

Een aantrekkelijke figuur is ongetwijfeld Mickiewicz, de afstammeling van een Litausch geslacht, dat eerst Rimvidas [16]) heette en zich in de zeventiende eeuw in de omgeving van Naugardukas (Nowogródek) vestigde. Hij werd daar te Zaosie op 24 Dec. 1798 (oude stijl) geboren. Naugardukas was in de 13e eeuw onder Mingaudas de hoofdstad van Litauen. De held van den Poolschen opstand, Kościuszko, zag er ook het levenslicht. Deze stad, die voorheen aan de taalgrens lag en die thans een Wit-Roeteensche bevolking heeft, is van Poolsche kultuur gansch doortrokken.

Volgens den Russischen schrijver Alexander Herzen had Mickiewicz, ofschoon door taal en maatschappelijk verkeer verpoolscht, gansch het voorkomen van een Litauer [17]). Zijn akademische opleiding ontving hij aan de Vilnasche hoogeschool. In 1815 werd hij leeraar aan het gymnasium te Kaunas. Als lid van een staatsgevaarlijke vereeniging nam de Russische overheid hem gevangen en verbande hem naar Rusland (1823). Door zijn verblijf te Odessa, Moskou en Petersburg, waar hij in de intellectueele kringen verkeerde, kreeg hij een ruimeren blik op het Russische volkswezen dan de meeste Poolsche schrijvers. In 1827 trok hij naar Dresden, maakte zijn opwachting bij Goethe te Weimar en begon een echt zwerversleven. Hij doceerde Latijn te Lausanne en van 1840 tot 1845 de Slavische taal- en letterkunde te Parijs. Hij werd door de Fransche regeering met een zending gelast te Konstantinopel, waar hij in 1855 aan de cholera overleed, toen hij met een Poolsch legioen aan den Krim-oorlog ging deelnemen.

---

[16]) W. St. Vidûnas vermoedt dat de oorspronkelijke naam Mickus was.

[17]) Alex. Brückner noemt den „grossen Litauer" een „Urpole seinem Blute nach". Die Polnische Literatur in *Die Kultur der Gegenwart*. Berlin u. Leipzig, 1908.

In de zonnigste en gelukkigste streken van Europa heeft het heimwee hem vervolgd. „O Litauen, mijn vaderland, u naar waarde schatten kan alleen hij, dien het noodlot ver van u heeft gedreven. Uw betooverend beeld heeft mijn ziel bekoord, die uw zachte schoonheid niet vergeten kan", zong de dichter in zijn epos *Pan Tadeusz*.

De Litausche geschiedenis heeft een episch karakter, dat zijn aantrekkingskracht noodwendig moest uitoefenen op de romantische naturen van de eerste helft der negentiende eeuw. Poolschschrijvende Litauers als J. Kraszewski en Kondratowicz werden erdoor begeesterd, doch hun heerlijkste scheppingen gingen niettemin voor hun volk verloren. De tegenstelling Litausch en Poolsch had hare onheilzaamste gevolgen ten tijde van den opbloei der romantiek. Verpoolschte Litauers vereenzelvigden hunne vreemde kultuur met hun vaderlandsliefde en voelden meer voor het lijden van het verdrukte Polen, dan voor het ellendig lot van hunne landgenooten, wier taal zij minachtten en wier zwakke pogingen voor een eigen letterkunde geen belangstelling vonden bij hen, die steunden op de Poolsche aristokratische beschaving.

Mickiewicz heeft wel ingezien, dat iets Litauen van Polen scheidt, al dacht hij niet in de eerste plaats aan de taal en hij heeft beide landen willen samenbrengen in een broederlijk verband, dat het zinnebeeld der vereeniging van alle Christenvolken zou wezen. Dat Litauen zich reeds in het verleden voor zijn bondgenoot had opgeofferd, kwam niet tot zijn besef, noch dat de ondergang van zijn vaderland zijn oorzaak had in het verlies van zijn zedelijke eenheid door taalverschil tusschen hoogere en lagere standen, die als vreemden tegenover elkander staan.

De volksaard is met geniale naturen te innig verbonden, al ligt hij diep onder uitheemschen glans bedolven, dan dat hij niet bij poozen aan het daglicht komen en door bijzonderheden zelfs den vreemdeling treffen. Ernest Renan heeft van Mickiewicz

gezegd, dat hij een Litauer was vol van het oorspronkelijk levenssap, dat opborrelt bij de groote rassen, die ontwaken. De steeds uitlandige dichter droeg in zichzelven de kiemende nationale herleving van zijn volk. Hij overschreed de grenzen van zijn westersch Poolsch individualisme om zich te laten leiden door het warme licht van een gloeiende gevoeligheid; hij ging in de wereldziel verloren en hij vond er zich zelven in terug. Zijn Oostersche mystieke geest verlangde naar nieuwe openbaringen. Te Parijs kwam hij onder den invloed van den Litauer A. Towiański, die voor zijn Messianisme veel aanhangers vond onder de Poolsche vluchtelingen.

Volgens Towiański is Polen door zijn lijden voorbestemd om den Messias voort te brengen, die aan het godsdienstig leven een nieuwe kracht zal geven en de gerechtigheid en de menschenliefde over de aarde zal verspreiden. Door het Poolsche volk zal de oude menschheid gered worden.

Het najagen van deze messianistische hersenschimmen, waarvan de verwezenlijking met den tijd onwaarschijnlijker werd, dreef Mickiewicz in een steeds engeren gedachtenkring. De vlucht van zijnen geest werd door zijn sectarisme begrensd en zijn scheppingskracht loste zich in vruchtelooze pogingen op.

Westersche bedrijvigheid en Oostersche droomerigheid zijn in Mickiewicz vereenigd. In zijn werk, dat de eerste plaats in de Poolsche letterkunde inneemt, heeft hij de volledigste samenvatting geleverd van de vervorming, welke ontwikkelde Litauers ondergaan onder den invloed der Westersche beschaving, gedragen door het Poolsche woord. Zijn ziel was echt Oostersch gebleven en vlamde hoog boven den vorm eigen aan zijn opvoeding.

Zoo werd de Litausche volksziel tusschen twee levensbeschouwingen heen en weer geslingerd en de meest bewuste Litauers trachten ze thans nader tot elkander te brengen om ze in een volkseigen kultuur te verzinnelijken.

Voor zijn hedendaagsche landgenooten is Mickie-

wicz de „representative man" van den overgangstijd tusschen het Poolsch verleden, toen de taal het volk in tweeën splitste, het tijdvak der onbewuste zelfverguizing en de nieuwe aera van eigen taalbesef, nu de Litausche schrijvers het Poolsch dwangbuis afgeschud hebben en hunne scheppingskracht zich uit in klanken, die niet langer aan de belagers van hun volksbestaan ontleend zijn.

IV. *De Herleving.*

De ontwaking in Oost-Pruisen. De belangstelling in Duitschland — De herleving van het Litausche volk is met den opbloei zijner letterkunde nauw verbonden en deze dagteekent van de negentiende eeuw, want na Donalitius' dood werd het weer stil in Litauen.

De oude Litauers hadden geen schrijftaal. Hunne liederen of dainos leefden alleen in het geheugen van het volk en werden door de latere geslachten in een min of meer gewijzigden vorm opgeteekend. De oudste bewaarde tekst is van 1512 en is een stroof in een juosta (gordelband) geweven.

Uit den strijd der Hervorming tegen de Roomsche kerk is geen litteratuur ontstaan; niets dan catechismussen, verweerschriften en stichtende lectuur. De eerste schrijvers waren Protestanten uit Oost-Pruisen. Later kwamen Katholieken met Daukša aan het hoofd en het was geen oorspronkelijk werk, dat deze eerst uitgaf, maar een vertaling uit het Poolsch van een Spaanschen catechismus. Van 1547 tot 1701 werden 69 boeken of brochuren uitgegeven: 24 voor de Lutherschen van Pruisisch-Litauen, 8 voor de Kalvinisten en 27 voor de Roomsch-Katholieken van het Grootvorstendom. Volgens E. Wolter werden vele geschriften in de 17e eeuw vernield.

De eerste dichter van wezenlijke waarde was een Pruisisch-Litausche predikant, Chr. Donalitius of Duonalaitis (1714-80), in het thans volkomen verduitschte Lasdinehlen geboren. Hij kreeg zijn opleiding aan het door koning Frederik-Willem I

gestichte Litausch seminarium der Koningsbergsche universiteit, waar de studie der Litausche taal in eere was. In zijn *Jaargetijden (Metai)* bezingt Donalitius in hexameters het land, de overleveringen, zeden en gebruiken van zijne stamgenooten.

Opmerkelijk is de toenmalige belangstelling in Duitschland voor de dainos, waar de Litauers hun volksziel in hadden geuit. Enkele, door Th. Ruhig in 1745 vertaald, werden door Lessing bewonderd. Herder heeft er acht in zijn *Stimmen der Völker* opgenomen. Goethe laschte een daina in zijn zangspel *Die Fischerin* (1782) in en wisselde brieven met Ludwig Rhesa, een Koer van afkomst, hoogleeraar en bestuurder van het Litausch seminarium te Koningsbergen, die den Bijbel in het Litausch overgezet heeft en gedichten van Donalitius en dainos in het Duitsch overgebracht. Na Chamisso, die uitnemende bewerkingen van Litausche volksliederen maakte, trokken deze minder de aandacht der Duitsche dichters, doch geleerden als A. Schleicher toonden het belang van het Litausch voor de taalwetenschap aan en vertaalden sprookjes, spreekwoorden, raadsels en enkele liederen.

In de laatste jaren der negentiende eeuw gaven F. en H. Tetzner een nieuwe vertaling van de dainos uit, wekte F. Tetzner weer de belangstelling voor de Litausche volkskunde op, schreef Wiedemann een handboek der Litausche taal en legde zich Bezzenberger op de studie der Litausche taal- en letterkunde toe, niet minder dan op de Letsche.

Doch de Pruisische regeering, die in alles naar eenheid en gelijkvormigheid streefde, volgde een voor Litauen steeds meer vijandige gedragslijn.

D e d a g e r a a d. J o n a s B a s a n a v i č i u s. — Zooals de Vlamingen in Jan Frans Willems hunnen levenswekker herdenken, vereeren de Litauers Dr. Jonas Basanavičius als den baanbreker hunner wedergeboorte. Deze geleerde en man van de daad is te Bartnikai (gb. Suvalkai) bij de Pruisische grens in 1851 geboren. Na een zeer be-

wogen leven en een vijf en twintigjarig verblijf in het buitenland — lange jaren praktizeerde hij als arts in Bulgarije — keerde hij in 1905 naar zijn vaderland terug en vestigde zich te Vilnius, waar hij tijdens de omwenteling voorzitter der Litausche volksvergadering was en waar hij wetenschappelijke genootschappen oprichtte. Door zijn werkzaamheid is Vilnius, de door de Polen begeerde en thans ingelijfde stad, een tijd lang het geestelijk centrum van Litauen geweest.

Van zijn jeugd af heeft Basanavičius voor zijn taal gestreden en geleden. Toen hij in 1866 in het collegium van Mariampolé als leerling kwam, was de bestuurder een Franschman, die Langry heette. Deze was in hart en ziel Poolschgezind en gaf aan zijn Litausche leerlingen namen in wicz en in ski naar het Poolsch gebruik. Van Basanavičius maakte hij Basanawicz. Langry ranselde de jongens af, die zich niet goedwillig lieten overtuigen van de meerderheid der Poolsche kultuur. Hij schold hun moedertaal voor een gemeene en leelijke boerenspraak uit, voor een bargoensch, waarvoor beschaafde menschen zich moesten schamen.

In 1867 werd het collegium een Russische staatsinstelling, het Poolsch werd door het Russisch vervangen en twee uren in de week kregen de jongens les in het Litausch. Dit was een nieuwigheid, die onafzienbare gevolgen had, want het stremde de volle vaart der volksontaarding.

Basanavičius promoveerde in 1879 te Moskou als doctor in de geneeskunde en hij vestigde zich te Lom-Palanka in Bulgarije. Zijn praktijk nam echter niet heel zijnen tijd in beslag en hij beoefende de geschiedenis en de volkenkunde met het gevolg, dat hij de wetenschappelijke leider van het Litausche volk is geworden. Zijn lang verblijf in den Balkan heeft hem op het spoor gebracht van de nauwe verwantschap van het Litausch, het Thracisch en het Phrygisch.

Met een paar vrienden stichtte Basanavičius in 1883 het tijdschrift *Aušra* (Dageraad), dat eerst

te Ragainė (Ragnit in O.P.) en later te Tilžė (Tilsit) uitkwam en een beslissenden invloed had op het bewustworden van zijn stamgenooten. Ofschoon de lezing van het maandschrift in Rusland streng verboden was, beweerde een Poolsch dagblad uit Posen, dat het door de Russische regeering geldelijk gesteund werd om Polen en Litauers van elkander te scheiden. En de Russen meenden (?) dat Bismarck er achter zat!

Geen Vlaamsche schrijver uit de jaren der Romantiek kan zijn leven vergelijken met de lotgevallen van Basanavičius, die in 1884 Duitschland moest verlaten en naar Bulgarije terugkeerde, met zijne nieuwe landgenooten tegen de Serviërs te Slivinica streed (1885), de vriend van Prins Ferdinand en van zijnen Russischvijandigen minister Stambulov was en door twee kogels getroffen werd bij den moordaanslag op den minister.

Na de Russische omwenteling werd het verbod tegen de Litausche taal opgeheven. Basanavičius kon zich nu in zijn vaderland aan de heropbeuring van zijn volk gansch toewijden. Hij stichtte het wetenschappelijk tijdschrift *Lietuvių Tauta* (Litausche natie), richtte musea te Vilnius en te Kaunas in en een bibliotheek te Vilnius.

In 1913 bezocht de onvermoeide strijder de Litausche kolonies in Amerika, die zich onder de leiding van den vrijdenker J. Šliūpas en den R. K. priester A. Burba krachtig hadden ontwikkeld en die met geldelijke giften de volkszaak in Europa steunden. Hij zamelde daar 40.000 dollars in, die hij voor den bouw van het volksmuseum en den schouwburg te Vilnius aanwendde. Tijdens de Duitsche bezetting hield hij trouw de wacht bij de nationale schatten, die hij in de oude hoofdstad bijeengebracht had en na den Poolschen inval is hij er gebleven.

V i n c a s K u d i r k a. — Aanvankelijk gaat elke volksherleving van geschiedschrijvers en dichters uit. Waar de navorscher van het verleden, die tevens de baanbreker van de toekomst moet wezen,

ontbreekt, blijft zij tot een letterkundige beweging beperkt, die allengskens in liefhebberij verzandt zooals de Provençaalsche. De dichter moet er bij zijn om de jongelingschap te bezielen, die de lijdzaamheid der ouderen in bedrijdigheid zal omzetten en die de onderworpenheid van al wie van de staatsruif eet in oproerigheid zal herscheppen.

Dr. Vincas Kudirka werd te Pazerai (gb. Suvalkai) in 1858 geboren. Hij en Basanavičius waren kinderen van welvarende boeren. Als zijn voorganger bezocht hij het collegium van Mariampolé, waar hij eerst onder Langry's plak stond. Op de Litausche les kwam dikwijls Basanavičius, die met den leeraar Kraučunas bevriend was, verzen van Duonalaitis voorlezen en verklaren. Doch de verkregen indruk was niet sterk genoeg om het Litausch gevoel in Kudirka te doen opvlammen.

In 1889 promoveerde hij als doctor in de geneeskunde te Warschau, na zijn studiën in het seminarium te Seinai afgebroken te hebben en hij vestigde zich te Šakiai bij de Pruisische grens.

Toen Kudirka in 1881 in de Poolsche hoofdstad begon te studeeren, was hij een Litauer van Poolsche kultuur, gente Lituanus, natione Polonus. Door het lezen van het tijdschrift *Aušra* ontwaakte in hem de Litauer, die onder zijn Poolsch-Russische opvoeding bedolven lag. In 1889 richtte hij met twintig andere studenten een geheim genootschap op, dat een nieuw tijdschrift zou uitgeven. Het heette *Varpas* (De Klok) en werd te Tilžė gedrukt. Hij gaf nog een ander blad voor het volk uit *Ūkininkas* (De Boer).

Kudirka schreef verhalen, gedichten en vaderlandsche drama's. Hij is de schepper der hedendaagsche letterkundige taal. Hij stierf ongehuwd, omdat zijn geliefde Valeria Kraszewska een Poolsche was. Zijn zwakke gezondheid werd door mishandelingen gedurende zijn derde gevangenschap voorgoed ondermijnd. Toen hij overleed was hij slechts 42 jaar oud. Russische kozakken beitelden zijn verzen weg, die op zijn grafzerk gegrift waren.

De overheid, die de opschriften der graven van Vlaamsche soldaten aan den IJzer uitveegde, volgde stipt de tsaristische praktijken na.

Dambrauskas en Tumas. — Onder de volgelingen van deze groote voorgangers hebben zich vooral verdienstelijk gemaakt de prelaat A. Dambrauskas en de geestelijke Tumas.

Alex. Dambrauskas studeerde te Petersburg en alhoewel hij secretaris van een Poolschgezinden bisschop werd, werkte hij aan geheime bladen mee. De regeering verbande hem gedurende vijf jaar te Novgorod. In 1907 stichtte hij een maatschappelijk en letterkundig maandschrift *Draugija* (Maatschappij), dat van een katholiek standpunt het volk inwijdde in alle vraagstukken, die de gemoederen der geloovigen in beweging brengen.

J. Tumas, het slachtoffer van den wrok van Michalkiewicz, den Poolschgezinden bestuurder van het bisdom Vilnius, werkte eerst aan bladen mee, welke te Tilžé uitgegeven werden en na 1904 in Russisch-Litauen. Hij stelde dan een blad, *Viltis* (Hoop) op, totdat Michalkiewicz erin slaagde hem naar een afgezonderd nestje te doen verplaatsen.

In 1911 maakte Tumas met prelaat Olševski een propagandareis door Amerika, waar zij tezamen geld inzamelden voor het Litausch katholiek volksonderwijs, dat sedert 1905 door het Russisch bestuur was toegelaten. Met deze giften en door de vrijgevigheid van den Duitschen fabrikant Thilmann en de mildheid van Prinses Margerita Radziwiłł verrees in 1913 te Kaunas een normaalschool om Litausche leerkrachten te kweeken.

Toen de Litauschgezinde Karevičius, bisschop van Samogitië werd, reikte Michalkiewicz' invloed niet langer over de grenzen van zijn eigen bisdom; Tumas kon terugkeeren. Hij vestigde zich te Riga, waar vele Litauers wonen, werd daar aan het hoofd van het blad *Rigos Garsas* (Riga's Weergalm) geplaatst en werkte om een verstandhouding tusschen de stamverwante Letten en Litauers tot stand te brengen.

De Litauers in Amerika. Šliūpas en Burba. — Beschamend voor Noord- en Zuid-Nederlanders zijn het weerstandsvermogen der Litausche landverhuizers tegenover de Amerikaansche nivelleering en het gevoel van saamhoorigheid, dat hen met hun strijdende broeders in het oud vaderland verbindt.

Vóor 1887 hadden de 230.000 Litauers, die toenmaals in de Vereenigde Staten gevestigd waren, noch scholen, noch kerken, noch bladen, noch maatschappelijke inrichtingen. Ofschoon sommigen tot welstand waren gekomen en anderen zich gansch hadden ingeburgerd, geleek de massa al te zeer op het in Chicago verdwaald huisgezin, dat Upton Sinclair in *The Jungle* beschrijft.

De ontwaking van het Litausch bewustzijn is eerst en vooral het werk van Dr. Jonas Šliūpas, een zoon van rijke boeren uit de omstreken van Panavėžis in het gb. Kaunas, een arts, die te Moskou studeerde, aan de socialistische beweging deelnam, uit Rusland vluchtte om aan de Siberische verbanning te ontsnappen en in 1887 te Genève promoveerde. In 1884 vertoefde hij te Tilžė, waar hij de *Aušra* bestuurde, na Basanavičius' vertrek naar Bulgarije.

In Amerika begreep Šliūpas dadelijk, dat de vereeniging van Polen en Litauers onder den herderlijken staf van Poolsche priesters de opslurping van de Litauers onafwendbaar maakte. Ofschoon hij een strijdlustige vrijdenker was, aarzelde hij niet de hulp van R. K. geestelijken in te roepen om Litauers en Polen van elkander te scheiden. Hij verzocht A. Burba naar de Nieuwe Wereld te komen om de eerste Litausche katholieke kerk te Plymouth in Pennsylvania te stichten. Burba is de kapelaan, die uit zijn parochie was verwijderd, omdat hij te Žasliai in het Litausch had gepreekt en Litausche zangen in de kerk had laten aanheffen.

Thans zijn er meer dan 200 Litausche kerken in Amerika en evenveel scholen, die onder het gezag

van Iersch-Amerikaansche bisschoppen staan.

Benevens zijn geneeskundige praktijk en zijn medewerking aan dagbladen bleef Šliūpas voor de vrije gedachte en het socialisme strijden. Hij is nu een der ijverigste voorstanders der Litausche zaak in de groote republiek, die volgens Tetzner het beloofde land van zoovele Litauers vóor den oorlog was, waar zij zelfbesturende staatjes in de groote Unie hoopten op te richten!

Het ware de grenzen van deze schets verre overschrijden de namen te vermelden van al degenen, die medegewerkt hebben aan de organisatie van het Litausche volk in zijn nieuw vaderland. Het levendig houden van zijn saamhoorigheid heeft het ekonomisch niet minder dan geestelijk versterkt. Samenwerking op huishoudkundig gebied is gepaard gegaan met het uitgeven van dagbladen, boeken en tijdschriften en is velen Litauschen geleerden en dichters in Europa te stade gekomen.

Tegenstanders der herleving. — De felste tegenstanders der heropbeuring hadden van den beginne af Vilnius tot centrum en de aanvallen tegen de Litausche taal gingen meesttijds van het bisschoppelijk paleis en zijn naaste omgeving uit.

Omstreeks 1880 werd het Litausch gevoel levendig bij eenige geestelijken van het verpoolscht bisdom, weshalve zij veel onrecht van hun overheid hadden te verduren. De grondbezitters klopten nooit aan een doovemansdeur, wanneer zij bij de hoogwaardigheidsbekleeders der kerk Litauschvoelende dorpspastoors verdacht maakten. Onder bisschop Zwierowicz werd een zwarte lijst van „Litvomanen" gemaakt, waarop de namen stonden van al wie Litausche preeken hielden. Vele van deze „misdadigers" werden door „stomme" pastoors vervangen, door priesters, die hunne parochianen niet verstonden.

Rome kon slechts met leede oogen aanzien hoe bij den verpoolschten clerus het godsdienstig belang voor zijn politieke driften moest onderdoen.

Het kwam tusschenbeide, doch zonder merkbare gevolgen. De onderrichtingen der Roomsche curie werden te Vilnius met tegenzin nageleefd of gansch in den wind geslagen. Toen aan de Litauers eenige kerken moesten afgestaan worden, viel de keus van het bisdom op de arme, verlaten Nikolaas-kerk. Daar de aanstelling van een kapelaan uitbleef, stelde de rector der Lazaristenkerk de zijne beschikbaar voor den Litauschen eeredienst. Voor deze gastvrijheid aan een „polytheïstisch bargoensch" bewezen werd de rector door zijn overheid gelaakt!

Poolsche en misleide Wit-Roeteensche katholieken gingen zoover in hunnen haat, dat zij niet schroomden den Litauschen kerkdienst en de processies te storen. Gedurende de mis werden de vijandige partijen soms handgemeen. De Russische politie moest af en toe ingrijpen en de Poolsche raddraaiers gevangen nemen. Dit geschiedde niet alleen in het bisdom Vilnius, maar ook te Kalvaria in het bisdom Seinai, waar in 1906, toen het gebeurde, de kerkelijke overheid niet zoozeer op de hand der Polen als in Vilnius was.

In 1905 stichtte bisschop von der Ropp de katholieke demokratische partij met de bijbedoeling Litauers en Wit-Roetenen te verpoolschen. Zijn pogingen, om de bisschoppen van Kaunas en Seinai ervoor te winnen, mislukten. Toen de Russische regeering hem in 1905 uit Vilnius verbande, trad de beruchte Michalkiewicz, een afvallige der Litausche volkszaak, als bestuurder van het bisdom op. Hij deed lijsten van de Litauers opmaken, die in elke parochie woonden, met de verwachting, dat de meesten voor hun nationaliteit niet zouden durven opkomen. Ondanks bedreigingen en slagen lieten 2250 Litauers zich in Vilnius opschrijven, zoodat Michalkiewicz verplicht was hun twee of drie kerken over te laten. Maar hij was zijn woord niet gestand en zette de politiek van zijn voorgangers onverzettelijk voort.

In 1911 riepen tachtig priesters de bemiddeling van den Paus in wegens al de mishandelingen en

krenkingen, welke den Litauers te beurt waren gevallen en welke Michalkiewicz stilzwijgend had goedgekeurd. Tot den oorlog bleef deze onhoudbare toestand nagenoeg onveranderd.

De omwenteling van 1905. — Bij de nederlaag der Russen in Mandsjoerije ging voor de eerste maal de zon der vrijheid over het Tsarenrijk op om weldra weer onder te gaan. Ook voor de Litauers was het de dageraad van een nieuwen tijd. Op aandringen van Prins Swiatopolk Mirski, goeverneur-generaal van het Noordwesten, sedert 1864 de ambtelijke benaming van Litauen, was vóor de omwenteling de oekaze van 1864 tegen de Litausche taal op 27 April 1904 herroepen. Onverwijld gaf ingenieur Petras Vileišis in de Litausche hoofdstad een dagblad, *Vilniaus Žinios* (Vilnius' Tijdingen) uit. Honderden Litausche schriften kwamen van de pers. Kort daarop werd Prins Swiatopolk Mirski, een afstammeling van Gediminas, minister van binnenlandsche zaken. Hij verkreeg van den tsaar, dat de bepalingen, die de vrijheid van geweten en het eigendomsrecht der niet-orthodoxen beperkten, buiten werking werden gesteld.

De eischen der Litauers gingen natuurlijk verder. Behalve de burgerlijke vrijheid verlangden zij het zelfbestuur voor de vereenigde Litausche gewesten, de stichting van een Litausche hoogeschool te Vilnius en het gebruik van het Litausch in het lager en in het hooger onderwijs. De propaganda werd vooral gevoerd door de demokratische partij onder de leiding van A. Smetona en J. Gabrys en door de sociaaldemokratische partij, welke sedert eenige jaren heimelijk werkzaam waren.

De onderwijzersvereeniging in Juni 1905 door J. Gabrys gesticht, nam krasse maatregelen om het Russisch als schooltaal door het Litausch te vervangen. De Russische onderwijzers, die niet goedwillig hun ambt neerlegden, werden weggejaagd en de scholen gesloten. Op 14 October begon die algemeene werkstaking, welke het tsarisme op

zijn grondvesten deed wankelen en die de keizerlijke oekaze van 17 October (oude stijl) tot gevolg had. Deze luidde de nieuwe aera in en liet de Litausche taal in het bestuur en in het onderwijs naast het Russisch toe.

De boerenvereeniging, waarvan Gabrys de ziel was, riep een landdag bijeen, waaraan alle standen deelnamen. Ondanks den tegenstand van den Poolschgezinden burgemeester van Vilnius vergaderde de landdag in het stadhuis op 4 en 5 December en koos Basanavičius tot voorzitter en Gabrys tot secretaris. Zijn beslissingen kunnen samengevat worden als volgt: 1. Samenwerking der Litauers met de andere vreemde volkeren in den strijd tegen het Tsaristisch Rusland. 2. Zelfbestuur voor Litauen met Vilnius als hoofdstad. 3. Vervanging van het Russisch als ambts- en schooltaal en in de Litausche gemeenten van het bisdom Vilnius van het Poolsch als kerktaal door het Litausch.

De afgevaardigden van het gubernium Suvalkai vergaderden terzelfdertijd in Vilnius en eischten de vereeniging van hun gewest met Litauen. Aan den Grooten Landdag (Didysis Seimas) namen meer dan 2000 afgevaardigden deel.

Veertien dagen nadien waren, behalve in eenige groote steden, zooals Vilnius en Kaunas, overal de plaatselijke Russische ambtenaren uit hun ambt ontzet. Door het beleid van den goeverneur-generaal Baron Fröse en door zijn gematigheid was de omwenteling in Litauen geen bloedbad, zooals in Koerland en in Lijfland. Fröse erkende de rechtmatigheid der Litausche taaleischen en trachtte het volk te bevredigen in zoover het in zijn macht stond.

Kort van duur was de zegepraal der vrijheid op de autokratie, die zich spoedig herstelde, zoodra de vlaag van den opstand luwde. Litauen kreeg geen zelfbestuur en na drie maanden keerden de Russische ambtenaren terug. Overigens in 1906 ging niet alles verloren. Zoover durfde de reactie

niet gaan. Door de oekaze van 22 Januari 1916 werd het Litausch de schooltaal in het lager en kreeg een bescheiden plaats in het middelbaar onderwijs. In de private scholen werd de keus der taal vrijgelaten. De beperking van het eigendomsrecht der katholieke Litauers werd voorgoed opgeheven. Voortaan mochten zij meer dan zestig desjatinen aankoopen.

De toestand vóór den wereldoorlog. — Een der gevolgen van den nieuwen tijd was de snelle ontwikkeling van het geestelijk leven in Rusland. En Litauen bleef niet achter. Is het niet welsprekend, dat van 1904 tot 1914, gedurende een tijdvak van tien jaar 2550 boeken in Litauen in de volkstaal werden uitgegeven, terwijl van 1500 tot 1864 hun aantal slechts tot 786 steeg. Tijdschriften en dagbladen, te zamen 25, vonden tienduizenden lezers in een land, waar veertig jaar lang het drukken in de volkstaal feitelijk verboden was.

Dat Litauen meer analphabeten telt dan West- en Midden-Europa zal niemand verbazen. Doch voor het Tsarenrijk is er de verhouding niet slecht. Gansch ongepast is het spotten van Prof. Alex. Brückner, den Poolschen hoogleeraar der Berlijnsche universiteit, en van menigen dagbladschrijver met de onwetendheid der Litauers in het algemeen en van hunne staatslieden in het bijzonder. Volgens de Russische statistiek van 1897 waren er 50 pct. menschen in Litauen, die schrijven en lezen konden, tegen 40 pct. in Polen en 20—25 pct. in het grootste gedeelte van Rusland. In dit opzicht staan boven de Litauers slechts de Letten, de Esten en de Duitschers, die, met de Finlanders, al de volken van het rijk achter zich laten.

Zoodra het mogelijk was, heeft zich de keur van het volk, met de inrichting van een degelijk Litausch onderwijs onledig gehouden. Drie vereenigingen werden met dat doel gesticht. In het gubernium Kaunas opende de *Saulé* (Zon) een

normaalschool en 45 volksscholen, alsook drie middelbare scholen. Deze vereeniging, die vóor den oorlog 68 takken en 3400 leden telde, richtte bovendien bibliotheken en leeszalen in. De *Žiburys* (Licht) was in denzelfden zin in het gubernium Suvalkai werkzaam. Met haar 57 takken en 4200 leden had zij 7 volksscholen, een landbouwschool en te Mariampolė een meisjes-gymnasium gesticht. Ofschoon de *Rytas* (Morgen) in Vilnius meer tegenstand ontmoette, had zij 37 afdeelingen en ongeveer 2000 leden.

Naarmate de Russische reactie sterker werd, trok zij de vrijheden in, die zij onder den druk van het oproer had moeten toestaan. De regeering wijzigde de onderwijswet en reeds in het derde jaar moest in de volksschool het Russisch gebezigd worden. Zij maakte allerlei zwarigheden tegen het oprichten van private scholen. Het verzoek om nieuwe inrichtingen van middelbaar onderwijs te openen werd niet meer ingewilligd. De Russische ambtenaren belemmerden op kleinzielige wijze de werkzaamheid der drie schoolbonden. Benevens deze bloeiende instellingen maakte zich het St. Casimirgenootschap *(Švento Kazimiero draugija)*, te Kaunas gevestigd om godsdienstige en wetenschappelijke boeken uit te geven, zeer verdienstelijk.

De na de omwenteling teruggekeerde bannelingen kwamen het peil der algemeene beschaving verhoogen en hun heeft Litauen in niet geringe mate zijn wetenschappelijke ontwikkeling te danken. Inzonderheid het Litausch Wetenschappelijk Genootschap met zijn 250 leden onder de leiding van Basanavičius heeft sedert 1907 onschatbare diensten bewezen.

Voor het behoud van stedenschoon en voor de bevordering van nieuwe kunstuitingen zorgt de Maatschappij van Schoone Kunsten, bestuurd door A. Žmuidzinavičius, een schilder wiens naam buiten de landsgrenzen ook gehoord wordt.

De opbloei van het geestelijk leven werkte heil-

zaam op de oekonomische toestanden. De landbouw werd door landelijke vereenigingen als *Žagré* (Ploeg) en *Ūkinikų Draugové* in Suvalkai, *Vilija* in Vilnius en *Vooruitgang* in Kaunas bevorderd. Zij maakten de boeren met het modern bedrijf bekend en hielpen de oude bewerking van het land door de machinale vervangen. Het Russisch bestuur kon niet langer een landbouwschool aan de Litauers weigeren. Dezen trachten even hartstochtelijk naar grondbezit als de Russische boeren en zijn er dikwijls in geslaagd onder het vijandig bewind den grond der Russische kolonisten te koopen.

Slechts de Polen, wier spreekbuis in Duitschland gedurende den oorlog Prof. Brückner was, willen niet erkennen, dat de Litauers met rasse schreden sedert 1904 vooruitgegaan zijn. Zelfs een gedeelte van den verpoolschten kleinen adel werd in de beweging meegesleept en Wit-Roetenen van Litausche afkomst evenzeer. De ontwaking van het taalbesef onder de adellijken heeft tot gevolg, dat vaak in hetzelfden gezin Litauschvoelenden staan tegenover Poolschgezinden, die zich aan het antidemokratisch verleden vastklampen. Het komt gansch met de natuur der dingen overeen, dat de Litausche beweging van artsen en geestelijken uitgegaan is. Een volk zonder burgerstand, zonder eigen onderwijs, met vervreemden adel, onder uitheemsch bewind, is van het kultuurleven gansch afgesloten. Van de ontwikkelden zijn het alleen de geestelijken en de artsen, die door hun beroep tot het volk komen, zijn nooden aanschouwen en somwijlen erin leniging willen brengen, door het op te beuren en zijn zelfbewustzijn op te wekken. Hun aandeel aan de nationale beweging is in Litauen nog grooter geweest dan elders in het Balticum.

Onder de artsen zijn de namen van Basanavičius, Kudirka en Šliūpas reeds gekend, onder de geestelijken zijn al vermeld Daukantas, Valančius, Burba, Dambrauskas en A. Baronas, bisschop van Seinai, die het woud van Anykštiai bezong. Een voornaam lyrische dichter is J. Maironis. Van de

Luthersche predikanten is Gaigalaitis uit Oost-Pruisen, thans in Memelland, de meest vooraanstaande volksleider.

Wat den Vlaming opvalt, die door het land reist, is de treffende overeenkomst tusschen Litausche en Vlaamsche pastoors in hun omgang met de boeren en den kleinen burgerstand, die na de herleving is ontstaan. In de protestantsche Oostzeelanden blijft de verhouding tusschen leeken en geestelijken voor den reiziger meestal verborgen. Het aantal predikanten is overigens zoo klein, dat men hen slechts toevallig ontmoet. Reeds bij het oponthoud van den trein op het platteland en in de spoorwagens kan men in Litauen waarnemen hoe kameraadschappelijk de joviale geestelijken, zonder het decorum van den Lutherschen pastoor, met hun parochianen verkeeren. Wanneer men Kaunas met zijn heterogene bevolking bezocht heeft en vergelijkingen maakt met de welige landouwen en hun bedrijvige bewoners, dan beseft men terstond, dat de krachten welke den staat opbouwen uit de landelijke gemeenten afkomstig zijn, want daar alleen voelt men zich gansch uit Polen.

V. De Wereldoorlog, de Duitsche bezetting en de strijd om de Staatsgrenzen.

De inval in Oost-Pruisen. — De bezetting van Vilnius. — Het bestuur van Oberost. — Toen de oorlog uitbrak waren wederzijds Litauers onder de eerste slachtoffers van den naijver der staten en van den waanzin van Tsaar en Keizer. Zij moesten elkander uitmoorden en het land hunner vaderen verwoesten bewesten en beoosten den Nemunas. Bij den terugtocht van het Russisch leger uit Oost-Pruisen werden meer dan tien duizend burgers, de helft Litauers, in gevangenschap weggevoerd.

Het spreekt vanzelf, dat in den beginne de Russisch-Litauers het voor Rusland opnamen. In Pruisen was er geen toekomst voor zelfbewuste

Litauers. De verduitsching was voor hun volk het drijfzand waarin het vroeg of laat zou verzinken. Litauen stond bovendien met het allergrootste deel van zijn grondgebied in het Tsarenrijk, waar het Litausch volkswezen minder bedreigd was dan in Duitschland, omdat de Russische kultuur op een lager peil dan de Duitsche staat en haar opslorpingsvermogen geringer is. In dit opzicht is de rede van den Litauschen afgevaardigde M. Yčas in de Rijksdoema van groote beteekenis (4 Aug. 1914). Doch zij was geen volkomen vrije uiting van het volksverlangen. Dit vernam men beter in Amerika te Chicago, waar Jos. Gabrys de afgevaardigden der Litausche kolonies had bijeengeroepen (21—23 October): De onafhankelijkheid van het vereenigd Duitsch- en Russisch-Litauen kwam daar ter sprake.

In 1915 woedde de oorlog beoosten den Nemunas. Bij de ontruiming van het gb. Kaunas, dwong de Russische staf de Litausche boeren hun eigen huizen, hun have en goed te verlaten en te vernielen. Een vierde van de bevolking werd uit hare haardsteden weggejaagd en velen vonden geen rustoord aleer zij in Siberië waren. Tegen de onmenschelijke wijze, waarop de ontruiming van Litauen plaats had, kwam de Litauer Januškevičius in de rijksdoema op. Te vergeefs, want dat was het hooggeroemd Russisch oorlogvoeren. Aan de verwoesting had het Duitsch geschutsvuur natuurlijk zijn deel.

De bezetting van Vilnius dagteekent van 19 Sept. 1915. De bevelvoerende generaal Graaf Pfeil verklaarde dat de historische hoofdstad van Litauen een Poolsche stad is. De Duitschers leenden gewillig het oor aan de Poolsche propaganda. Gymnasia met Poolsche schooltaal werden opgericht. Twee maanden na de inneming drong de Poolsche partij bij het Duitsche bewind aan, om een Poolsche universiteit te bekomen. Prins F. J. Isenburg-Birnstein, een Duitscher met Poolsche neigingen, werd goeverneur van Oberost, dat Koerland, Litauen (Kaunas), Vilnius-Suvalkai en Białystok-

Grodno omvatte. In 1917 werden Kaunas en Vilnius-Suvalkai vereenigd om van de Litausche gewesten een geheel te maken.

Prins Isenburg toonde zich in hooge mate vijandig tegenover de Litausche instellingen. De vereenigingen Saulé, Žiburys en Rytas werden ontbonden. Duitsche scholen werden geopend en maatregelen getroffen om de bevolking te verduitschen. In Vilnius en Gardinas (Grodno) liet men het onderwijs aan de Polen over, die de denationalisatie der Litausche en Wit-Roeteensche kinderen naar goeddunken voortzetten. Het Duitsch bestuur schorste de Litausche bladen en tijdschriften en gaf te Kaunas een dagblad *(Darbatis)* uit, waarvan de oplage 20.000 nrs. groot was.

Evenals in de andere bezette gebieden eischte de Duitsche overheid de arbeiders op en voerde ze weg; zij nam priesters en burgers gevangen, deed echte en vermeende spions doodschieten; zij vorderde veldvruchten en vee, koper en wol op. Amerika voerde voor de noodlijdende bevolking geen eetwaren in, zooals in België en in Noord-Frankrijk. Volgens het memorandum aan de Duitsche regeering van Dr. V. Bartuška, die van Amerika was gekomen om een onderzoek in Litauen te doen, waren de Duitsche ambtenaren niet beter voor de bewoners dan de beruchte tsjinovniks.

Wat de Duitschers van de Russen onderscheidde was de zorg voor het onderwijs. Naar het getuigenis van Januškevičius in de rijksdoema (16 Mei 1916, O.S.) stonden in het tweede jaar der bezetting honderden volksscholen en eenige gymnasia voor de Litausche kinderen open. *Lietuvų Balsas* (Stem der Litauers), het blad van Yčas in Petersburg sprak in 1917 van een duizental scholen. Zelfs in Vilnius werd toen een gymnasium, alsmede zes volksscholen en een paar kostscholen voor de Litauers ingericht. Van het eerste jaar moest het Duitsch er onderwezen worden.

De Litauers in het buitenland. — Jos. Gabrys en de propaganda. — In-

tusschen roerden zich de Litauers in het buitenland om stemming te maken ten gunste van hun onafhankelijkheid. Op het Congres der Nationaliteiten te Lausanne in Februari 1916 maakten hun afgevaardigden aanspraak op volkomen vrijheid en zelfstandigheid. Op een Litausche bijeenkomst in Den Haag werd in den zelfden zin gesproken. Reeds op 4—5 Augustus 1915 hadden Litauers en Letten over hunne gemeenschappelijke belangen in Bern beraadslaagd. Op een tweede conferentie in de Zwitsersche hoofdstad (1—5 Maart 1916) werden de Litausche eischen met meer nadruk gesteld door uit alle windstreken toegestroomde deelnemers, die tegen de Poolsche oogmerken front maakten. Want de Polen maakten aanspraak op Litauen om het historisch Polen te herstellen.

Op de tweede bijeenkomst in den Haag (25-30 Apr. 1916) brandmerkten de aanwezigen bijzonder de Russische politiek en dwingelandij. In de rijksdoema durfde Yčas niet verder gaan dan den wensch van zelfstandigheid in het Russisch staatsverband. Onafhankelijkheid was hoogverraad. In België was en is voor de Vlamingen zelfstandigheid eischen reeds landverraad. De Litausche Volksraad, die in Zwitserland was gevestigd, kon met Yčas niet instemmen. Elk verband met Rusland moest losgemaakt worden. In deze omstandigheden moest het Litausch inlichtingskantoor van Parijs verplaatst worden naar Lausanne, buiten het bereik der Fransche censuur.

De man, die zich reeds vóor den oorlog inspande om het streven zijner landgenooten buiten Rusland bekend te maken is Jos. Gabrys. Hij is te Garlava, gb. Suvalkai, in 1880 geboren. Zijn leven is een glanzend voorbeeld voor alle kleine volkeren, die hunne nooden en verlangens wereldkundig willen maken.

Gabrys studeerde aan het gymnasium te Marjampolé. Tijdens een verblijf te Šakiai ontmoette hij toevallig Dr. Kudirka, die hem in de Litausche beweging inwijdde. Reeds als leerling werd hij door

de Russische politie ingerekend en naar Odessa verbannen. Zijn deelneming aan de omwenteling van 1905 is boven vermeld. Toen de reactie zegevierde, nam hij de wijk naar den vreemde. In 1911 was hij voor de tweede maal te Parijs, waar hij sedert zijn eerste verblijf in 1897 invloedrijke vrienden had. Daar stichtte hij het Litausch inlichtingskantoor en het tijdschrift *Pro Lituania* om buitenlanders voor de Litausche zaak te winnen. Met Jean Pelissier, een Franschen dagbladschrijver, die ook aan het Rassencongres te Londen had deelgenomen, stichtte hij het *Office central des Nationalités* en *Les Annales der Nationalités*, waarin hij over de Oekrajiners, Tsjecho-Slovaken, Letten, Litauers en Cataloniërs degelijke opstellen schreef.

Toen de oorlog begon reisde Gabrys de Vereenigde Staten rond voor de propaganda. Te Londen, Parijs en Rome trachtte hij de gezaghebbende kringen te overtuigen, dat Europa belang had bij de oplossing van het Litausch vraagstuk in den zin der onafhankelijkheid.

In 1915 was Parijs niet de stad, waar men vrij kon spreken over de bevrijding der door den tsaar onderdrukte volken. De „Partij van het Recht" gedoogde niet dat men afbreuk deed aan de Russische eenheid, door 50.000.000 allogenen in Europeesch-Rusland verfoeid. Gabrys verhuisde naar Lausanne en het *Office central* ging met hem mee. De Litausche conferenties in Zwitserland waren voor een goed deel zijn werk. Van Lausanne uit leidde hij de propaganda te Parijs, Londen, Rome, Stockholm, Kopenhagen, Christiania en 's Gravenhage.

Milde giften uit Amerika maakte de uitgave van een belangrijke propaganda-literatuur mogelijk. De Vlamingen kunnen werkelijk niets stellen naast de vele mooie boeken met afbeeldingen en landkaarten en de talrijke vlugschriften, welke sinds eenige jaren door de Litausche vereenigingen en komiteiten de wereld zijn ingezonden en welke een

levendig beeld van het Litausche volk, van zijn land en van zijn streven vóor den lezer oproepen.

Gabrys was de ziel van de Derde Conferentie der Nationaliteiten te Lausanne in Juni 1916, waar de politiek van alle groote mogendheden door de afgevaardigden der onderdrukte volken aan de kaak werden gesteld.

Ondanks het partijdig optreden van den voorzitter Paul Otlet tegen Ieren, Algeriërs en Tunisiërs zijn hunne verklaringen en mededeelingen in het verslag opgenomen, niet minder bezwarend voor Engeland en Frankrijk dan de andere voor de Middenrijken en voor Rusland.

D e L i t a u s c h e V o l k s r a a d: L i e t u v i ų T a u t o s T a r y b a. — In 1917 werd een zwenking merkbaar in de houding der Duitsche overheid tegenover het Litausch vraagstuk. Lag de oorzaak van deze kentering in een wenk van den Keizer, die op 10 Juli 1917 een vertrouwelijk gedenkschrift over Litauen van Baron F. von der Ropp [18]) had ontvangen? De mislukking der Duitsche politiek in Polen, de Russische omwenteling en de voor een Duitschen vrede ongunstige toestand zijn stellig van invloed geweest op het besluit van den keizer, die aan den staatssecretaris van buitenlandsche zaken liet weten, dat de samenstelling van een Raad van Litauen wenschelijk was. Het bestuur van Oberost zou voortaan de Litausche propaganda niets meer in den weg leggen: In feite kwamen er van hooger hand allerlei beperkingen.

Door een twintigtal vooraanstaande Litauers werd een landdag belegd, die ongeveer 220 leden telde en van 18 tot 22 Sept. 1917 te Vilnius samenkwam. Algemeene verkiezingen werden door de

---

[18]) F. v. d. Ropp is een Duitsche Balt, van moederszijde van Russische afkomst, die in Mei 1916 de Liga der vreemde volken van Rusland meestichtte en die als Litausche afgevaardigde aan de Derde Conferentie der Nationaliteiten deelnam. In 1917 was hij lid van den Litauschen landdag te Vilnius en schreef in *Lietuvas Aidas* een oproep aan den adel om hem aan te sporen zich bij de Litausche beweging aan te sluiten.

Duitschers niet toegelaten. Alle partijen waren echter in den landdag vertegenwoordigd. Alle achtten het noodig dat Litauen onafhankelijk werd om de hinderpalen weg te nemen, die zijn natuurlijken vooruitgang in den weg stonden. Indien het Duitsche Rijk den Litauschen staat vóor den algemeenen vrede erkende en zich bereid verklaarde bij de vredesbesprekingen de Litausche belangen te verdedigen, dan zou de toekomstige staat geneigd wezen, zeer nauwe betrekkingen met Duitschland te onderhouden, doch tevens zijn zelfstandigheid volkomen handhaven.

De landdag koos twintig leden om den Raad van Litauen of Taryba te vormen, o. w. Dr. Basanavičius en Dr. A. Smetona, die voorzitter werd. Tegen de Poolsche drijverijen nam de Taryba een motie aan, namelijk tegen den eisch van inlijving van Litauen bij Polen, op 24 Mei den Rijkskanselier overhandigd. Onder de 44 handteekeningen van het Poolsch verzoekschrift staan die van K. Michalkiewicz en van Jan Pilsudski, later voorzitter der Poolsche Republiek.

De beslissingen der Taryba werden aan volksvergaderingen in steden en dorpen voorgelegd en goedgekeurd [19]). Te Stockholm (18—20 October 1917) betuigden afgevaardigden uit Rusland, Zwitserland en Amerika hun instemming en zij begroetten de Taryba als de wettelijke vertegenwoordigster van het Litausche volk.

Van nog algemeener karakter dan de voorafgaande was de derde conferentie van Bern (1—10 Nov. 1917). Dr. Smetona en andere leden der Taryba hadden van de Duitsche bezetting passen gekregen om er aanwezig te kunnen zijn. De Lietuvių Tautos Taryba in Zwitserland kreeg de

[19]) De lezer zal zich herinneren, dat, den wenk van den keizer uitgenomen, de Raad van Vlaanderen onder dergelijke omstandigheden ontstond, op dergelijke wijze werd samengesteld en insgelijks volksvergaderingen belegde. Indien de val van het Tsarendom de Russische macht niet had gebroken, zouden al de leden der Taryba met den dood of met dwangarbeid zijn gestraft. Thans worden zij als bevrijders gevierd.

buitenlandsche politiek binnen haar bevoegdheid en de Taryba in Litauen de binnenlandsche.

De onafhankelijkheid van den Litauschen staat. Zijn erkenning door Duitschland. — Eerst op 11 Dec. 1917 en nogmaals op 16 Febr. 1918 werd de onafhankelijkheid door de Taryba te Vilnius uitgeroepen en aan Duitschland het bondgenootschap aangeboden. Om de laatste zwarigheden der Duitsche regeering uit den weg te ruimen, reisden Dr. A. Smetona, Dr. J. Šaulys, de Eerw. H. J. Staugaitis en Mr. J. Vileišis, resp. voorzitter, ondervoorzitter en leden der Taryba, naar Berlijn. Zij stelden op 23 Maart 1918 het besluit ter hand van den rijkskanselier Graaf Hertling, die de onafhankelijkheid van Litauen erkende. De keizer onderteekende de ambtelijke oorkonde den volgenden dag en op 4 Mei werd zij te Kaunas aan Smetona afgegeven.

De tegenstand der Alduitschers en der Duitsche Balten was eindelijk gebroken. Van de eerste dagen der bezetting hadden zij de openbare meening in Duitschland voor de inlijving van Litauen en het Oostzeegebied bewerkt en kolonisatieplannen gemaakt. Volga-Duitschers en stamgenooten uit Volhynië zouden er overgeplaatst worden. Anderen vonden het beter geen Duitsche staatsburgers van Litauers, Letten en Esten te maken, doch van hunne landen Duitsche Schützgebiede of protectoraten. Inzonderheid katholieken voelden veel voor de min of meer bedekte aanhechting van het katholiek Lithauen. Prof. Bezzenberger, de geleerde kenner der Litausche taal- en letterkunde te Koningsbergen, was daarentegen voor de oprichting van een bufferstaat uit Litauen, Letland en Estland samengesteld. Tegen de inlijving waren natuurlijk de *Bund neues Vaterland* en sociaaldemokraten als Hugo Haase, die in den Reichstag protesteerde (1916). De Pruisisch-Litauers Vîdûnas en Gaigalat schreven handige boeken om de Duitschers over hunne stamgenooten in te lichten, doch zij

moesten met de censuur rekening houden en waren niet bij machte het Litausch vraagstuk in zijn vollen omvang te behandelen.

De Litausche Raad van State, Valstybés Taryba. De nederlaag der Middenrijken. — Ondanks de erkenning der onafhankelijkheid bleef Litauen den last der bezetting dragen en de Duitsche overheid trachtte de Taryba, die intusschen Litausche Raad van State, Valstybés Taryba, was geworden, de persoonlijke unie met het koninkrijk Saksen op te dringen. Om aan deze kuiperijen een einde te stellen, riep de Taryba op 17 Juli 1918 Litauen tot een demokratische monarchie uit en bood de koningskroon aan den Wurtenbergschen hertog van Urach onder den naam van Mindaugas II aan. Tegen dezen keus kwamen de alduitsche bladen heftig op en ook de half-ambtelijke *Norddeutsche Allgemeine Zeitung*. Het verzet der Duitsche regeering werd eerst opgeheven, toen het einde van het oude Duitschland nabij was.

Op 16 Oct. 1918 brak de Taryba hare betrekkingen met het bestuur van Oberost af. De nieuwe rijkskanselier, Prins Max van Baden, stemde erin toe, dat de Taryba een voorloopig bestuur instelde en beloofde, dat de Duitsche troepen zouden teruggenomen worden. Terzelfdertijd deed het machteloos Duitschland afstand van zijn voogdijschap over Litauen en liet het gansch vrij zijn buitenlandsche betrekkingen te regelen.

De laatste daden der Taryba vóor den wapenstilstand waren een protest tegen de Russische en Poolsche aanspraken op grond van het zelfbeschikkingsrecht der volken en een draadbericht aan de hoofden der verbonden regeeringen van het Westen om de onafhankelijkheid van Litauen te bevestigen.

Het gevaar voor een nauwe aansluiting bij Duitschland was geweken. Van Russische en van Poolsche zijde zouden weldra donderwolken over het land gaan.

Aan het hoofd der regeering werd de voor-

zitter der Taryba, Antanas Smetona, geplaatst. Prof. A. Voldemaras werd met de vorming van het eerste ministerie belast. Hij trad na korten tijd af om de belangen van het land bij de Vredesconferentie en nadien bij den Statenbond te verdedigen. Als vertegenwoordigers der nationale minderheden kregen zes Wit-Roetenen en drie Joden zitting in de Valstybés Taryba. De Polen hadden er een afgevaardigde, doch de meerderheid der Poolschgezinden hield zich afzijdig of vijandig en bereidde den weg voor de aanslagen der Poolsche imperialisten uit Warschau.

De strijd tegen de Bolsjevisten en de Polen. — Toen de Duitschers den terugtocht aanvingen volgden bolsjevieksche benden hen achterna en bezetten op 5 Januari 1919 Vilnius tot ontzaglijk ongemak der bevolking. De Litausche regeering trok naar Kaunas, waar de Taryba in Januari vergaderde en Smetona tot voorzitter van den staat koos. Slezevičius, een sociaal-populist, vormde een coalitie, waar Poolschgezinden en bolsjeviki buiten bleven. De Russische inval werd te Kaišedoriai gefnuikt.

De Litauers slaagden er ongelukkiglijk niet in vóor de Polen in Vilnius te zijn (20 April 1919). Om het bloedvergieten te voorkomen stelde de Opperste Raad een afbakeningslijn vast (26 April), welke de Polen weldra overschreden. Een tweede demarcatielijn, die niet alleen Vilnius maar ook Suvalkai aan den Poolschen kant liet, werd door Foch op 27 Juli 1919 getrokken.

In Mei 1920 werd de Taryba vervangen door den Steigiamasis Seimas (grondwetgevende vergadering), welke in April door het algemeen kiesrecht was gekozen en evenredig samengesteld uit 59 christen-demokraten, 29 sociaal-populisten, 13 sociaal-demokraten, 6 Joden, 3 Polen, 1 Duitscher en 1 partijlooze. De onafhankelijkheid van Litauen werd dadelijk door den Seimas uitgeroepen (15 Mei 1920).

Het vredesverdrag van Moskou, op 12 Juli met

Sovjet-Rusland gesloten[20]), was zeer voordeelig voor den jongen staat, die heel Midden-Litauen met Vilnius en ook Gardinas (Grodno) kreeg. Indien hij deze grenzen had behouden, zou hij thans zonder Memelland 82.000 v.km. hebben en ongeveer 4.200.000 inwoners, o.w. 75 pct. (?) Litauers.

De bolsjevistische aanval dwong Polen Vilnius te ontruimen. De stad werd op 15 Juli door het Litausch leger bezet en tevens door de Russen, die voor hun opmarsch tegen Warschau het vrij verkeer over de stad noodig hadden. Een ramp voor Litauen waren de Russische nederlaag en de voorloopige afbakeningslijn tusschen Polen en Rusland (12 Oct. 1920), welke na den vrede van Riga (18 Maart 1921) de gemeenschappelijke grens tusschen Litauen en Rusland voorgoed ophief.

Tijdens den Poolsch-Russischen oorlog bleef Litauen volkomen onzijdig. Zijn leger bezette Seinai, Suvalkai en Augustowo, op verzoek der bevolking, die voor den intocht der bolsjeviki bevreesd was. Na de vlucht der Russische legers vielen de Polen de Litauers aan (30 Augustus 1920) en namen deze steden terug. Toen Gl. Zeligowski vóor Vilnius stond, nam de Litausche regeering, die sedert Augustus in de oude hoofdstad was gevestigd, de wijk naar Kaunas.

Nooit is de trouwloosheid der Poolsche regeering grooter gebleken, dan bij dit heldenstuk. Op 7 October 1920, twee dagen vóor de intrede van Zeligowski, was onder de auspiciën van den Oppersten Raad een overeenkomst getroffen, die een einde aan de vijandelijkheden moest maken en voorloopig Vilnius aan de Litauers overliet, terwijl een nog grooter deel van het oud gubernium Suwalki, Grodno en Lyda binnen de Poolsche demarcatielijn vielen. Over het algemeen was deze grens niet

---

[20]) Gesloten met volkomen goedkeuring van ons eigen Foreign Office, schrijft E. J. Harrison, oud-vice-consul te Kaunas en te Vilnius, die deze stad verliet, toen Zeligowski oprukte en ze kort daarop weer bezocht.

slecht, want de Litauers behielden bijna geheel hun taalgebied.

Het is reeds lang een uitgemaakte zaak, dat de Polen nooit voornemens waren hierin te berusten en dat de aanslag door Maarschalk Pilsudski was op touw gezet te Grodno op 1—2 October. De plechtige verklaring van Prins Sapieha, minister van buitenlandsche zaken, aan Kolonel Ward, den Britischen consul te Vilnius, dat Polen er niet aan dacht de stad opnieuw te bezetten, was gedaan om zand in de oogen der tegenpartij te strooien. De samenstelling der vrijscharen van Gl. Zeligowski uit vrijwilligers uit Midden-Litauen is een grove leugen, die zelfs den Statenbond niet heeft misleid [21]. De berichtgever van den *Manchester Guardian* seinde uit Riga, dat op Frankrijk's aanraden de aanslag was besloten. De Poolsche doorgang in Wit-Rusland, dadelijk na de bolsjevistische nederlaag vastgesteld, is volgens de *Manchester Guardian* het gevolg van een wenk uit Parijs. Zonder het bezit van Vilnius was deze lange en smalle strook voor Polen bijna waardeloos.

De inbreuk op den Poolsch-Litauschen wapenstilstand verhoogde niet het aanzien van den Statenbond. Het was een openbaar geheim, dat de Poolsche regeering hand in hand met Zeligowski ging en dat er „een voortdurende aanraking en samenwerking tusschen de officieele Poolsche en de zoogenaamde Middel-Litausche troepen" is geweest [22]). Pro forma keurde de regeering Zeligowski af. Van de door den Poolschen gezant te Parijs aangekondigde krachtige maatregelen tegen den „rebel" kwam natuurlijk niets in huis. De Statenbondsraad meende een uitweg te hebben gevonden door een volksstemming voor te schrijven (28 Oct. 1920). Het was een vermakelijk kluchtspel te zien

[21]) De Litausche lezing van den inval van Gl. Zeligowski wordt bevestigd door Ct. d'Etchegoyen, oud-lid der Fransche militaire missie in Vilna. (Un différent toujours aigu. *Gazette de Prague*, 30 April 1924.)

[22]) Aldus Dr. van Blankenstein, Een Reis naar Wilna. *N. Rott. Crt.*, 21 Oct. 1920.

hoe de staten, die eerst bereid waren soldatenafdeelingen naar het stemmingsgebied te zenden, spoedig achteruit krabbelden onder de bedreiging van Čičerin (30 Januari 1921), die de zending van internationale troepen onvereenigbaar met de bepalingen van het tractaat van Moskou oordeelde.

De Statenbondsraad kon derhalve zijn besluit niet uitvoeren en wenschte rechtstreeksche besprekingen tusschen de tegenstanders in te leiden onder het voorzitterschap van Paul Hymans, die na den wapenstilstand naar een kleinen Zeligowski voor Hollandsch-Limburg te vergeefs had uitgezien. Het ontwerp van vergelijk, dat Hymans aan de Brusselsche Conferentie (Mei 1921) voorlegde, kon zonder ingrijpende wijzigingen door Litauen niet aangenomen worden, doordat het opgedrongen bondgenootschap zijn zelfstandigheid beperkte en den oorlog tegen Rusland in de toekomst onvermijdelijk maakte. De opgedrongen tweetaligheid van het vereenigd Litauen verzekerde de overheersching van het Poolsch en den terugkeer der oude wantoestanden. Anderzijds eischte Polen, dat de afgevaardigden van Vilnius, onder den druk der Poolsche bezetting gekozen, met gelijke rechten aan de onderhandelingen zouden deelnemen.

Evenmin als de Brusselsche Conferentie vond de tweede vergadering van den Statenbond te Genève een oplossing en de toejuichingen, waarmede Hymans begroet werd, maakten zijn voorstel niet aanlokkelijker voor beide partijen, die van hun standpunt niet af te brengen waren. In het Poolsch-Litausch geschil, dat zich als een tragedie afspeelde, vervulde, volgens de *N. Rott. Crt.*, de vergadering slechts een figurantenrol. Op haar actief stond alleen de toelating van Estland, Letland en Litauen als leden van den Bond (22 Sept. 1921). Polen had zich tegen de aanneming van Litauen verzet. Roemenië en Joegoslavië onthielden zich bij de stemming.

De Raad van den Statenbond staakte op 13 Januari 1922 zijn vruchtelooze pogingen om de

tegenstanders te verzoenen en weigerde het conflict voor het Internationaal Gerechtshof in Den Haag te brengen, zooals Litauen het verlangde.

Reeds in October 1921 had het Poolschgezind bestuur van Vilnius zijn voorzorgen genomen om bij de verkiezingen van den Sejm van Wilno — de huidige officieele naam der stad — alleen de namen van Poolschgezinden uit de stembus te halen. Alle Litausche kultureele en ekonomische instellingen werden opgeheven. De censuur trof al de bladen die voor Litauen waren. De berichtgever van de *N. R. Crt.* [23]) schreef over „Litausche kinderen als martelaars" naar aanleiding van de verdrijving van bijna 300 kinderen van 4 tot 6 jaar uit het Litausch weeshuis door Poolsche soldaten en politiemannen. In Januari 1922 werden de Wit-Roeteensche en de niet-volgzame Joodsche kranten evenals de Litausche geschorst. Litausche en Wit-Roeteensche leiders werden gevangen genomen en uitgewezen [24]).

De uitslag van de Sejm-verkiezingen was 106 Polen en 4 niet-Polen, doch allen Poolschgezind. Lang te voren hadden de Litausche, Wit-Roeteensche en de meeste Joodsche vereenigingen besloten geen deel te nemen aan een stemming onder toezicht van het Poolsch leger (50.000 man), dat elke propaganda voor Litauen verboden had, omdat het wist, daar vóor zijn intrede de meerderheid der Vilnasche bevolking voor Litauen was, aangezien de Joden en Wit-Roetenen met Kaunas sympathiseerden. De vervanging van Zeligowski door A. Mejsztowicz wijzigde den toestand niet.

De voorzitter der militaire commissie van den Statenbond, de Fransche kolonel Chardigny, uitte op 20 Maart zijn bezwaren wegens het gebrek

---

[23]) 22 December 1921.
[24]) Het is weinig bekend, dat Pius XI die vóor zijn verkiezing nuntius te Warschau was geweest, bij zijn verblijf in Vilna de daar gevestigde Litauschvoelende priesters openlijk tegen den aartsbisschop en de Poolsche priesters beschermde, omdat „de politiek het geweten niet mag terroriseeren". Dit gaf ten slotte aanleiding tot de terugroeping van den toenmaligen kardinaal Ratti uit Warschau.

aan waarborgen bij de verkiezingen van 8 Januari en tegen de samenstelling van den Sejm. Hij vond het vreemd, dat in een gebied, waarvan de bevolking zoo gemengd en zoo verdeeld is, de uitslag zulk een treffende eensgezindheid uitwees. [25]) Hij had stellig gehoord, dat 30000 Litauers uit het land waren gevlucht, dat Litausch of Wit-Roeteensch spreken met vuistslagen werd gestraft en dat na den aanslag van Zeligowski zoovele inwoners den aftocht der bolsjeviki bijna betreurden, dewijl onder het communistisch regiment lijf en goed veiliger waren dan onder het Poolsch bestuur.

Aleer Chardigny met zijn bezwaarschrift klaar was had de Sejm met 96 stemmen tegen 6 onthoudingen de inlijving van het Wilno-gebied bij de Poolsche republiek gestemd (20 Februari) en 20 afgevaardigden naar Warschau gezonden.

Op 24 Maart 1922 werden dezen in den landdag toegelaten, welke de aansluiting van Wilno bij Polen bekrachtigde en de regeering uitnoodigde de uitoefening van het staatsgezag in het genaast gebied over te nemen.

Na lang treuzelen billijkte de Gezantenraad een jaar later (15 Maart 1923) de overweldigingspolitiek, die Polen sedert zijn herrijzenis huldigde en wees Vilna, Oost-Galicië en de Wit-Roeteensche en Oekrajiensche gewesten, bij den vrede van Riga door Sovjet-Rusland afgestaan, aan het Land van den witten Arend toe. Te voren was besloten op aanbeveling van den Statenbond de

---

[25]) In 1919 woonden in het Vilnius-gebied zonder de deelen door Litauen bezet en de districten Disna en Vileika (37.000 v.km.) 700.000 Polen (63.5 %), 145.000 Wit-Roetenen (13 %), 111.000 Litauers (10 %) en 90.000 Joden (8 %), tezamen 1046.000. In Vilnius was de bevolking tot 120.000 inwoners geslonken, o. w. 56 pct. Polen, 36 pct. Joden en 2.5 pct. Litauers. Dit alles naar Poolsche opgaven. Op 30 September 1921 had onder Zeligowski's bewind een volkstelling plaats in de vier districten van het Vilnius-gebied, dat 475.775 inwoners telde. Van dezen waren 221.968 Polen, 225.023 Wit-Roetenen, 18.497 Joden, 56 Russen, 48 Duitschers en 10.173 anderen (Litauers). Een eigenaardigheid van deze statistiek is dat er naar de nationaliteit 18.497 Joden zijn en naar den godsdienst 27.935! *La Pologne*, 1923, no. 8. Polen en verpoolschten zijn er blijkbaar de minderheid.

neutrale zone tusschen Polen en Litauen te verdeelen.

Litauen betwistte de geldigheid van deze beslissing, maar de Statenbondsraad verzette zich tegen het voorstel van Galvanauskas om de zaak voor het Internationaal Gerechtshof te brengen (21 April 1923). Nogmaals was door de Wilson'sche instelling de Opperste Raad der bondgenooten als het hoogste gezag in Europa erkend. Na eenige schermutselingen tusschen de Litausche en Poolsche grenspolitie vond de wederzijdsche bezetting der verdeelde zone plaats, volgens het ontwerp van P. Saura.

De strijd om Memel of Klaipéda. — De Fransche bezetting voerde in Memelland een Litauschvijandige politiek, niet om de Duitsche, maar om langs een zijweg de Poolsche belangen te bevorderen. De Fransche hooge commissaris Petisné weigerde het Litausch naast het Duitsch als ambtelijke taal toe te laten en in het middelbaar onderwijs in te voeren. Het heeft de Litauers zeer geërgerd te moeten dulden, dat vier jaar na de afscheiding van het Duitsche Rijk de Pruisische taalverorderingen nog van kracht bleven. Het Directorium (Arbeitsausschuss), door de Franschen aangesteld, had vier volbloed Duitsche leden en een verduitscht Litausch lid. Van de 389 leeraars spraken 113 Litausch en onder de 33 Luthersche pastoors waren slechts 3 Litauers toen de Litausche vrijscharen hun inval deden.

De aanslag van E. Simonaitis, oud-griffier bij de rechtbank te Tilžė (Tilsit), op Klaipéda was een goed bedachte tegenzet voor de Poolsche gewelddaad in Vilnius. Hij volgde kort op de erkenning de jure van den Litauschen staat door den Gezantenraad. Deze werd op 23 December te Kaunas medegedeeld. Vrijscharen — Memellanders en andere Litauers — trokken op 10 Januari 1923 over de grens en drongen vijf dagen nadien in Klaipéda. Voor de overmacht moest de Fransche bezetting de wapens neerleggen.

Indien Simonaitis met zijn vrijwilligers zijnen aanslag tegen het door den vrede van Versailles ingesteld gezag niet had gepleegd en de Fransche soldaten niet overrompeld en Engeland aan het verlangen der Litausche ingezetenen, leden van de Tautos Taryba, niet had voldaan door de gunstige beslissing uit te lokken, dan zou het Memelgebied nog een onopgelost vraagstuk zijn.

Om de Engelsch-Fransche tegenstelling niet te verscherpen konden de Franschen niet doortastend optreden. De actie der bondgenooten — een Poolsche kruiser werd naar Dantzig teruggezonden — bepaalde zich tot de ontscheping van Engelsche en Fransche soldaten en het uiten van dreigementen. Galvanauskas, de eerste minister, verklaarde kordaat in den Seimas, dat Litauen geen enkele beslissing van den Gezantenraad zou aanvaarden, die niet overeenkomen zou met den wil der bevolking. De Gezantenraad richtte op 31 Januari een nota aan de Litausche regeering om binnen de zeven dagen de opstandelingen uit Memel weg te nemen. Toen de termijn verstreken was zaten dezen er nog. Intusschen werd onderhandeld en op 10 Februari werd onder voorzitterschap van Gailius, oud-gezant van Litauen te Berlijn, een nieuw directorium van drie Litauers en twee Duitschers gevormd. Simonaitis en zijn benden ontruimden het gebied, doch tevoren was besloten dat Memelland binnenkort aan Litauen zou toegewezen worden. Dit gebeurde dan op 15 Maart, als Polen's grenzen vastgesteld werden en wel onder voorwaarden, die de soevereiniteit van Lietuva op den Nemunas (Njemen) en de haven van Klaipéda beperkten. Deze voorwaarden waren op 23 Maart door de Litausche regeering aangenomen, nagenoeg vijf weken nadat de Engelsche en Fransche oorlogsschepen de haven hadden verlaten (19 Februari) en het oppergezag in feite aan Litauen was overgedragen (16 Februari).

Er kwam verzet van de Duitsche en verduitschte bevolking tegen de maatregelen der bezetting om

het sedert ongeveer zes eeuwen Pruisisch gebied zijn ethnisch karakter terug te geven. O.a. was het Litausch als verplicht leervak op de gymnasia ingevoerd. De arbeiders en winkeliers staakten om den staat van beleg en de censuur te doen opheffen en de Duitsche taal ambtelijk te handhaven. De overheid greep hardhandig in en nam een aantal tegenstanders in hechtenis. Twee opstellers van Duitsche bladen werden uitgewezen. De onderhandelingen met de leiders der Duitsche stakingsbeweging hadden ten gevolge, dat na vijf dagen het werk hervat en de winkels weder geopend werden (11 April).

De Gezantenraad vernietigde in Mei de beslissing der Litausche regeering, waardoor autonomie aan het toegewezen gebied was verleend, omdat zijn gezag niet was erkend en omdat de Polen geen voldoende waarborgen kregen voor het vrij verkeer op de Memel en in de haven der door hen begeerde stad. Litauen stoorde zich niet aan het besluit van den Gezantenraad en deze ten einde raad gaf de zaak in handen van den Statenbondsraad, die leniger mocht wezen dan de vertegenwoordigers van Groot-Brittannië, Frankrijk, Italië en Japan.

De Raad gaf aan een commissie van drie leden (een Noord-Amerikaan, Norman Davis, een Nederlander, Dr. A. G. Kröller, en een Zweed, Hoernell) de opdracht een ontwerp-status uit te werken, die door den Gezantenraad en door Litauen zou kunnen worden aanvaard (17 Dec. 1923). De Statenbondsraad keurde op 14 April l.l. het ontwerp goed: Het Memelland wordt autonoom onder de Litausche soevereiniteit; het krijgt een vrijgekozen volksvertegenwoordiging en een uitvoerend directorium van drie leden: een Litauer, een Memellander en een afgevaardigde van den Statenbond, die geen burger van een oeverstaat van den Njemen (dus geen Pool) mag wezen. Het Litausch en het Duitsch zijn de officieele talen. Door den Poolschen gezant werd de overeenkomst niet ondertee-

kend. Polen eischte de derde plaats in het directorium, vrijen doorvoer en toegang tot Memel, een deel van de haven in vollen eigendom, volkomen zelfbestuur voor de stad en de haven. Litauen maakte voorbehoud nopens den vrijen doorvoer in oorlogstijd. Zoolang Polen Vilna niet afstaat, zal Litauen zich in staat van oorlog met Polen beschouwen. Nadat de Gezantenraad de overeenkomst had aangenomen, keurde de Litausche regeering ze goed en zij teekende ze in Mei 1924.

Aangezien Polen oordeelt dat het vraagstuk van Vilna voorgoed afgedaan is, komt voorloopig geen einde aan het geschil. De Litausche grens en die van het Memelgebied incluis blijven voor het verkeer met Polen gesloten.

VI. *Litauen als onafhankelijke Staat.*

Wetgeving en grondwet. — Hoe de Litausche staat in den oorlog ontstaan is, dank zij het Litausche activisme en de opeenvolgende ineenstortingen van Rusland en Duitschland en niettegenstaande de vijandigheid van Polen en Frankrijk en de lamlendigheid van den Statenbond is in het vorig hoofdstuk in de hoofdlijnen beschreven. Aan Engeland en aan Sovjet-Rusland is de jonge staat eenigen dank verschuldigd en onrechtstreeks ook aan Duitschland.

Hier zij nog aan herinnerd, dat door de Taryba op 16 Februari 1918 de onafhankelijkheid in Vilnius uitgeroepen werd en door den Steigiamasis Seimas op 15 Mei 1920 in Kaunas, dat de Statenbond tot in September 1921 geweigerd heeft de jonge republiek als lid toe te laten en dat Duitschland, de Baltische en Skandinaafsche staten, Rusland, Nederland, Tsjechoslovakije, Zwitserland en eenige Zuid-Amerikaansche republieken den Litauschen staat de jure erkend hebben, lang vóor Engeland, Italië, Frankrijk en Japan, welke het feitelijk eerst op 23 December 1922 deden.

De eerste grens, die door een verdrag vastgesteld werd, was de Litausch-Russische (12 Juli 1920).

Zij werd aanstonds verschoven door den Poolschen inval. Daarna werd de Litausch-Letlandsche getrokken en Palanga aan de Oostzee werd op 21 Maart 1921 door het Litausch leger overeenkomstig het verdrag bezet. Na de toewijzing van Memelland en de verdeeling der neutrale zone overschrijdt het Litausch taalgebied de Oost-Pruisische en Poolsche grenslijnen (14 Maart 1923). Litauen handhaaft zijn aanspraken op een deel van Suvalkai en op Vilnius en ommelanden, waarop het, van een ethnisch, historisch en ekonomisch standpunt, meer recht heeft dan Polen.

Na den aftocht der Duitschers moest haast worden gemaakt met het herstel van normale wettelijke toestanden. De oude Russische wetgeving moest aangepast worden aan de demokratische beginselen van den volksstaat. Door hun opleiding aan Russische universiteiten kenden de meeste rechtsgeleerden beter de Russische dan de Litausche schrijftaal en toch moesten het strafwetboek en het burgerlijk wetboek worden overgezet. Zoolang de Litausche tekst niet voorhanden was, bleef de Russische van kracht. Voor de belangen der nationale minderheden werd ook gezorgd. Volgens de wet van 16 Januari 1919 moeten de rechters de burgers, die geen Litausch kennen, in hun eigen taal aanspreken. De wet van 10 October 1919 op het plaatselijk zelfbestuur laat de gemeenten toe naast het Litausch andere talen te gebruiken. Zoo zijn in Kaunas alle berichten aan de bevolking ook in het Jeddisch, de taal der vroegere Joodsche meerderheid.

Na drie jaar beraadslagens en tastens werd de agrarische wet in Februari 1922 aangenomen. Zij is niet zulk een diep-ingrijpende hervorming als de Letlandsche en de Estlandsche, welke beide den ondergang van het ekonomisch overwicht der Duitsche landheeren beoogen. Nochtans eveneens in Litauen zijn de grootgrondbezitters menschen van vreemde (Poolsche) nationaliteit of gedenationaliseerde landskinderen. Voor een algeheele onteige-

ning zonder vergoeding blijven zij vooralsnog gespaard. De door den staat verworven landsgoederen, 600.000 H.A. boschgrond en 400.000 H.A. bouwland, worden verkaveld om er hoeven van 8 tot 20 H.A. van te maken voor de gezinnen van gesneuvelde soldaten of voor invalieden, die ze kosteloos krijgen of voor kleine landbouwers, die ze onder gunstige voorwaarden kunnen koopen. In Februari 1922 waren reeds 4050 hoeven in het bezit van soldaten en van hun gezinnen gekomen. In het geheel zullen er van 25.000 tot 30.000 nieuwe hoeven zijn. Vijf Deensche boeren hebben 1200 H.A. tusschen Marjampolé en Vilkaviškis voor 12 jaar gehuurd. Er zal een landbouwschool worden opgericht om de Litauers de Deensche methode aan te leeren. Zoolang die boeren niet over geschoolde Litausche arbeiders beschikken mogen zij die uit Denemarken laten komen.

De bodem is zeer vruchtbaar, maar slecht bewerkt. De bevolking is echter werkzaam en te bedachtzaam om met geld te smijten. De regeering verkwist minder in Litauen dan de meeste Europeesche regeeringen. Nu het geschil om Vilnius althans tijdelijk minder scherp is, kan zij het leger gedeeltelijk afdanken. Niettegenstaande het verlies van Vilnius, dat een ekonomisch geheel met Kaunas en niet met Warschau vormt, en alhoewel ongeveer 52.350 gebouwen binnen de huidige staatsgrenzen (zonder Memel) in den oorlog zijn verwoest, herstelt zich Lietuva sneller dan Estland en Letland. Dit valt niet aanstonds op wanneer men na Tallinn en Riga het Oost-Europeesch, kleinsteedsch Kaunas bezoekt. Doch in het weelderige Riga is de nijverheid grootendeels vernietigd en de haven heeft haar oude bedrijvigheid niet terug. Litauen kan zichzelf zonder achterland bedruipen. In Augustus 1922 werden de rijksmark, de oostmark en de oostroebel, welke de Duitschers ingevoerd hadden en nog in omloop waren, door de litas vervangen, welke een blijvende goudwaarde heeft (10 litu = 1 dollar).

Na de aanneming der grondwet op 1 Augustus 1922 werd in October de gewone landdag of Seimas gekozen bij het algemeen kiesrecht van mannen en vrouwen en met evenredige vertegenwoordiging. De sterkste partij waren de christen-demokraten (37), dan volgden de sociaal-populisten of volkspartij (19), de sociaal-demokraten (11), de arbeidspartij (communisten, 6), de Joden (3) en de Polen (2). In December werd Stulzinski tot staatspresident gekozen in de plaats van Smetona, wiens tijd uit was.

In Maart 1923 viel het ministerie Galvanauskas, waartegen de linkerzijde een hevige oppositie voerde wegens zijn binnenlandsche politiek. Nieuwe verkiezingen hadden in Mei plaats en een kleine rechtsche meerderheid kwam uit de stembus. De Seimas is thans samengesteld uit 38 christen-demokraten, 2 behoudsgezinden (de partij heet Pažanga, vooruitgang), 15 leden der volkspartij, 9 sociaal-demokraten, 5 Joden, 5 Polen, 2 Duitschers en 2 Russen. De communistische leiders en candidaten werden vóor de kiezing ingerekend. Zoo luidt althans een bericht van het Poolsch tijdschrift *L'Est Européen*. Galvanauskas vormde een nieuw ministerie (2 Juli 1923).

Nationale minderheden. — Volgens § 6 der grondwet is de ambtelijke taal het Litausch en wordt het gebruik der andere talen door de wet bepaald.

Na woelige zittingen, waarin de linksche partijen tegenover de christen-demokraten stonden, kwamen dezen met de Joden overeen om de rechten der nationale minderheden in de grondwet te omschrijven als volgt:

§ 73. Daar, waar de nationale minderheden in de republiek een groot percentage der gezamenlijke Litausche staatsburgers uitmaken, wordt in het raam der bestaande wetten elke minderheid het recht op zelfbestuur toegekend in alle aangelegenheden, welke het behoud van haar kultureele eigenaardigheid, haar schoolwezen, haar weldadigheids-

inrichtingen en haar commissies betreffen. Om deze aangelegenheden te beheeren wordt elke minderheid het volle recht toegestaan hare eigen vertegenwoordiging te kiezen.

§ 74. De in § 73 vermelde vertegenwoordigingen (commissies) der nationale minderheden hebben het recht van hunne medeleden belastingen te heffen om in de nationaal-kultureele behoeften der betreffende minderheid te voorzien en dit luidens door henzelven langs wetgevenden weg vastgestelde verordeningen: elke nationale minderheid heeft bovendien het recht aanspraak te maken op het deel, dat haar percentsgewijze toekomt, van alle toelagen welke door den Litauschen staat of de zelfbesturende lichamen ingewilligd worden voor kultureele en weldadigheidsdoeleinden, inzooverre haar behoeften dienaangaande door de staats- en gemeentelijke instellingen niet bevredigd worden.

Volgens de tegenstanders der regeering en bijzonder volgens de Polen is de redactie van deze paragrafen vrij onduidelijk — mooi is zij stellig niet — en hebben alleen de Joden, die in de steden zeer talrijk zijn, nationale rechten bekomen.

Aan Vilnius was door de Litausche regeering een ruime autonomie toegezegd, trouwens niet zoo groot als die der Zwitsersche kantons. Zij had bovendien verklaard dat Litausch en Poolsch gelijkgerechtigd zouden wezen. Tijdens de bezetting door het Litausch leger geraakte het Poolsch gansch op den achtergrond. Thans klagen Polen en Poolschgezinden moord en brand, dat ze door „Kovno-Litauen", zooals zij nijdig den Litauschen staat noemen, verdrukt en mishandeld worden. Zij beweren, dat bij de jongste volkstelling in Kaunas de Litausche ambtenaren de meeste Polen als Litauers hebben ingeschreven. Tevens hebben de Polen en hun pers niets dan lof over voor het anti-Litausch regiment, dat Zeligowski en zijn opvolgers in Vilna ingevoerd hebben.

De Polen beweren dat zij viermaal zoo talrijk

in den Litauschen staat zijn, als de nieuwe statistiek vaststelt. Hun aantal is willekeurig verminderd om de bepalingen omtrent de nationale minderheden niet te moeten toepassen en om de Poolsche scholen te sluiten. Dat staat althans in een protest van uitgewekene Polen aan den Raad van den Statenbond.

Het is waarschijnlijk, dat de Litausche ambtenaren, zooals voorheen de Russen en de Polen een druk op de inwoners, vooral op die van twijfelachtige nationaliteit hebben uitgeoefend, dat zij Litauers die bij voorkeur een vreemde taal spreken als echte Litauers hebben opgeteld. In den Russischen tijd gebeurde het tegendeel. Ettelijke verpoolschten zijn min of meer Litausch gaan voelen, omdat het niet langer voordeelig is Poolschgezind te zijn. Vele vluchtelingen uit de door Polen bezette gewesten hebben in Kaunas en in de andere steden een onderkomen gevonden en hebben de verhouding in het voordeel der Litauschsprekenden gewijzigd. Evenals in Vilnius is de Joodsche bevolking in Kaunas afgenomen tengevolge van den oorlog en van de uitwijking naar Amerika. Overigens, niets is moeielijker dan onbetwistbare taalstatistieken te maken in gemengde streken, waar de nationale hartstochten fel woeden en de getalsterkte een argument van overwegend politiek belang is.

De Litausche universiteit. — Aan het verlangen van het Litausche volk naar een eigen universiteit heeft de Valstybės Taryba dadelijk voldaan door het besluit van 5 Dec. 1918 betreffende de oprichting van een hoogeschool te Vilnius. De strijd tusschen Russen en Polen, de aanslag van Zeligowski, de machteloosheid van den Statenbond om dezen uit de oude Litausche hoofdstad te verwijderen en de eindelijke toewijzing van Vilnius aan de Poolsche overweldigers zijn de onoverkomelijke hinderpalen, die zich dwarsgezet hebben tusschen het voornemen der Litausche regeering en zijn verwezenlijking.

Dank zij het krachtige initiatief van den mathematicus Zigmas Žemaitis en eenige andere geleerden werden met de toelating en den steun van den minister van onderwijs in Februari 1920 te Kaunas voor een 300 tal studenten en een 200 tal vrije toehoorders colleges van hooger onderwijs ingericht. Litauers uit Amerika zonden milde giften voor deze instelling, welke zoo broodnoodig was voor de studenten, die gedurende den oorlog hun studie hadden moeten staken.

De bezetting van Vilnius noopte de Wetgevende Vergadering over te gaan tot de vestiging der Litausche universiteit in Kaunas en deze werd op 16 Februari 1922 geopend.

De statuten stellen vast, dat het onderwijs in de Litausche taal zal worden gegeven, doch dat voorloopig en bij uitzondering buitenlandsche docenten een andere taal mogen gebruiken. Het was niet mogelijk voor alle vakken geschikte Litausche leerkrachten te vinden. Wanneer men bedenkt onder welke ongunstige omstandigheden het Litausch onderwijs vóor de onafhankelijkheid verkeerde, blijkt het aantal professoren, die in een vreemde taal doceert zeer klein: In de philologische faculteit slechts één hoogleeraar, in de rechtsgeleerde een hoogleeraar en twee docenten, in de wiskundige en natuurwetenschappelijke een hoogleeraar, in de geneeskundige twee en in de technische eveneens twee [26]). De Duitsche taalgeleerde Prof. Adalbert Bezzenberger kreeg den titel van professor honoris causa, alsook vier Litauers, o. w. de nestor der Litausche beweging Dr. med. Jonas Basanavičius. Ik durf niet beweren dat Prof. J. Meillet, die in 1916 aan de toekomst van het Litausch twijfelde, verlegen was toen hij uitgenoodigd werd in de aula der Litausche hoogeschool een lezing te houden.

De verordeningen der verschillende faculteiten

[26]) Hun aantal is in 1923 minstens met één vermeerderd. Dr. G. L. Smit Sibinga is hoogleeraar in de aardkunde geworden, doch reeds in 1925 afgetreden.

bevestigen het vermoeden, dat over het algemeen de studenten hun taal niet kennen zooals het behoort. Niet vreemd bij een volk, wiens taal tot in het laatste decennium onderdrukt is geweest. In alle faculteiten behalve in de theologisch-philosophische, worden de studenten gewoonlijk na het vierde semester over het Litausch geëxamineerd, in de geneeskundige en de rechtsgeleerde allen, in de natuurwetenschappelijke en in de technische faculteiten, degenen die niet van Litausche scholen komen. De medici en juristen moeten bovendien eerst taallessen volgen in de philologische faculteit [27]). De theologanten moeten hun proefschrift in het Latijn of in het Litausch schrijven, de studenten in de wijsbegeerte in het Litausch. In een andere taal mogen zij het slechts doen, wanneer de faculteit haar toestemming geeft. Uitgenomen de theologanten moeten de studenten na eenige semesters over een moderne taal (Duitsch, Engelsch, Fransch, Italiaansch) een examen doen om te bewijzen, dat zij vreemde vakboeken kunnen lezen [28]). Zeer begrijpelijk in een land, dat wetenschappelijke litteratuur van eenigen omvang nog niet heeft kunnen voortbrengen.

Einde 1922 waren er te Kaunas 979 studenten en 149 vrije toehoorders.

Het recht van het Litausche volk op een onafhankelijk bestaan. — Het heldhaftig verleden van het Litausche volk, de kenmerkende eigenschappen waardoor het zich van zijn naburen onderscheidt, zijn weerstandsvermogen tegen de Duitsche, Poolsche en Russische stormvloeden, die sedert zes eeuwen over zijn land gaan, zijn opleving onder de ongunstig-

---

[27]) In Gent en eventueel in Leuven zouden eveneens Nederlandsche taallessen zeer nuttig zijn voor de studenten, die uit de verfranschte athenaea en collegia komen. Fransche colleges zijn daarentegen volkomen overbodig.

[28]) Thans gebruiken de studenten meest Duitsche en Russische vakboeken. Het zal nog decenniën duren aleer er Litausche leerboeken voor alle vakken voorhanden zullen zijn. Wanneer het taalgevoel sterk genoeg is, kan het gebruik van vreemde wetenschappelijke litteratuur naast de eigene niet schaden. Integendeel!

ste omstandigheden, n.l. het verschil in taal naar den stand der bewoners en de zoo geringe getalsterkte van zijn burgerij, het bezit van een oeroude taal, die zich allengskens ontwikkelt tot voertuig der moderne gedachte en zijn offervaardigheid maken zijn recht op zelfstandigheid onaantastbaar.

En toch wordt het betwist op grond van het historisch verleden, dat Polen en Litauen onder één gekroond hoofd heeft vereenigd en van het gemeenschappelijk lijden onder de Russische heerschappij, dat de overleveringen, welke den Litauschen adel van den Poolschen nog scheidde, tot zwijgen heeft gebracht. Aristokratisch en volksvijandig is het wezen van het Polendom in Litauen niet minder dan in Wit-Rusland, in Oost-Galicië, in Podolië en in Volhynië.

Als de Polen hunne aanspraken steunen op het noodlottig feit, dat in Litauen de Poolsche kultuur gemeengoed der vervreemde ontwikkelde standen is geworden, dat in Midden-Litauen de onontwikkelde menigte het Roomsch-Katholicisme met de Poolsche nationaliteit verwart en de beschaafden ondanks hun afstamming Polen van taal en gevoel zijn, dan doen zij aan geestelijk imperialisme mee, den meest vredestorenden vorm van imperialisme, de veelvuldigste oorzaak van binnen- en buitenlandsche twisten, de steeds vloeiende bron van tweedracht en van haat.

Van elk volk zijn, zooals Stasys Šalkauskis in zijn synthetisch werk over de Litausche beschaving schrijft, de lagere standen de meerderheid en de stoffelijke grondslag; zij bewaren ook het langst de ethnische eigenschappen, welke zich in de taal kristalliseeren en aan het volkswezen het aanzijn geven. De meer ontwikkelden zijn een onbestendige en beweeglijke minderheid, die meer naar het algemeen menschelijke streeft en die zich, althans bij volken zonder sterk zelfbesef gemakkelijk losmaakt van eigen taal en aard en verkeerdelijk meent, dat algemeen menschelijke te vinden door in een grooter en bewuster volksgemeenschap op te gaan.

Geen enkel Europeesch volk, de Polen evenmin als de Litauers, kan op een volkseigen beschaving wijzen, die zich buiten elke aanraking met de omringende afzonderlijk heeft ontwikkeld. Zich op de Poolschgezinden beroepen om de aansluiting van Litauen of van het thans genaast Midden-Litauen bij Polen te eischen is de tijdelijke omstandigheden misbruiken om een volk te berooven van het natuurrecht zichzelf te zijn en zich vol uit te leven.

De roeping van het Litausche volk. — Zooals de Russen en de Polen en alle groote volken gelooven sommige Litauers, dat hun volk een zending heeft te vervullen. Zij is vrij van elk imperialistisch oogmerk in tegenstelling met het Slavisch messianisme en het streven naar wereldheerschappij van vele staten, door de kleuren der wereldkaart aanschouwelijk gemaakt.

Het Litausche volk zoekt, volgens Šalkauskis, de verwezenlijking van zijn ideaal in een geestelijke vereeniging van Oost en West in een nieuwe synthesis, waarvan men het opzet kan opsporen in het zoo verscheiden werk van Vidûnas, Čurlionis en Dambrauskas. De vreemde — Duitsche, Poolsche of Russische — omgeving, waarin zij hun studiën hebben voltooid, heeft hun Litausche eigenheid in haar wezen ongerept gelaten. Zij zijn universeel geworden en tevens nationaal gebleven, wat het doel van elk onbekrompen en onwraakbaar nationalisme is.

V. St. Vidûnas, de Pruisisch-Litausche dramaturg en theosoof, die zijn opleiding in het bedrijvig Duitschland heeft gehad, voelde zich aanstonds door het bespiegelend leven van het verre Oosten aangetrokken. Zijn werk is de weerglans van een synthetischen geest, die voor zijn volk nieuwe wegen wil banen, welke naar de eenheid van het menschdom voeren.

Vooraanstaande Litauers meenen dat hun volk door zijn aan het Sanskriet zoozeer verwante satem-taal de aangewezen schakel is tusschen Oost

en West. Die taal, de vorm waarin de Litausche volksziel zich openbaart, wekt vanzelf het besef eener noodwendige toenadering van het bedrijvige Westen en het bespiegelende Oosten, welke velen beschouwen als een vereischte voor een meer harmonisch en volkomen levensbegrip.

Vidûnas, die een vaderlandsche trilogie *Probočių Šešėliai* (de schimmen der voorouders) gedicht heeft, is niet op een eng nationaal standpunt blijven staan. In het eerste stuk strijdt zijn held tegen de Duitsche Ridders, die Pruisen komen veroveren. In het tweede wekt een zanger het bijna uitgedoofd volksbewustzijn bij de bewoners van het Memelgebied op. In het laatste erkent na lang dwalen hun geestelijke erfgenaam, dat het ware vaderland het heilig liefdevuur is, dat in het menschelijk hart gloeit: „O zon, ziel onzer vaderen, levende wereldzee der eeuwen, de onsterfelijke liefde is zoo sterk als gij; de vlam der wijsheid maakt uwen glans duister. Zij vult onze harten, wij luisteren naar haar stem. Gansch Litauen wordt licht en de menschheid bezegelt haar eenheid, want zoo is de wil van den Eeuwige" [29]).

De groote gedachte, dat het nieuw geweten der wereld door het Litausch vernuft moet opgewekt worden, vindt men in het schilderwerk van Čurlionis terug.

Mykolas Čurlionis is in 1914 vroegtijdig gestorven. Hij was te Varéna (Orany) in het gb. Vilnius in 1871 geboren. Zijn muzikale studiën leidden hem naar Warschau, het centrum van het Poolsch geestelijk leven in Rusland. Doch te Vilnius rijpte hij tot den schilder, die zijn Oostersche mystieke visioenen verzinnelijkte op doeken, die voorname Russische critici hebben bewonderd [30]). Čurlionis was een ziener, die achter de stof het rythmisch en geometrisch beginsel van haar wezen zocht. Hij trachtte de wereld en haar levende eenheid

[29]) Vele citaten in de oorspronkelijke taal bij Šalkauskis.
[30]) Talrijke afbeeldingen bij Šalkauskis; enkele bij Danilowicz, Ehret, Gaigalat en Vidûnas.

te verklaren en haren opgang tot het volmaakte. Hij wilde de schilder der wereldziel worden.

Minder oorspronkelijk is de arbeid van den wiskundige, theoloog, wijsgeer en dichter Alex. Dambrauskas, die eerst te Petersburg studeerde en doceerde en die later aan de volksbeweging ijverig aandeel nam. De band tusschen Vidûnas, Čurlionis en dezen geleerde is zijn streven om in de wijsbegeerte twee uiteenloopende stelsels, het Westersche individualistische van den Pool Hoene-Wroński en het Oostersche mystische van den Rus Solovjev overeen te brengen.

D e t a a k v a n d e n L i t a u s c h e n s t a a t. — Om aan het Litausche volk, dat in het kort tijdsbestek 't welk sedert de opheffing der lijfeigenschap verloopen is en in de enkele jaren, welke op de Russische omwenteling gevolgd zijn, deelgenomen heeft aan het intellectueel leven van Europa in grootere mate, dan uit het voorafgaande blijkt, omdat het hier niet de plaats is om te wijzen op al zijne geleerden, schrijvers en kunstenaars en dat op maatschappelijk gebied, ondanks de vele moeilijkheden, aanzienlijke vorderingen heeft gemaakt, het recht op een vrij staatswezen te ontzeggen, beroepen de Polen zich op de standen, die door het aannemen van een vreemde taal zich van hun volk hebben afgezonderd. Voor al wie levendig in zich voelt het bevrijdingsbegrip, dat de leer der nationaliteiten bezielt, mogen deze ontaarde Litauers zich niet opwerpen als de vertegenwoordigers van een volk, dat zij niet verstaan, omdat zij het in zijn hedendaagsche ontwikkeling niet kunnen volgen en omdat zij zich vastklemmen aan het historisch verleden, dat hier geen bodem is waarop een eigen kultuur kan gedijen.

De algemeenheid, waarmede de gekozenen van Vilnius onder de bezetting van Zeligowski zich tegen de autonomie van Midden-Litauen hebben uitgesproken, is een duidelijk teeken, dat de verpoolschte Litauers in de wassende zee van het Polendom reeds zijn ondergedompeld.

Wat het vroegere Grootvorstendom, dat meer Slavische dan Litausche onderdanen telde, noodwendigerwijze heeft verzuimd is als taak weggelegd voor den Litauschen volksstaat, die niet alleen de volkstaal in eere heeft hersteld, maar ook de burgers, welke op vreemde wegen zijn verdwaald, geleidelijk naar de taalgemeenschap terug zal voeren. In het bevrijde land zal deze groeien zooals bij alle zelfstandige volkeren.

De staat zal de macht van den verpoolschten adel voorgoed breken door het grootgrondeigendom onder de boeren nog meer te verdeelen en alzoo den stand, die nooit de belangen van het volk heeft gediend, onschadelijk maken in de toekomst. Want in Litauen zooals in Vlaanderen is de strijd voor het behoud der taal grootendeels een klassenstrijd. Wanneer de hoogere standen zich door de taal moedwillig afzonderen, dan moeten alle stambewuste burgers, boeren en ambachtslieden samenwerken om hen kort en goed te treffen door socialisatie of onteigening van het kapitaal en van den grond, waaraan zij hun overmacht ontleenen.

In een gezonden volkstaat is er geen plaats voor een taalaristokratie, die uit sociale wantoestanden en vreemde overheersching in het verleden is ontstaan en die de ekonomische wanverhoudingen nog verergert door aanmatiging en eigendunkelijkheid.

VIJFDE HOOFDSTUK

DE LETTEN

I. *Het Volk en zijn taal*

AFKOMST en anthropologische kenmerken. — De bewoners van het land, dat thans Latvija of Letland heet, noemt Tacitus Aestii gelijk die van Litauen. Naar de algemeene meening zijn zij ondanks hun naam, die misschien oosterling beteekent, niet de voorouders der Esten, doch die der Litauers en Letten. Enkele geleerden beweren nochtans dat de Esten hun afstammelingen zijn. Het is vaak moeielijk oude Latijnsche benamingen te identificeeren.

In de negende eeuw komen de Cori of Koeren in het *Leven van den H. Ansgar* voor. Hendrik de Let noemt hen Curones in zijn kroniek (13e eeuw) en zegt, dat hun gebied zich van het Koersche Haff tot de Golf van Riga uitstrekt. Evenals de Lijven, hunne bondgenooten tegen de Duitschers, waren zij een Finsch-Oegrisch volk. Vanaf het einde der dertiende eeuw zoekt men te vergeefs hunnen naam in de kronieken. Waarschijnlijk werden zij dan gelettiseerd. Een vierhonderdtal rasechte (?) afstammelingen van deze Koeren leefden in 1865 in zeven dorpen tusschen Goldingen en Hasenpoth in Koerland, dat naar hen genoemd wordt, evenals het Koersche Haff (Kuršu joma) en de Nehrung, waar men in onze dagen nog gelettiseerde Koeren aantreft. Of deze laatsten ooit ongemengde Finsch-Oegriërs zijn geweest wordt niet ten onrechte betwijfeld. Van de Koersche taal zijn slechts eenige woorden bekend.

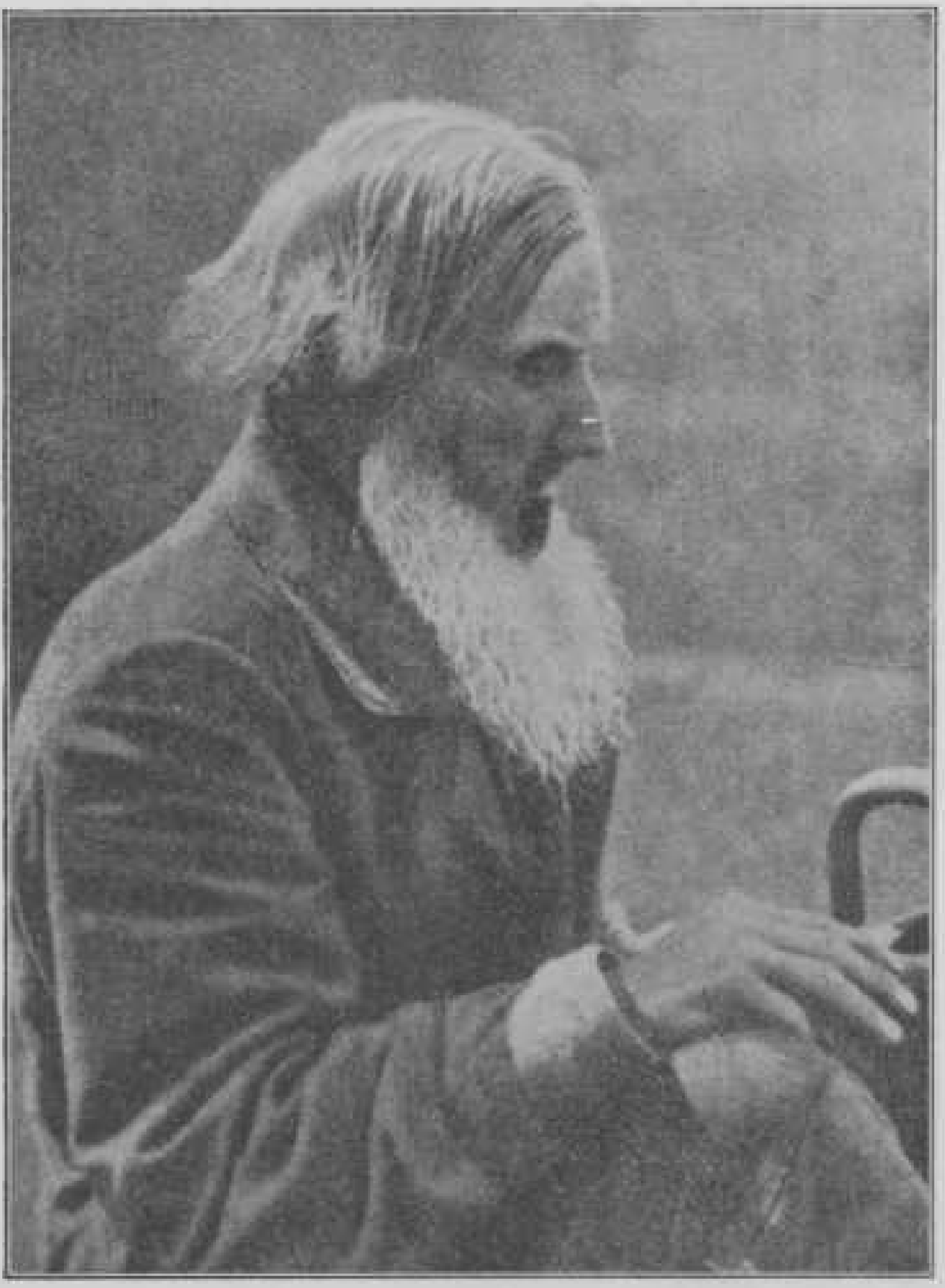
Toen de Lübecksche kooplieden voor het eerst aan de Düna-monding aan wal gingen, waren de Koeren, een zeerooversvolk, tusschen de Venta

(Windau) en de Daugava (Düna) gevestigd. Noordwaarts tot aan de Salis stuitten de Duitschers op de evenzeer krijgszuchtige Lijven, die voortdurend tegen de Letten oorlog voerden. Koeren en Lijven versperden grootendeels den toegang tot de zee aan de Letten, die in het Noorden de Esten tot naburen hadden, in het Oosten de Russen en in het Zuiden de Litauers.

De Letten schaarden zich aanvankelijk aan de zijde der Duitsche ridders. Zonder deze onverwachte hulp waren zij wellicht door de Lijven overweldigd. Dan keerden de kansen en de Lijven werden allengskens opgeslorpt. Lijfland heeft alleen hunnen naam voor de toekomst bewaard. De bloedige veeten der ingezetenen kwamen den Duitschers zeer te stade om de eenen na de anderen te onderwerpen.

Niet alle Lijven gingen in de Letten op. Bij het uitbreken van den wereldoorlog bleven er nog ongeveer twee duizend over — in 1881 in 14 dorpen met 3562 inwoners — die bij Domesnäs aan de noordspits van Koerland van de vischvangst leefden en een gansch ontaard Lijfsch bargoensch spraken. Toen het Duitsche leger naderde, poogden zij naar een eiland over te steken en als het verhaal niet aangedikt is, verdronken zij allen. Deze Lijven waren vermoedelijk geen echte Lijven, maar nakomelingen der oude Koeren. Kortom, ten gevolge van hun vermenging met Finsche stammen zijn de Letten geen rasechte Indo-Europeërs, zooals de Litauers, die slechts in geringe mate met Finsche elementen zijn gekruist en die van een gansch anderen aard zijn. Van eenig belang is hun vermenging met Duitsche boeren en arbeiders. Volgens sommige schrijvers zijn de Letten van dezen moeilijk te onderscheiden.

In anthropologisch opzicht staan de Letten dichter bij de Germanen dan bij de Slaven. Volgens Deniker zijn zij van het noordelijk en ondernoordelijk ras (nordique en subnordique). De meesten zijn krachtig gebouwd, hooger van ge-

Oude Let uit Koerland

stalte langs de kust dan in het binnenland, gemiddeld 1 m. 71 in Koerland, slechts 1 m. 64 in Latgale. Zij zijn donkerblond en hebben blauwe of grijze oogen. Hun schedelindex is volgens Deniker 80.5. Hij is lager bij de Letten die langs de kust in Koerland en Lijfland wonen (77.8), dan bij de Zuid-Koerlanders en de inwoners van Latgale (resp. 80 en 81).

Het is jammer dat de Letsche overheid de hoofden der dienstplichtigen niet heeft doen meten zooals hun lichaamslengte. In 1921—23 bedroeg de gemiddelde lengte der dienstplichtigen bij de Letten, 1.70, bij de Duitschers 1.69, bij de Russen 1,68, bij de Polen 1,685, bij de Litauers 1,69, bij de Esten 1,695 en bij de Joden 1,645 m. Volgens de statistiek van het jaar 1921 hebben 81.37 pct. Letten lichte (en 18.63 pct. donkere) oogen, 72.93 pct. Duitschers, 74,68 pct. Russen, 77,99 pct. Polen, 81,91 pct. Litauers en 86,11 pct. Esten. Deze cijfers bevestigen de meening van Deniker.

In den ouden tijd waren de Letten in stammen verdeeld, de voornaamste waren benevens de eigenlijke Letten, de Latgalen in Oost-Letland, benoorden de Daugava en in de vroegere Russische guberniën Vitebsk en Pskov, de Zemgalen tusschen de Daugava en de Koersche Aa en de Zelen op den linker oever der Daugava en in het Koersche hoogland.

D e v o l k s a a r d. — Letsche en Duitsche schrijvers erkennen eenstemmig, dat de aard der Letten meer Slavisch dan Germaansch is — hun taal is een satemtaal gelijk het Slavisch — en dat zij een gastvrij, vriendelijk, inschikkelijk volk zijn met een groot aanpassingsvermogen. Zij zijn niet zoo goedhartig als de Russen, volgens Maxim Gorkij ten onrechte heeten te zijn, doch meer volhardend en ondernemend. Zij zijn niet zoo nuchter noch zoo bedachtzaam als de Esten en hun gemeenschapszin is niet zoo sterk ontwikkeld. De Letsche boeren wonen niet op dorpen bijeen als hun noordelijke buren, maar op verspreide hoeven

Letsche vrouwen in de volksdracht

(mahja) of „gesinden". Voor de Duitschers gelden zij als onbetrouwbaar, arglistig en wraakzuchtig en sedert de ervaringen der omwenteling van 1905 als „zeer toegankelijk voor vreemde inblazingen". Schrander, leerzaam en vlijtig zijn zij alleszins, doch zoozeer individualistisch, dat zij zelden hunne gaven voor de gemeenschap nuttig besteden. Zij versnipperen al te zeer hunne krachten en Tornius oordeelt, dat zij dikwijls onverschillig tegenover de volkszaak staan, wat niet het geval is met de niet zoo begaafde Esten.

Uit hunne volksliederen ademen frischheid, teerheid en liefde en bovendien, wat zeer verklaarbaar is als men beseft hoe de lijfeigenen vertrapt en gekneveld werden, een woeste haat tegen hun verdrukkers, inzonderheid tegen de Duitschers. Tijdens de Russische omwenteling heeft de „vreedzame en rustige" Letsche stam, zooals Herder hem noemt, de kasteelen der Baltische baronnen verwoest en hier en daar een bloedbad aangericht.

De taal. — De verhouding tusschen Litausch en Letsch is volgens August Schleicher nagenoeg dezelfde als tusschen Latijn en Italiaansch. Het Letsch is bij lange niet zoo rijk aan archaïsche vormen als het Litausch en het heeft ten deele onder den invloed van het Duitsch veranderingen ondergaan, welke het moderner doen voorkomen dan het Slavisch. Namelijk aan het Wit-Roeteensch heeft het een aantal woorden ontleend. Al is derhalve het Letsch niet ongerept gebleven, het heeft zijn zangerigheid niet verloren. Het Letsche volk is een volk van improvisatoren en dichters. Herder heeft zijne volksliederen (dseesma = kerkzang en singe = lied) om hun welluidendheid geprezen en ook om de teedere en natuurlijke gevoelens, welke erin tot uiting komen.

Het mag een wonder heeten, dat zeven eeuwen Duitsche maatschappelijke en kultureele heerschappij onvoldoende zijn gebleken om het Letsche volk zijn taal te ontnemen. Hoe streng en hardvochtig de Baltische baronnen ook waren, zij hebben hun-

nen lijfeigenen hun taal niet opgedrongen. Zij achtten het Duitsch te hoog om het met hunne onderhoorigen te spreken. Ten opzichte van de taal ging de gedragslijn der Duitschers in Koer-, Lijf- en Estland niet in dezelfde richting als in Pruisen, waar het den heeren verboden was met hun „Gesinde", hunne onderhoorigen, Pruisisch te spreken, zoo dat het na eenige eeuwen gansch verduitscht was.

In de zestiende eeuw kwam het protestantisme het gebruik der volkstaal bevorderen. Een overzetting van Luther's Kleine Catechismus is het eerste Letsche gedrukte boek (1586).[1] Een jaar nadien werd op kosten van Hertog G. Kettler van Koerland een bundel psalmen en geestelijke liederen gedrukt. Zooals de Litauers kregen de Letten hun schrijftaal van de Hervorming.

Eerst in de tweede helft der vorige eeuw werkten schrijvers van Letsche afkomst aan de zuivering van hun taal, die zoolang door vreemde handen was verpleegd. De eerste grondige Letsche spraakkunst (1879—'80) is die van A. Sterste Zijn degelijkste voortzetters zijn K. Mühlenbach en J. Enzelinš, die woordenboeken en spraakleeren schreven. Van Enzelinš, thans hoogleeraar te Riga, is in 1922 een Letsche spraakkunst in het Duitsch uitgekomen, welke een groote leemte vult aangezien H. Brentano's *Lehrbuch der lettischen Sprache*, Wien, 1907, gansch verouderd is, ten gevolge der veranderingen, die de spelling sindsdien meermaals heeft ondergaan.[2])

Volgens A. Meillet, in Frankrijk den besten kenner der Baltische talen, heeft het Letsch meer kansen om zich te handhaven dan het Litausch, het-

[1]) De vertaling van Canisius' R. K. Catechismus (1585) is gansch obsoleet.

[2]) De nauwkeurige spelling der Letsche eigennamen en andere woorden levert groote moeilijkheden op, aangezien de schrijfwijze voortdurend verandert, ook die van namen van personen, die lang dood zijn en van tijdschriften, die niet meer verschijnen. Duitsche namen krijgen Letsche uitgangen in *s* of in *is*. Volgens de nieuwe regels zijn de plaatsnamen hier geschreven en worden *w* door *v* vervangen en *ee* door *ie*, terwijl de *h* wegvalt. De nieuwe spelling is nog niet algemeen: er zijn zelfs nog boeken en dagbladen die met gotische letters gedrukt worden.

welk hoofdzakelijk een taal van plattelandsbewoners is. Het juk, waaronder de Letten gebukt gingen, heeft aan hun taal een geringere schade berokkend, dan de verhouding van Litauen tot Polen aan de taal van hun stamverwanten. In Latvija waren de verdrukkers vreemdelingen, die in de lagere school de volkstaal invoerden, terwijl in Litauen ontaarde landgenooten het „vredelievend" indringen van het Poolsch bevorderden. Eerst in 1880 werd in de scholen het Letsch door het Russisch vervangen, om na 1905 in de private inrichtingen opnieuw toegelaten te worden en thans de voertaal van het onderwijs in de meeste scholen te zijn.

Haast onbegrijpelijk is het dat Meillet in 1916 niet heeft voorzien, dat de Litausche staat in wording was en dat hierdoor gunstige omstandigheden voor de handhaving der volkstaal zouden ontstaan.

De Duitsche Balten. — Ofschoon in Koer- en Lijfland niet talrijker dan de Russen of de Joden zijn de Duitschers een zeer aanzienlijk bestanddeel der bevolking van het Oostzeegebied, dat zij in de twaalfde eeuw veroverd hebben. Eerst in de tweede helft der negentiende eeuw werd hun invloed gefnuikt en hun aanwas belemmerd. Ondanks de met kracht doorgezette pogingen tot verrussing zijn de Balten feitelijk de heeren van het land tot den wereldoorlog gebleven.

Trotsche heeren waren zij inderdaad. Tot het Letsche volk zijn zij nooit genaderd. Met minachting zagen zij erop neer. Zij leefden in het Balticum gelijk de Europeërs in hunne koloniën. In ons werelddeel kan alleen Ierland naast het Oostzeegebied geplaatst worden. En de vergelijking gaat niet gansch op, doordat in Ulster de afstammelingen der Schotsche en Engelsche kolonisten een aaneengesloten geheel uitmaken en doordat ambtenaren en soldaten uit het moederland hun getal steeds kwamen versterken.

De kloof, welke tusschen de Balten en de oor-

spronkelijke bewoners zoo wijd gaapte, is door de omwenteling van 1905 en de meedoogenlooze demping van den opstand nog wijder en dieper geworden. Ingevolge het avontuur Bermondt-Avalov werd de tegenstelling tot het uiterste gedreven. In het demokratisch Latvija kan er voor een bevoorrechte vreemde minderheid geen plaats meer overschieten.

Na zijne Russische overweldigers van zich gestooten te hebben zal het Letsche volk uit den weg ruimen al wat zijn natuurlijke opleving nog belemmert. Of de Duitsche adel en burgerij zich zullen aanpassen aan de nieuwe toestanden, waarin hunne minderen niet alleen als hunne gelijken optreden, maar bovendien met volle besef van hun overmacht, zal de toekomst uitwijzen. Te moeten buigen voor de Letsche gedachte zullen de meeste Baltische baronnen niet met hun zelfgevoel kunnen vereenigen. Het viel hun lichter trouwe dienaren te wezen van het tsarendom, dat hen zoolang begunstigde en hun adellijke voorrechten handhaafde. De tsaar beloonde hun trouw met het verleenen van hooge waardigheden en eereambten. Hunne betrekkingen met het Hof hebben hen als steunpilaren der reactie in Rusland hatelijk gemaakt. Het Tsarenrijk haalde zijn uitnemendste ambtenaars uit het Baltenland en ook de onbarmhartigste handlangers van het onbeperkt despotisme. Niet het Duitsche Rijk, zelfs niet Rusland was het vaderland van deze Russisch-Duitschers, maar het Balticum, dat zoolang hun onbetwist erfgoed is geweest.

Het was van Russische zijde een averechtsche politiek de Balten van zich af te stooten, want uit zelfzuchtige overwegingen richtten deze dragers der Duitsche kultuur hun blikken niet naar het verre Berlijn, doch naar Petersburg, waar de almachtige tsaar heerschte. Niet vooraleer Rusland's oorlogskansen slecht stonden en de Duitsche strijdmacht Koerland bezette, keerden zij zich westwaarts. Tot de jaren tachtig der vorige eeuw, toen

de Russische regeering door de panslavisten op sleeptouw werd genomen en de uitstraling der Duitsche beschaving in het Balticum wilde beletten, hebben de Baltische heeren te gelijk het Duitschdom en Rusland kunnen dienen. Eerst onder Alexander III kwam het plichtsgevoel der Balten tegenover den staat in botsing met hun Duitsch gevoel. De halfslachtigheid, welke hierdoor ontstond, doet al wie van innerlijke eenheid houdt pijnlijk aan. „Es haftet den Baltischen Herrn eine Halbkeit, eine innere Unwahrheit an", zegt F. Duckmeyer. Vooral na het uitbreken van den oorlog schudden velen hun Duitsch-zijn af, dat hen verdacht maakte en hun vele treiteringen berokkende. Hun stamgevoel flakkerde weer op, nadat Russische legers verslagen waren.

Staatsburgers van een land, waar het volk één van taal en afkomst is, onderdanen, die den staat boven hun stambewustzijn stellen, eenlingen, die niet sterk genoeg zijn om te lijden voor hun innerlijk geloof, kunnen zich moeilijk in zulk een gemoedstoestand inleven. En zij oordeelen hard, omdat zij niet bevroeden welk een vloek weegt op afgesneden stammen en afgezonderde ethnische groepen in strijdvoerende staten, waar het spook van 't verraad overheid en massa biologeert.

Een volk in eigenlijken zin zijn de Balten niet. Zonder boerenstand geen grond waarop een volk behoorlijk kan groeien. Kooplieden, geestelijken en krijgslieden waren de eerste Duitschers, die zich in het land vestigden. Boeren en arbeiders kwamen naderhand, doch gering was hun aantal. De weg over land lag niet open. Litauen scheidde Pruisen van Koerland en de Duitsche boeren vreesden de zee!

Onder Catharina II, die zooveel streken van haar rijk met Duitsche nederzettingen bevolkte, werden Beiersche boeren naar het Oostzeegebied gelokt. Zij werden onder de inlandsche bevolking verspreid en de meesten gingen weldra in haar op. Sommigen werden handwerkslieden en zetten zich in de steden neer.

Na de Russische omwenteling werden pogingen gedaan om het Duitsch element te versterken. Sinds 1906 hebben Baltische vereenigingen 13000 Duitschers uit Volhynië naar Koerland tusschen Hasenpoth en Goldingen gebracht en 7000 Volga-Duitschers in de kreitsen Wenden en Werro. Werro of Võru ligt thans in Estland. Al hebben de Duitschers meer kinderen dan de Letten, die sedert jaren aan het tweekinderenstelsel vasthouden, was vóor den oorlog hun aanwas te klein om de verhoudingen merkelijk te wijzigen. De tijd is nu verstreken om meer Duitsche kolonisten er heen te brengen.

De taal der Balten is een Hoogduitsch van Westfaalschen oorsprong. Door het druk verkeer met de Hanzesteden zijn vele Nederduitsche uitdrukkingen er in geslopen.[3]) Bijzondere tongvallen zijn niet ontstaan. De ontwikkelden spreken voortreffelijk Duitsch, terwijl de kinderen van Rijksduitschers, die zich in Rusland vestigden, over het algemeen met een Russisch-Duitsch bargoensch voor den dag komen.

II. *Het Letsche Staats- en Taalgebied.*

S t a a t s g r e n z e n. — Zeventien kreitsen van het oude Rusland vormen het grondgebied van den Letschen staat, die na de laatste grensafbakeningen een oppervlakte van 65.979 v.k.m. beslaat (1924).

---

[3]) Dat schrijft Tornius, zelf een Balt en dat is onduidelijk, aangezien Westfalen in Noord-Duitschland ligt, waar het Hoogduitsch geen spreektaal was, toen het Balticum werd gekoloniseerd. De oude straatnamen in Riga waren beslist Nederduitsch: Rikenstrate, Swynestrate enz. In Reval heeft men nog een Süstern-poort en een toren, die Kiek in de Kök (kijk in de keuken) heet. Zuiver Nederduitsch is ook het grafschrift van Hans Pauls (1513) in de Olaikerk te Reval, gemengd Neder- en Hoogduisch het opschrift op een regimentsstaf uit het einde der zeventiende eeuw, echt Hoogduitsch daarentegen het grafschrift van den Zweedschen veldheer Carl Heinrichson von Horn in de domkerk der Estlandsche hoofdstad.

Het bewijs, dat in Riga en in de andere Baltische steden, het Nederduitsch vroeger de omgangstaal was, wordt geleverd door de aan het Nederduitsch ontleende woorden, die men in de oude Letsche

In het Westen bespoelen de Oostzee en de Golf van Riga Letland. In het Noorden paalt het aan Estland en de staatsgrens, die Lijfland doorsnijdt, heeft de taalgrens tot grondslag. Zij werd op 3 Juli 1920 door een scheidsrechtelijke commissie vastgesteld. Zij zal in het hoofdstuk over Estland nader beschreven worden. Met kleine afwijkingen loopt ze gelijk met de noordelijke grenzen der kreitsen Valmiera (Wolmar) en Valka (Walk). De stad Walk is Estland toegewezen, behalve eenige voorsteden, die met Letland zijn vereenigd. Het Letsch stadsdeel heet Valka en had in 1920 bijna 3000 inwoners.

Oostwaarts van Letland ligt Rusland. Het vredesverdrag van Riga (11 Aug. 1920) heeft de oostelijke grens nauwkeurig omschreven. Zij loopt van de Estlandsche grens af tusschen de dorpen Babina en Vuimorsk, langs de Kloebotsa-rivier over Vasjkova, verder langs de Opotsja en de Viada tot Doebinina, bereikt dan de Koekhva en gaat langs de Pelega tot Oemernisj en verderop in rechte lijn naar de Oetroja. Zij volgt deze rivier tot Malaja Melnitsa. Daarna loopt zij recht door tot de Ljarivier en wordt gelijk met de scheidslijn der kreitsen Ludza (Lutsin), Rēzekne (Rejitsa) en Daugavpils (Dvinsk of Dünaburg) aan den Letschen kant en Opotsjek, Sebej en Drisa tot Pazina aan de Osoenitsa aan den Russischen. Voorts recht door het Witte meer, het Zwarte meer en het meer tusschen Vasilieva en Mosisjki, tot de uitmonding van een riviertje in de Düna tusschen Koskovski en Novoje Selo, daarna langs de Wester-Düna tot de Sjavranovo-hoeve.

---

teksten aantreft, zelfs in vertalingen van Hoogduitsche stukken. Namelijk in de door L. Arbusow uitgegeven overzetting van den Erneuerter Schragen des Rigaschen Leinweberamts (1625) vindt men o.a. woorden als bysitter, schriver, linnewehwer, rehkeninge, ordeninge, verbeteringe, die bij de Letten gebruikelijk waren. (*Acta universitatis latviensis*, II, Riga 1922, pp. 10—57). En is het geen feit, dat Balthasar Rüssow zijn kroniek (Nye Lyfflendische Chronica, 1578) in het Nederduitsch schreef? Ware het niet nauwkeuriger te zeggen dat de Balten een Hoogduitsch spreken, waarvan het substraat Nederduitsch is?

Sinds den vrede van Riga tusschen Rusland en Polen grenst dit land, dat in het bezit van een aanzienlijk deel van het Wit-Roeteensch taalgebied is gekomen, aan Letland.

De op 28 September 1920 ingestelde gemengde commissie heeft de grens tusschen Koerland en Kovno ietwat gewijzigd. Palanga, dat de Russen in 1795 met Koerland hadden vereenigd, is weer Litausch. Aknīši en nog een ander stuk van het oud gubernium Kovno zijn aan Letland toegewezen.

Het had in 1920 een oppervlakte van 65.790 v.km. waarvan 90 voor de stad Riga, 22.724 voor Lijfland (Vidzeme), 14.208 voor Koerland (Kurzeme), 13,178 voor Zemgale en 15.590 voor Latgale, dat uit drie kreitsen van het Vitebsker en een deel van het Pskover gubernium is gevormd. Onder het Russisch bewind waren Kurzeme en Zemgale vereenigd in een gubernium.

Op dit grondgebied woonden in 1914 volgens de Russische statistiek 2.552.000 menschen, een cijfer, dat naar Prof. Ballod's meening waarschijnlijk op een misrekening berust. In den wereldoorlog vluchtten tienduizenden voor de Duitsche legers. Honderdduizend werden op bevel van den Russischen staf naar het Russische binnenland gedreven, velen kwamen van ellende om en anderen bleven weg.

De volkstelling van 14 Juni 1920 heeft de bevolking van Latvija op 1.596.131 zielen vastgesteld. Een vermindering, welke een zware schaduw werpt op de vreugde der bevrijding. Sindsdien zijn nog vele vluchtelingen teruggekomen. Volgens laatste officieele berichten zijn 8.700 vluchtelingen in 1919 teruggekeerd, 91.132 in 1920, 94.818 in 1921 en 21.204 in 1922. Thans zijn er ongeveer 225.000 weer in Letland en blijven er nog 100.000—154.000 in Rusland. Na Januari 1925 zullen geen vluchtelingen meer toegelaten worden. In het begin van 1923 werd de bevolking op 1.885.870 geschat, steeds minder dan in 1897: 1.925.000.

Het taalgebied en de indeeling der nationaliteiten. — Sinds de regeling van het grensvraagstuk tusschen Latvija en Litauen maken de Letten 73 pct. der gezamenlijke bevolking uit. In 1897 was in Koerland de verhouding op het platteland 84.9 pct. en in Lijfland 95.5 pct. Behalve in twee steden met een betrekkelijke Joodsche meerderheid zijn de Letten overal de talrijkste nationaliteit. In Latgale, waar de Polen zoolang hebben geheerscht, overwegen de Joden in alle steden. In 1897 waren de Letten daar slechts 60 pct., als men de Russische statistiek mag betrouwen.

Volgens Arved Berg leefden er in Letland vóor den oorlog 2.603.000 menschen, 812.300 in Koerland, 1.133.200 in Zuid-Lijfland en 657.800 in Latgale. De verhoudingen tusschen de verscheiden nationaliteiten waren de volgende:

	Letten	Russen	Duitschers	Polen	Joden	Anderen	
Koerland	75.0	5.7	7.6	2.9	5.6	3.2	%
Z. Lijfland	74.2	6.9	10.8	1.9	2.8	3.4	%
Latgale	50.6	28.8	1.0	6.2	12.7	0.7	%
Letland	68.3	12.2	7.1	3.4	6.4	2.6	%

J. Čakste geeft volgens het Russisch Statistische Jaarboek van 1915 andere cijfers voor een bevolking van 2.605.600. Zij zijn gunstiger voor de Letten, slechter voor de Duitschers en voor de Russen.

	Letten	Russen	Duitschers	Joden	Anderen	
Koerland	77.6	5.6	3.1	7.6	6.1	%
Z. Lijfland	75.0	7.0	7.5	4.5	6	%
Latgale	74.8	11.2	0.4	7.0	6.6	%
Letland	75.8	7.9	3.7	6.4	6.2	%

Deze getallen zijn door berekeningen verkregen, welke gegrond zijn op den aanwas der bevolking sedert 1897, het jaar der algemeene taalstatistiek van het Russische Rijk. A. Berg laat de verhoudingen van 1897 ongewijzigd, terwijl Čakste het aantal Letten en Joden vermeerdert ten nadeele van

de Duitschers. Ten opzichte van de taal mag men ongetwijfeld de Joden met de Duitschers samentellen. Kultureel vormen zij bijna een eenheid. De versterking van het stambewustzijn bij de Letten heeft de Duitschsprekenden, o.w. velen van Letsche afkomst, verminderd. In 1881 waren zij in het Balticum — de drie Oostzeegewesten — 8.8 pct. der gezamenlijke inwoners, in 1897 slechts 6.9 pct. en na den oorlog 3.83 pct. in Letland en 1.6 pct. in Estland, volgens de volkstellingen van 1920 en 1922.

	1897		1920	
Letten	1.316.169	68.2 %	1.150.396	72.64 %
Duitschers	136.552	7.1 %	58.097	27.36 %
Groot-Russen	233.667	12.2 %	91.477	
Wit-Roetenen			66.194	
Joden	119.569	6.2 %	79.318	
Polen	62.700	3.3 %	52.244	
Litauers	25.315	1.3 %	25.538	
Esten	17.700	0.9 %	8.701	
Anderen			3.820	
Onbekende nationaliteiten			51.296	

Latgale, dat in 1920 bijna een derde der gezamenlijke inwoners telde (496.226), is het meest gemengd gewest. De Letten hebben er slechts een kleine meerderheid (263.782). Na hen komen de Groot-Russen (64.427), de Wit-Roetenen (57.483), de Joden (30.033) en de Polen (27.942). Van 49.972 inwoners is de nationaliteit onbekend. Daar wonen slechts 672 Duitschers. Veel talrijker zijn zij in Lijfland en Riga (35.458), in Kurzeme (16.676) en in Zemgale (5.199).

De meeste Litauers zijn in Riga en in de aangrenzende kreitsen van Litauen gevestigd. In Lijfland (met Riga) 6002, in Kurzeme 8.636, in Zemgale 9.765 en in Latgale 1.106. Er zijn 4146 Esten in den kreits Valka, 1639 in den kreits Valmiera en 1631 in de stad Riga. Polen vindt men vooral in Latgale, vervolgens in den kreits Ilukste (10.149) en in Riga (7.935).

De groote steden hadden in 1897 een sterke Duitsche minderheid:

	Letten	Duitschers	Russen	Polen	Litauers	Joden	Anderen
Riga	41.64	25.53	16.94	5.03	2.29	6.45	2.22 %
Jelgava (Mitau)	45.69	27.67	12.05	2.41	1.42	9.08	1.68 %
Liepaja (Libau)	38.64	23.80	11.99	9.33	5.56	8.51	2.17 %

Riga, dat in 1897 een stad van 282.230 zielen was, had vóor de ontruiming in 1915 volgens het Russisch Statistisch Jaarboek 517.522 inwoners! Berg geeft de volgende verhoudingen aan: 42.1 pct. Letten, 13.3 Duitschers, 19.2 Russen, 9.2 Polen, 6.5 Litauers, 6.8 Joden, 1.9 Esten en 1.0 pct. anderen. Deze cijfers hebben slechts een historische waarde, want na de ontruiming in 1915 daalde de bevolking tot 210.590; in 1920 volgens de volkstelling tot 185.137. In 1922 worden de stadsbewoners op 270.000 geschat. Van de 185.137 inwoners waren 101.894 Letten, 29.533 Duitschers, 9.748 Groot-Russen, 2.524 Wit-Roe-tenen, 24.863 Joden, 7.935 Polen, 5.325 Li-tauers, 1631 Esten, 1408 anderen en 276 van onbekende nationaliteit. Als de berichten niet aan-gedikt zijn, dan hebben de bolsjeviki vreeselijk huisgehouden onder de Duitschers en in het alge-meen onder de hoogere standen. Behalve in Lat-gale zijn de Russen in Latvija gewezen ambtenaars en officieren, leeraars en kooplieden, en ook kolo-nisten. Evenals de Polen zijn zij daar een vreemd element.

Voor den aangroei van den Letschen stam is het laag geboortecijfer een zeer ongunstige omstandig-heid, die zijn toekomst bedreigt. Alleen Latgale, dat slechts 3100 protestanten telt tegenover 292.591 Roomsch-Katholieken, 61.392 Oud-Geloovigen en 78.829 Orthodoxen, heeft een hoo-ger geboortecijfer dan België. In 1920 was het aantal geboorten voor gansch Letland kleiner dan het aantal sterfgevallen. In 1921 trad een verbete-ring in, zooals blijkt uit de volgende tabel:

Geboorten per 1000 inw.			Sterfgevallen per 1000 inw.		
1920	1921	1922	1920	1921	1922
17.04	19.68	21.82	19.62	13.69	14.61

Het hoogste geboortecijfer heeft het R. K. Latgale, resp. 26.71, 33.38 en 30.19 en ook het hoogste sterftecijfer, resp. 26.08, 14.80 en 14.95, behalve in 1922. Toen was de sterfte in Zemgale 16.56 $^{00}/_{00}$.

Voor den Duitschen stam is de toekomst in Letland stellig afgesloten. Onder ongunstige omstandigheden handhaven de Duitschers zich moeielijk buiten hun rijksgrenzen. Zóo is het nu in het Oostzeegebied, waar Letten en Esten op een eigen staatsinrichting steunen. Vele Balten zijn reeds uitgeweken. Ongeveer duizend adellijke gezinnen zijn er nog gevestigd. De overige Duitschers zijn voor het meerendeel artsen, geestelijken, leeraars, ambtenaars, rechters en kooplieden. De kleine „luyden", de Kleinduitschers zooals ze daar heeten, lieten zich al voor den oorlog denationaliseeren. Rosen klaagt dat kinderen van boeren uit Pommeren reeds ontduitscht zijn. Zonder toevoer van kolonisten en door de achteruitzetting van den Baltischen adel in den demokratischen staat moet de Duitsche stam mettertijd een factor van geringe beteekenis in het Balticum worden. Op den huidigen dag is hij sociaal en ekonomisch zeer achteruitgegaan, doordat zeer vele grootgrondbezitters het land hebben verlaten en de grootste Baltische handelsfirma's meestal zijn verdwenen, althans een groot gedeelte van hun vermogen hebben ingeschoten en door Joodsche huizen zijn vervangen. Doch het Duitsch is te lang de taal van de beschaving en van het verkeer geweest om aanstonds te kunnen uitgeschakeld worden. Rosen schatte in 1915 het aantal Duitschsprekenden, o. w. veel twee- of meertaligen, in het Oostzeegebied op 400.000. M. i. een optimistische schatting, ofschoon men in de steden onder de burgers zeer veel menschen aantreft die u in het Duitsch kunnen bescheid geven.

Het Lutherdom is de talrijkste gezindte in Letland. De laatste volkstelling geeft de volgende cijfers aan. Lutherschen 914.409, andere Protestanten 9.697, Roomsch-Katholieken 375.227, oud-Geloovigen 73.310, Orthodoxen 138.803, Joden 79.626, anderen 5.059. De afscheiding van Rusland heeft den vooruitgang der orthodoxie voor goed gefnuikt. Een concordaat tusschen den Letschen staat en den H. Stoel waarborgt het nationaal karakter der R. Katholieke kerk in de republiek. Aartsbisschop en bisschoppen moeten Letten zijn en uitgezonderd voor de wijsbegeerte en theologische vakken, moet in de seminaria het Letsch de onderwijstaal zijn.

D e t a a l g r e n z e n e n d e L e t s c h e a a n s p r a k e n. — Toen de Letsche delegatie haar Memorandum aan de Vredesconferentie overhandigde, was Letland in het Noorden omlijnd door de grenzen der kreitsen Valmiera (Wolmar) en Valka (Walk), in het Oosten door de oostelijke grens van den kreits Ludza en in het Zuiden door de grens van Koerland.

Het Letsch taalgebied overschrijdt deze grenzen:

1. Benoorden Ainaži (Estisch: Heinaste) langs de Oostzee. Estland heeft deze smalle strook met haar gemengde bevolking behouden.

2. Benoorden Ape (Oppe) over den spoorweg Valka-Aluksne (Marienburg)-Stukmani (Stockmannshof) waar de gemeente Jaunrose door Letten bewoond is. Estland heeft hier de Letsche eischen ingewilligd.

3. De gemeente Lucenieki, kreits Werro, is Letsch.

4. In het gubernium Pskov bewonen de Letten een smalle strook langs de Lijflandsche grens beoosten Baltinova, tusschen de grens van den kreits Ludza en den spoorweg Petrograd-Warschau, tusschen Pitolova en Korsovka. Hier is de afbakening ten gunste van Latvija gewijzigd.

5. De bevolking is van Letsche afkomst in het gb. Kovno in de omstreken van Aknīši, tusschen

de Koersche kreitsen Ilukste en Jaunjelgava (Friedrichstadt) bezuiden Krustpils.

6. In hetzelfde gubernium tusschen Memele (kreits Jaunjelgava) en de plaats, waar de rivier Musa Koerland binnendringt.

7. Nog in Kovno op een breedte van 4—9 km. tusschen de dorpen Žagari en Pileki aan de Koersche grens.

De Letsche-Litausche grens is sedert de beslissing der commissie ongeveer de taalgrens.

8. In Oost-Pruisen op een lengte van 40 km. aan de Kurische Nehunrg. Volgens Tetzner spreken deze Letten geen Letsch, doch Litausch. Zij zijn met Memel aan Litauen toegewezen.

Het taalgebied der Esten en Litauers reikt binnen de hierboven aangegeven grenzen, die sindsdien in het voordeel van deze volken zijn ge wijzigd:

1. In het Noordoosten van den kreits Valmiera, waar de Esten ongeveer honderd v.km. bewonen benoorden Moisekull.

2. In het Noordoosten van den kreits Valka, waar de omstreken van Lugazu Lielā Muiža Estisch zijn.

3. In den kreits Ilukste is het Zuidoosten Litausch en Wit-Roeteensch. De Litausche taalgrens loopt een weinig bezuiden den spoorweg Daugavpils-Panevēžis.

4. De omstreken van Palanga zijn Litausch en sinds 1921 eveneens Litausch staatsgebied.

Valka (Walk) heeft een gemengde bevolking en de verhoudingen tusschen Letten en Esten worden in het volgend hoofdstuk behandeld. Latvija heeft slechts eenige buitenwijken der stad gekregen.

Alles tezamen genomen heeft Latvija nu ideale taalgrenzen. In October 1923 werd de Letsch-Estische grens definitief geregeld. Letland kreeg 25.000 bunder van Estland en Estland 5.575 bunder van Letland, hetwelk van zijn aanspraak op Ruhno afstand deed.

III. *Het Verleden van het Letsche Volk.*

Het Letsche heidendom. — Evenmin als de Litauers bezitten de Letten een heldendicht, dat een samenhangende godenleer bevat. Hunne heldensagen zijn verloren gegaan. Uit de overgeleverde liederen en sprookjes kan men echter afleiden, dat godenleer en heldensage in den grauwen vóortijd hebben gebloeid. Aanvankelijk hebben Oude Pruisen, Litauers en Letten dezelfde godheden vereerd. Door de namen kan men nog hun verwantschap aantoonen. Merkelijk verschil in hun eeredienst is er nooit geweest.

De Oude Pruisische en Litausche dondergod Perkūnas heet in het Letsch Pehrkon. Met Potrimps, bij de Litauers Patrimpas, den heer der stroomen en der bronnen, den god der vruchtbaarheid en met Pikkuls, den Litauschen Poklus, den god der onderwereld is de Letsche drievuldigheid volledig.

Gelijk bij hunne stamverwanten heet bij de Letten de geluksgodin Laima. In de gewone omgangstaal beteekenen laime geluk en noodlot, pehrkon onweer en donder.

De gekerstende Letten hebben den lentegod Lihgo in Joannes herschapen; hij wordt nog aangeroepen onder den naam Lihgo-Jahnis en op Sint Jansdag met den zomerzonnestilstand gevierd. In vele volksliederen heeft Marja de geluksgodin vervangen; in andere worden Laime en Marja samen genoemd.

De Letten verpersoonlijkten alle natuurkrachten en dingen. Zij riepen ze aan onder den naam mahte, moeder, als aardemoeder, windmoeder, tuinmoeder enz. Zij waren zeer bijgeloovig zooals alle volken der oudheid — de overbeschaafde Romeinen waren het evenzeer — en vreesden de in hun verbeelding ontstane heksen, duivels, spoken en draken zooals de middeleeuwsche Christenen het ook deden.

In hunne liederen en sagen komt de oorgod of

vader van het noodlot Deevs (Sanskriet: Deva) voor. Doch het volksgeloof was evenmin als bij de Litauers van fetisjisme vrij. Boomen en dieren, met name de eik en de slang, hadden hunne vereerders.

De verovering. — De eerste Duitschers, die de Daugava (Düna) opzeilten — de geijkte uitdrukking is Aufsegelung Livlands — waren Lübecksche kooplieden, die met de Zweedsche stad Visby handel dreven en die een zeestorm had doen afdwalen. Om hun afzetgebied uit te breiden keerden zij naar Lijfland terug. In 1184 zetten zij er den Holsteiner kanunnik Meinhard van het klooster Segeberg aan wal. Deze was een vredelievend man, die slechts verlangde de Lijven te bekeeren. Hij drong dieper in het land en deed te Üxküll (Ikškile) een steenen kerk bouwen. Denen in Koerland en Russen in Latgale waren hem voor geweest en hadden reeds in de 11e eeuw getracht onder de Baltische heidenen het Christendom te verspreiden, de Russen met meer gevolg dan de Denen, omdat de vorsten van Pskov en van Polock de Letsche stammen schatplichtig hadden gemaakt en een sterkeren druk konden uitoefenen. Feitelijk was weinig bereikt. Vele bekeerlingen keerden spoedig tot hunne oude goden weer.

Meinhard's opvolger, de cisterciënser Berthold, verkreeg een pauselijke kruistochtsbul, welke hem echter weinig geluk bracht, want kort na zijn landing in 1198 sneuvelde hij in den strijd tegen de Lijven, die geen heil van gewapende geloofspredikers voor zichzelven verwachtten.

Den aanvoerder van den tweeden kruistocht viel het beter mee. De Bremer domheer Albert van Appeldern, in 1199 tot bisschop van Lijfland gewijd, slaagde er het volgende jaar in zich aan den Daugava-oever te vestigen, waar in 1201 de stad Riga ontstond. Deze bisschop is de stichter der Fratres militiae Christi of Zwaardbroeders (1202), die zich in 1237 met de Duitsche Orde

vereenigden en het land voor O. L. V. veroverden. Het heette nadien Terra Mariana.

Het eerste Letsche opperhoofd of kungs (koning), dat zich met de Duitschers tegen de Lijven en de Esten verbond, was Talivaldis. Van die gebeurtenissen verhaalt de Latijnsche kroniek van Latviešu Indrikis, (Hendrik den Let ± 1225).

Om hun gezag uit te breiden trokken de Duitschers partij van de onderlinge twisten der Baltische stammen. Doch het ging niet zonder tegenslagen. Met de Litauers verbonden, versloegen de Zemgalen in 1236 de Zwaardbroeders. Nadat dezen zich met de Kruisbroeders, de veroveraars van Pruisen, hadden vereenigd, werd de gansche Orde op de vlucht gedreven door den Litauschen vorst Mindaugas, die een leger van Litauers, Koeren en Zemgalen aanvoerde.

Omstreeks 1290 was, na bloedige gevechten en ontzettende gruweldaden, de tegenstand van alle Letsche stammen gebroken. De Koeren hadden zich te voren in 1267 onderworpen en van de Lijven was niet veel overgeschoten. „Al de hardheid van onzen eigenen volksgeest, zegt Treitschke, ontvouwde zich hier, waar de veroveraar tegenover den heiden stond met den drievoudigen trots van den christen, den ridder en den Duitscher". Wanneer er Duitsche boeren in de nabijheid waren geweest dan hadden de Letten misschien het lot der Pruisen ondergaan. Zij moesten nu overblijven om het land te bebouwen. Zij werden niet gansch van hun land beroofd, doch in een staat van onderhoorigheid gebracht. Om hen in bedwang te houden rezen overal burchten en kerken. Opmerkelijk is het echter, dat naar het oordeel van den Let T. Seifert het lot der boeren in de eerste eeuwen na de verovering dragelijk was.

Voortaan spelen de Letten slechts een lijdzame rol in de geschiedenis van het land, dat nauwelijks het hunne mocht heeten en dat den onver-

kwikkelijken strijd der burgers van Riga tegen de Orde en van de Orde tegen de bisschoppen heeft gekend. De hooge beteekenis der nederlaag van de Duitsche ridders te Tannenberg in 1410 zal hun zijn ontgaan, al heeft zij paal en perk gesteld aan het voortdringen der Duitschers in het Oosten.

De Duitsche, Zweedsche en Poolsche overheerschingen. — De Zwaardbroeders hadden dus de Letsche bevolking niet uitgeroeid, zooals de Kruisbroeders het grootendeels hadden gedaan met de Oude Pruisen, die als vreedzame herders en geschikte landbouwers leefden, doch zij maakten haar in staatkundig opzicht volkomen onmondig. Onder gunstige omstandigheden was het echter voor de Letten niet gansch onmogelijk zich boven den boerenstand te verheffen. Zij werden dan Duitschers en vreemd aan hun eigen volk.

Eerst na de zestiende eeuw werd de kloof, die tusschen heeren en boeren lag, onoverschrijdbaar. Nog in den tijd der Hervorming trof men aan het hoofd van handwerkersgilden menschen met Letsche namen aan. Somwijlen namen edelen en geestelijken aan de lustige gelagen der dorpbewoners deel en vroolijk ging het op de bruiloften toe. Nadat het land door en door Luthersch was geworden verdwenen de laatste sporen van gezellig verkeer tusschen de standen. Tevens verzandde de dichterlijke bron der volkspoëzie. De meeste liederen dagteekenen van de dertiende, veertiende, vijftiende en zestiende eeuw.

Het spreekt vanzelf, dat na de invoering van het Christendom er niet dadelijk een einde aan alle heidensche gebruiken kwam. Benevens het thans nog gevierde Lihgo-Jahnisfeest leefde het oud geloof in de zeden lang voort. In 1428 moest de aartsbisschop van Riga, Henning van Scharfenberg, de lijkmalen op den doodenakker, de wichelarij en allerlei heidensche gebruiken nogmaals verbieden. Voor dezen toestand, die de vrome christenen ergerde, was de taalonkunde van vele

geestelijken ruimschoots aansprakelijk. Zij leerden de landbewoners slechts een kruis slaan en het Vaderons in het Latijn opzeggen. In 1414 verbood de landdag het huwelijk te voltrekken van menschen, die de Tien Geboden, het Vaderons en het Wees-gegroet niet kenden.

Kleine volken, die den toegang tot de zee aan machtige staten versperren, verkeeren immer in gevaar. Onder Ivan III wierpen de Moskovieten het Mongoolsche juk van hunne schouders af en vereenigden hunne vorstendommen tot een krachtigen staat, die een westelijke politiek ging voeren om de Oostzeekunst te veroveren.

Wolter van Plettenberg, grootmeester der Orde van 1494 tot 1535, weerde het gevaar af, dat uit het Oosten dreigde en joeg in 1501 de Russische scharen uiteen. Voor zijn dood drong de Hervorming in het Balticum door en vond dadelijk talrijke aanhangers in de steden en onder de Ordebroeders. In 1522 had te Riga de eerste preek plaats. Omstreeks 1554 was gansch het land Luthersch.

De verhouding tusschen de Duitsche Orde en den aartsbisschop werd er niet beter op en was voor Ivan den Verschrikkelijke een aanleiding om in 1558 zijn horden over Lijfland te drijven, waar zij naar hartelust mochten plunderen en moorden.

Het Heilig Duitsche Rijk liet Duitschland's oudste kolonie in den steek. De Habsburgers voelden niets voor een nationale politiek. Het eenige dat hun aan 't harte lag was, behalve het Roomsch geloof en het aanzien van hun huis, de vermeerdering van hunne kroongoederen. Op den Ulmer landdag verklaarden de Hanzesteden, dat Lijfland zichzelf moest helpen, vermits het de Turkenbelasting nooit had betaald. Aan dezelfde kortzichtigheid gingen alle handelsrepublieken te gronde. De Baltische geschiedschrijvers, o.a. Th. Schiemann en E. Seraphim, hebben harde woorden voor het moederland, dat geen hand uitstak om het noodlijdend Balticum te redden en

Slot der Duitsche Orde te Gross-Roop

voor de grootmeesters, bisschoppen en ridders, die op eigen voordeel bedacht, hun geboortegrond verrieden, verkochten en verpandden. Zoo ging het Oostzeegebied voor het Duitsche rijk verloren. Radeloos stelde zich de laatste grootmeester Gotthard Kettler onder de bescherming der Polen en stond hun in 1561 Lijfland af, terwijl hij met Koerland beleend werd en hij den titel van hertog van Koerland en Zemgale kreeg.

Hertog Gotthard stelde belang in het geestelijk leven zijner Letsche onderdanen. Hij deed zeventig Luthersche kerken en eenige scholen bouwen. Hij liet het eerste Luthersche boek in het Letsch drukken. Het spreekt vanzelf, dat het hem meer om den godsdienst dan om de taal te doen was. Om zijn gezag te vestigen moest hij aan den weerspannigen adel nieuwe voorrechten verleenen, waardoor de Koerlandsche boeren gansch afhankelijk werden (1570). Met de Letsche boeren, die rechtstreeks onder Polen stonden, was het nog slechter gesteld. De Lijflandsche adel verkreeg van Koning Sigismond August de hervorming der lijfeigenschap naar de strenge Slavische opvatting (1561), het gemeenschappelijk lot van alle aan Polen onderworpen plattelandsbewoners, die niet van adel waren.

Onder de Poolsche heerschappij doorleefde Lijfland donkere jaren. Door de Russen werd het herhaaldelijk verwoest. In 1581 kwam Riga, dat zoolang zijn vrijheid had gehandhaafd, onder Poolsch gezag. Tegen de afspraak trachtten de Polen het Roomsch-Katholicisme te herstellen en aan het land zijn Duitsch uiterlijk te ontnemen. De Poolsche taal kreeg dezelfde rechten als de Duitsche. Ondanks de bezworen overeenkomst werden zooveel mogelijk Poolsche ambtenaren aangesteld, het Poolsche recht en de Poolsche bestuurstaal ingevoerd. Geschreven tractaten zijn *altijd* vodjes papier geweest. Dat wisten alle historici vóór 1914.

Het is begrijpelijk en natuurlijk, dat in den

strijd tusschen Polen en Zweden vele Lijflanders voor hun geloofsgenooten partij kozen. Toen dezen verslagen waren, wreekten zich de Polen op gruwzame wijze over de „trouwloosheid" van hun verongelijkte onderdanen. De twintigsteeuwsche staten handelen niet anders en de geprezene hedendaagsche beschaving heeft in dit opzicht weinig verbetering gebracht.

De kansen keerden met de troonbestijging van Gustaaf Adolf. In 1629 moesten de Polen Lijfland aan den Zweedschen koning overlaten. Zij behielden alleen het oostelijk deel of Latgale met de steden Daugavpils (Dünaburg, Dvinsk), Ludza en Rēzekne. Na de verdeeling van Polen bleef Latgale of Poolsch-Lijfland van het westelijk deel gescheiden en werd bij het gubernium Vitebsk gevoegd. De bevolking is er nog grootendeels Roomsch en de verpoolschte adel had in 1920 een aanslag van Generaal Zeligowski gewenscht, om niet getroffen te worden door de agrarische hervormingen van den Letschen staat.

Voor de Letsche boeren was de Hervorming geen zegen. De Roomsche geestelijkheid stond zelfstandiger en meer onbevangen tegenover de heeren [4]) dan de Luthersche predikanten, die door de edelen werden aangesteld en hun onderdanige dienaars waren [5]). De Zweden zijn de eersten geweest, die iets voelden voor de nooden der Letsche bevolking. Ware hun heerschappij langer van duur geweest, dan zouden zij de lijfeigenschap afgeschaft hebben, zooals hun voornemen was. Zij zouden de mildere Zweedsche instellingen ingevoerd hebben. Zij stichtten scholen en als bevorderaars van het protestantisme deden zij den

---

[4]) Wanneer dezen hunne onderhoorigen te zeer knevelden en mishandelden trad zelf de provisor der Orde, de aartsbisschop van Riga, somwijlen tusschenbeide. Of er altijd naar deze vermaningen geluisterd werd, laat ik in het midden. De zaak is dat de mindere man een toeverlaat had en dat hij zich hierdoor niet gansch verlaten voelde.

[5]) In onzen tijd is het nog zoo in Engeland. Vele lords en grootgrondbezitters hebben het recht op hun landgoederen geestelijken aan een baantje te helpen.

bijbel door Ernst Glück en Chr. Witten in het Letsch overzetten. Deze vertaling werd te Riga in 1685—89 gedrukt.

De oorlog tusschen Karel XII van Zweden en Peter den Groote en zijn Poolschen bondgenoot August den Sterke, was een nieuwe ramp voor Lijfland, dat spoedig een groote puinhoop leek. In 1710 werd het door den tsaar voorgoed veroverd om naar zijn zeggen vensters naar het Westen voor Rusland te openen. De inlijving werd door den vrede van Nystad (1721) bekrachtigd.

De Duitsche baronnen zagen de Russen zonder leede oogen komen. Van den tsaar hadden zij geen aanvlieging van vrijzinnigheid te vreezen. Wat aan de goede verstandhouding tusschen Zweden en Balten had getornd was de zoogezegde reductie, waardoor een gedeelte der adellijke goederen staatseigendom werd en de hervormingen van Karel XI, welke de macht van den adel fnuikten.

K o e r l a n d. — Het hertogdom van Gotthard Kettler bleef voor den inval van Ivan den Verschrikkelijke behouden. Sindsdien heet het in het Duitsch Gottesländchen. Twisten tusschen hertog en adel vertroebelden den toestand van het land, dat zijn glanstijd onder de regeering van hertog Jakob (1642—82) had. Zeehandel en nijverheid bloeiden onder dezen bekwamen vorst, die op Tobago en aan de Gambia koloniën verwierf, welke tijdens den Zweedsch-Poolschen oorlog aan Engeland verloren gingen.

Bij de derde verdeeling van Polen verklaarde zich uit zelfzucht de Koerlandsche ridderschap voor de aansluiting bij Rusland. Den laatsten hertog Peter van Bühren of Biron bleef niets anders over dan de afdankingsoorkonde te onderteekenen (1795). De Duitsche baronnen mochten nadien onbelemmerd als middeleeuwsche burchtheeren hunne lijfeigene mishandelen en uitbuiten.

De Russische heerschappij. — Voor den Baltischen adel zijn in Lijf- en Estland de veroveringen van Peter den Groote een gelukkige uitkomst geweest. Alle maatschappelijke hervormingen waren van de baan. De ridderschap kreeg al haar voorrechten en de landdagen hun bevoegdheid terug. Waarborgen voor de vrije uitoefening van den Evangelischen godsdienst en voor het behoud der Duitsche taal gaf de nieuwe heerscher gereedelijk. Het Duitsche recht bleef geldig in het bestuur en in de rechtspleging. De heeren mochten op hun boeren alle Russische straffen toepassen. De tsaar deed de plechtige belofte al de ambten aan Baltische adellijken te verleenen en zijn eerste opvolgers bleven dezen eed gestand. De Russische regeering bekommerde zich niet om de inwendige aangelegenheden van het Balticum en zij liet het bestuur aan de ridderschap over, die haar eigen zaken voortreffelijk beheerde.

De achttiende eeuw is de tijd der zwaarste dienstbaarheid van het Letsche volk. De landheeren mochten naar believen hunne boeren verkoopen, wier gansche have hun eigendom was. Zij deden hen zooveel heerendiensten verrichten, als zij goedvonden. Volkomen rechtloos stond de lijfeigene tegenover zijn meester, die hem mocht doodgeeselen, wanneer het hem lustte. Het was de tijd der dwingelanden, Varmāku laiki.

Duitschers als E. Löhning [6]), oud-hoogleeraar aan de Dorpatsche universiteit, verzwijgen niet, dat naar de Baltische opvatting de boeren slaven in Romeinsch-rechtelijken zin waren en dat derhalve de zelfzucht, ruwheid en gruwzaamheid der heeren geen gerechtelijke grenzen hadden. Tengevolge van het rasverschil, zegt Löhning, was de toestand in het Balticum slechter dan elders.

Al hun opgehoopt en verkropt lijden en al hun verwenschingen hebben de Letten in hun liederen

[6]) *Die Befreiung des Bauernstandes in Deutschland und in Livland.* Riga, 1880, blz. 20—22.

gestort, waarvan zelfs vertalingen den lezer sterk aangrijpen. Treffend is het beeld van den Dünastroom, die het wee van het volk door zijn kleur aantoont:

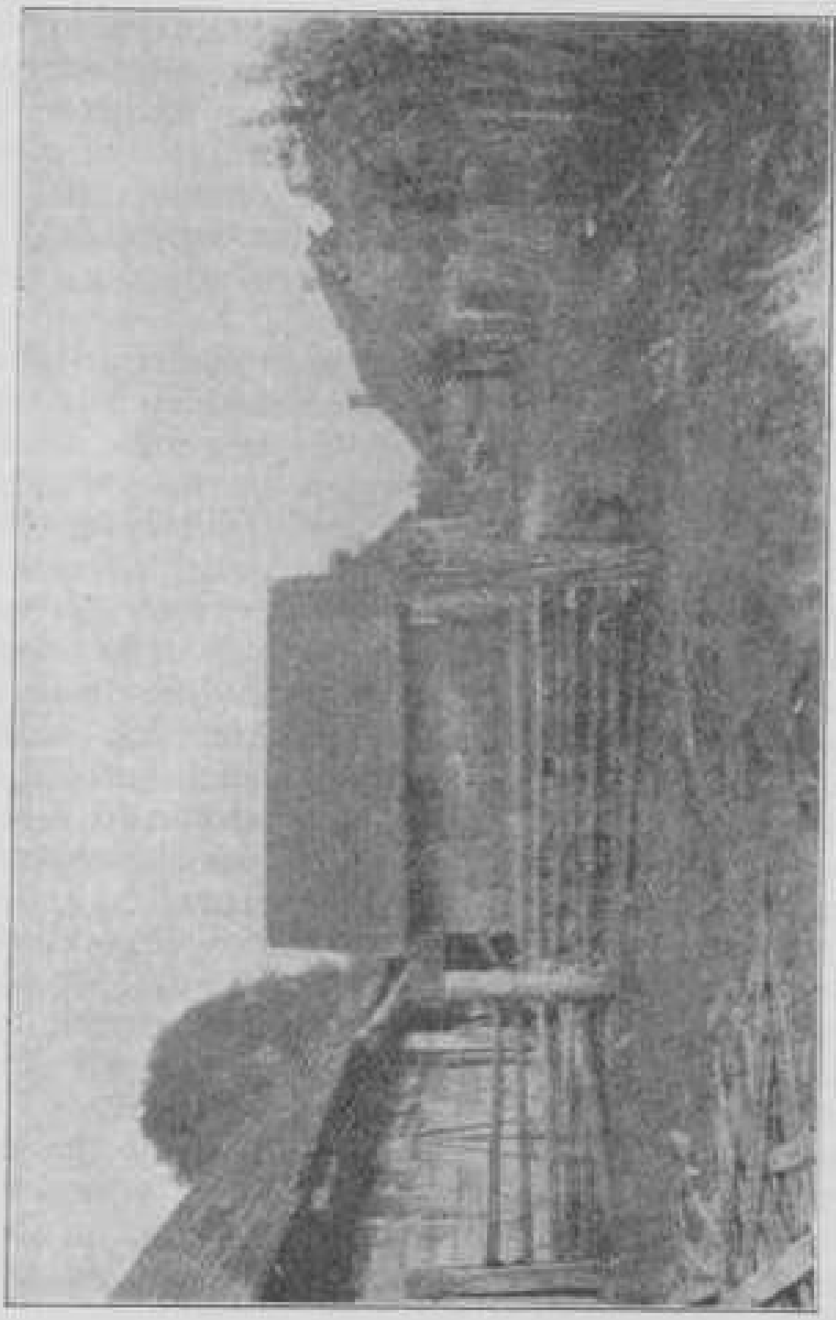
„De zwartoogige Daugava vloeit gansch zwart in [den avond,
Hoe zou ze niet zwart wezen, zij is vol lijdende [zielen."

Garlieb Merkel, een Duitsche Balt, door de wijsbegeerte van zijnen tijd verlicht, heeft met striemende woorden den Baltischen adel aangeklaagd in een boek [7]), dat, in het Deensch en in het Fransch vertaald, weerklank bij schrijvers en staatslieden vond. Opstootjes hadden alreeds het landelijk heerenleven der baronnen gestoord en eenige landheeren hadden het lot van hunne lijfeigenen verzacht. Onder de vrijzinnigen was Baron Karl Friedrich Schoultz von Ascheraden (1720—82), die in 1764 afstand deed van het recht zijn lijfeigenen te verkoopen en die hun in vollen eigendom liet al wat zij door hunnen arbeid verwierven.

Merkel vond bij Tsaar Alexander I en zijnen minister den Duitschen Balt Sievers, meer gehoor dan Schoultz bij zijne standgenooten. Op de boerenverordening van 1804, welke den toestand weinig verbeterde, volgde eindelijk in 1819 op voorstel der ridderschap de afschaffing der lijfeigenschap. Stoffelijke voordeelen hadden de boeren van deze hervorming niet. De baronnen behielden den grond in vollen eigendom en zij verkregen terzelfdertijd allerlei voorrechten, welke de vrijheid der boeren nog meer beperkten, doordat zij de vertaling der wet in hun voordeel vervalschten, zooals Dr. Adolf Aghte aantoonde in zijn verhandeling over den *Ursprung und Lage der Landarbeiter in Livland* [8]). Deze studie, zonder vooringenomenheid geschreven, laat niet veel rechtstaan van al de praat-

---

7) *Die Letten, vorzüglich in Liefland am Ende des philosophischen Jahrhunderts*, 1797.
8) *Zeitschrift für die gesammte Staatswissenschaft*, 1909.

Letsche hoeve in Koerland

jes over de aartsvaderlijke verhoudingen tusschen heeren en boeren in het Oostzeegebied.

Een lichtpunt in de geschiedenis der Letten in de achttiende eeuw was de uitbreiding der Hernhutter-beweging over het Balticum. Graaf Zinzendorf kwam in 1736 de snel groeiende broedergemeenten bezoeken. Een jaar nadien stichtten de Hernhutters de eerste Letsche kweekschool voor volksonderwijzers. Zij waren de eersten, die het nationale bewustzijn bij de Letten opwekten en hun de mogelijkheid van een levenswaardig menschenbestaan deden vermoeden.

De Luthersche kerk voelde zich bedreigd door de geestdrift, welke de boeren en de kleine luyden naar de broeders voerde. Zij verkreeg van Tsarin Elisabeth de sluiting der scholen en der vergaderplaatsen der gemeenten (1743). Twintig jaar later werden de bijeenkomsten der Hernhutters weer toegelaten, maar de beweging had haar aantrekkingskracht verloren en zij werd overigens belemmerd door de wereldlijke en de geestelijke overheid.

Tot de regeering van Alexander III waren Koer-, Lijf- en Estland feitelijk adelrepublieken. De macht berustte in de handen der riddergoedbezitters, die de landdagen samenstelden. Het stadsbestuur had eveneens een middeleeuwsch karakter met zijn drie standen: de raad der rechtsgeleerden en grootkooplieden, het groote gilde der kooplieden, goudsmeden, gepromoveerden en kunstenaars en het kleine gilde der arbeidgevers. Uit het bestuur waren de arbeiders uitgesloten en hiermede de Letsche bevolking. Vóor 1848 hadden de boeren niet het recht zich in de steden te vestigen en vóor 1858 naar het buitenland te verhuizen.

D e v e r r u s s i n g. — Alexander II maakte in 1877 de nieuwe Russische wetgeving op de Baltische steden toepasselijk met behoud van het Duitsch als bestuurstaal. Zijn zoon brak de belofte, welke zijne voorgangers hadden gedaan, en trof de noodige maatregelen om van het Balticum een Russisch land te maken.

In 1885—87 werden de volksscholen aan het beheer der ridderschappen onttrokken, wat heilzame gevolgen had kunnen hebben, wanneer Russische ambtenaren de Duitsche niet hadden vervangen. In 1889 werden de stadsraden ontbonden en in gansch het Oostzeegebied, het Russisch als ambtstaal verplichtend gemaakt. De nieuwe stedenwet van 1892 was minder aristokratisch dan de vorige, doch gansch in den geest der Russische bureaukratie.

Zoo ging het ook met de oud-Germaansche rechtspleging, welke door een modernere vervangen werd (1885). Het grootste euvel, dat hieruit volgde, was de aanwezigheid van Russische rechters, die de landstalen onkundig waren (1889). Slechts vóór het dorpsgerecht werd de plaatselijke taal voorloopig toegelaten. Het Russisch politiestelsel was reeds een jaar vroeger ingevoerd.

Met al haar machtsmiddelen trad de regeering op voor de verspreiding der orthodoxie. Sedert 1856 was Riga de zetel van een orthodoxen bisschop. Reeds in de voorafgaande hongerjaren had zij veel arme Letten door de toezegging van land afvallig gemaakt. Onder Alexander III was de druk zoo sterk, dat meer dan 100.000 Lijflanders tot de Russische kerk overgingen. Predikanten, die hen tot het voorvaderlijk geloof poogden terug te brengen, werden vervolgd en gestraft. Nadat de grondwet de godsdiensten vrij had gemaakt, keerden velen tot het Lutherdom terug (1905).

De dwangmiddelen der Russische overheid bleven niet zonder invloed op de gezindheid van den Baltischen middenstand. Onder de jongeren, die snel vooruit wilden komen in het leven, sloten zich velen bij de Russen aan. Hetzelfde verschijnsel doet zich overal voor, waar de openbare machten het Duitsche wezen vijandig zijn. Het wankelend gedrag van het jong geslacht heeft Hans A. Dohrman in de *Libausche Zeitung* tijdens den oorlog aan de kaak gesteld, als verraad tegen de moedertaal gepleegd.

De Letsche omwenteling en hare gevolgen. — Na de nederlaag der Russen in Mandsjoerije was het Tsarenrijk zijn einde nabij. Zonder den geldelijken steun van het Fransch bankwezen zou het toenmaals tot heil der menschheid onder de vrijheidskreten zijner bewoners uiteengevallen zijn.

Nergens was de beroering heviger dan in Letland. In Juli 1905 staakten Koerlandsche landlooze boerenarbeiders voor hooger loon en korteren werktijd, zonder aanstonds erin te slagen aan hun beweging een grooten omvang te geven. Eerst in den herfst zag de tsaar zijn getergde onderdanen opkomen tegen den knellenden druk der verouderde instellingen en de bewustgeworden volken zich met geweld verzetten tegen het vrijheiddoodend panrussisme.

In Letland was de uitbarsting der lang verkropte woede van het gesmaad en mishandeld volk vooral tegen de sociale wantoestanden gericht, tegen den Duitschen adel, die de reactie belichaamde, tegen de Luthersche kerk, die immer het werktuig was geweest, waarmede de jonkers de bevolking onder de knie hielden en tegen het Russisch regeeringsstelsel.

Voor de verwezenlijking der nationale gedachte was de strijd althans niet aangegaan. Sinds 1893 had het orgaan der arbeiders onder den invloed van het Marxisme het Letsch standpunt verlaten. Aan den verwarden opstand, welke nu losbrak en welken Merkel vóor honderd jaar had voorspeld, namen de grondbezittende boeren geen deel. Het oproer slingerde zijn fakkels naar de kasteelen en liet de staatsgebouwen onaangeroerd [9]). Toch

[9]) Wie zich de woorden herinnert, waarmede Herder de Duitsche kolonisatie en hare gevolgen brandmerkt, zal deze losbarsting der volkswoede eenigszins begrijpen: „Die Menschheit schaudert vor dem Blut, das hier vergossen wurde in langen wilden Kriegen bis die alten Preussen fast gänzlich ausgerottet, Kuren und Letten hingegen in eine Knechtschaft gebracht wurden, unter deren Joch sie noch jetzt schmachten." Doch daar kwam vroeger een einde aan, dan de gewezen leeraar der domschool te Riga vermoedde: „Vielleicht verfliessen Jahrhunderte, ehe es von ihnen genommen wird und man

voegden zich geleidelijk nationale aanspraken bij de sociale, die de eerste drijfveer waren geweest. Afgevaardigden uit zeshonderd boerengemeenten eischten plaatselijk zelfbestuur en een vergadering van negenhonderd volksonderwijzers de verletsching der scholen. In den Mājas Viesis werd een ontwerp van zelfbestuur van P. Zālīts uitvoerig besproken.

De Russische regeering greep niet in vooraleer de opstandelingen de eenheid van den staat bedreigden door de Letsche volksrepubliek uit te roepen. Dan snelden de kozakken toe en de Baltische heeren reden nevens hen om het oproer in het bloed te smoren. Drieduizend Letten werden gedood, velen gegeeseld en verbannen.

Voor hun staatstrouw werden de Balten beloond. Er kwam een kentering in de inzichten der Russische regeering. In een vlaag van vrijzinnigheid, waarvan de oorzaak de schrik was, gunde het panrussisme zich een rusttijd. In Mei 1905 werd het Duitsch onderwijs in het Oostzeegebied vrijgelaten. Voor het privaat Letsch schoolwezen, dat volgens de wet van 18 Juni 1905 mocht ingericht worden, toonde het Russisch bewind geen welwillendheid. De vrijheid is niet voor zwakken noch voor overwonnenen. De verrussing stond op het programma der kadetten, wier burgerlijk imperialisme van hetzelfde slag was als het panrussisme der behoudsgezinden.

IV. *De Herleving van het Letsche Volk.*

De letterkundige ontwaking. — Alle schoonklinkende betoogen over de heilzame gevolgen der beschaving, die de Duitschers met het Christendom in de Oostzeegewesten overplantten, nemen niet weg, dat de kolonisatie eenerzijds aan

---

zum Erzatz der Abscheulichkeiten, mit welchen man diesen ruhigen Völkern ihr Land und ihre Freiheit raubte, sie aus Menschlichkeit zum Genuss und eignen Gebrauch einer bessern Freiheit neu bildet." *Ideen zur Phil. der Gesch. der Menschheit*, B II. 16.

de Duitsche ridders en kooplieden stoffelijk voordeel bracht en anderzijds aan de Letsche bevolking eeuwenlange dienstbaarheid. De Letsche volksstam werd er maatschappelijk en geestelijk door onthoofd. Adel en burgerstand zijn in het Balticum tot in de negentiende eeuw Duitsch geweest en in het algemeen ook de geestelijkheid, al hebben sommige predikanten in de landstaal geschreven.

Behalve hunne volksliederen (dainas), sagen en legenden, waarvan Kr. Barons (1835—1923) meer dan 35.000 verzamelde, kunnen de Letten den belangstellenden buitenlander vóor de achttiende eeuw geen woordkunst toonen. Bijbelovertzettingen, preeken en stichtelijke verhalen zonder meer zijn immers geen litteratuur en zij zijn slechts van gewicht voor taalgeleerden en volkskundigen. Op de vorming der schrijftaal heeft G. Manzelius (1593—1654), die het Duitsch alphabet aan de Letsche klanken en geluiden aanpaste en die woordenboeken samenstelde, invloed gehad. Rehehusen's *Manuductio ad linguam lettonicam* (1644), door A. Bielenstein in 1901 opnieuw uitgegeven, is nog een schatkamer voor philologen.

De eerste dichter en schrijver van Letsche afkomst, die verdient vermeld te worden, is volgens Eduard Wolter de Tuckumsche predikant Steineck (1681—1735). Van grootere beteekenis zijn G. F. Stender (1714—96), die verhalen *(Pasakas un Stasti)*, gedichten en gezangen *(Jaunas zinges)* en didactische boeken schreef en bijzonder zijn zoon A. J. Stender (1744—1819), die het eerst Letsche blijspel *(Šuhpu Bertul)* maakte. Eerst in 1822 slaagde Ds. Watson erin een leefbaar nieuwsblad *(Latweešu Arwise)* uit te geven. Het is kenschetsend voor den aanvang der Letsche letterkunde dat de bijbelvertalers, grammatici, dichters en schrijvers, die Wolter vóor 1850 vermeldt, Duitsche namen hebben, behalve de blinde Indrikis (1783—1828) en dat de voornaamsten Luthersche predikanten waren. De hevigste Duitsch-haters erken-

den volmondig, dat Baltische geestelijken tot het ontstaan der Letsche letterkunde den stoot hebben gegeven. Niemand betwist de verdiensten van Aug. Bielenstein (o.a. *Die lettische Sprache*, 1863—4, *Grenzen des lettischen Volksstammes*, 1892 en *Ein glückliches Leben*, 1904) voor de Letsche taal- en volkenkunde.

De Letsche volksschool. — De Duitsche ridders hebben met de hulp van Zuid- en West-Europa de bevolking van het Balticum overweldigd en geknecht, den grond in bezit genomen en het Duitsch stadsrecht ingevoerd, doch de landstaal hebben zij onaangeroerd gelaten. Dat zij niet getracht hebben van de Letten Duitschers te maken, wijst op het koloniaal karakter der bezetting. Eeuwen nadien noopte de Hervorming de ridderschap voor een beperkt onderwijs te zorgen. Een besluit van den landdag voerde in 1765 den winterschen schoolplicht in. Schrijven werd den kinderen niet altijd geleerd, gewoonlijk enkel lezen ter wille van den bijbel.

Na de opheffing der lijfeigenschap was uitgebreider onderwijs voor de vrijgewordene boeren een vereischte, waarin voorzien werd door het oprichten van Lettische volksscholen met meerdere leervakken. Een bijzondere werkkracht ging van den Koerlandschen predikant J. Chr. Wolter (1799—1857) uit, die met A. Bergmann de eerste volksonderwijzers vormde, totdat de ridderschap een normaalschool te Irmlau oprichtte.

In de verhandelingen der Kurländischen Gesellschaft für Literatur und Kunst van het jaar 1819 werd door Conradi de vraag opgeworpen: Zou de metamorfose der Letten in Duitschers zijn te betreuren? Zij werd heftig besproken en na een zakelijk betoog van Ds. Watson en von Brinken ten gunste der Letten beslist. „Een volk kon, naar hun meening, slechts door middel van zijn taal opgevoed worden. Het Letsch is rijk en gesmijdig, in kerkelijk opzicht reeds gevormd, kan voor gerechtelijke en staatkundige zaken volkomen geschikt

gemaakt worden. De Letsche volksstam met de Litauers ongeveer 4—5 millioen zielen, heeft zijn roeping tusschen Germanen en Slaven. De neiging om Duitsch te leeren gaat niet van de liefde tot de Duitsche taal en kultuur uit, maar van den hoogmoed, met de meening door de Duitsche taal in den heerenstand opgenomen te worden. De opheffing der lijfeigenschap mag niet het einde der Letsche geschiedenis zijn, maar het begin van een betere, heugelijkere periode. De taalmetamorfose zou nieuwe, voor den volksaard nadeelige zeden verwekken. Want de eenheid van het maatschappelijk leven hangt niet van het verschil in taal af, zij wordt slechts gehinderd door het verschil van opleiding, beroep en zeden. Ware godsdienst en godsvrucht eischen het gebruik der moedertaal. Voor de gemeenschappelijke vaderlandsliefde is de eenheid der regeeringsinrichting van grooteren invloed dan de eenheid der taal." Naar E. Wolter bepaalden deze denkbeelden in de toekomst den ontwikkelingsgang van het Letsche volk en de Letsche letterkunde.

Niet omdat de ridderschap hiermede instemde, is zij, beweren de Letten, overgegaan tot het oprichten van Letsche volksscholen, maar omdat zij wenschte, dat de Letsche boeren niet boven hunnen stand zouden uitgroeien.

Aan den adellijken trots der Baltische heeren is het dus te wijten, dat het Letsche volk nog heden zijn taal spreekt en dat het thans zijn geschiedenis kan voortzetten. De Balten vreesden inderdaad, dat Duitschsprekende Letten meereischend en wellicht hun gelijken mettertijd zouden worden. Deze staatkundige kortzichtigheid, die de Letten eindelijk ten goede is gekomen en hen voor denationalisatie gevrijwaard heeft, werd den Baltischen adel vaak verweten [10]). Julius Eckardt, een Lijflander, die lezenswaardige *Lebenserinnerungen* geschreven heeft, geeselde „den dolzinnigen hoog-

[10]) HANS PRUTZ, *Der Kampf um die Leibeigenschaft in Livland*, München, 1916.

moed der ridders, die hun trotsch gebouw aan de Oostzee op drijfzand hebben gevestigd". Hun standbelangen hebben zij immer bovenal behartigd. Zij hebben zich nooit van hun koloniale mentaliteit kunnen losmaken. Zij spraken Letsch met hun ondergeschikten omdat zij het Duitsch daar te goed voor beschouwden.

Voor de verduitsching van Letten en Esten sprak op 9 Maart 1864 bisschop Fr. Walters een krachtige rede uit, die weinig weerklank vond. Te laat heeft de ridderschap ingezien, dat de Duitsche taal niet te goed was voor de zonen van haar lijfeigenen, te laat heeft zij hen in de gelegenheid gesteld Duitsch te leeren in de hoogste klassen der volksscholen en naderhand op de parochiale scholen. De Letsche beweging had het zelfbesef bij het volk gewekt en de afvalligen werden geen massa. De tijd zou trouwens komen, dat de Letten zonder Duitsch iets anders dan boer of handwerksman zouden kunnen worden. Eerst met het Russisch, later met hun eigen landstaal.

De vernietiging van het Letsch volksonderwijs. — Het Duitsche uitzicht van het Balticum was den panslavisten steeds een ergernis. Na de troonbestijging van Alexander III kregen zij de leiding in handen. Het schoolwezen werd in Russischen zin hervormd. Van de bemoeizucht der regeering bleven de Letsche scholen evenmin als de Duitsche verschoond. Door de oekazen van 28 Nov. 1885 en 19 Febr. 1886 werden de volksscholen en de normaalscholen onder het gezag van Russische opzieners gesteld, die met het invoeren der Russische taal belast waren. De bezwaren door de ridderschappen ingebracht vonden geen gehoor. De minister van onderwijs Deljanov gaf hun eens tot antwoord: „Wat wilt gij toch hebben; dit geslacht zal wèl schade lijden, doch het volgende zal de Russische taal volkomen verstaan en dan zullen alle bezwaren vanzelf wegvallen."

De Letsche normaalscholen te Irmlau en te Walk werden gesloten. In de volksscholen moest

het Russisch van het derde jaar af de voertaal zijn en in de parochiale scholen van het eerste jaar. Het aanleeren der Russische taal was het hoofddoel van het onderricht. Onderwijzers, die ze niet voldoende kenden, werden ontslagen, wanneer zij van het Russisch standpunt niet betrouwbaar waren. Om hen te vervangen waren geschoolde leerkrachten niet altijd voorhanden. Om in de leemte te voorzien mochten sinds 1897 de opzieners zeventienjarige jongelingen zonder wetenschappelijke opleiding als onderwijzers aanstellen. Het eenige vereischte was de kennis van het Russisch. Natuurlijk geen diepgaande kennis. Het ging er toe als in de Brusselsche lagere scholen, die ondanks de taalwet hun knoeiwerk ongestraft voortzetten. Na de klassen doorloopen te hebben kenden de kinderen noch Letsch, noch Russisch.

Weldra ontstonden zulke verwarde toestanden, dat het aantal schoolkinderen verminderde en de schoolplicht verzuimd werd. Sedert 1862 resp. 1873 zijn in Lijfland, resp. in Koerland de Luthersche kinderen verplicht drie jaar lang de school in den winter te bezoeken. Voor Oost-Europeesche verhoudingen waren de analphabeten in Letland niet talrijk, slechts 22 pct. tegen 70 pct. in Polen en 69 pct. in Rusland. Het percentage Letten, die lezen noch schrijven konden, nam na de verrussing van het onderwijs toe, alsook de verwildering der jeugd. Namelijk te Riga en in zijn omgeving is het aantal jeugdige misdadigers tamelijk grooter geworden in de jaren 1892—1904.

Onder de Letsche onderwijzers vonden de Russen handlangers. Bij dezen was niet het volkswelzijn, maar het eigenbelang de drijfveer. Waar ongelijkgerechtigde volken in een staatsverband vereenigd zijn, kunnen de ambtenaars niet tegelijk het volk en den staat dienen. De Vlamingen behoeven niet uit hun land te gaan om te zien hoe vaak staatstrouw volksverraad beteekent. Letsche onderwijzers, die sterk op bevordering uit waren, werden de slaafsche oogendienaars der Russische opzieners

en werkten mede aan de verknoeiing der kinderziel door middel der vreemde taal, welke zij allen niet eens behoorlijk spraken.

Zooals in ettelijke private instellingen in Vlaanderen, verboden Russischgezinde onderwijzers in Letland de moedertaal op school. Wie Letsch sprak kreeg om den hals een touwtje met een stuk aardappel eraan. De gestrafte scholier, die een anderen betrapte, mocht dezen zijn stuk aardappel om den hals doen. In het „vrije" België heeft men voor leerlingen, die Vlaamsch spreken, een sleutel, het signum, dat zij op dezelfde wijze kunnen kwijtraken.

Zóo kweekt men verklikkers en verlaagt men het zedelijk peil van het volk.

In het oostelijk deel van het thans vereenigd Latvija, in Letgale, dat deel van het Vitebsker gubernium maakte en waar vele Polen grondbezitters zijn, was het drukken van Letsche boeken van 1870 tot 1905 door de regeering verboden en was er van Letsch onderwijs nooit een spoor. Letgale was bij de eerste verdeeling van Polen (1772) aan Rusland gekomen.

Het middelbaar onderwijs. — Tot in 1887 waren gymnasia, reaalscholen, kreits- en stadsscholen Duitsche inrichtingen. Er bestond geen Letsch middelbaar onderwijs. Begaafde volkskinderen werden somwijlen in de Duitsche scholen opgenomen. Van het doeltreffendste middel om den opkomenden Letschen burgerstand te verduitschen is geen al te ruim gebruik gemaakt.

Geen enkel Duitsch gesticht ontsnapte aan de verrussing. De oude domschool en later gymnasium te Riga, waar Herder van 1764 tot 1769 doceerde, zag het Russisch alzoo de plaats van het Duitsch als voertaal innemen. Toen de laatste Duitsche gymnasia in 1892 gesloten werden, zonden vele vermogende ouders hunne kinderen naar Duitschland.

Na de omwenteling van 1905 werd het verbod tegen het Duitsch en het Letsch als schooltaal opge-

heven. De Russische regeering zorgde alleen voor Russisch onderwijs. Op eigen kosten mochten de Letten scholen oprichten. Vooral na 1907 kwamen eenige Letsche gestichten voor middelbaar onderwijs, w.o. handels- en reaalscholen, tot stand. Feitelijk waren zij Letsch zooals vele athenaea en collegia Vlaamsch in Vlaanderen zijn. Bestuurders, leeraars en leerlingen waren Letten, doch het onderwijs was Russisch, behalve voor de Letsche letterkunde en geschiedenis. Op de speelplaats mochten de leerlingen hun moedertaal spreken. Hierin lag het Letsch karakter dezer scholen, die uit 's lands schatkist geen toelagen kregen en waar het schoolgeld vrij hoog was. Uit praktische overwegingen werd het Russisch tot voertaal door de nuchtere doch zwak nationale Letten gekozen. Anders zouden de leerlingen niet gelijkgesteld zijn met degenen, die aan de Russische scholen studeerden en later als gewoon soldaat moeten dienst doen.

H e t h o o g e r o n d e r w ij s. — In de laatste decenniën hunkerden de Letsche jeugd naar kennis. Mocht of kon zij die niet in het Letsch verwerven, wel dan moest het maar in het Russisch. Zij wilde vooruit en liet den landarbeid aan vreemden over. Aangezien er geen gelegenheid voor hooger Letsch onderwijs in het Tsarenrijk was, ook niet na de omwenteling, leerde zij Duitsch en later Russisch om naar de Dorpatsche universiteit te gaan. Jammer, dat velen weldra met hun gevoel aan den Duitschen of aan den Russischen kant stonden en dat de opgedane kennis grootendeels voor hun volk verloren ging.

In 1913 studeerden meer dan 2000 Letten aan Russische hoogescholen, een vrij hoog cijfer, als men bedenkt, dat bij de tweemaal zoo talrijke Noren slechts 1400 jonge lieden akademische studiën doen, bij de Denen 1460 en bij de Bulgaren 800. Deze cijfers worden althans door Letsche schrijvers opgegeven. Voor een goede verdeeling der ekonomische krachten had deze sterke aandrang naar de universiteit schadelijke gevolgen. Vele jonge

intellectueele Letten vonden in hun geboorteland geen betrekking en moesten naar Midden-Rusland trekken. Een jaar vóor den oorlog waren in alle geestelijke beroepen de Duitschers nog veel talrijker dan de Letten. B.v. op 224 predikanten in Koer- en Lijfland waren 180 Duitsche Balten tegen 48 Letten en op 54 artsen in Zuid-Lijfland telde men 32 Balten en 22 Letten. Volgens de jongste statistiek waren op 1 Januari 1924 slechts een derde der apotheken in Letsch bezit.

Na de Russische omwenteling bleven de Dorpatsche universiteit en de technische hoogeschool te Riga Russisch. In eenige private scholen kwam het Duitsch weer op de eereplaats. In 1906 werd de heropening der ridderschappelijke gymnasia van Reval, Birkenruh en Goldingen toegestaan. In 1907 opende de Koerlandsche ridderschap een Duitsch gymnasium te Mitau en de Lijflandsche een te Fellin. Door de bedrijvigheid en de geldopofferingen der Duitsche vereenigingen kwamen ook lagere en middelbare scholen tot stand. In 1914 telde men in het Balticum 59 Duitsche inrichtingen van onderwijs en een normaalschool. Aan de gymnasia moest het abiturium, het eindexamen in het Russisch gedaan worden.

De Letsche beweging. — Het begin der Letsche beweging dagteekent van 1856. Veertien jongelingen, die te Dorpat studeerden, vereenigden zich dan met het voornemen hun volk uit de geestelijke duisternis te voeren, welke de overheersching der vreemde taal samen met de kolonisatie over het land had gebracht. In het streven van deze wakkere studenten lag ook de strijd tegen de geringschatting van hun stamgenooten en van hun taal door den Duitschen adel en burgerstand.

De eerste daad der vereeniging om het volk op te beuren en het geestelijke wapens te verschaffen was het uitgeven van een weekblad, *Majas Weesis* (De Huisvriend), in de hedendaagsche spelling *Mājas viesis.*

Andere genootschappen werden met hetzelfde

doel gesticht en de strijd voor de volkstaal brak los om niet meer gestaakt te worden. Hij was meer gericht tegen de Duitsche Balten dan tegen de Duitschers in het algemeen. Jong-Letten als A. Kronvaldis (1837—75) voelden geen haat tegen Duitschland [11]. De leiders der beweging vonden tegenstanders onder hun meer welvarende volksgenooten, die hun kinderen naar de Duitsche scholen zonden en die niets verzuimden, zelfs geen laagheid, om in de Duitsche kringen opgenomen te worden. Wegens den kastengeest der Balten was dit niet gemakkelijk te bereiken. Duitsche en Baltische schrijvers noemen de Letten, die zich van hun volk los maakten, „vernünftig", aangezien zij hun maatschappelijken stand er door verbeterden. Buiten het Oostzeegebied worden insgelijks de afvalligen door de volksverdrukkers als verstandig en bijderhand geprezen. Jonkerdom en kultuurphilisterij zijn geen specifieke Pruisische verschijnselen. In de kunst van het denationaliseeren van vreemde minderheden kunnen alle volken van de Franschen oneindig veel leeren.

De Jong-Letsche beweging, die aanvankelijk zeer gematigd liberaal was, ondervond krachtigen en berekenden steun van de Russische panslavisten, die naar middelen zochten om het Duitschdom in de Oostzeegewesten te verzwakken. Waardeering van het streven der Letten naar volksopheffing was bij de Russen uitgesloten. De tsaristische regeering heeft nooit een tegemoetkomende houding tegenover de Letten aangenomen. Haar politiek was gericht op de opslorping van Duitschers en Letten in de groote Slavische massa, het hoofdbestanddeel van het Rijk met zijn bonten nasleep van volksstammen, die noch kultureel noch historisch bij elkander hoorden. De Letten vroegen Let-

[11]) In een brochure te Dorpat in 1872 uitgegeven, *Nationale Bestrebungen*, verklaart hij dat het Duitsch en het Letsch belang niet tegenstrijdig zijn, wat bevreemdt bij zulk een heftigen voorstander van de rechten der volkstaal, die scholen met Letsche voertaal onontbeerlijk acht voor een hooger kultuurstand en die in tegenstelling met Woldemar den ekonomischen vooruitgang op de tweede plaats stelt.

sche middelbare scholen en Alexander III verruste de lagere. Zij eischten agrarische hervormingen en Russische kolonisten werden op Letschen bodem neergezet. Zij verlangden Letschsprekende rechters en de regeering verbood degenen, die de taal kenden, ze te spreken. Van de belastingen, welke in het Balticum geheven werden, genoten in de eerste plaats de Russische ambtenaars en de Russische instellingen, die de Baltische hadden vervangen. Elk Letsch kultureel belang werd met opzet verwaarloosd.

De letterkundige bloeitijd. — De bloeitijd der Letsche letterkunde gaat van 1860 tot heden en staat rechtstreeks in verband met de toenemende welvaart der zonen der vrijgewordene lijfeigenen, die zich opgewerkt hadden tot rechtsgeleerden, predikanten, artsen en leeraars, nadat zij door wilskracht en volharding den toegang tot de Duitsche, later tot de Russische gymnasia hadden veroverd.

De stichter van den boven vermelden *Majas weesis* heette A. Leitans (1815-74). Een der vruchtbaarste schrijvers van dit tijdvak is Ernst Dünsbergis (1816—1902), die als Hendrik Conscience meer dan honderd boeken schreef. De pers breidde zich voortdurend uit, ondanks de beknibbelingen der censuur, die het leven der opstellers vergalde. In 1860 had de *Latweešu Awise* (Letsche Tijding) 3600 abonnenten en in 1870 reeds 5000, een betrekkelijk hoog getal voor een klein, achterlijk volk.

Te Petersburg richtte de Jong-Letsche partij in 1862 een nieuwsblad op *(Petersburgas Awise)* met Krišjānis Woldemar (1821—91) aan 't hoofd en Kr. Barons en Juris Allunans als medewerkers. Voor de plaatselijke aangelegenheden van het Oostzeegebied was de Petersburger censuur milder dan de Baltische. Het blad wekte groote ergernis in de Baltische kringen, die konkelden totdat zij van het ministerie zijn opheffing verkregen. K. Woldemar (Voldemars) is wellicht de meest begaafde

Letsche agitator geweest. In zijnen tijd bereikte Rusland's macht haar toppunt en in Letland was de zelfstandigheidsgedachte een hersenschim, die geen aantrekkingskracht op nuchtere geesten uitoefende. Woldemar maakte zich als Russische staatsburger zeer verdienstelijk; Letland was ten slotte geen veld ruim genoeg voor zijn bedrijvigheid. Hij vestigde zich te Moskou, waar hij overleed als secretaris van het Genootschap tot bevordering van Zeewezen en van de Koopvaart.

De censuur was wel bij machte de ontwikkeling der pers te vertragen doch niet te verhinderen. In 1878 onder de leiding van A. Weber opgericht, werd de *Balss* (De Stem) het meest verspreide blad en telde na dertig jaar bij de 30.000 lezers. G. Maters gaf den *Semkopis* (de Landbouwer) en den *Teesu wehstesis* (de Rechtsbode) uit. De meer ontwikkelden vonden sedert 1886 hun gading in *Deenas Lapa*, achtereenvolgens *Mūsu Laiki* (Onze Tijd) en *Mūsu Dziwe* (Ons Leven) geheeten. In 1907 telde het 12.000 abonnenten, geen gering cijfer voor een bevolking van 2.000.000 zielen. Zijn vermaardste opsteller was Jahnis Rainis (geb. 1865), befaamd als symbolische dichter en als Goethe-vertaler. De stichter was P. Stutška, die in 1919 als hoofd der bolsjevisten vijf maanden in Riga regeerde. Na de afschaffing der preventieve censuur in 1901 herrees als dagblad de *Petersburgas Awise*. Een tweede dagblad *Petersburgas Atbalss (de Weergalm)*, kwam onder meerdere namen uit, aangezien het vaak aangeslagen werd.

Na de Russische omwenteling was de drukpers minder aan banden gelegd en nam het aantal Letsche bladen en tijdschriften snel toe. In 1913 waren er 12 dagbladen en 47 tijdschriften. Haast in elke woning, in elk boerenhuis drong een nieuwsblad binnen. Vakbladen werden gretig gelezen door de bevolking, die betrekkelijk weinig analphabeten telde. De kinderen inbegrepen kunnen in Koerland 70.8 pct. der inwoners lezen en schrijven, in Lijfland 76.5 pct. en in het Roomsch-Katholiek onder

Poolschen invloed staande Letgale 38.9 pct. Deze cijfers gelden voor de gezamenlijke bevolking. Voor de Letten van deze gewesten zijn de getallen nog gunstiger, resp. 75.6, 79.1 en 44.2 pct.

In de jaren 1890 begint een nieuw tijdvak voor de letterkunde met den kritischen arbeid van Th. Seifert of Zeiferts (geb. 1865) en J. Jansons (1871—1917). Na het romantisme der gebroeders R. en M. Kaudzite, schrijvers van een beroemden roman uit den overgangstijd van de lijfeigenschap tot de kapitalistische productie *(Mehneeku laiki*, de Landmeterstijd), van den epischen dichter Andrejs Pumpurs (1841—1902), van den verteller Juris Neikens (1826—68), van den vaderlandschen dichter Auseklis (1850—1879), van J. Lautenbach (geb. 1847), die de geschiedenis der Litausche en Letsche volkspoëzie schreef en thans aan de Latvische universiteit doceert, trad met J. Jaunzens (Apsite) het realisme op.

Aan het hoofd der schrijvers, die nieuwe idealen uitbeelden, staat Elsa Rosenberg (Aspasia, geb. 1868), die voor de rechten der vrouw in de burgerlijke maatschappij opkwam en de nadere omwenteling in een sprookjesdrama *(Zidraba Škidrauts*, de Zilveren Sluier) symboliseerde. Het stuk bracht de gemoederen zoozeer in beroering, dat de censuur de verdere opvoering verbood (1904).

De klassieke schilder der Letsche volksziel is R. Blaumann of Blaumanis, wiens drama *Indrani* meermaals vertaald werd. Nuchter en behoudsgezind in zijn levensbeschouwing is A. Niedra, die in zijn werk geen hooger ideaal dan het streven naar rijkdom kent: hij is de gewezen ministerpresident van een regeering, die tijdens het Bermondt-avontuur Duitschgezinde neigingen had.

Ofschoon de verrussing vorderingen maakte, doordat de Letten geen sterken burgerstand hadden, van welken het verzet kon uitgaan en de socialisten weinig nationaal voelden en steun zochten bij hun Russische partijgenooten, nam het Letsch boekwezen in omvang toe. De cijfers van 1912 spreken

van 827 boeken en kleinere geschriften in 2.721.080 exemplaren gedrukt. Dat maakt op honderd Letten 138 exemplaren en op honderd Letten, die in Letland wonen zelfs 155. Van deze boeken waren 686 oorspronkelijke werken en 141 vertalingen. Onder de eerste bevonden zich 34 wetenschappelijke en 28 dramatische werken, 30 dichtbundels en 49 novellen en romans [12]).

In 1914 bezat Riga twee Letsche schouwburgen en één opera. Steden als Jelgava (Mitau), Liepaja (Libau) en Cēsis (Wenden) hadden elk een tooneelgebouw. Rainis' stuk *Uguns un nakts* (Vuur en nacht), waarin de dichter den strijd tusschen Letten en Duitschers allegorisch uitgewerkt heeft, werd in 1908 meer dan vijftig maal te Riga opgevoerd en wekte de nationale hartstochten op, zooals te Brussel vóor vijf en dertig jaar Julius Hoste's *Kleine Patriot*.

Het aantal toonkunstenaars, beeldhouwers en schilders van Letsche afkomst is niet gering voor een volk, dat in de negentiende eeuw nog in dienstbaarheid leefde. Het zou echter voor den lezer langwijlig wezen namen te noemen, die klanken noch beelden voor zijn geest oproepen [13]). Zij hebben aanvankelijk veel ontleend aan de Duitsche beschaving, die hen omringde en zoolang beknelde. Later ondergingen zij allerlei Europeesche invloeden, ook van allerjongste richtingen. Doch evenals in de vroegere Middeleeuwen bij de Europeesche volken

---

[12]) In 1922 zijn bij een Riga'sche uitgeverij (A. Gulbis Verlag) onder den gezamenlijken titel, Lettische Literatur, vertalingen uitgekomen van J. Rainis *(Joseph und seine Brüder* en *Das goldene Ros)*, R. Blaumann *(Die Indrans* en twee bundels novellen), K. Skalbe *(Wintermärchen)*, J. Akurater (Novellen), J. Poruck (Vertellingen), Anna Brigader *(Sprihditis)* en J. Jaunsudrabin *(Aija)*. Al wie Duitsch leest zou zich van het bestaan eener Letsche letterkunde kunnen vergewissen, indien deze boeken in het buitenland gemakkelijker verkrijgbaar waren.

[13]) De voornaamste toondichters als Medinš, Kalminš en Därzinš zijn in West-Europa gansch onbekend; schilderijen van Letlandsche schilders hangen in de Riga'sche musea en enkele in Rusland, maar behalve in het overzicht van R. Suta worden zij zelden in een representatieve hoeveelheid afgebeeld. O.a. het werk van den jonggestorven J. Grosvalds (1891—1920) is zelfs voor West-Europeesche verwende oogen aantrekkelijk.

naast den Latijnschen inslag, weldra iets oorspronkelijks in de geestelijke voortbrengsels tot uiting kwam, hebben de Letten op hun kunst en op hun litteratuur een eigen stempel gedrukt. Het kan niet langer ontkend worden, dat Latvija zijn eigen volksziel heeft en, zooals Eduard Wolter het aan het slot van zijn overzicht opmerkt, in het geestesleven zijn eigen weg kan gaan.

Stoffelijke vooruitgang. — De Letsche beweging is zoowel in stoffelijk als in kultureel opzicht vruchtdragend geweest.

Aan de opleving van het volk hebben allerlei vereenigingen een groot aandeel gehad. Vrijheid van vergadering bestond volgens de Russische wetten niet. Voor elke openbare bijeenkomst moest de overheid haar toestemming geven. De Russische ambtenaars willigden het verzoek zelden in. Gesloten gezelschappen mochten echter feesten en bijeenkomsten inrichten zonder veel tegenkanting te ontmoeten. Van dit recht hebben zij een ruim gebruik gemaakt.

De eerste Letsche vereeniging werd in 1856 onder de Dorpatsche studenten opgericht. In 1913 telde men er 176. In de eerste plaats moeten vermeld worden de samenwerkende maatschappijen, welke voor de boeren grond kochten met het gevolg, dat na vijftig jaar, meer dan een derde van den bodem in het bezit der landbevolking was [14]. In elk opzicht is de Letsche landbouwer den Russischen vooruit. Door de toepassing der nieuwe methoden van bebouwing hebben de Baltische grondbezitters de landarbeiders tot het moderne boerenbedrijf opgeleid.

Vóor den oorlog beseften de Balten, dat naast de politieke macht de ekonomische heerschappij hun ontglipte. Na de omwenteling, die zij hadden hel-

---

[14]) In 1918 bezaten de grootgrondbezitters 57.6 pct. van den Zuid-Lijflandschen bodem, de boeren 38.1 pct., de staat en de kerk 4.3 pct. In Koerland behoorden 40.8 pct. aan de grootgrondbezitters toe, 37.2 aan de boeren (niet alles in vollen eigendom) en 22 pct. aan den staat. In Latgale hadden de landbouwers de helft van den grond gekocht en hunne hoeven waren weinig belast.

pen onderdrukken, trokken zij partij van de tijdelijke gunst der Russische regeering om eenigermate terug te winnen, wat zij verloren hadden. Een vereeniging tot bevordering der ekonomische macht, der kultureele opbeuring en der getalsterkte van het Duitschdom werd gesticht. Al wat deze breed vertakte Verein mocht bereiken was een zekere vertraging in het afbrokkelingsproces, dat sinds dertig jaar het Duitsch-Baltisch volkswezen aantast. De onweerstaanbare aantrekkingskracht der Duitsche beschaving was met de oude staatsinstellingen verdwenen. De Letten waren uit haar machtssfeer geraakt om in die van het Marxisme te treden. Vele hadden Russische sympathieën, welke met hun eigenbelang volkomen overeenkwamen. Zij poogden de gehate Duitschers uit de stadsbesturen te verdringen en slaagden te Liepaja en in ettelijke kleine steden. Riga, Jelgava, Aizpute (Hasenpoth), Dobele, Durbe en Kuldiga (Goldingen) konden zij niet bemachtigen. Meestal steunden de Russische ambtenaars bij de verkiezingen de Duitsche kandidaten, aangezien dezen meer behoudsgezind waren. Desondanks oordeelde Valerian Tornius in 1915, dat de toestand der Duitschers in het Oostzeegebied zich sedert de omwenteling nog tot hun nadeel had gewijzigd en dat hij bijna onhoudbaar was geworden.

Niettegenstaande hare vorderingen stond de Letsche beweging nog ver van haar einddoel. Niet door zijn hoogere geestelijke waarde, maar door zijn massaal overwicht bedreigde het Russendom het klein, zwak nationaal Letsche volk met ondergang.

V. *De Wereldoorlog en de Opkomst van den Letschen Staat.*

De Duitsche inval. — Het hooggeroemde Russisch oorlogvoeren verwoestte Koerland nog meer dan de Duitsche granaten. Toen de vijand de Russische stellingen bedreigde, beval de staf alles te vernielen om aan het oprukkende Duitsche leger niets dan een woestijn over te laten. Het volk

gehoorzaamde gedwee: het stak zijn huizen in brand en sloeg zijne werktuigen stuk. Haveloos vluchtten de Letten met de terugtrekkende en plunderende Russen. Noch in Polen noch in Litauen trof de overheid zulke strenge maatregelen en nergens werden zij zoo stipt nagekomen. Voor de Letten was de oorlog tegen de Duitschers meer een nationale strijd dan voor de Polen en Litauers.

Een tiende van de plattelandswoningen werd afgebrand of verwoest (76.278) en in de steden 5.125 huizen volkomen vernield. De streek, die vóor Riga, de groote haven- en fabrieksstad, ligt, moest gansch leeg gemaakt worden en een onoverkomelijke hinderpaal voor den vijand zijn. Wat zij lang geweest is dank zij de dapperheid der Letsche legioenen. De Letten spreken van 735.000 vluchtelingen, die tot diep in Rusland werden gedreven. Tienduizenden kwamen ver van hun haardsteden om. Op 31 Dec. 1916 waren er nog in Koerland volgens de Duitsche optelling 269.812 inwoners tegen 798.700 in 1914. Voor Lijfland, dat in 1916 nog niet bezet was, zijn geen cijfers voorhanden. Honderdduizenden zijn nooit teruggekeerd. Een kantoor voor het verleenen van hulp aan vluchtelingen werd te Petrograd, een ander voor het behoud der Letsche kultuur te Moskou gevestigd. Zij brachten eenige leniging in het lijden van vele halfverbijsterde zwervers.

Van al de vreemde volken, welke tot het Tsarenrijk hoorden, heeft geen enkel zijn staatsplicht zoo trouw vervuld als het Letsche. Liefde tot Rusland was niet de beweegreden, maar vrees voor het Alduitschdom, waardoor het zich in zijn bestaan bedreigd voelde. Het Duitsche leger had in het Oosten geen geduchtere tegenstanders dan de Letsche vrijwilligers, die, in weerwil van de dwarsdrijverij der Balten en hunner Russische vrienden, van Juli 1915 af bataljons mochten vormen, welke aanstonds de beste hulptroepen der Russische krijgsmacht bleken te zijn.

De houding der uitlandsche Letten doet vreemd

aan, wanneer men vergelijkingen maakt met de andere Russische allogenen in het neutraal buitenland [15]). Het komiteit der Letten in Zwitserland protesteerde tegen het vertoog, dat de Liga der vreemde Volken in Rusland uit Stockholm tot President Wilson richtte (9 Mei 1916). Ongetwijfeld is het hoofdstuk over de Letten in het door de Liga uitgegeven *Do you know Russia* niet door een stamgenoot geschreven, doch vermoedelijk door een gedienstige van Silvio Brödrich, een Balt, dien de Letten haten om zijn gruwzaam optreden in 1905. Geen afgevaardigde van Letland was aanwezig op de Derde Conferentie der Nationaliteiten te Lausanne (27—29 Juni 1916), waarvan de verslagen een blijvende aanklacht tegen het Tsarenrijk zijn. Het protest van Mevr. Kenin, waaruit Doumergue eenige zinsneden aanhaalt, had waarschijnlijk op de voorafgaande bijeenkomst plaats. Het is in het algemeen gelijkluidend met het schrijven van het Internationaal Komiteit der Letten naar aanleiding der verklaring van den rijkskanselier in den rijksdag (5 Mei). Onafhankelijkheid was toen nog geen eisch der Letsche nationalisten: „Wij Letten verlangen een bevrijding niet door losscheuring van Rusland, maar door de vrije nationale ontwikkeling van het volk op den grondslag van eigen taal en zeden, zooals het in het Russisch staatsverband zeer wel mogelijk is. Losscheuring van Rusland zou voor Letland gelijk staan met de vernietiging zijner ekonomische levensvoorwaarden; Letland zou instede van een zich in moderne richting ontwikkelend voorland een agrarisch achterland worden, waarin het Letsche volk, volgens het stelsel der verduitsching in Posen, aan een gewelddadige Duitsche kolonisatie en grondonteigening zou onderworpen wezen. Voor Rusland zou zulk een annexatie niets minder beduiden dan een afsnijding van een uitweg

---

[15]) In een brief van 30 Sept. 1914 verklaart een Let, dat zijn volk geen politieke autonomie verlangt, maar slechts vrije kultureele en ekonomische ontwikkeling. ROMAIN ROLLAND, *Au dessus de la mêlée*. Paris, 1914.

naar zee, m.a.w. een verstikking van zijn bedrijfsleven. Voor Europa eindelijk beteekent deze annexatie een nieuw onbluschbaar oorlogsvuur".

Het ideaal der Letten was in 1916 een vrij Letland in een vrij Rusland. De vijandelijke houding tegenover het Duitsche Rijk, dat de Russische banden brak, is begrijpelijk na de uitlatingen der Balten, die hun droombeelden reeds verwezenlijkt zagen, die niet schroomden te roepen om aansluiting der oudste Duitsche kolonie bij het moederland, die al plannen maakten om de verduitsching voor te bereiden en na een overgangsstadium door te voeren en om de kolonisatie van Koerland tot een goed einde te brengen door aankoop van de landerijen der weggevluchte boeren en overplanting van Duitschers uit Rusland.

Een vrij Letland in een vrij Rusland was ook het verlangen van Mevr. Austra Krause-Osolin, wier boek, geschreven toen de tsaar nog regeerde, over de Russische aanslagen op het Letsch volkswezen zwijgt om op de Duitsche een schriller licht te werpen. Overigens bij Mevr. Krause is het begrip der nationaliteit niet bepaald door ethnische kenmerken, maar door iets zoo wispelturig als den wil der meerderheid, der domme meerderheid, welke zooals Ibsen zegt, nooit het recht aan haar zijde heeft.

J. Čakste, de latere voorzitter van den Letschen nationalen raad, was van meening dat het niet de haat maar de zucht naar zelfsbehoud is, welke de houding der Letten tegen Duitschland bepaalt. Onbegrijpelijk is echter zijn in 1917 nog uitgesproken vertrouwen in de vertegenwoordigers der Russische intelligentsia. Wat het ook zij, vóor den val van het tsarisme gingen de wenschen der Letten niet verder dan een zelfbesturende Latvija in een demokratisch Rusland.

De vrede van Brest-Litovsk en de Duitsche bezetting. — Na den smadelijken ondergang van den staat, die in zijn ijzeren vuist de vrijheid van zooveel volken omknelde en bovenal na de opkomst van het bolsjevisme kwam

een zwenking in de Letsche politiek. De sociaaldemokraten, die niet zoo nationaal voelden als hun partijgenooten in Tsjechië en in Polen, verlangden alleen zelfbestuur binnen de Russische staatsgrenzen, maar de intellectueelen en de boeren werden gaandeweg medegesleept door den huidigen algemeenen drang der kleine volken naar onafhankelijkheid.

De regeering van Prins Lvov had Koerland met Zuid-Lijfland vereenigd en het nieuw gewest een beperkte autonomie verleend (20 Maart/1 April 1917). Het Letsch verzoek om Latgale, waar op 26 April een congres zich voor de aansluiting bij Letland had verklaard, er bij te voegen werd afgewezen, uitbreiding van zelfbestuur werd evenmin toegestaan. De partijen, die te Petrograd het heft in handen hielden, hadden voor de verwezenlijking der Letsche gedachte niets over: schijnbaar toegeven aan den drang naar autonomie der vreemde volken in Rusland om ze met een min of meer lossen band bijeen te houden, was de eisch des oogenbliks. Een voorbeeld der kortzichtigheid van het Russisch bewind was zijn beslissing betreffend de tweede taal in de Baltische steden: Deze moest het Duitsch zijn; noch het Letsch noch het Estisch mocht er naast staan.

Afgevaardigden van alle groepeeringen en ambtelijke lichamen uit Koerland, Lijfland en Latgale te Riga op 30 Juli 1917 beperkten nog hun eischen tot volkomen zelfbestuur in het Russisch staatsverband, maar werden overtroffen door den boerenbond, die zijn wensch naar neutralisatie van den onafhankelijken Letlandschen staat openbaar maakte.

De Letsche landraad, welke overeenkomstig de Russische wet door het algemeen kiesrecht was gekozen en onder zijn leden V. Zamuels, J. Čakste, P. Zālīts, Z. Meierovics en J. Goldman telde, vergaderde van 16 tot 19 November 1917 voor de eerste maal te Walk en eischte het zelfbestemmingsrecht voor het Letsche volk. In zijn tweede bijeen-

komst (15—19 Januari 1918) maakte hij aanspraak op volledige onafhankelijkheid en belastte zijnen vertegenwoordiger J. Goldman met het bepleiten van het Letsch standpunt voor de nieuwe Russische machthebbers. Al de verwachtingen werden eerlang teleurgesteld door den vrede van Brest-Litovsk (3 Maart 1918).

Letland werd opnieuw verdeeld. De Sovjet deed afstand van Koerland en Riga, die binnen de Duitsche machtssfeer vielen. Het zelfbeschikkingsrecht werd voor het overige deel van Lijfland erkend. Latgale bleef bij Rusland. Indien de wereldgebeurtenissen deze regeling niet hadden te niet gedaan, zou te Brest-Litovsk de ondergang van het Letsche volk bezegeld zijn geweest. Er kwam een krachtig protest van den Letschen nationalen raad te Petrograd tegen het verdrag.

Duitschland maakte spoedig misbruik van zijn bij den vrede toegekend recht om de orde in het Balticum te herstellen door het geheel te bezetten. Op 8 Maart 1918 bood de Koerlandsche „Landesrat" Keizer Wilhelm de hertogskroon aan en drukte de hoop uit dat Lijfland, Estland en Oesel een staatkundige eenheid zouden vormen in het Duitsch staatsverband. Aan deze drijverijen had het volk geen aandeel. Zonder er doekjes om te winden is R. van Hoernes-Ihlen met de inzichten van den plaatselijken adel voor den dag gekomen in zijn *Baltische Zukunfsgedanken*. Dat het Oostzeegebied Duitsch moest worden gemaakt door kolonisatie en schoolpolitiek was een feit, hetwelk de inlandsche bevolking zonder tegenstribbelen behoorde te aanaanvaarden. „De Letsche en Estische volksstam zal zijn historische bestemming vervullen, wanneer het Duitsch takje, dat op hem is geënt, ten volle gedijt". Geestverwanten der Alduitsche jonkers in den Belgischen senaat hebben zich na den wapenstilstand in denzelfden zin uitgedrukt als de voorzitter van den Koerlandschen „Landesrat". Hier moet een Fransche ent op den Vlaamschen stam.

Aangespoord door den Baltischen adel zette de

Duitsche bezettende overheid het kluchtspel der Landesräte op touw, waarin benevens de afgevaardigden der ridderschappen en der Duitsche burgerij eenige Letsche en Estische boeren zitting kregen. Geen enkel van hun leiders was erbij. De inlandsche intelligentsia zat grootendeels gevangen of had het land verlaten. De pers lag aan banden en kon geen wenk geven. Doch de boeren hielden zich goed en lieten zich niet bedotten.

Het voornaamste besluit van den vereenigden Landesrat was een wensch om aansluiting met het Duitsche Rijk door een persoonlijke unie, welke de koning van Pruisen zou verwezenlijken. Tegen deze Alduitsche drijverijen zond de Letsche nationale raad op 4 April een krachtig protest aan den rijkskanselier Graaf Hertling. De Duitsche regeering stoorde zich hier niet aan en liet door Hindenburg een ordonnantie uitvaardigen om aan de ontworpene kolonisatie een officieelen grondslag te geven (7 Juni 1918). Vermoedde de veldmaarschalk dan niet, dat de nederlaag zijner legers niet meer te keeren was en dat hij zich zoomin in het Oosten als in Westen zou kunnen handhaven? Bezat hij zoo weinig staatkundig doorzicht, dat hij bij de westelijke mogendheden den onverzettelijken wil niet speurde al de vruchten hunner overwinning te plukken? Of wilde hij de roerige Balten en hun aanhangers enkel met woorden paaien? Uit de eerstvolgende gebeurtenissen moet men tot de slotsom komen, dat de Alduitschers hun hoop op een uitbreiding van Duitschland's macht in het Balticum niet hadden laten varen.

Tegen den vrede van Brest-Litovsk, tegen de vervalsching van den volkswil door de bezettende overheid zette nogmaals in Juli 1918 de Letsche nationale raad zijn bezwaren uiteen en verklaarde tevens, dat het moegesarde volk met geen andere oplossing dan de volkomen onafhankelijkheid genoegen zou nemen.

De strijd tegen de bolsjeviki en tegen Bermondt-Avalov. — Zoodra het

lot van het Duitsche Rijk was beslist (11 Nov. 1918), waren de Letten klaar met de samenstelling van een Letschen staatsraad van honderd leden: 78 Letten, 8 Duitschers, 7 Joden, 5 Russen, 1 Litauer en 1 Pool. Onder dezen waren noch bolsjeviki noch Duitschers, die voor de aanhechting bij het Rijk hadden geijverd. Tot voorzitter werd Mr. Jānis Čakste gekozen, dezelfde die in 1917 tegen de volkomen afscheiding van Rusland was. Ulmanis, voorzitter van het demokratische blok, werd als eerste minister der voorloopige regeering aangewezen. Engeland erkende dadelijk den staatsraad als de eenige overheid in Letland (11 November). De onafhankelijkheid van den nieuwen staat werd op 18 Nov. 1918 te Riga uitgeroepen.

Het bolsjevisme had in den verarmden Letschen arbeidersstand den grond gevonden, waarop het welig zou groeien. Inzonderheid onder de in Rusland wijd en zijd verspreide vluchtelingen had het een grooten aanhang. Met de hulp der aanrukkende roode troepen, welke de wegtrekkende Duitschers op den voet volgden, waren de Letsche bolsjeviki spoedig de sterkste partij in Riga en de voorloopige regeering van Ulmanis moest de wijk naar Liepaja (Libau) nemen.

Intusschen had de Entente, die tegen het bolsjevisme een dam wilde opwerpen, de Duitsche bezetting, waartoe de ijzeren divisie behoorde, bevolen in Koerland te blijven om Letland tegen de rooden te verdedigen. Van zijnen kant liet de adel onder de zwervende Duitsche soldaten manschappen ronselen voor de Baltische Landeswehr en hij had betrekkingen met het Baltisch vluchtelingenkomiteit, dat te Berlijn konkelfoesde onder de leiding van den geschiedschrijver Seraphim. De Baltische heeren hadden er nog niet van afgezien hun gezag in Koerland te bestendigen. Verder reikten de oogmerken van den landmaarschalk van Lijfland, H. von Stryk, die de candidatuur van hertog Adolf Frederik van Mecklenburg had vooruitgezet. Hij stelde zich aan 't hoofd van een samenzwering om

een grooten Oostzeestaat onder Zweedsch protectoraat op te richten.

Zoo bereikte de verwarring haar toppunt in 1919. De gevolmachtigde der Duitsche regeering August Winnig was niet afkeerig van het plan Koerland te koloniseeren met al de Duitsche soldaten, die er wilden blijven. De haat der bevolking tegen de Duitschers was nochtans voor hem geen geheim, noch haar naaste oorzaak, de deelneming der Baltische heeren aan de Russische strafexpedities in 1905. Hij erkende ook dat uit het proletariaat zich een Letsche burgerlijke intelligentsia had ontwikkeld en dat het Baltendom de noodige historische zin had ontbroken, terwijl Graaf von der Goltz, met de oppervlakkigheid welke een beroepsdeformatie bij de meeste officieren is, alle Letten als „ungebildet" beschouwde [16]).

Balfour eischte in Mei van de Duitsche regeering de terugroeping van Von der Goltz, die een aanslag der Baltische Landeswehr op 16 April had begunstigd. Benevens de Duitsche soldaten hadden de boeren ook last van het leger van kolonel Bermondt-Avalov, een Russisch avonturier, die het stille oogmerk had den weg voor de reactie in Rusland effen te maken. Van samenwerking van Bermondt met de Letlandsche regeering in Liepaja was vanzelfsprekend geen sprake. Hij en de Duitschers maakten van den Letschen schrijver Ds. Niedra een eersten minister, die hem in alles involgde (April 1919). Niedra zag er geen bezwaar in de medewerking van den gewezen voorzitter der Unie van het Russische volk, senator Rimskij-Korsakov, een fellen panslavist, te aanvaarden.

In het voorjaar werden de bolsjeviki uit Letland verdreven en in Mei nestelden zich de Duitsch-Russen in Riga, waaruit zij op 3 Juli werden gezet door de Letten met de hulp van de Esten, die bij

---

[16]) H. F. Crohn-Wolfgang is ook van een andere meening dan de Duitsche veldheer en getuigt, dat de Letten uit de intellectueele kringen door beschaving noch door „geschäftlige Routine" bij de West-Europeërs achterstaan.

Cēsis (Wenden) Bermondt hadden verslagen. Voor den terugkeer der rooden beducht, staken de westelijke mogendheden Bermondt een reddende hand toe en het Duitsch-Russisch leger mocht voorloopig in Jelgava vertoeven.

De Sovjet deed op 11 September 1919 een vredesaanbod aan Letland, dat het afsloeg om de Entente niet slechter te stemmen, dan zij alreeds was tegenover de zucht naar vrijheid van het kleine Letsche volk.

Een nieuwe aanval van Bermondt op Riga werd in October bij de voorsteden gefnuikt. Op 16 October was de Letsche voorloopige regeering, die voor eenige maanden op een schip was gevlucht, in Riga terug. Eindelijk begrepen Engeland en Frankrijk, dat het verkeerd was geweest de verdediging van Letland aan het leger van Gl. v. d. Goltz op te dragen en zij eischten nogmaals den onmiddellijken terugkeer der Duitsche soldaten naar hun land. Het ging niet zonder scherpe nota's aan de Duitsche regeering met de hierbij passende dreigementen en de blokkade der Oostzeehavens, want tienduizenden soldaten beweerden Russen te zijn geworden en wilden zich voorgoed in Koerland neerzetten op de landerijen, hun door Bermondt en de Baltische heeren toegezegd.

Nadat generaal Judenič, hoofd der Rusissche Noordwestelijke regeering, Bermondt-Avalov aan verraad schuldig had verklaard, aangezien deze zijn benden niet naar Ingermanland wilde voeren, drosten de soldaten, die zich in hem misrekend hadden.

De Letten veroverden den 21en November 1919 het kwartier-generaal van Von der Goltz en Bermondt te Jelgava; de aftocht der Duitschers ging vervolgens in een sneller tempo en na eenige weken was Koerland van vreemde soldeniers gezuiverd.

In Februari 1920 kwam Latgale aan de beurt en de bolsjeviki, die zich daar ophielden, moesten naar Rusland terug.

De vestiging van den Letlandschenstaat. — Eindelijk was gansch Letland

vereenigd. Het land ging over tot de verkiezingen voor de Wetgevende Vergadering, welke op 17—18 April plaats grepen en waaraan de geheele meerderjarige bevolking deelnam. Op de 150 afgevaardigden waren 132 Letten, 8 Joden, 6 Duitschers en 4 Russen [17]. De socialisten hadden 57 zetels verworven. De bolsjeviki waren weer niet vertegenwoordigd. Čakste werd tot voorzitter gekozen en Ulmanis kreeg opnieuw de opdracht een ministerie te vormen.

Met algemeene stemmen werd de onafhankelijkheid van Latvija op 27 Mei 1920 plechtig uitgeroepen.

Gansch in het raam der door den Letschen staatsman Arved Berg in 1918 uiteengezette gedachten, waarborgt de grondwet kultureele rechten aan de nationale minderheden. Reeds in 1915 had Berg in het dagblad *Lidhum* geschreven, dat het verdwijnen van het Duitsch element in Letland niet denkbaar is noch zelfs van Letsche zijde gewenscht, om'dat het land niet te overdadig rijk aan kultuurkrachten is om zulk een aanzienlijken factor als de Duitschers zonder meer opzij te schuiven. In zijn bestrijding van Hoerne's geringschatting van den peilstand der Letsche beschaving stelt Berg vast, dat het bestaansrecht der Letten en de gelijkwaardigheid van hun eigen kultuur onvoorwaardelijk moeten erkend worden zonder afbreuk te doen aan de kultureele belangen der Duitsche minderheid.

De Balten hebben stellig niet het recht den Letten te verwijten, dat zij op kunst- en wetenschappelijk gebied weinig hebben voortgebracht. Zij hebben zoover het in hun macht lag den Letten de middelen tot eigen ontwikkeling onthouden. En de Russen hebben dezelfde gedragslijn gevolgd.

Zonder talmen en ondanks de aanwezigheid van vreemde soldaten heeft de Letsche regeering in Nov.

---

[17]) Volgens M. Walters waren er 133 Letten, 6 Duitschers, 6 Joden, 4 Russen en 1 Pool. Nadien werden nog twee afgevaardigden gekozen. Volgens een latere opgave zijn 134 leden Letten, 8 Joden, 6 Duitschers en 4 Russen. Dergelijke verschillen komen meer voor.

1918 de handen aan 't werk geslagen om de hedendaagsche wetenschappen binnen het bereik der studeerende jongelingschap te brengen. Te Riga opende zij in 1919 een hoogeschool, die thans over de 6000 studenten en elf faculteiten telt. De zelfstandigheid heeft dadelijk aan het Letsche volk gegeven hetgeen de Belgische regeering aan de Vlamingen weigert met de halsstarrigheid van hen, die het noodlot in het verderf wil storten.

De opheffing der adellijke voorrechten in Sept. 1916 had weinig veranderd aan het ekonomisch overwicht der ridderschap, daar het oude Rusland noch macht noch tijd had om in te grijpen. Derhalve was de drang naar doortastende agrarische hervormingen zoo groot, dat de Wetgevende Vergadering onverwijld daartoe overging. Het grootgrondbezit werd in ruime mate onteigend en verkaveld om onder landlooze boeren verdeeld te worden. De Balten en in Latgale de Polen hebben deze onteigeningen aangeklaagd als aanslagen op hun nationaliteit.

Eenige verdragen hebben een internationalen grondslag aan de jonge republiek gegeven. Wilson, de paladijn van het recht der kleine volken, weigerde de randstaten behoudens Polen en Finland te erkennen. Hij wilde ze in het Russisch staatsgareel terug omklemmen. Letland sloot met Duitschland op 15 Juli den vrede en met Sovjet-Rusland op 11 Aug. 1920. Sinds 3 Juli van hetzelfde jaar is de gemeenschappelijke grens met Estland vastgesteld. De oplossing der hangende grensgeschillen tusschen Letland en Litauen werd op 28 September aan een gemengde commissie opgedragen en zij werd in 1921 definitief gevonden.

De vergadering van den Statenbond bevestigde nogmaals op 16 December 1920, dat Wilson's schepping niet bezield is door den geest, welke de nieuwe wereldorde moet leiden, daar de kleine Latvische staat niet als lid werd toegelaten. Eerst nadat het den Oppersten Raad behaagd had Letland, Estland en Georgië de jure te erkennen (26 Januari

1921), werden deze staten door den steeds volgzamen Bond aangenomen (22 September 1921). Het land van Wilson talmde nog langer: eerst op 28 Juli 1922 erkenden de Vereenigde Staten Latvija: het herstel eener tsaristische of burgerlijke regeering in Rusland was toen opgegeven.

Panrussisme en Alduitschers. — De gebeurtenissen der op den vrede volgende jaren hebben de onmacht van den Statenbond scherp doen uitkomen. De ondergang van Georgië, kort na zijn aanvaarding, de inlijving van Vilna bij Polen en de verdrukking der nationale minderheden door de aangesloten regeeringen hebben zijn gezag sterk doen tanen.

Een steviger waarborg voor de instandhouding van den Letschen staat dan het bondslidmaatschap is de innerlijke zwakte van Sovjet-Rusland, dat op zijn verhaal moet komen, aleer het een uitbreidingspolitiek vermag in te zetten tegen de randstaten, waarvan gelukkiglijk slechts één, namelijk Polen, grenzen heeft, welke Rusland tegen zijn zin heeft moeten erkennen. Deze Poolsche landpalen zijn bovendien een verkrachting van het nationaliteitsbeginsel en Russen, Wit-Roetenen en Oekrajiners zullen ze nooit als definitief beschouwen.

In de ligging van Letland ligt anders een gevaar, dat de eventueele val der Sovjet-regeering dreigend zal maken, want uit ekonomische overwegingen zal een tsaristisch of burgerlijk Rusland dadelijk zijn hand uitsteken naar de Oostzeehavens, die in het bezit van Letland en Estland zijn, indien West-Europa niet krachtdadig ingrijpt en den twee kleinen staten ter hulp snelt.

Bij het schatten der kansen van Litauen, Letland en Estland op een vrij voortbestaan als onafhankelijke republieken, mag de wijze waarop zij van Rusland zijn losgekomen, niet buiten beschouwing blijven.

Om zich te bevrijden zouden de vereende krachten van Litauers, Letten en Esten te kort hebben geschoten zonder vier omstandigheden, die beslis-

send zijn geweest: de overwinning der Middenrijken in het Oosten, de val van het tsarisme, de opkomst van het bolsjevisme en ten slotte de nederlaag van Duitschland.

Ware het bij den vrede van Brest-Litovsk gebleven, dan zouden de Oostzeestaten satellieten van het Duitsche Rijk zijn geworden. Want nooit lag het in de bedoeling van Duitschland hen buiten zijn machtssfeer vrij te laten gaan. Als de Russische stoomwals Oost-Pruisen weer had bereikt, dan zou het voorgoed gedaan zijn geweest met hun onafhankelijkheid.

Ondanks de verwoestingen, die zij hebben aangericht, niettegenstaande den dwang door hun ambtenaren en officieren uitgeoefend, zijn de Duitschers vooraan te noemen onder de bewerkers tegen wil en dank van de onafhankelijkheid der randstaten. Al wat de Alduitschers en de Balten hiertegen hebben beraamd komt ver achteraan, ofschoon zij een uitgebreide en leerrijke litteratuur hebben uitgegeven om het goed recht van het Rijk op het Balticum te doen gelden en zij al hun krachten hebben ingespannen om hun doel te bereiken.

Nauwelijks was Koerland bezet of de papieren oorlog begon. En de eischen gingen verder dan het veroverd gebied. Het door de Russen hardnekkig verdedigd Lijfland en het verre Estland werden evenzeer begeerd en de Alduitschers smeedden al denkbeeldige ketens, welke de Oostzeegewesten aan het Rijk zouden vastklinken. En zoo ging het immer voort tot na den wapenstilstand, toen de taak door de Entente Generaal von der Goltz opgelegd de hoop der Balten op een mogelijke Duitsche kolonisatie weer deed opleven.

Deugdelijk zijn de gronden niet, waarop de Alduitschers hun recht op het Oostzeegebied staven, ofschoon de vredestractaten zich vaak nog minder om het zelfbeschikkingsrecht hebben bekreund. Van het historisch recht op het oud koloniaal bezit, de Duitsche afkomst der opperlaag der bevolking, de Duitsche kultuurtaal, de oud-Duitsche instellin-

gen, het Duitsch uitzicht der steden, het aandeel der Balten aan de Duitsche beschaving werd veel beslag gemaakt. In vele tijdens den oorlog uitgekomen boeken leest men, dat gansch het land Duitsch is, zelfs het uiterlijke der boeren en de zeden, dat enkel de volkstalen het niet zijn, dat echter alle ontwikkelden Duitsch spreken en dat dezen den doorslag geven voor de nationaliteit. Van hetzelfde anti-demokratisch standpunt gaan de Franschgezinden uit in Vlaanderen.

Trouwens bij het doorbladeren van boeken als *Das Baltenbuch* of *Das schöne Kurland*, bij het bekijken der talrijke afbeeldingen valt het dadelijk op, dat deze steden en kasteelen door Duitschers zijn gebouwd. Zonder de onderschriften zou men ze in Noord-Duitschland terecht zoeken. Op het eerste gezicht schijnen de Duitsche aanspraken gegrond. Doch aan de Duitschers ligt de schuld, dat in het „schoone Koerland" slechts het bouwen van hoeven en stulpen aan de Letten was overgelaten. Wat dezen in hun dorpen in de zichtbare vormen van het samenleven aan schoonheid hebben voortgebracht, blijft in innigheid achter bij de eenvoudige Duitsche boerenhuizen, welke alle hun bloementuin hebben. Is het echter geoorloofd zoo iets te verwijten aan een volk, dat tot in de negentiende eeuw geen eigendom bezat en dat zich den ganschen dag voor zijn heeren moest afsloven. In de volksliederen heeten de heerendiensten de hel en de „rijke moeder der dooden" wordt aangeroepen om na dag- en nachtarbeid de onvoldane heeren te helpen verzadigen.

In alle Baltische schriften [18]) klinkt de taal eener kaste, die haar voorrechten vestigt op misstanden, welke zij zelve heeft doen ontstaan. Zij zou stellig de openbare meening in Duitschland voor een persoonlijke unie hebben gewonnen, want krachtigen tegenstand ontmoetten de annexionistische drijve-

[18]) O.a. P. ROHRBACH, *Russland und Wir*, Stuttgart, 1916. — MAX KÖHNE, *Livland, Russland und Wir*, Charlottenburg, 1916. — KARL. STAVENHAGEN *Die Kriegsziele des Grossrussentums*, 2 Aufl., 1917. — S. BRÖDRICH, *Das neue Ostland*, Charlottenburg, 1916.

rijen slechts bij eenige sociaaldemokraten zooals Hugo Haase en bij den Bund Neues Vaterland. Om Letland en de andere randstaten te bevrijden was derhalve de eindelijke nederlaag van Duitschland niet minder noodzakelijk dan zijn aanvankelijke overwinning.

Het hoeft geen betoog, dat het uiteenvallen van den Russischen staat een eerste vereischte was voor de vrijmaking der volken, die in zijn verband vastgekluisterd lagen. De westelijke mogendheden en de Vereenigde Staten beschouwden het Russisch staatsgebied als iets onaantastbaars zoolang Nikolaas II heerschte. Er kwam geen zwenking in hun politiek aleer de burgerlijke regeering van Kerenskij omvergeworpen werd. Nooit zouden Litauers, Letten en Esten een volledig zelfbestuur van de Russische demokraten verkregen hebben. Miljukov, de leider der vooruitstrevende partij, riep het in 1917 luid genoeg in de Doema. De verscheidene Russische organisaties in het buitenland en de door de Europeesche reactie vertroetelde generalen Kolčak, Judenič, Denikin en Wrangel hebben immer krachtige woorden gesproken tegen het afscheidingsstreven der randvolken. In zijn boek *La Latvia et la Russie* beschrijft Arved Berg den konkelfoes der Russische vereenigingen in het buitenland en weerlegt de meening, dat Letland ekonomisch tot Rusland behoort, zooals in 1916 het Letsch komiteit in Zwitserland beweerde.

De opkomst van het bosljevisme maakte voor Frankrijk de wederopstanding van Polen noodzakelijk. Zijn duurzaamheid heeft de Entente ertoe geleid de onafhankelijkheid der kleine randstaten te erkennen. Engeland besefte aanstonds het voordeel van een verzwakking van Rusland en legde onverwijld zijn lagen om de Oostzeestaten binnen zijn invloedssfeer te lokken. Een lichtpunt in deze richting is, dat Engeland de Oostzeegewesten niet met denationalisatie bedreigt zooals Duitschland.

De bestendiging van het sovjet-stelsel is wellicht de beste waarborg voor de onafhankelijkheid

der Oostzeevolken, omdat niet alleen het federalisme zich theoretisch uit het communisme laat afleiden en omdat te Brest-Litovsk door Lenin en Trotskij aan de allogenen het recht is toegekend uit het Russisch staatsverband te treden, maar ook omdat West-Europa er belang bij heeft elke machtsuitbreiding van Sovjet-Rusland te verhinderen. Bovendien, het Balticum is voor Rusland minder begeerlijk dan Transkaukasië, omdat het geen petroleumbronnen bezit en een overeenkomst volstaat om de onontbeerlijke ijsvrije havens voor den onbelemmerden Russischen doorvoer geschikt te maken zonder overdracht van het oppergezag.

Agrarische hervormingen en buitenlandsche politiek. — Geen maatregel heeft bij de Duitsche Balten meer ergernis verwekt dan de hervorming van het grondbezit, waardoor de groote goederen onteigend en onder de kleine landbouwers verdeeld worden. Ofschoon deze goederen niet verbeurd verklaard zijn, is de uitkomst voor de eigenaars niet veel beter, aangezien de vergoeding zoo klein is, dat bij geval van betaling zij er ten slotte niet rijker door worden [19]). De drang naar ingrijpende agrarische hervormingen had de Letsche wetgevende vergadering niet kunnen ontwijken. De boerenbevolking, die zoolang onder den druk der landheeren had gezucht, dreef de regeering naar een radikale regeling. Ulmanis, zelf een boer, die jaren in Amerika doorbracht en die den jongen staat bij zijn geboorte door duizend moeielijkheden zoo knap had geleid, struikelde in 1921 over de hindernissen, die met uitvoering der onteigening te voorschijn traden [20]). Een plotseling

[19]) Naar hun gevoelen hebben de Letten geen verplichtingen aan de afstammelingen der Duitsche heeren, die het land van hun voorzaten hebben geroofd en die tot tweemaal toe in 1919 samen met Graaf v. d. Goltz en Bermondt hen weer hebben willen verknechten.

[20]) Op 1 Januari 1923 waren 1561 verdeelingsontwerpen goedgekeurd, 42.616 nieuwe landerijen ontstaan met een oppervlakte van 605.375 H.A. Volgens het Latvisch nummer van *The Central European Review* waren 696 landgoederen met 1.327.333 H.H. onteigend en waren aan 70.169 pachters in landerijen van 2 tot 22 H.A. toegewezen (begin 1924). De oude bezitters mogen 50 H.A. behouden. De verdeeling moet in 1925 ten einde gebracht worden.

omzetten van het groot- in het kleinbedrijf gaat niet zonder hevige stoornissen van het ekonomisch evenwicht. Door gebrek aan werktuigen en ongeschiktheid van veel nieuwe gebruikers van den verdeelden grond bracht de bodem minder op dan voorheen en zag de regeering zich voor het netelig vraagstuk geplaatst landbouwproducten in te voeren bij een voortdurende daling van den Letschen roebel. Ulmanis, die geneigd was de hoofdgebouwen en het omliggende land aan de vroegere eigenaars te laten, werd door de sociaaldemokraten en de nationalistische groepen uit het zadel gelicht. Meierovics, die de buitenlandsche politiek van Letland leidde, werd het hoofd van het ministerie, waarin sociaaldemokraten, maar geen vertegenwoordigers der nationale minderheden zitting kregen.

Groote toegeeflijkheid tegenover de Duitschers is van Meierovics niet te verwachten. Hij voelde veel voor een verstandhouding met Frankrijk, dat bereid scheen het berooide land ekonomisch te steunen. Ulmanis had grootere Engelsche sympathieën en had, door den geldnood van zijn land gedreven, veel bosschen aan Engelsche kapitalisten verpacht. Latvija heeft trouwens aan alles behoefte en kan in ruil slechts hout, vlas en lijnzaad geven. Uit nood heeft het in de bosschen een roofbouw toegelaten, die mettertijd noodlottig kan worden, en heeft het vlasmonopolie ingesteld.

Sinds de ontruiming van Lijfland door de Russen staat in Riga de nijverheid stil. Uit de fabrieken werd toen alles uitgehaald; wat niet kon meegevoerd worden werd onbruikbaar gemaakt. Tot zelfs de ijsbrekers, die in den winter de havens open houden, werden naar Archangelsk gebracht. Van al de werktuigen, die de Russen moeten teruggeven, is tot nog toe weinig of niets over de grens gekomen. De Russische doorvoerhandel, waarvan vóór den oorlog de twee vijfden over de Letsche havens gingen, is thans beperkt tot een onbeduidenden in-

voer, want uit Rusland komt zoo goed als niets (1922) [21]).

Na de regeling van het Walk-vraagstuk kwam er meer voeling tusschen Letland en Estland, beide gekweld door de gedachte aan een Russischen aanval. De toenadering bereikte haar toppunt in Nov. 1923 door de ontworpen opheffing der tolgrens tusschen de twee staten als gevolg van een staatkundig en ekonomisch verbond. Volkomen geregeld is de tolunie nog niet.

Ondanks de wrijvingen met Polen wegens de landonteigeningen en het Poolsch onderwijs in Latgale had Meierovics geen bezwaar tegen de door Polen bijeengeroepen conferentie der randstaten, waarvan Litauen uitgesloten werd. Zij leidde in Maart 1922 tot een overeenkomst, die Letland, Estland en Polen goedkeurden, doch die in Finland zulk een tegenstand ondervond, dat de Finsche minister Holsti moet aftreden [22]).

De Latvische universiteit. — Dat zonder zelfstandigheid het Letsche volk zijn hoogeschool nooit zou hebben gekregen is geen gewaagde stelling. De Russische en Duitsche machthebbers hebben er het bewijsmateriaal voor geleverd. Tweedracht heeft behoudsgezinden en vrijzinnigen niet verdeeld, wanneer de Russische regeering zich tegen de politieke en kultureele autonomie der allogenen verzette. Dezelfde eensgezindheid vereenigt trouwens in België roode en blauwe Walen om het Vlaamsche volk te verhinderen zijn kultureele eenheid en zelfstandigheid te verwerven. Miljukov, de

[21]) In den laatsten tijd is de ekonomische toestand ontegensprekelijk verbeterd. De roebel is door den lat vervangen, welke de vaste waarde van een goudfrank heeft, de tonnenmaat in de havens van Riga en Liepaja is zeer gestegen, de fabrieken hervatten hun bedrijvigheid, de boschbouw wordt beter geregeld en het vlasmonopolie brengt meer op. Meierovics, in 1925 weer minister van buitenlandsche zaken, is bij een auto-ongeval op 23 Augustus 1925 om het leven gekomen. Hij was een zeer knap diplomaat en streefde naar een toenadering tusschen Polen en Litauen.

[22]) Zeer vriendschappelijke betrekkingen heeft Latvija met het stamverwant Litauen. Een eerste toenaderingsbijeenkomst heeft te Riga op 25—29 Juli 1924 plaats had; de volgende was te Kaunas. Zonder het geschil tusschen Polen en Litauen zou een verbond tusschen de drie Oostzeestaten thans geklonken zijn.

leider van het Russisch liberalisme, maakte zelfs geen onderscheid tusschen Letten en Samojeden, toen hij in 1917 zegde, dat de eenen niet meer recht op zelfbestuur hebben dan de anderen. Ter wille van de Russische eenheid moest heel het hooger onderwijs Russisch blijven.

Ondanks hun niet zeer radikaal volksgevoel hebben de Letten blijk van een nuchter inzicht gegeven door de eischen zelfbestuur en universiteit niet afzonderlijk te stellen. Eerst na de tweede Russische omwenteling rijpte het plan van een Letsche hoogeschool. In Februari 1919 openden de bolsjeviki de oude Russische technische school van Riga met vele Letsche leerkrachten. De volkstaal kreeg een voorname plaats naast het Russisch en het Duitsch. Den 22 Mei werd de inrichting gesloten bij het naderen der ijzeren divisie, die Riga bestormde. De Letsche docenten werden ontslagen. Het Duitsch moest voortaan de voertaal wezen.

Na de herovering van Riga door de Letten (3 Juli 1919) werden de voorbereidende werkzaamheden hervat. Het ligt voor de hand, dat de commissie voor een zware taak stond: Leerkrachten voor een universiteit te vinden onder een volk van anderhalf millioen zielen zonder eigen middelbaar onderwijs en zonder stamgenooten, die de noodige hulpkrachten kunnen leveren.

De leeraren der oude technische school werden de kern, waarnaast de ter plaatse aanwezige of uit Rusland ontboden Letsche geleerden zich schaarden, alsook eenige vreemde professoren uit Skandinavië en Zwitserland. Het spreekt vanzelf dat het niet mogelijk was van eerstaf een zuivere Letsche universiteit te stichten. Naast de gewone faculteiten, eischten de technische school, de landbouwschool en de veeartsenijschool bevoegde leeraars. De kandidaten, die de Letsche taal volkomen kenden, kregen de voorkeur, als zij wetenschappelijk hoog genoeg stonden.

Op 28 September werd de universiteit met 940 studenten geopend. Kort daarop had de aanval van

Bermondt-Avalov plaats en de colleges moesten tot den 22 November 1919 gestaakt worden.

In Maart 1922 was het aantal studenten tot 4337 gestegen, o. w. 3393 Letten, 612 Joden, 227 Duitschers, 61 Russen en 18 Polen. 20 hoogleeraren doceeren in het Latvisch, 22 in het Russisch en 6 in het Duitsch [23]). Ouderen professoren, die gansch hun opleiding in het Russisch hebben ontvangen, ontbreekt de lenigheid van geest om zich dadelijk in de volkstaal thuis te vinden. Van de jonge leerkrachten en over het algemeen van de docenten kozen 76 het Latvisch, 12 het Russisch en 2 het Duitsch, zoodat geleidelijk het Russisch uit het onderwijs zal kunnen geweerd worden.

De Latvische hoogeschool — sedert de onafhankelijkheid verkiezen de Letten Latviërs genoemd te worden en hun taal Latvisch — geeft sinds het jaar 1920 handelingen uit, *Latvijas augstskolas raksti, Acta universitatis latviensis*, die natuurwetenschappelijke, taalkundige, wijsgeerige en geneeskundige studies en onderzoekingen bevatten. Bij de Latvische verhandelingen is gewoonlijk een kort begrip in het Duitsch of in het Fransch gevoegd. Omvangrijke werken worden in boekvorm uitgegeven. De meeste handboeken voor het hooger onderwijs ontbreken op het huidige oogenblik; enkele zijn er reeds voor taal- en letterkunde en vaderlandsche geschiedenis. Voor het middelbaar onderwijs is al gezorgd. De gewone leerboeken zijn voorhanden en dit is de hoofdzaak. De handboeken voor hoogere studiën zullen geleidelijk komen.

Van ouderen en jongeren gaat een bedrijvigheid uit, die voor de Latvische universiteit de toekomst hoopvol maakt.

D e e t h n i s c h e m i n d e r h e d e n. — In de grondwet van 15 Febr. 1922 is noch sprake van de staatstaal noch van de rechten der nationale minderheden, ofschoon het memorandum door den Letlandschen afgevaardigde aan den Statenbond

[23]) In het akademisch jaar 1923—24 waren er 5934 studenten, o. w. 1873 vrouwen en 925 vreemdelingen en allogenen.

aangeboden een artikel der ontworpen grondwet vermeldt, dat het Latvisch tot staatstaal verheft en het vrij gebruik der talen der minderheden toelaat. De buitengewone vrijzinnigheid der Litausche grondwet in dit opzicht vindt men in de Letlandsche niet terug. Het gebruik der talen voor het gerecht en in het bestuur wordt door de saeima (landdag) naar willekeur geregeld. Om openbare betrekkingen te bekleeden is het voor niet-Letten totnogtoe voldoende Letsch te kunnen spreken. In 1922, drie jaar na de stichting van den Latvischen staat, kende bijna de helft der 478 beambten der stad Riga de staatstaal onvoldoende. 83 dezer werden ontslagen en een honderdtal mocht blijven op voorwaarde zich op de studie van het Letsch toe te leggen. In het bestuur en aan de rechtbank zijn 81.9 pct. der ambtenaren Letten. Dit is nagenoeg de verhouding tusschen het hoofdvolk en de ethnische minderheden.

In het ministerie van openbaar onderwijs is er een afdeeling, die de belangen van Duitschers, Russen, Polen, Wit-Roetenen en Joden behartigt. De minderheidsscholen worden door den staat geldelijk gesteund. Voor 30 leerlingen moet een bijzondere klas ingericht worden, wanneer de ouders het verlangen.

In 1921 waren er 1317 Letsche lagere scholen, 73 Duitsche, 198 Russische, 46 Witroeteensche, 51 Joodsche, 28 Poolsche, 6 Litausche en 6 Estische scholen. Slechts 56.08 ten honderd der middelbare scholen hebben het Letsch tot onderwijstaal. In 1921 telde men 60 Letsche, 25 Russische, 10 Duitsche, 9 Joodsche en 3 Poolsche inrichtingen van middelbaar onderwijs. Het Herder-Instituut werd als Duitsche hoogeschool ingericht en telde in September 1921 256 studenten, 19 gewone en 4 buitengewone professoren.

De Duitsche en Russische scholen worden door vele Letsche en Joodsche kinderen bezocht. De meerderheid der leerlingen der Russische middelbare scholen zijn Joden (57.96 pct.). In de Duitsche

scholen zijn er ook veel Joodsche kinderen (18.16 pct.). In de Russische scholen zijn 10.75 pct. der leerlingen Letten en in de Duitsche 2.82 pct. Een bewijs, dat bij vele ouders het nationaal gevoel nog zeer zwak is en dat de regeering op schoolgebied geen sterken druk uitoefent.

Een wet van 6 Dec. 1918 regelt het gebruik van het Duitsch en van het Russisch voor de rechtbanken. Gelijkgerechtigd zijn deze talen niet. In elk afzonderlijk geval moeten de advokaten de toelating vragen om in het Russisch te mogen pleiten. De ethnische minderheden zijn te klein om te mogen verwachten, dat in de toekomst de staat niet zal trachten hen te assimileeren. Dat hij zich echter niet zal haasten dezen weg in te slaan, doet het bloeien van het Duitsch en Russisch middelbaar onderwijs vermoeden [24]).

De ethnische minderheden hebben eenige bladen, minder echter dan men zou schatten als men bedenkt hoe sterk het Duitsch en het Russisch zich ingeplant hadden als kultuurtalen. In 1922 verschenen 79 Letsche nieuwsbladen en tijdschriften, w.o. drie in het Latgalisch dialect, 8 Duitsche, 5 Russische, 6 Joodsche, 1 Litausch en voor buitenlandsche propaganda een Engelsch ekonomisch tijdschrift. In datzelfde jaar was het aantal nieuwe Letsche boeken overweldigend, 967 tegenover 29 Duitsche, 64 Russische, 3 Fransch, 1 Hebreeuwsch en 7 Engelsche.

De statistiek der dienstplichtigen van 1921, die lezen en schrijven kunnen, stelt den achterstand der Slavische elementen vast. Niet-analphabeten zijn onder de Letten 93.41, Duitschers 97.86, Esten 95.0, Litauers 90.0, Joden 90.63, Polen 82.34 en Russen 79.37 pct., tezamen 91.51. Van de Lijflandsche dienstplichtigen kunnen 98.11 pct. lezen en schrijven, van de Koerlanders 96.81 en van de Latgalen slechts 78..08 pct. Van de kultureele en sociale minderwaardigheid van het Russisch ele-

[24]) Aan de Duitschers is in Februari 1925 kultureele autonomie verleend.

ment is zijn zwakke vertegenwoordiging in den landdag of saiema een bewijs: er zijn op de 100 leden slechts 3 Russen, tegen 6 Duitschers; de Joden hebben 5 afgevaardigden, de Polen 1, de burgerlijke Letten 47 en de socialistische 38.

N a a r d e e e n t a l i g h e i d. — Wanneer men door de straten van Riga slentert en rondkijkt valt de drie- of tweetaligheid der meeste opschriften op de winkels en handelshuizen op. Het Letsch ontbreekt haast nooit, doch het Duitsch en het Russisch getuigen van het uitheemsch verleden der stad, welke zich nu herstelt van de zware slagen haar door den oorlog toegebracht. Vaak hoort men Duitsch spreken en af en toe Russisch. Als men in de Grieksch-orthodoxe kathedraal 's Zondags binnentreedt en onder de bekoring van het Russisch kerkgezang er vertoeft, totdat de mis uit is, wordt men aan de zeer weinige aanwezigen gewaar, dat buiten den Russischen druk de orthodoxie verkwijnt. Russische bladen worden stellig nog veel gelezen — bijna alle volwassenen hebben Russisch onderwijs gehad — en in de boekwinkels liggen naast de Duitsche vele Russische boeken. Overigens, van Duitsche werken is de boekhandel bijzonder goed voorzien. Benevens de mooie en degelijke Duitsche uitgaven nemen de Letsche vooralsnog een bescheiden plaats in. Vooruitgang is echter waarneembaar omdat het hooger intellectueel leven zich ten slotte ook in Letschen zin ontwikkelt.

Verheugend is het feit, dat tevens Letsche bladen gelezen en Letsch gesproken wordt door de gegoede standen, dat in de eerste restauraties de bezoekers Letsch durven spreken en niet langer vreezen voor niet vol te worden aangezien als zij de landstaal gebruiken.

Het gemeentebestuur van Riga heeft nog niet gansch met het Duitsch afgerekend [25]). Berichten aan het publiek worden nog in die taal gedrukt. Op de openbare gebouwen en op de straatborden zijn de

[25]) In Maart 1924 werden 15 Duitschers, 8 Joden, 4 Russen, 1 Litauer en 1 Pool op 90 raadsleden gekozen.

Duitsche en Russische opschriften overgeschilderd of onleesbaar gemaakt. De staat kent slechts de ambtelijke taal. De eenige internationale stadsnaam is Riga en de reiziger, die de Letsche geographische benamingen niet geleerd heeft, weet niet waar de trein stilstaat noch waar de boot aanlegt. De Letschonkundige staatsburger voelt zich als een vreemdeling in zijn eigen land en wordt door de omstandigheden gedwongen zijn taalkennis te vermeerderen. De verletsching der nationale minderheden zal vorderen, voor zoover deze uit de betere standen bestaan, n.m. onder de Duitschers in de steden, die geen tweede klas-burgers zullen willen blijven. Zij zullen zich derhalve, in het openbare leven althans, als Letten voordoen. Dit zal voor hen het begin van het einde als voorposten van het Duitschdom zijn. Binnenshuis en als algemeene verkeerstaal in het Oosten zal het Duitsch nog een groote rol spelen en Duitsche boeken zullen immer in het studeervertrek zeer welkom wezen.

Aldus beperkt zijn deze vreemde kultuurkrachten onschadelijk voor het herstel der nationale eenheid, door de Duitsche kolonisatie tegen het einde der twaalfde eeuw gebroken en onvereenigbaar met het deelgenootschap van den voormaligen Russischen staat. Indien Letland onafhankelijk blijft zal het na eenige decenniën één volk en één natie worden, aangezien de minderheden te klein en te verstrooid zijn om zich bestendig te kunnen handhaven en bij het Letsche proletariaat sedert de oprichting van den staat het nationaal gevoel levendiger is geworden, evenals bij den Letschen burgerstand en aangezien gansch het volk door middel van zijn taal deel kan nemen aan de algemeene kultuur, dank zij de nationale inrichting van het lager en het hooger onderwijs. Snel neemt in het openbaar leven de Letsche taal de plaats van het Russisch, dat het vóor den oorlog gansch beheerschte.

ZESDE HOOFDSTUK

DE ESTEN

I. *Het Volk en zijn taal.*

AFKOMST en anthropologische kenmerken. — Van de Litauers en de Letten door hun afstamming gansch verschillend zijn de bewoners van Noord-Lijfland en Estland, die tot den Finsch-Oegrischen stam behooren en als naaste verwanten de Tavasten en Kareliërs hebben, welke Finland bevolken en de streken tusschen de Ladoga- en Onegameren en de Witte Zee. Zooals de Magyaren, de Turken en de volksstammen uit Noord- en Oost-Rusland zijn zij een verre tak van het groote Mongoolsche ras, dat over het grootste gedeelte van Azië verspreid is.

Tacitus en Ptolemaios was het bekend, dat Finsche stammen (Fenni, Phinnoi) bezuiden den Finschen Zeeboezem gevestigd waren. Van dezen zijn de Esten de eenigen, die onder de slagen van hunne vijanden niet bezweken zijn en die zich tot op den huidigen dag gehandhaafd hebben.

Zij hebben vermoedelijk hunnen naam van de Baltische Aestii overgenomen. De Letten noemen hen Igauni, uitgedrevenen. In hun eigen taal heeten zij Eestlased en aan hun republiek hebben zij den naam Eesti Vabariik gegeven.

Tusschen de jaren 700 en 500 vóor onze tijdrekening hebben de Esten zich aan de Oostzee gevestigd. Aleer zij met Germanen en Slaven in aanraking kwamen, waren zij gansch onbeschaafd. Van de huisdieren kenden zij slechts den hond, het paard en het rund en van de graangewassen de gerst. Zij woonden onder met huiden bedekte tenten, als de aanverwante Samojeden. Toen de Duitschers in hun land drongen, bouwden de Esten

reeds lang houten huizen, vestingen en booten en zij waren sinds eeuwen geduchte zeeschuimers.

Van hun verre Mongoolsche afkomst vertoonen de meeste Esten weinige kenmerken. Menschen met platte gezichten, te dicht op elkaar staande oogen, vierhoekige oogkassen en uitstekende wangbeenderen zijn niet zeer talrijk in Estland. Velen hebben een bepaald Germaansch voorkomen, blauwe oogen, blond, soms geel haar en gelijken op de rasgemengde Tavasten. De Esten hebben bij hun rooftochten tot in den twaalfde eeuw Skandinaafsche vrouwen en meisjes naar hun haardsteden medegesleept en zijn een gemengd ras geworden. Ofschoon in Helsingfors Zweden en Finnen door elkaar wonen en de kruisingen menigvuldig moeten zijn, wordt men er niet zoozeer getroffen door de verscheidenheid der typen als in Reval, waar zooveel anthropologisch moeilijk te klasseeren menschen leven en waar de vrouwen dikwijls zooveel kleiner dan de mannen zijn.

Volgens O. Grube zijn de Esten gemiddeld 1 m. 642 lang en is hun schedelindex 77.26 terwijl Broca 80.40 aangeeft! Ripley, die Grube en Witt aanhaalt, bepaalt hun index op 79. Volkomen betrouwbare gegevens zullen wij eerst bezitten, nadat drie of vier duizend soldaten van vastgestelde Estische afkomst zullen zijn gemeten.

V o l k s a a r d. — De Esten, volgens de oude kronieken weleer krijgshaftig en roofzuchtig, worden doorgaans gehouden voor een arbeidzaam, matig, zijn plicht betrachtend en gezellig volk, dat zich hoofdzakelijk met landbouw en vischvangst bezig houdt. Zij gelden als voortreffelijke zeelieden en zijn volhardend en in hooge mate koelbloedig.

Merkwaardig is hun dichterlijke aanleg, welke duidelijk spreekt in hun talrijke liederen. Deze hebben vaak een diepzinnigen geestelijken inhoud, getuigen van een innig natuurgevoel en zijn soms van een teedere schoonheid. Er zijn weinige gebeurtenissen in hun droef bestaan, die de Esten niet dichterlijk behandeld hebben. Natuurlijk komen vroolijke

Estische boer

zangen niet veel voor in hun liederenschat. Een sterke maatschappelijke kritiek steekt in vele gedichten. Alleen in zijn poëzie kon de lijfeigene zich recht verschaffen over de ongerechtigheden van zijnen meester. Na de achttiende eeuw verzandde bijna in Estland, zooals in vele landen, de bron der volksdichtkunst, welke wellicht beter dan de andere gegevens den volksaard toelicht.

Zingen bij den arbeid doen de Esten, vrouwen en mannen. Weber[1]) vertelt van de maaiers, die in den oogsttijd woeste zangen aanheffen, oude heidensche liederen, welke de geestelijkheid hun niet heeft kunnen afleeren. Gewis dagteekenen vele uit den tijd, toen het Christendom ingevoerd werd; de schemering van heidendom en katholicisme heeft ongetwijfeld het scheppingsvermogen van het volk geprikkeld.

Duizenden liederen heeft het volksgeheugen voor de vergetelheid bewaard. Wanneer iemand voor de vuist dicht, herhalen de aanwezigen dadelijk het vers. In vele liederen ligt een bittere spot, waarvoor geen Duitscher veilig is. Want tegen hun verdrukkers hadden zij geen ander wapen en zij hebben het vaak gehanteerd. Dit van alle aardsche goederen beroofde volk bezat een epische gave, waarvan de Kalevipoeg een glanzend voorbeeld is.

Van zijn vlijtzaamheid, van zijn krachtdadigheid, van zijn geestkracht getuigt de weg, welken het in de laatste decenniën der negentiende eeuw afgelegd heeft. Ondanks ekonomische, maatschappelijke en taalkundige hinderpalen heeft dat boerenvolk, zeven eeuwen lang door vreemde heerschers tot slaven vernederd, op korten tijd nadat de laatste sporen der dienstbaarheid waren verdwenen, van zijn zonen leeraars, predikanten, artsen en technici weten te maken. Estische handwerkers en ambachtslieden moeten in vakkennis voor anderen niet onderdoen. De boeren bezitten thans een grootere oppervlakte van akkerland dan de ridder-

---

[1]) Door Herder aangehaald in *Stimmen der Völker in Liedern.*

Estische boerin

schap. Vóor den oorlog waren zelfs eenigen grootgrondbezitters geworden.

In het geheel overtreffen de Esten de Letten niet alleen door hun gemeenschapszin, maar ook door hun geschiktheid op ekonomisch gebied. Zij hebben de Letten naar het Zuiden verdrongen en in Letland taaleilandjes doen ontstaan.

De taal. — Meer door de taal dan door de raskenmerken zijn de Esten verre verwanten der Mongolen. Niettegenstaande alle afwijkingen is het Estisch slechts een tongval van het Fransch. Indien Estland en Finland tot een staatkundig geheel waren vergroeid, zou het Estisch zich waarschijnlijk niet tot een afzonderlijke letterkundige taal ontwikkeld hebben. Thans staat het verder van het Finsch dan het Zweedsch van het Deensch.

Het is een klankrijke welluidende taal, welke een overvloed van klinkers en zachte tweeklanken bezit. Het heeft drie hoofddialecten, waarvan het zuiverste te Tallinn (Reval) gesproken wordt, de andere te Tartu (Dorpat) en te Pärnu (Pernau) en in hun omgeving.

De Esten hebben aan hun buren, namelijk aan de Letten tal van woorden ontleed. Hun eigen taal heeft daarentegen op de naburige geenen invloed gehad.

De oudste oorkonde over het Estisch is de dertiende-eeuwsche kroniek *(Origines Livoniae)* van Hendrik den Let, welke verscheidene Estische namen en taalvoorbeelden vermeldt. De tweede is een Deensch cijnsboek, de *Liber census Daniae,* waarvan het deel, dat omstreeks 1240 samengesteld werd, over de 500 Estische plaatsnamen bevat.

De verovering der Duitsche Zwaardbroeders was geen gunstige omstandigheid voor de vorming eener schrijftaal, te minder wijl de kinderen der ingezetenen zoo goed als nooit tot geestelijken werden opgeleid en de Rigasche aartsbisschop Henning met den kerkban strafte al wie kerkboeken in de volkstaal overzette.

Toen bij het ontluiken van de Hervorming de

Roomsche kerk haar gezag verloor, werden in de volkstaal geschreven boeken een onafwendbaar vereischte. Van de enkele katholieke schriften, welke in het begin der zestiende eeuw in het Estisch zijn uitgegeven, is geen afdruk tot ons gekomen, evenmin als van Franz Witte's overzetting van den Lutherschen catechismus. Deze zou in 1553 te Lübeck zijn gedrukt.

Het oude stuk, waarvan de datum gekend is, dagteekent van 1589 en is de vertaling van een bericht van den Dorpatschen stadsraad. Van meer belang voor de kennis der Estische taal zijn de in handschrift nog voorhanden preeken door Georg Müller van 1600 tot 1606 te Reval gehouden.

Het oudste bewaarde gedenkstuk der Estische drukkunst zijn de door Henricus Stahl verzamelde preeken en kerkzangen (1632-1638). Nog een andere verzameling werd op kosten van koningin Christina van Zweden bezorgd door Stahl, die de schrijver der eerste Estische spraakkunst is. Ondanks zijn toewijding was de invloed van den Baltischen predikant op de ontwikkeling der schrijftaal nadeelig. Hij heeft niet naar de natuurlijke en juiste taalvormen, doch naar een Latijnsch-Duitsch schema de spelling geregeld en zijn opvatting heeft zich gedeeltelijk tot in dezen tijd gehandhaafd. Wat te wijten is aan het feit, dat tot in de negentiende eeuw de Estische geschreven letterkunde hoofdzakelijk het werk van Duitsche geestelijken is geweest en niet van nationale Estische schrijvers.

Het gelijktijdig bestaan van twee Estische schrijftalen heeft de ontwikkeling der Estische letterkunde niet minder belemmerd. Terwijl Stahl zijn werken in den Revalschen tongval opstelde, schreef Joachim Rossihnius de vertaling der Evangeliën en Epistelen in het Werro-Dorpatsche dialect.

Niet beter dan Stahl slaagden Revalsche predikanten erin de aan Duitschland eigen en vaak voortreffelijke Luthersche kerkzangen in het Estisch over te zetten. Het gezangboek van 1656

bevat slechts ruw- en slechtklinkende liederen van vreemden oorsprong. Wat later in Estland zelf ontstaan is werd de kerk vaak door aardsche oogmerken ingegeven om de Estische boeren de lijfeigenschap als een goddelijke instelling te doen aanvaarden. Of de Estische gemeente door het kreupelvers: „Wien men tot knecht gemaakt heeft, dat hij ook diene, dat hij ook diene" ooit gesticht is geweest, zal iedereen ontkennen.

De onvolkomen kennis der volkstaal, de moedwil der ridderschap en de twisten onder de Luthersche geestelijken zijn de oorzaak, dat de volledige bijbelvertaling eerst in 1739 klaar was. Het is het eenige groot werk, dat het protestantisme in Estland voortgebracht heeft.

De eerste, die zich van Stahl's dwaalspoor afwendde, is Johann Hornung. In zijn *Grammatica Esthonica* geeft hij blijk van een beter inzicht in het wezen der Estische taal.

Al de schriften der Luthersche predikanten staan in het teeken van het zelotisme of geloofsijver en hebben met litterarische kunst niets te maken. De werken van eenige minder bekrompen schrijvers uit de laatste decenniën der achttiende eeuw en de leerzame volksboeken en fabels, welke destijds uitgegeven werden, staan evenzeer buiten de letterkunde.

Het klaaglied over de vernieling der stad Tartu tijdens den Noordschen oorlog door Käsu Hans (Hans Kes) is het eerste voortbrengsel van een inboorling, dat vermeldenswaard is. Smakelooze verzen uit dien tijd zijn niet zeldzaam. De meeste waren het werk van Baltische predikanten, die na het uitkomen der eerste Estische boeken, vol geestdrift voor de volkstaal, aan het dichten gingen.

Zoo doet zich hier heel de ontwikkeling der landstaal nog in hooger mate dan in Letland voor als het werk van zendelingen in een door een onbeschaafden stam bewoond koloniaal gebied. Een gebeurtenis, die in West-Europa haar weerga niet heeft.

II. *Het Estische Staats- en Taalgebied.*

Staatsgrenzen. Van de nieuwe Oostzeestaten zijn Finland en Estland de eerste, waarvan de grenzen vastgesteld werden.

Door den vrede van Tartu (Dorpat) van 2 Februari 1920 werd de oude Estlandsche grens tien versten beoosten de Narova verzet. In Ingermanland verkreeg de nieuwe staat de oude Hanzestad Narva. De gemengde grenzencommissie bepaalde op 28 en 29 Februari, dat Ropša, Ilkino, Koboljaki en Krivaja Luka aan Rusland zouden blijven en dat Pečurki bij Estland zou komen. Rusland deed ook afstand van een deeltje van het Pskover gubernium. De grens loopt voortaan door het Peipusmeer of Peipsi-Järv, beoosten het eiland Pork of Pürisaar (E.), door het Pskover-meer of Pihkva-Järv tusschen de eilanden Talabski en Kamenika, door het kleine Poganovo-meer en verder naar het Zuidwesten tot aan de Kudepi-hoeve bij de Letsche grens. De steden Petseri (Russisch: Pečori) en Irborsk zijn nu Estisch.

Eenige maanden na de oostelijke of Russische grens werd de zuidelijke of Letsche grens door een scheidsgerechtelijke commissie vastgesteld (3 Juli 1920). Het grootste gedeelte der stad Walk (Valga), een smalle zoom van den gelijknamigen kreits benoorden den spoorweg Walk-Rūjene, alsook de plaats Kirbla (Letsch: Kirbele) in den kreits Wolmar zijn Estland toegewezen. Behoudens deze wijzigingen loopt de staatsgrens nagenoeg samen met de oude zuidelijke grenzen der kreitsen Pärnu (Pernau), Viljandi (Fellin), Tartu (Dorpat) en Võru (Werro).

De uitslag der scheidsgerechtelijke commissie is tamelijk gunstig voor Estland uitgevallen. Het zoo hevig betwiste Walk is grootendeels eraan toegewezen. Tot in 1904 had deze stad een Duitsche gemeenteoverheid. Toen werd ze uit het stadhuis verwijderd dank zij het nieuwe kiesrecht. Ofschoon de Letten geen gering deel der bevolking uitmaken,

werd in 1914 slechts een Let in den gemeenteraad gekozen. In 1917 hadden verkiezingen plaats, waaraan de vluchtelingen, o.w. veel Letten, en de soldaten mochten deelnemen. De uitslag was 15 Esten, evenveel Letten en 10 vertegenwoordigers van andere nationaliteiten. Het Estische leger veroverde in Februari 1919 de stad op de bolsjevisten. Volgens de door de grenzencommissie uitgeschrevene volksoptelling waren er in Walk 5382 Esten, 3678 Letten en 1339 anderen [2]). De aanspraken der Esten waren derhalve billijk en er valt veel te zeggen voor de verdeeling van Walk, zooals zij besloten werd.

In het Westen en in het Noorden scheiden de Oostzee en de Finsche Zeeboezem Estland van Zweden van en van Finland. De eilanden, die tusschen de Oostzee en de Rigasche Golf liggen en onder het Russisch bewind deel van de guberniën Est- en Lijfland maakten zijn thans Estisch. Het eilandje Ruhno (275 meest Zweedsche inwoners?) door Letland geëischt omdat het midden in de Golf ligt, blijft aan Estland (Nov. 1923).

De nieuwe staat heeft een oppervlakte van 47.500 v. k.m. zonder de binnenmeren en een bevolking van 1.107.059 zielen volgens de volkstelling van 28 December 1922, d.i. ongeveer 400.000 inwoners minder dan de schatting van 1917 aangeeft.

Taalgrenzen en statistiek der nationaliteiten. — De zuidelijke staatsgrens komt nagenoeg overeen met de taalgrens, welke van Heinaste (E.) of Ainaži (L.) aan de zee naar Ruhja of Rūjene gaat en dan naar Valga, Taheva of Taivola, het Pugulāmeer, Linnist, Kačanova bij de Velikaja tot Pskov.

Het noordelijk deel van Ingermanland is door Esten (ongeveer 100.000, Petersburg inbegrepen) en door Finnen (Ingriërs) bewoond. De taalgrens

---

[2]) In 1897 hadden de Letten de meerderheid: 4453 Letten tegen 3504 Esten. Na de grensregeling had in 1922 het Estlandsche Valga 15.444 inwoners, o.w. 9747 Esten en 3889 Letten.

tusschen Estisch-Finsch en Russisch loopt beoosten den spoorweg van Pskov naar Petrograd om in de nabijheid van de vroegere Russische hoofdstad over den spoorweg recht naar den Finschen Zeeboezem te gaan. Petersburg is een Russische volkplanting in het Finsch taalgebied.

Volgens de statistiek van 1897 was het Russisch gubernium Estland het Oostzeegewest waarvan de bevolking het minst gemengd was: 88.67 pct. Esten, 5.07 pct. Russen, 3.90 pct. Duitschers en 2.36 pct. anderen, o.w. 0.31 pct. Joden. De hoofdstad Tallinn (Reval) telde 62.72 pct. Esten, 16.08 pct. Duitschers, 15.98 pct. Russen, 1.64 pct. Joden. Deze cijfers verklaren waarom de bevolking van den kreits Harrien (Harjumaa) minder zuiver Estisch is dan de bevolking der andere kreitsen. In Harjumaa, waarvan Tallinn de hoofdplaats is, woonden in 1897 82.20 pct. Esten, 7.54 pct. Duitschers, 7.01 pct. Russen, 0.70 pct. Zweden en 0.63 pct. Joden.

Volgens de tabellen van het Estlandsch Statistisch Maandschrift waren op 28 December 1922 de verhoudingen veel gunstiger voor de Esten in Tallinn. Op een bevolking van 122.419 inwoners, waren 83.89 pct. Esten, 6.14 pct. Russen, 5.65 pct. Duitschers, 1.58 Joden en 2.74 pct. anderen. Desondanks worden de Duitsche en Russische plaatselijke bladen nog er zeer veel gelezen en de boekhandels zijn ruim voorzien van Duitsche en Russische boeken. Op de winkels prijken naast de Estische veel Duitsche en Russische opschriften. Alleen de ambtelijke berichten, straatnamen enz. zijn uitsluitend in de landstaal.

Volgens de volkstelling van 28 December 1922 maken de 969.976 Esten 87.68 pct. der bevolking der republiek uit. Door de aanwerving van Narva en Petserimaa, die buiten het oud Russisch gubernium Estland liggen zijn de Russen 91.109 geworden (8.23 pct.). De Duitschers zijn slechts 18.319 (1.66 pct.), de Zweden 7.850 (0.71 pct.), de Joden 4.566 (0.41 pct.) en de anderen 14.508

(1.31 pct.), o.w. ongeveer 7000 Letten (0.6 pct).

In Tartu zijn thans (28 December 1922) 84.49 pct. Esten tegen 68.63 pct. in 1897 op een bevolking van 50.342 inwoners; de Russen zijn er nog 5.11 pct. tegen 8.72, de Duitschers 6.39 pct. tegen 16.57 in 1897, de Joden 2.22 pct. en de anderen 1.79 pct.

De vroegere Duitsche en latere Russische universiteit heeft de samenstelling der bevolking zeer ten nadeele der Esten daar gewijzigd. Het Duitsch heeft een grooter invloed in Tartu dan in Reval gehad. Zeer veel menschen spreken ook Duitsch en de boekwinkels zijn met Duitsche werken gevuld, zooals in Riga.

Narva (26.912 inwoners) heeft een sterke Russische minderheid. De stad telt 65.07 pct. Esten, 29.48 pct. Russen, 1.87 pct. Duitschers, 1.18 pct. Joden en 2.40 pct. anderen.

Onder de kleinere steden hebben, volgens de laatste volkstelling Pärnu (Pernau) 88.96 pct. Esten, Viljandi (Fellin) 92.24 pct., Rakvere (Wesenberg) 89.90 pct., Võru (Werro) 88.34 pct., Haapsalu (Hapsal) 84.90 pct., Kuresaar (Arensburg) 79.25 pct. en Baltiski 91.35 pct. In Valga zijn er in het deel der stad, hetwelk Estland werd toegewezen 74.11 pct. Esten en ongeveer 14 pct. Letten. Petseri, dat slechts 2.013 zielen telt en dat eerst na den vrede van Tartu bij Estland ingelijfd werd, heeft slechts 33.80 pct. Esten tegen 63.27 pct. Russen. In de 13 steden der republiek zijn 82.39 pct. der inwoners Esten, 8.07 pct. Russen, 5.15 pct. Duitschers, 1.67 pct. Joden en 2.79 pct. anderen. Dat zijn voor een randstaat buitengewoon gunstige cijfers.

De Esten zijn de kleinste kultureele eenheid in Europa, viermaal minder talrijk dan de Vlamingen en zij bezitten een universiteit, die Latijnsch, Duitsch en Russisch geweest is onder vreemde heerschappij. In 1897 telde men 1.002.738 Esten, in 1910 waren zij tot 1.195.800 gestegen, in 1917 schatte men hun aantal op 1.400.000 op een gezamenlijke bevolking

van 1.615.000 zielen voor het Estisch taalgebied. Deze laatste cijfers zijn zeker overdreven, want na den oorlog blijven er geen millioen Esten over (969.976 in 1922).

De Duitschers zijn zeer achteruitgegaan sedert 1881 en nog meer sedert den oorlog. Vele geslachten sterven tengevolge van het lage geboortecijfer uit. Hun aantal is van 25.827 in 1897 thans op 18.319 teruggebracht. Wanneer men in hun bladen, *Revaler Bote* of *Dorpater Nachrichten* leest met welk een kracht zij voor hun nationale rechten opkomen, krijgt men den indruk, dat zij door verduitschte Esten gesteund worden en dat andere minderheden n.m. de Russen bij hen achterstaan, ekonomisch en kultureel.

Meer Estischgezind dan de Duitschers zijn de Zweden, die over het algemeen de landstaal kennen. In 1897 waren zij ongeveer 6000, vooral in de kreitsen Läänemaa (Wieck: 4620) en Harjumaa (Harrien: 1116). Nu zijn zij tot 7.850 gegestegen. Het zijn visschers en landbouwers, die zich namelijk op de eilanden Vormsi (Worms), Groot en Klein Pakri (Rogö), Ruhno en op het schiereiland Noarootsi neergezet hebben.

Veel talrijker dan al de andere minderheden te zamen zijn de Russen, die langs het Peipusmeer, in de steden en in de nieuwe gebieden aaneengesloten groepen vormen. In den kreits Petseri zijn zij de meerderheid, 38.812 (63.80 pct.) op 60.848 inwoners.

Een blijvend gevolg van den druk door de Orthodoxe kerk uitgeoefend in den russificatietijd is het groot aantal orthodoxen in dat Luthersch land. Volgens de laatste optelling zijn er nog 206.150 aanhangers der Russische kerk, o.w. de grootere helft Esten zijn.

III. *Het Verleden van het Estische Volk.*

D e E s t i s c h e g o d s d i e n s t. — Over den ouden godsdienst der Esten zijn de meeningen zeer

verdeeld, omdat zij als uitgangspunt weinig betrouwbare gegevens hebben. Vóor de verbeelding van romantische geleerden, zijn „heidensche heerlijkheden" opgerezen, welke nooit hebben bestaan. Zij waagden zelfs te veronderstellen, dat in den alouden tijd de Esten monotheïsten waren. De aanleiding daartoe is vermoedelijk hun slecht omlijnde godenleer, die zoozeer achter de Skandinaafsche en ook achter de Finsche gebleven is in het scheppen van mythen, welke de epiek van den godsdienst zijn.

Aanvankelijk hebben de Esten hunne dooden vereerd, gelijk de andere volkeren, bij wie uit den doodencultus de opvatting van de bovenwereld zich heeft ontwikkeld. Tooverpraktijken waren de kern van hunnen eeredienst.

De oude Esten bouwden geen tempels, maar vereerden hun goden in eikenwouden. Namelijk te Tartu en bij Tallinn heeft men gewijde steenen teruggevonden, waarop de priesters offerden. Animisme en anthropomorphisme waren de kenmerken van hunnen godsdienst. Uku, de oude man, had de wereld geschapen, doch Wanemuine en Ilmarine, beide uit het Finsch Kalevala gekende namen, hebben ze ingericht. Zonder den Zanger en den Smid zou zij chaotisch zijn gebleven.

Terwijl het Kalevala de Finsche godenleer en hare talrijke en levendige gedaanten voor onze oogen ontsluit, laat de Kalevisage zeer weinig doorschemeren van de heidensche godenleer der Esten, daar slechts een paar namen af en toe even opduiken. De held is een reus met bovenmenschelijke lichaamskracht en zeer beperkt vernuft, die van kleine dieren wenken moet krijgen om door het leven een weg te vinden. Hij is eerder een buildrager dan een koning en zijn moeder Linda, de koningin, slooft als een arme dagloonster. De sage weerspiegelt primitieve beschavingstoestanden en de geestgesteldheid van een volk van dichterlijke zwoegers. Men veronderstelt dat Kalevi's zoon in de twaalfde eeuw even vóor de kerstening geleefd

heeft. De Kalevipoeg is derhalve ouder dan het Kalevala.

Merkwaardig is het, dat bijna al de Estische tooverspreuken in Finland zijn ontstaan, terwijl vele Finsche volksliederen uit Estland afkomstig zijn. Aan de stof waarmee het Kalevala opgebouwd is hebben de Esten een niet gering aandeel gehad. Deze wederkeerige ruiling van geestelijke goederen werd begunstigd niet alleen door de ligging der landen en door de verwantschap der talen, maar ook door de gemeenschappelijke viervoetige trochaeische versmaat en andere prosodische gelijkaardigheden.

Alhoewel Kareliërs en Tavasten in 1187 deelnamen aan de plundering en verwoesting der Zweedsche hoofdstad Sigtuna, de laatste „groote daad" der Estische zeeschuimers, welke bij de nationale schrijvers een strafexpeditie heet en als dusdanig geroemd wordt, hebben de Esten met hun stamverwanten nooit een natie gevormd. Nooit hebben de heidensche Esten een hoogere politieke groepeering dan den stam gekend.

De verovering. — Meinhard ging in 1184 in Lijfland aan wal en vroeg den vorst van Polock, wiens gezag tot aan de Oostzee reikte, verlof om zijn zendingswerk te mogen doen. Benevens het verkondigen van het Evangelie en de verovering van de zielen was de bezitneming van het land ook het gevolg van de Duitsche kruisvaart. De Zwaardbroeders waren over het algemeen niet vromer dan de deelnemers aan de kruistochten tegen de Turken. Integendeel de zucht naar aardsche goederen en roem was de geheime drijfveer van de meeste ridders, die de Düna opvoeren. „Die Grausamheit wurde zum Prinzip und das Blutvergiessen geschah mit der Umständlichkeit und Sorgfalt einer notwendige Verrichtung", zegt K. v. Freymann, een Balt uit Fellin, in *der Geist der livländischen Kolonisation*. De Esten waren taaiere tegenstanders dan de Lijven en de Letten. Zij vonden steun bij de Russen uit de naburige

vorstendommen. Tegen de gezamenlijke macht der Duitsche Zwaardbroeders en van den Deenschen Koning Valdemar II waren zij echter niet bestand. Valdemar, die naar een gelegenheid uitzag om vasten voet in het Balticum te krijgen, nam het bondgenootschap der Orde gretig aan en zeilde met zijn vloot naar de baai van Reval. Hij overrompelde de Esten, vernielde in 1219 den Estischen burcht Lindanisa en stichtte in 1228 Reval, dat de Esten Tallinn, de stad der Denen, noemen. De nieuwe stad kreeg een Deenschen bisschop en werd in 1284 lid van de Hanze.

Aan het door hem veroverde gebied had Valdemar niet genoeg. Voor de verleende hulp eischte hij gansch Est- en Lijfland, doch stuitte op het verzet der Orde en moest zich met het door de Esten bewoonde land tevreden stellen.

Voor de inboorlingen was de Deensche tijd een harde tijd. Al beschouwden de veroveraars den doop als het teeken der onderwerping, hij verbeterde niet het lot der geteisterde bevolking. Reeds in 1222 stonden de Esten tegen de Denen op en poogden hen te verdringen met hulptroepen uit de Russische vorstendommen Novgorod en Pskov. Zij werden opnieuw door de verbonden Denen en Duitschers verslagen. Na de bestorming van hun burcht Tartu (Dorpat) moesten de Esten zich onderwerpen.

Paus Gregorius IX maakte aan de twisten tusschen de bondgenooten om het bezit van Estland een einde in 1237 door het aan Valdemar toe te wijzen. Meer dan één eeuw duurde het nog aleer de Esten den strijd voor goed opgaven. Hun laatste tegenstand werd in 1343 bij Reval gebroken. Kort nadien, in 1346, kocht de Orde Estland van Denemarken af en handhaafde er zich 215 jaren.

Deze wisseling van meesters baatte het volk weinig. Denen en Duitschers waren geen milde heerschers. Toch heeft Steinmetz gelijk met zijn opmerking, dat zonder de Duitsche kolonisatie

de kleine Estische stam vroegtijdig door de Russen zou zijn onderworpen en waarschijnlijk in de Russische massa opgelost, zooals vele Finsche stammen in Noord- en Midden-Rusland.

De Hervorming en de Zweedsche overheersching. — Reeds in 1523 had Luther aanhangers in de Baltische steden gevonden en deze, waaronder Tallinn en Tartu, werden door de beeldstormers geteisterd. De Hervorming breidde zich over gansch het land uit, maar bracht geen verzachting in het lijden van het volk, dat nog erger werd door de Russische invallen onder Ivan den Verschrikkelijke. Toen de Ordestaat in den bittersten nood verkeerde, vond de grootmeester Gotthard Kettler geen gehoor bij den Duitschen keizer noch bij het Rijk en hij moest den bijstand van Polen en Zweden inroepen. Verdrukte volken, die te zwak zijn om zichzelf te bevrijden, klampen zich soms aan vreemden vast met de gedachte, dat zij bij een verandering veel kunnen winnen en niets verliezen. Zóo sloot Reval zich, zonder machtiging van den grootmeester, bij Zweden aan (1561), dat als opvolger van de gehate Orde in Estland optrad. Voor het Estische volk ving het tijdvak aan, dat in zijn herinnering als zijn gouden eeuw voortleeft.

De Zweedsche regeering zette palen en perken aan de willekeur, waarmede de Baltische adel de boeren uitbuitte. Zij bevorderde Lutherdom en onderwijs; zij opende volksscholen en zorgde voor de uitgave van in de volkstaal geschreven boeken. Gustaaf Adolf stichtte in 1632 de universiteit van Tartu (Dorpat), welke tot in 1656 bloeide, toen de Russen onder Tsaar Alexis deze stad weer innamen. Bij den vrede van Oliva (1660) en van Kardis (1661) moesten zij Lijfland, Estland en Ingermanland weer ontruimen.

Gustaaf Adolf vereenigde onder zijn gezag gansch het Estisch volksgebied, uitgenomen Oesel (Saaremaa), dat in 1559 door zijn laatsten bisschop Johann von Münchhausen aan Denemarken

was verkocht en dat eerst in 1645 door den Deenschen koning aan Christina van Zweden werd afgestaan. Aan de Polen liet Gustaaf Adolf van Lijfland alleen Latgale. Met Ingermanland en Finland was het Zweedsche Rijk half Finsch-Oegrisch geworden, zoodat de rijkskanselier Axel Oxenstierna op de gedachte kwam, het rijk tweeledig in te richten met Stockholm als hoofdstad van het Zweedsch-Duitsche en Narva van het Finsch-Letsche deel.

De verdiensten van Koningin Christina jegens de Estische taal zijn hierboven vermeld. De gevolgen van het verlicht Zweedsch bestuur bleven niet uit: in 1698 konden op het platteland bijna alle volwassenen lezen. De Zweden waren voornemens het Oostzeegebied kultureel op te beuren gelijk Finland. Karel XI maakte de Zweedsche wetten toepasselijk in het Balticum, wat den benadeelden adel in een kwade luim bracht en hem naar een anderen vorst deed verlangen. J. R. Patkul slaagde erin Rusland en Polen tegen Zweden te vereenigen.

De Russische verovering. — Onder Karel XII zakte de Zweedsche wereldmacht ineen. Na de nederlaag bij Poltava in 1709 overrompelden en verwoestten de Russen Estland, waar zij zonder tusschenpoos heerschten totdat het Tsarenrijk uiteenviel. Aan zijn veldmaarschalk had de tsaar geschreven: „Verniel alles. Peter". En het antwoord luidde: „Ik heb alles vernield. Šeremetjev". Zes maanden na de verovering kon hij Peter den Groote bovendien melden: „Van de Narova tot de Düna, geen haan meer die kraait, geen hond meer die blaft". Vele Estlanders werden naar de Volga en naar Siberië weggevoerd, anderen op de Turksche en Perzische markten als slaven verkocht.

De vrede van Nystad (1721) bevestigde Rusland in het bezit van zijn wingewesten Lijfland, Estland en Ingermanland. Tot maatstaf der tsaristische gruweldaden kunnen de bevolkingscijfers dienen. Eerst in 1880 telde Estland zooveel

inwoners als vóor den grooten oorlog van het Noorden.

Van den tsaar kreeg de Baltische adel al zijn voorrechten terug. De maatregelen, welke Karel XI had getroffen om de lijfeigenschap af te schaffen, werden ingetrokken.

Al wat geschreven is om de aartsvaderlijke verhouding tusschen de Baltische heeren en hun onderhoorigen te loven zinkt in het niet voor *de Klacht over de tyrannen der lijfeigenen*, het roerend Estisch lied, dat de Lijflandsche geestelijke Hupel aan Herder zond en dat deze „een ware verzuchting" noemt „uit den niet dichterlijk, doch werkelijk gevoelden toestand van een weeklagend volk".[3])

„Dochter, ik ontvlucht niet den arbeid, — ontvlucht niet de bessenstruiken — ontvlucht niet Jaan's[4]) land; — voor den boozen Duitscher vlucht ik, — voor den schrikkelijken boozen heer.

„Arme boeren aan den paal — werden bloedig gegeeseld. — Arme boeren in de boeien, — mannen rammelden in de kluisters, — wijven klopten voor de deuren, — brachten eieren in hun handen, — hadden eierenschrift[5]) in den handschoen, — onder den arm schreit de hen, — onder de mouw schreit de gans, — op den wagen blaat het schaapje. — Onze hoenders leggen eieren, — alle voor des Duitschers schotel; — het schaapje werpt zijn gespikkeld lammeken, — ook voor des Duitschers braadspit. — Onze koe haar eerste osseken, — is ook voor des Duitschers velden. — Het paardje werpt een monter veulen, — ook voor des Duitschers slede. — Moeder heeft een eenig zoontje, ook aan des Duitschers paal.

„Vagevuur is ons leven, — vagevuur of hel. — Gloeiend brood eet men aan 't hof, — kermend drinkt men zijnen beker, — vuurbrood met brand-

---

[3]) *Stimmen der Völker in Liedern.*
[4]) Haar echtgenoot.
[5]) Geschenken.

hout, — vonkelen in des broods kruim, — roeden onder de broodskorst.

„Wanneer ik van 't hof loskom, — kom ik uit de hel weder, — kom terug uit des wolves muil, — kom terug uit des leeuwes strot, uit des snoeks achtertanden, — los van den beet des bonten honds, — los van den beet des zwarten honds.

„He! gij zult mij niet meer bijten, — bont hondje en gij zwarte! — Brood heb voor ik u, gij honden, — in de hand hier voor den zwarten, — onder den arm hier voor den grijzen, — in den boezem voor het hondje."

Het is zeker, dat in de zeventiende eeuw de toestand der Fransche boeren beter was en in de achttiende eeuw het lot der Duitsche dorpbewoners in Mecklenburg en in Pruisen minder wraakroepend was; in het Oostzeegebied verscherpte het rasverschil tusschen heeren en knechten de botsing der belangen en deed het juk op de schouders der hoorigen zwaarder drukken.

Het Russisch bewind. — De geschiedenis der Esten onder het Russisch bewind komt over het algemeen overeen met die der Letten. De taalgrens had geen staatkundige beteekenis en liep dwars door Lijfland, dat een bestuurlijk geheel vormde, gelijk Koerland en Estland.

Onder Peter den Groote en zijn eerste opvolgers hadden de drie gewesten zelfbestuur, doch de landbevolking was verknecht en rechtloos. In de landdagen zetelde de ridderschap en in de steden heerschte de rijke burgerstand. De Esten werden on-Duitschers genoemd, hetwelk bijna luidde als niet-menschen.

Zooals in Letland bleef de ommekeer in de zedelijke en staatkundige begrippen onder den invloed der achttiendeeuwsche wijsgeeren in Estland niet zonder gevolgen. Enkele jaren na de Lijflandsche boerenverordening van 1804 verdween ook daar de Schollenpflicht, het behooren der boeren tot den bodem. Tevens werd aan de Estlandsche boeren een grootere persoonlijke vrijheid toegekend dan aan

hun standgenooten in de twee andere gewesten.

De Estlandsche ridderschap liet in 1816 de boeren schijnbaar vrij, de Lijflandsche deed in 1819 hetzelfde. Tevens werd echter het volk van elk eigendomsrecht op het land vervallen verklaard! Deze bevrijding welke den Duitschen schrijvers zooveel lofzangen ter eere der Baltische baronnen ontlokt heeft, was derhalve louter bedrog. De ekonomische druk woog nog zwaarder op de schouders van het vogelvrij volk, dat zelfs in de gemiddelde goede oogstjaren kaf en bittersmakend onkruid in het roggemeel mengde. Relletjes en muiterijen, die onbarmhartig werden onderdrukt, waren meermaals het gevolg van deze wantoestanden.

De heerendiensten werden in 1849 afgeschaft; de boeren mochten voortaan een stukje grond bezitten. Het jaar 1856 bracht een nieuwe verordening, welke voordeeliger voor hen was. Nochtans voelden zich in 1858 de boeren te Mahtra nog zoo zeer uitgezogen, dat zij oproerig werden. De opstand werd op de gruwzaamste wijze gedempt; vele boeren werden op de Groote Markt van Tallinn wreed gegeeseld en naar Siberië verbannen. Ed. Vilde heeft dezen opstand levendig geschilderd in een der merkwaardigste romans *(Mahtra Södra)* der jonge naturalistische school. Eerst in 1863 werd een zelfstandig bestaan voor de boeren mogelijk gemaakt en de lijfeigenschap niet slechts in rechte, maar ook in feite opgeheven.

H e t o n d e r w ij s. — In het Baltenland had het volksonderwijs tot in 1886 een kerkelijk karakter. De Luthersche predikanten hadden het toezicht over de scholen der boerengemeenten, waar de volkstaal werd onderwezen en over de parochiale scholen, welke door de grondbezitters en de landgemeenten werden in stand gehouden. Kweekscholen voor Estische leerkrachten hadden de ridderschappen te Dorpat en te Kuba gevestigd. Gelijktijdig met de Letsche en op dezelfde wijze werden al deze scholen onder Alexander III verrust.

Slechts voor den godsdienst bleef de volkstaal in alle klassen toegelaten. Russisch leeren werd de hoofdzaak, in de volksscholen het eenig doel van het onderwijs. Het rekenen en het turnen werden beschouwd als gelegenheden om nog andere Russische woorden aan de kinderen te leeren, de geschiedenis en de aardrijkskunde om den roem en de macht van het Tsarenrijk in de wolken te dragen.

Kort vóor de omwenteling was het den leeraren verboden zelfs om zich beter te doen verstaan, een enkel woord in de moedertaal met de kinderen te wisselen.[6]) Overigens, vele onderwijzers waren vreemdelingen en de volkstaal volkomen onkundig. Hun zedelijk peilstand was dikwijls zeer laag. Onder deze omstandigheden bleef er in de school soms geen schijn van werkelijk gezag over en de jeugd verwilderde hoe langer hoe meer. Er was in deze geen verschil tusschen Estland en Letland en Duitsche en nationale schrijvers zijn het eens om te getuigen, dat de verrussing geestelijke en zedelijke armoede meebracht.

De Russische onderwijzers voelden zich niet te huis in deze vreemde omgeving en ondermijnden het gezag van den tsaar, terwijl zij in den dienst der verrussing stonden en deze met hart en ziel bevorderden. Ofschoon de normaalschool te Dorpat een echte politiekazerne was en de Estische kweekelingen er dag en nacht in hun doen en laten bespied werden, drong er de geest van opstand door en zoodra de omwenteling uitbrak, wapperde de roode vaan uit de vensters van het gebouw.

In de middelbare scholen, welke het Russisch bestuur inrichtte, werden geen Estische leerkrachten geduld. De Esten, die hiervoor opgeleid waren, kregen aanstellingen in Rusland. Noch de taal noch

---

[6]) Datzelfde verbod bestaat sinds de 18e eeuw in Frankrijk, waar het bestuur de zoogezegde dialecten uit de school heeft gebannen en slechts het Fransch toelaat. Provençaalsche kinderen, die hun moedertaal op school spreken, worden thans nog gestraft. Vrijheid en gelijkheid!

de geschiedenis van Estland waren leervakken in de gymnasia.

Het Duitsch stadsonderwijs vernielde de regeering meedoogenloos zooals in Letland. Het Russische, dat tot in de jaren tachtig een vreemde taal in het Oostzeegebied was, werd na 1885 de onderwijstaal voor alle vakken. Dit was de belooning voor de aanhankelijkheid der Duitsche Balten aan den Russischen staat. Toen voelden zij eindelijk dat zij hun vaderland hadden verloren en begonnen sommigen hun blikken naar het Duitsche Rijk te richten.

Na de onderdrukking van den opstand in 1905 kwam er een kentering in de Russische politiek. De adel had het Russische leger hulp verleend en vrijwillig aan de strafexpedities deelgenomen. De grondwet stelde waarborgen voor de taalvrijheid, waarvan de Balten gebruik maakten om hun onderwijs op een stevigen grondslag in te richten. Vóor het losbreken van den wereldoorlog telde men in het Balticum weer 59 Duitsche scholen voor lager en middelbaar onderwijs.

Voor de Esten had de omwenteling niet zulke gunstige gevolgen. Wanneer zij het gebruik van hun taal in de school eischten, vonden zij zoomin als de Letten eenige tegemoetkoming bij de Russische ambtenaars. In de volksschool werd het Estische met allerlei beperkingen hersteld. Als de Esten private inrichtingen van middelbaar onderwijs wilden stichten, toonde het Russisch bestuur zijn moedwil. Ofwel werd de vergunning dadelijk geweigerd, ofwel later ingetrokken. Om te blijven bestaan moest het Russisch de schooltaal worden en de Estische leeraars moesten meewerken om van hun leerlingen Russen te maken. Noch in de Russische vrijzinnige pers noch bij de Russische openbare meening vond het volk ooit eenige sympathie voor zijn streven naar eigen kultuur.

Het Panrussisme in Estland. — Om het land van zijn Duitsche bovenlaag te ontdoen en om de Estische massa tot rechtgeloovige Russen

te maken werden dezelfde maatregelen getroffen als in Letland en hun opsomming zou een herhaling wezen.

De orthodoxe propaganda sleepte kerkelijke vervolgingen mede, welke een nogal beperkten uitslag hadden. In 1897 beleden 17.72 pct. Esten en 2 pct. Duitschers den Russischen godsdienst. Zooals in Letland en Litauen waren in de hongersnoodsjaren en onder Alexander III eenige duizenden boeren in Estland, verlokt door toezeggingen van land en andere voordeelen, tot de orthodoxie overgegaan. Aan deze beloften gaf de regeering geen gevolg. Eerst na de Russische omwenteling, welke de godsdienstige vrijheid instelde, mochten de misleide boeren tot het Lutherdom terugkeeren.

Prins Šakhovskoj, de in 1885 benoemde goeverneur, trachtte Estland het uiterlijke van een Russische provincie te geven door Russische namen op de hoeken der straten te doen plaatsen en door Russische uithangborden, welke de handelaars gedwongen werden voor hun gevels te hangen. Onder zijn bestuur moest elke uiting van het openbaar leven een Russischen stempel dragen.

Taalonkundigen werden als rechters aangesteld. De vertalers benadeelden de partijen door hun ongeschiktheid: hun kennis van het Russisch was te gering om het gesproken Estisch nauwkeurig over te zetten. Van de overheid hadden de rechters bovendien een wenk gekregen om bij de gedingen tusschen grondbezitters en boeren, genen doorgaans in het gelijk te stellen.

Het beheer der gemeenten werd in de war gestuurd door de invoering van het Russisch als ambtelijke taal. De door de boeren gekozen dorpsoudsten (starosten) konden geen toezicht meer uitoefenen op de openbare diensten, welke bovenal als werktuigen van verrussing werkzaam waren. De gemeentesecretaris werd de eenige bemiddelaar tusschen de dorpsoudsten en de keizerlijke ambtenaren en kwam derhalve in het onrechtmatig bezit van een gezag, dat grooter

werd naarmate hij met de Russen goed stond.

Er is een treffende overeenkomst tusschen menig Vlaamsche gemeente, waar de burgemeester een Vlaamschonkundige kasteelheer is en de raadsleden geen Fransch kennen en een Estisch dorp onder het tsarisme.

Bewonderenswaard was de wederspannigheid van het Estische volk tegen de wetten uitgevaardigd om het tot het Russendom over te halen. De gunst, door de Russische ambtenaars aan de Jong-Estische beweging af en toe betoond met het oogmerk het Duitschdom te verzwakken, leidde niet tot een toenadering tusschen Russen en Esten. Dezen bleven onverzettelijk op hun nationaal standpunt staan en zij bleken in den oorlog niet zulke trouwe staatsburgers te zijn als de Letten, die blij waren met den Duitschen erfvijand te mogen afrekenen.

De nationale tegenstelling van Esten en Russen heeft nog een andere oorzaak dan het feit, dat beide volken niets gemeens hebben, noch taal noch zeden, noch historisch verleden. De Russen hadden praktische bezwaren tegen de verwezenlijking der Estische volksgedachte. Zij achtten ze onvereenigbaar met de bestaansvoorwaarden van den Russischen staat, die door een vrij Oostzeegebied van de zee zou afgesloten zijn.

De Dorpatsche Universiteit. — Het middelpunt der geestelijke macht van het Duitschdom in het Oostzeegebied was tachtig jaar lang de Dorpatsche hoogeschool door Alexander I in 1802 als Duitsche universiteit opgericht. De oude Lijflandsche hoogeschool, door Gustaaf Adolf in 1632 gesticht, had een kort en bewogen bestaan gehad. In 1656 werd zij reeds gesloten en in 1690 door Karel XI heropend om tijdens den grooten oorlog van het Noorden in 1699 naar Pärnu (Pernau) verplaatst te worden. In 1710 hief de tsaar ze op.

L. Ewers was de eerste rector der keizerlijke universiteit van Dorpat. Bij de opening hield hij een Duitsche en een Latijnsche rede. De leiding had de tsaar in de handen der Baltische ridderschap ge-

geven. De meeste professoren werden uit Duitschland ontboden. In den beginne stonden zij in de verhouding van 12 Duitschers tot 4 Balten. Een bruikbare maatstaf voor de geestelijke ontwikkeling der Balten in de negentiende eeuw is de gewijzigde verhouding van 19 Rijksduitschers tot 24 Balten in 1881, alsook de aanwezigheid van een dertigtal Baltische professoren en docenten aan de Rijksduitsche universiteiten. In dat jaar was het wetenschappelijk peil van dat groepje van ongeveer 150.000 menschen hoog genoeg om bij de zestig leerkrachten aan hoogescholen te leveren.

Geleerden als de bioloog Ernst von Baer, de mineraloog Engelhardt, de chirurg Ernst von Bergmann, de clinicus Adolf von Strümpell, de scheikundigen Carl Schmidt en Wilhelm Ostwald, de physicus Arthur van Oettingen, de wijsgeeren Teichmüller, Johann Eduard Erdmann, Ostwald Külpe en Graaf Hermann Keyserling, de Sanskrietist Leopold von Schroeder, de theoloog Adolf von Harnack, de kunsthistoricus Georg Dehio en de geschiedschrijver Theodor Schiemann zijn wijd en zijd vermaard, eenigen zelfs wereldberoemd. Nog vele andere Baltische namen hebben een goeden klank in kunst en wetenschap. Om er enkele te noemen: Goethe's vriend de dichter J. M. R. Lenz, de schilder Eduard von Gebhardt, Wagner's biograaf C. F. Glasenapp, de aardrijkskundige Graaf Alex Keyserling, de Afrikareiziger Georg Schweinfurth, de kunsthistorici W. von Seidlitz en Carl Eduard von Liphart, de letterkundigen Ch. H. Pantenius en Graaf Eduard Keyserling.

Wat de Balten op wetenschappelijk gebied hebben gepresteerd is inderdaad verbazend, als men bedenkt hoe gering hun aantal is. Het geeft hun echter geenszins het recht aanmatigend op te treden tegenover de inlandsche bevolking, welke zij, als heerenvolk, nooit in de gelegenheid geplaatst hebben zich vrij te ontwikkelen zonder tot het Duitschdom over te gaan en daardoor geestelijk onvruchtbaar voor hun stamgenooten te worden.

Het kultureele overwicht der Duitschers in het Oostzeegebied is het gevolg van toestanden, welke de hedendaagsche begrippen niet kunnen billijken. Sociale en ekonomische omstandigheden maakten in de vorige eeuw van het Balticum een land waar geleerden kunstmatig gekweekt werden, zoodat hun aantal zijn behoeften overtrof. De meeste vermelde professoren werden naar Duitschland beroepen en doceerden aan Rijksduitsche universiteiten, wier aanzien zij wezenlijk verhoogden. Dorpat was voor sommigen slechts een doorgangshuis, dat zij verlieten zoodra zij een ruimer veld voor hun bedrijvigheid vonden.

Onder de regeering van Nikolaas I had de Dorpatsche hoogeschool een kommerlijk bestaan. De gruwzame autokraat had haar in een kadettenschool met middeleeuwsche leermethoden willen herscheppen. Professoren als de rechtsgeleerde Bunge en de latere Petersburger hoofdbibliothecaris V. Hehm werden verbannen. Nooit was de censuur zoo dom en zoo streng als in 1849, toen duizenden boeken in beslag werden genomen en de boekhandels in Riga en Dorpat twee jaar gesloten. Zelfs de werken van Lamartine waren verboden!

De bloeitijd der hoogeschool was de regeering van Alexander II, geen vijand der Duitschers, zooals zijn opvolger Alexander III, die gansch op de handen der panslavisten was en die de inblazingen van den procureur-generaal der H. Synode, den beruchten Pobedonoscev, volgde.

Behalve in de Luthersche godgeleerde faculteit werd in 1889 het Russisch voor alle vakken ingevoerd. Reeds in 1832 waren Russische voorlezingen voor de studenten in de geneeskunde ingericht. Van 1841 af mochten geen Russischonkundigen als studenten worden aangenomen. Ten gevolge van den tegenstand werd de maatregel niet vóor 1849 toegepast. Een Russische orthodoxe leerstoel van godgeleerdheid bestond sedert 1833. Russische voorlezingen waren sinds 1846 voor alle studenten verplichtend, doch tot in 1889 was Dor-

pat feitelijk een Duitsche universiteit. In dat jaar kreeg de stad een Russischen naam Joeriev; de hoogeschool kwam onder het beheer van het Petersburger ministerie, dat voortaan de professoren benoemde. De eerste voorwaarde voor een aanstelling was Russisch te spreken en een werktuig der verrussing te wezen. Duitsche leerkrachten werden ontslagen en door Russische vervangen, die in 1889 de juridische faculteit in Russischen zin hervormden. Van 1890 tot 1910 verminderden de Duitsche docenten van 54 tegen 8 op 20 tegen 67 Russische. In 1890 waren 1054 Baltische studenten op 1644 en in 1910 slechts 441 op 2761. De overgroote meerderheid was noch Letsch noch Estisch, maar Russisch. Vele Balten gingen in het buitenland studeeren om hun opleiding in het Duitsch te krijgen.

IV. *De Herleving van het Estische Volk.*

Duitsche belangstelling in de volkstaal. — Luthersche geestelijken hebben in Estland nog grootere belangstelling in de volkstaal getoond dan hun ambtgenooten in Latvija. Zonder hun medewerking zou het Estisch in de 16e eeuw geen schrijftaal zijn geworden. Wel is waar, godsdienstijver was hun voornaamste drijfveer. Het beginsel der Hervorming eischte iets meer van de geloovigen, dan het opdreunen van gebeden en het deelnemen aan kerkelijke plechtigheden. Trouwens in het Oostzeegebied met zijn taalvreemden clerus was het Roomsch-katholicisme tot een doodschen vormendienst ontaard. Luther noopte zijn volgelingen den bijbel te lezen. Deswege kon het Latijn niet langer de kerktaal blijven en moesten de volkstalen in eere hersteld worden.

Het is nochtans begrijpelijk, dat de Esten, zoomin als de Letten, de Baltische geestelijkheid niet zeer dankbaar zijn om haar bemoeiïngen. Het lag niet in haar bedoeling door middel der moedertaal het volk op te heffen. Doch zonder de volkstaal te

bezigen kon zij haar leeraarsambt niet vervullen. Tegen het Estisch in de kerk was geen bezwaar, omdat de Baltische adel er niet naar streefde de landbewoners te verduitschen.

Werkelijke belangstelling in het Estisch heeft stellig bij een niet gering aantal predikanten bestaan: iets wat o.a. nooit is geweest bij den Poolschen clerus in Litauen, noch bij de Waalsche bisschoppen in Vlaanderland. Duitsche geestelijken stichtten in 1827 een vereeniging tot bevordering der Estische letterkunde. Naar het woord van G. Suits, aan wien al deze bijzonderheden zijn ontleend, ving de heerschende stand onder invloed der negentiendeeeuwsche wijsbegeerte aan de „Undeutschen" als menschen te beschouwen en iets te voelen voor hun taal en hunne overleveringen. Onder de Estophielen treedt J. H. Rosenplänter (1782—1846) vooraan met zijn tijdschrift *Beiträge zur genaueren Kenntnis der ehstnischen Sprache*.

Graaf Peter Manteuffel (1786-1842) mag hier niet onvermeld blijven als felle Estophiel, als dichter en als schrijver van verhalen uit het volksleven. Hij is de eenige edelman, die zich van het Estisch als letterkundige taal bediende en die meewerkte aan de opleiding van het volk.

De ontwaking der Estische letterkunde. — Na de stichtelijke litteratuur der vorige eeuwen stond de jonge Estische letterkunde aanstonds in het teeken van het rationalisme en van de vrijgedachte. Kort was het leven van Kr. Jaak Peterson (1801-22), de eerste, die het belang van het volkswezen volkomen besefte en die begaafd en ontwikkeld genoeg was om de „dichter" der Esten te worden. Lang bleef hij door zijn kerksche landgenooten miskend; eerst in onzen tijd wordt hij naar waarde geschat.

O. W. Masing (1763-1832) had dadelijk meer bijval en zijn invloed was van ingrijpender aard als hervormer der schrijftaal. Hij was ook de stichter van een weekblad, dat bij gebrek aan steun, slechts een kortstondig bestaan had.

In de drie eerste decenniën der 19e eeuw, was de Estische letterkunde voornamelijk didactisch en het aantal uitgegeven schriften grooter dan in de drie voorafgaande eeuwen. Na 1840 was de reactie zoo sterk en de censuur zoo streng, dat de Estophielen zich tot geleerden arbeid beperkten en zich weinig bemoeiden met de opbeuring van het vertrapte volk.

De Gelehrte Estnische Gesellschaft werd in 1839 te Tartu in het leven geroepen met het doel de kennis van het verleden en het heden van het Estische volk te bevorderen, en van zijn taal en van zijn letterkunde. Een harer leden, Fr. R. Fählmann (1798-1850), was de eerste, die eraan dacht de verstrooide deelen van den Kalevipoeg tot een geheel te vereenigen. Zijn drukke en afmattende geneeskundige praktijk deed zijn plan mislukken. Apokriefe mythen, waarmede zijn verbeelding de Estische godenleer verrijkte, verleenen hem een plaats naast Ossian's geestelijken vader, Mac Pherson.

Zijn vriend en ambtgenoot Fr. R. Kreutzwald (1803-82), arts te Võru, slaagde erin van de overgeleverde gedichten, sprookjes en verhalen een geheel te maken, dat het Estische volk als zijn heldendicht aanvaardde. De twintig zangen van *Kalewipoeg, üks ennemuistene Eesti* (een Estische sage) zijn vol van den kostelijken rijkdom der Estische levenswijsheid. Fr. Löwe bezorgde een nieuwe Duitsche vertaling van het epos. „Voor het Estische volk is de Kalevipoeg [7]) niet alleen het gedenkteeken van zijn dichterlijk verleden, het is het uitgangspunt geworden van een nieuw tijdvak van het volksleven, het tijdvak der nationale wedergeboorte, waar de wijd uiteenstaande dialectgroepen van het naamloos landvolk (maarahwas) zich tot een bewuste, onafscheidbare gemeenschap, tot het Estische volk (Eesti rahwas) samenvoegden. Zoo was het Kreutzwald gegund, het worden

[7]) Sinds een drietal jaren wordt de *w* in de schrijftaal door de *v* vervangen.

van een gansch nieuwe wereld te bewerken; zijn levenswerk is vol menschen en werken, die nog komen moesten." Aldus Suits, die ook wijst op zijn verdiensten als lyrische en epische dichter en op zijn ontwikkeling van romantiker tot klassieker. Toen Kreutzwald den Kalevipoeg uitgaf, stelde hij zeer weinig vertrouwen in de letterkundige opleving van het Estische volk. In het „voorwoord" der eerste Duitsche overzetting klaagt hij dat de Esten nog geen oorspronkelijk proza bezitten en dat zooals de zaken staan het in de toekomst niet beter zal worden.

De tweede helft der negentiende eeuw. — In de jaren zestig na de opheffing der lijfeïgenschap door Alexander II groeide de Estische beweging, geschraagd door den toenemenden welstand van het volk, tot een macht aan in de gewesten, waar tot dusver de Duitsche kultuur alleen in tel was. Het waren niet langer Baltische Estophielen, die de belangstelling in de Estische taal- en letterkunde gaande hielden. Ofschoon in het nieuw tijdperk Duitsche namen nog met eere genoemd worden, ontstonden uit de diepere lagen der oude bevolking nieuwe krachten, welke de leiding overnamen en uit eigen grond kultuurwaarden schiepen.

In die dagen stond het peil der algemeene ontwikkeling niet hoog genoeg om van Kreutzwald den meest geliefden dichter te maken. De eerste plaats in het hart van het volk nam J. W. Jannsen (1819-90), die om het volk te onderrichten verhalen en gedichten schreef, welke thans als onbeduidende ontspanningslectuur beschouwd worden. Wegens het uitgeven van het eerste leefbaar nieuwsblad, *Perno Postimees*, de Pernausche Postbode, zal zijn volk hem steeds dank weten. Een hooger vlucht dan Jannsen nam zijn dochter Lydia Koidula (1843—86) met haar zwaarmoedig klinkende lyriek.

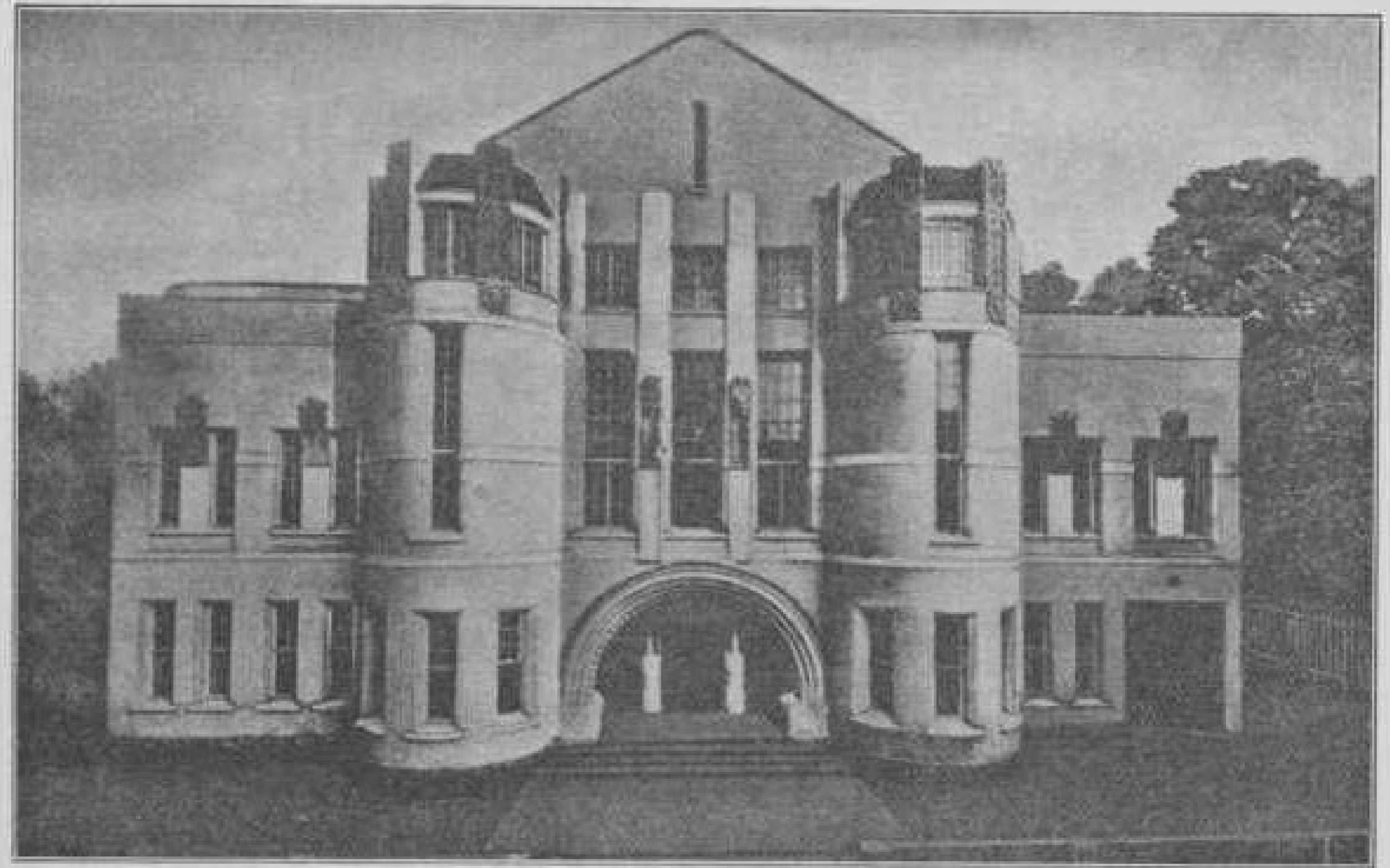
De twee schrijvers, die den tijd beheerschen, zijn geen dichters maar mannen van de daad: Jakob

Hurt (1839—1906) en C. R. Jakobson (1841—82). De Luthersche predikant Hurt was de ziel der Estische letterkundige vereeniging Eesti kirjameesti selts, die sedert 1872 onder zijn tienjarige leiding zooveel voortreffelijk werk heeft geleverd. Het plan als aandenken aan de bevrijding der boeren een Estische school (Aleksandrikool) te stichten ging van hem uit. Hiervoor werden op korten tijd honderd duizenden roebels ingezameld. De meer vooruitstrevende Jakobson was erin geslaagd een minder behoudsgezinde richting in de vereeniging en in de school de overhand te doen krijgen, toen hij plotseling overleed, aleer zijn taak gansch volbracht was. Wanneer de Aleksandrikool open ging moest onder den drang der panrussische reactie niet het Estisch maar het Russisch de voertaal van het onderwijs zijn. De letterkundige vereeniging werd opgeschort. Van het half millioen roebels, dat het volk aan de beweging had geofferd, ging het grootste deel verloren. Moedeloos trokken veel mannen zich uit den politieken strijd terug.

Hurt zette zijn wetenschappelijken arbeid onverdroten voort. In 1888 noodigde hij het volk uit hem mede te deelen al de schatten van het verleden, welke nog in zijn geheugen voortleefden. De uitkomst was een der schitterendste prestaties, die op het gebied der folkloristiek ooit is verwezenlijkt. Niet minder dan 45.000 oude liederen, 1000 sagen, 52.000 spreekwoorden, 40.000 raadsels en 60.000 andere brokstukken bevestigden de belangrijkheid der ongeschreven volkslitteratuur.

Veel oorspronkelijke arbeid was niet de vrucht der laatste jaren der 19e eeuw. Een massa gedichten, verhalen en overzettingen, doch geen werk, dat in de wereldlitteratuur kan genoemd worden. Als geheel stond toen de Estische letterkunde in het teeken van het dilettantisme.

De dwangmaatregelen van het Russisch bewind hadden het geestesleven van het volk diep aangetast, zijn kracht scheen gebroken, zijn zelfver-

Estische Schouwburg Vanemuisce te Tarter

trouwen vernietigd. Tegen de verzoekingen der niets ontziende russificatie waren allen niet opgewassen. De lyriek der meest begaafde uit dien tijd, van Anna Haawa en van K. E. Sööt is één klagen en één zuchten.

Het eindoordeel van Suits is dat „tegen het einde der eeuw de Estische letterkunde, van lucht en licht beroofd en aan het geweld van een ongehoord stelsel van willekeur overgeleverd, noch van geestdrift noch van hartstocht getuigt om den haar opgelegden strijd om het bestaan uit te vechten, gezwegen dan om den Chineeschen muur omver te halen, waarachter men haar zoolang voor de vereischten van den nieuwen tijd dichtgesloten had. Het was bijna alsof zij in haar gevangenis moest versmachten en aan haar eenzijdige, krachtelooze, nationale afzondering moest te gronde gaan."

Storm en drang. — „De laatste jaren brachten een geweldigen geestelijken ommekeer en een stormachtig vooruitdringende beweging onder de Esten teweeg." De Russische omwenteling deed de sluimerende krachten ontwaken. Reeds in het laatste decennium der vorige eeuw had Jaan Tönisson, de opsteller van den ouden, nog uitkomenden *Postimees*, met zijn vlammend woord de herleving ingeleid. Hij zweepte de gemoederen op, vasthoudend aan de leerstellingen zijner voorgangers en zonder nieuwe letterkundige vormen te scheppen. Hij werd tot lid van de eerste rijksdoema gekozen, trad op het voorplan na den val van het tsarisme en werd in November 1919 eerste minister der Estlandsche republiek.

In 1907 herrees de Estische letterkundige vereeniging, welke onder de regeering van Alexander III was ontbonden en het was of zij een verjongingskuur had ondergaan.

De nieuwe letterkunde staat niet meer op de oude eng-nationale grondvesten. De kosmopolitische, realistische, naturalistische geest, die in de tweede helft der 19e eeuw het Westen bezielde,

is over haar gevaren. En het wekt geen verwondering, dat de geweldige Russische litteratuur een blijvenden indruk gemaakt heeft op de in het Russisch opgeleide jeugd en dat zij navolgers gevonden heeft.

De nationale tegenstelling van Esten en Balten komt hoe langer hoe scherper tot uiting in dicht en proza. De kloof gaapt immer wijder tusschen de voormalige heerschers en de nuchtere en hardnekkige, bewuste ingezetenen, die de eersten in hun land willen zijn.

Minder politiek dan aesthetisch is het streven der jongste beweging, van Noor-Eesti (Jong-Estland), dat in het jaar der omwenteling is ontstaan. De Esten hebben hun gezichteinder verbreed en hun zelfbesef gesterkt door zich bij de nieuwe Europeesche stroomingen aan te sluiten.

Noor-Eesti tracht niet alleen den omvang van het dichterlijk gebied ruimer te maken, het is hem ook te doen om de taal te zuiveren en aan een verfijnde techniek aan te passen. Naast Jong-Estland hebben andere jongeren een eigen weg ingeslagen. Over het algemeen is het aantal voortbrengende krachten beslist toegenomen en het doel van allen is de vernieuwing der litterarische kunst als openbaring van het nieuw leven, dat het naar vrijheid smachtend volk voortbeweegt.

S t r e v e n n a a r p o l i t i e k e m a c h t. — De Duitsche burgerstand handhaafde zijn onbetwiste machtspositie in de steden zoolang de „Undeutschen" aan den bodem waren vastgekluisterd en de verhuizing der plattelandsbewoners naar de steden kon belet worden.

De Estische beweging behaalde haar eerste overwinningen op het platteland, waar de onderwijzers vóór het tijdvak der panrussische verordeningen van Alexander III bij schoolkinderen en ouders de volkszaak voorstonden. In de gemeenten, waarvan de leden ervoor gewonnen waren, werden de eerste Estische predikanten aangesteld.

Het veroveren der stadhuizen ging met groote

moeielijkheden gepaard. Ook na de hervorming der kieswetten bleef de burgerij bevoorrecht. De Russische overheid en de Russische kiezers steunden doorgaans de Duitsche kandidaten. De Balten hielden tot 1918 in ettelijke steden het bestuur vast. Hun gevoeligste verlies vóor den oorlog waren Tallinn, dat hun in 1904 werd ontrukt en Valga (Walk), dat op de hoofdstad volgde. Doch in Tartu, Pärnu, Viljandi (Fellin), Haapsalu (Hapsal) en Paide (Weissenstein) slaagden de Duitschers erin de Esten buiten het bestuur te houden. Jaan Poska, de eerste Estische burgemeester van Tallinn, werd de eerste Estische minister van buitenlandsche zaken (gest. 1920).

Het gevoel van saamhoorigheid, dat bij de Esten meer ontwikkeld is dan bij de Letten en hun gemeenschapszin kwamen zeer te stade om hun zwakke ekonomische krachten te vereenigen. Samenwerkende maatschappijen werden weldra krachtige organismen, welke een groot aandeel aan de heropbeuring van het volk hebben gehad.

De Duitsche invloed moet in de toekomst afnemen, omdat de Duitschers te weinig kinderen hebben. Vóor den oorlog waren er bij hen 7 ‰ meer sterfgevallen dan geboorten, terwijl bij de Esten het overschot der geboorten 8—9 ten duizend bedroeg. Op de huidige geslachten, doordrongen van Duitsche kultuur en opgevoed in Russische scholen, zullen weldra jongere aan het openbaar leven deel nemen, welke den strijd voor de bevrijding van hun land hebben meegestreden.

V. De Oorlog en de Wording van den Estischen Staat.

Streven naar zelfstandigheid. — In den oorlog namen de Esten een meer zelfstandige houding dan de Letten aan en van den beginne af waren hun gevoelens bij de Russische regeering in hooge mate verdacht. Niet dat zij de minste

sympathie voor de Duitschers hadden. De Baltische baronnen hadden door hun hooghartigheid en hardvochtigheid hunne ondergeschikten voor altoos van zich afgestooten en den Duitschen naam hatelijk gemaakt. Maar de Esten voelden zich minder bedreigd dan hun naburen en beschouwden beide partijen als hun doodsvijanden.

De Russische staf, die wist hoe weinig hij op haar medewerking kon rekenen, was een tijd lang vanzins de Estische bevolking tot over de Volga weg te voeren. Door het sterk verzet der Estische pers was hij genoodzaakt van zijn wraakroepend voornemen af te zien. Den Letten, die zoo dapper in den strijd waren gegaan, heeft hun staatstrouw minder gebaat, dan den Esten hun moedwilligheid.

Op de Derde Conferentie der nationaliteiten te Lausanne (27—29 Juni 1916), waar uitgenomen de Letten, de vreemde volken van het Tsarenrijk hun stem luid deden hooren en hun zelfstandigheid eischten, was Keskula de zaakgelastigde der Esten. In zijn verslag wees hij elk verband met den Russischen staat beslist af. Keskula had van eerst af geen vertrouwen in het Russisch liberalisme en minimalisme, welke beide gedurende den oorlog het buitensporigste imperialisme dienden, terwijl het bolsjevisme hem door zijn ekonomisch programma afschrikte en hem om zijn dubbelzinnige houding in de zaak der verdrukte nationaliteiten geen waarborgen gaf. Een verbond met de noordelijke Baltische volken was z.i. het eenige, wat met de Estische belangen strookte.

D e R u s s i s c h e o m w e n t e l i n g v a n 1917 e n h a a r g e v o l g e n. — De ondergang van het oude, heilige Rusland was voor de Esten de gunstige en eenige gelegenheid om het Russische juk af te schudden en zelfstandig hun bestemming te zoeken in de onbelemmerde ontwikkeling van hun volkswezen.

Het voorloopig bewind van Prins Lvov hief de landdagen op, verleende aan het door de aanhech-

ting van Noord-Lijfland vergroote Estland een zekere autonomie en voerde het algemeen kiesrecht in voor den landraad, die het plaatselijk bestuur voortaan zou regelen (30 Maart/12 April 1917).

De Estische landraad of maapeev vergaderde voor de eerste maal op 1/14 Juli en bereidde de bijeenroeping eener wetgevende vergadering voor, welke over den aard der betrekkingen tot den Russischen staat zou beraadslagen.

Van de Russische ambtenaars, rechters en onderwijzers, van de gehate tsjinovniks, die zoolang de inlandsche bevolking hadden afgeperst en geplaagd, kwam verzet tegen de maatregelen door den maapeev getroffen om Estland kultureel zelfstandig te maken. Gelijk hunne Waalsche ambtgenooten in Vlaanderen voelden zij hun stoffelijk bestaan op losse schroeven gezet door het taalrecht van het volk, dat zij vertrapt en uitgebuit hadden. Hoe weinig het zelfbestuur aan Estland verleend voldoening aan de bescheidenste aanspraken gaf wordt in het licht gesteld door de beslissing van Prins Lvov betreffend het taalgebruik. In de Oostzeesteden zou het Russisch verplicht blijven, het Duitsch toegelaten en het Estisch — in Letland het Letsch — als bestuurstaal verboden worden. De val van het tsarisme had weinig of niets veranderd aan het Russisch karakter van het bestuur en aan den geest der Russische bewindvoerders.

Martna beweert op goede gronden, dat het Russische volk niet minder dan de tsaar en zijn ministers het bestaansrecht van Estland heeft ontkend. Door hun ruwheid en hun baldadigheid hebben de Russische soldaten, die het Balticum als een half-Duitsch land beschouwden, den afschuw van het volk gewekt. Voorts, de dienstplicht was steeds een bron ergernis voor de Esten geweest, die zich in de kazernen afgezonderd voelden en om hun taal door hun Russische „makkers" en oversten bespot en getergd werden. Het leger was de school, waar de Estische soldaat, geen Lamme

Goedzak als zijn Vlaamsche lotgenoot, een afkeer kreeg van al wat Russisch is.

De ontbinding van het Russische leger en de val van Kerenskij (25 Oct./7 Nov.) bespoedigden de breuk met den wankelenden staat, waarvan de nieuwe regeering het zelfbeschikkingsrecht der volken had afgekondigd en ook het recht om zich van Rusland af te scheiden (3/16 Nov. 1917).

Sovjet-Rusland toomde echter zijn begeerte niet in om propaganda in de nieuwe randstaten te maken en zond commissarissen naar Estland, die met wapengeweld den vrijgekozen landraad uiteendreven. De vorming van arbeiders- en soldatenraden maakte den toestand niet dragelijker voor de nationaalvoelende Esten, die zonder vreemde tusschenkomst de landsaangelegenheden wilden regelen. Die raden waren trouwens hoofdzakelijk samengesteld uit Russische soldaten, die in Estland zwierven en uit arbeiders, die tijdens den oorlog waren gekomen om op de werven en in de ammunitiefabrieken te werken. Niet minder dan de tsjinovniks keken zij verbaasd op, als zij de landsbevolking haar taalrecht en haar zelfstandigheid hoorden eischen.

De landraad kwam op 15/28 November weer te Tallinn bijeen en droeg het hoogste staatsgezag over aan een komiteit van leden van den landraad en van het landsbestuur, waarin o.a. J. Jaakson en K. Päts zetelden. Päts was in 1905 een der leiders van den opstand en was toen bij verstek ter dood veroordeeld.

Het komiteit wees elke aansluiting bij het Duitsche Rijk van de hand, maakte voor de Estische volksrepubliek aanspraak op onzijdigheid en liet aan een volksstemming de eindbeslissing omtrent den status van het land over (10/24 Jan. 1918). Aan de nationale minderheden (Duitschers, Zweden en Russen) werd kultureele autonomie gewaarborgd.

Na de uitdrijving der Sovjet-commissarissen werd op 24 Februari 1918 de onafhankelijkheid

van Estland uitgeroepen en een ministerie gevormd met K. Päts als eerste minister en Jaan Poska aan de buitenlandsche zaken. Denzelfden dag overweldigde een Duitsch leger de stad, nam de leden der regeering gevangen en overplakten het onafhankelijkheidsmanifest met de woorden: De stad is in Duitsche handen.

Met ontzetting werd de vrede van Brest-Litovsk onthaald door de Esten, die door de bepalingen van het verdrag (3 Maart 1918) hun zelfstandigheid erbij inschoten. Duitschland was gemachtigd de rust in Lijfland en in Estland te herstellen en de orde te handhaven. Het bezit der Moonsund-eilanden moest door een overeenkomst met het Duitsche Rijk geregeld worden. De aanwezigheid van een Duitschgezinde partij maakte een botsing onvermijdelijk.

Eerst op 27 Aug. 1918 deed de Sovjet-regeering afstand van Rusland's recht op Estland.

De Duitsche bezetting. — De spreekwoordelijke aanhankelijkheid van den Baltischen adel aan den Russischen staat overleefde het gezag van den tsaar niet. De verklaring ligt voor de hand. De vorst was de band, die de Balten aan den staat vasthechtte. Zij hadden niet het Russische volk gediend, maar alleen de tsaren, die hen begunstigden, omdat zij zulke degelijke en eerlijke ambtenaars beter konden gebruiken dan lieden van het slag, door Gogol in *De Revisor* zoo leuk geteekend. Derhalve is het onbillijk te zeggen, dat alleen de vrees voor de uitbarsting der volkswoede tegen al wat Duitsch is, Baron van Fölkersam en Baron Pilar von Pilchau woorden van trouw in den mond legde, toen op 8 Aug. 1914 de rijksdoema en de rijksraad vergaderden. Namens den adel herhaalde Baron von Pilchau nogmaals op 5 Aug. 1915, dat de Duitsche Balten bereid waren alles op te offeren aan de eenheid van Rusland.

De Balten verzetten hun bakens zoodra de Russen den aftocht bliezen en de tsaar gevangen

was. De Duitsche regeering kon als rechtsgrond voor de bezetting van Estland hun verzoek tot steun tegen het bolsjevisme inroepen. Het plan om van het Balticum een bij het Duitsche Rijk aangesloten staat te maken werd weer opgevat. De Balten hadden heel graag den koning van Pruisen als hun opperheer gehuldigd, doch zij verlangden geen volkomen inlijving bij Duitschland, dewijl zij afkeerig waren van de bemoeiingen van den rijksdag in hun eigen aangelegenheden, die zij weer op „aartsvaderlijke" wijze hadden willen beredderen. De Duitsche bezetting was in zoover gewenscht, dat zij hun voorrechten zou herstellen en Esten en Letten in bedwang houden.

In den aanvang ging alles naar wensch. Het Duitsche leger kwam over de grens, ontwapende de soldaten, ontbond de regeering, maakte de oude wetgeving weer van kracht en riep de landdagen bijeen, waarin alleen de ridderschappen zitting hadden. De stedelijke overheden werden willekeurig onder de Duitschsprekenden gekozen. Duitsche Balten werden tot burgemeesters van Tallinn en Tartu benoemd en de toezeggingen aan de bevolking gedaan nopens het behoud van haar taal en kultuur tot leugens gemaakt. De volkstaal moest wijken voor het Duitsch, dat aanstonds als de taal van bestuur, gerecht en school ingevoerd werd.

Het protest der Estische delegatie te Stockholm bij den Duitschen rijkskanselier haalde niets uit (21 Maart 1918).

Tot de nederlaag der Duitsche legers kon de adel meenen, dat hij zijn doel had bereikt. De vereenigde Landesrat van Lijfland, Estland, Riga en Oesel, op 13 April 1918 te Riga vergaderd, verzocht den Duitschen keizer deze landen onder militaire bescherming te houden, de definitieve afscheiding van Rusland te steunen en bood den koning van Pruisen de kroon van den nieuw gevormden staat aan. Voorts meldde het Wolff-agentschap, dat de Landesrat bestond uit 58 uit de lands-

vergadering gekozen leden en wel: van de ridderschap 3 (Duitschers), van de landgoederen 13 (Duitschers), van de plattelandsgemeenten 13 (9 Esten en 4 Letten), van de steden 20 (13 Duitschers, 5 Letten en 2 Esten), van de geestelijkheid 7 (4 Duitschers, 2 Esten en 1 Let), van de universiteit van Dorpat 1 Duitscher en uit het gebied van Petseri 1 Let (Petseri ligt in het Estisch taalgebied). De landsvergaderingen te Tallinn en te Riga zouden zich in gelijken zin als de Landesrat uitgesproken hebben.

Tegen het besluit van deze vergadering, waarin de kleine minderheid der bevolking de meeste vertegenwoordigers had, protesteerde bij den rijkskanselier de Estische delegatie te Christiana (17 April 1918).

Van groote geestdrift en instemming, aldus Wolff, was bij de inlandsche bevolking geen spraak. De landsvergaderingen waren wederrechtelijk samengesteld en bijeengeroepen; de aanwezige Estische en Letsche dorpsoudsten hadden zich onbevoegd verklaard een dusdanige beslissing te nemen, ofschoon zij allen van Rusland wenschten los te zijn. De Esten maakten ook bezwaar tegen de wederindeeling van het Balticum in drie gewesten, waardoor het Estisch Noord-Lijfland met het Letsch zuiderdeel opnieuw vereenigd werd.

Doch wat gaven de Balten om de nationale belangen der bevolking. Zij dachten alleen aan zelfbehoud, klampten zich aan het verleden vast en bleven doof voor de stem van den nieuwen tijd, die zwanger van zelfstandigheid is.

N a d e n w a p e n s t i l s t a n d. — De overwinning der westelijke mogendheden deed het droombeeld der Balten spoedig wegvliegen. In October, als de macht der Middenrijken begon te wankelen, waren Duitsche agenten, als Prof. von Schultze-Gävernitz en de sociaaldemokratische leider Winnig gekomen om een vergelijk met de Esten te sluiten. Doch dezen bleven onverzettelijk hun onafhankelijkheid eischen. Een klein volk, dat

zich aan een groot aanleunt, verliest vroeg of laat zijn vrijheid.

Na 11 Nov. 1918 kon de Duitsche bezetting het Estisch voorloopig bewind niet langer beletten het gezag uit te oefenen. Op 19 November kwamen beide partijen overeen omtrent de wijze waarop de ontruiming van Estland door het Duitsch leger zou plaatsgrijpen.

Op den Duitschen aftocht volgde een Russische inval. De inbreuk op het zelfbeschikkingsrecht, dat een der strijdleuzen der Sovjet-regeering was, werd goedgepraat door de Izvestija van 25 Dec. 1918. Alle dogmatische sociale stelsels houden er een bijzondere kasuïtiek op na, die hun toelaat af te wijken van het vastgesteld rechtsbegrip. Volgens de bolsjeviki moesten Estland, Letland en Litauen overrompeld, aangezien zij de Russische van de Duitsche arbeiders scheidden en de Russen beletten in te grijpen bij de wording van den Duitschen communistischen staat. Door het bezit der Oostzeehavens zou Skandinavië binnen hun bereik komen.

„De Oostzee moet de zee der sociale wereldomwenteling worden", heette het in het blad der sovjets.

Het messianisme, dat de vernieuwing der wereld door het Russische volk predikt, heeft zulke diepe wortels geschoten in het wezen van dat volk, dat het de drijfveer van elke Russische regeering zal blijven en een voortdurend gevaar van den vrede.

Onder de 35 regimenten van het roode leger waren er zes Letsche en vier Estische. Tegen zulk een overmacht was het klein Estisch leger niet opgewassen en het kon den inval, door de Russische vloot ondersteund, niet afslaan. Het bolsjevistisch schrikbewind duurde tot in Januari 1919. Toen werden de bolsjeviki uit Tallinn gedreven. Met de hulp van Finsche vrijwilligers en van de Engelsche vloot werd Estland van de Russen op een paar weken gezuiverd. Het roode leger ontruimde Narva den 19en Januari.

Het handhaafde zich nog veertien dagen in

Valga en in Võru. In Februari kwamen de bolsjeviki terug, maar zij moesten voor de vereenigde Esten en Letten het onderspit delven.

Een nieuw gevaar rees in Mei voor de Estische republiek en al de randstaten op. De bondgenooten hadden het gezag van Admiraal Kolčak over gansch het oude Tsarenrijk, behalve Finland en Polen erkend. Zijn overwinning zou het haastige einde der bevrijde nationaliteiten zijn geweest. De legermacht der Russische reactie, door de bolsjeviki in November 1918 uit Pskov gezet, kwam in Estland op zijn verhaal en ging in Mei 1919 tot den inval in Ingermanland over. Op 15 Juni naderde zij Kroonstad en bedreigde Petrograd. De Esten, die den terugkeer der rooden vreesden, traden als bondgenooten der Russische Noordwest-regeering op en hadden intusschen op 26 Mei Pskov ingenomen.

Oneenigheid in het Russich Noordwest-leger verhaastte den terugtocht van Generaal Judenič, wiens tegenslag voor de Esten een verluchting was, want van den beginne af hadden zij hem gewantrouwd. Zijn officieren hadden zich zoo onvriendschappelijk geuit over de toekomst der Estische republiek, dat zij argwaan wekten. Noodgedwongen erkenden een week na den val van Jamburg de in het nauw gedreven Russen de onafhankelijkheid van Estland (11 Aug. 1919).

Na de herovering van Pskov op het wit leger, den 31sten Augustus, bood Čičerin namens den Sovjet Estland den vrede aan.

Ook tegen de Duitsche Landeswehr en het leger van Bermondt-Avalov, die beide Letland bezetten, moesten de Esten in Juni 1919 vechten. Zij waren de bolsjeviki tot in Letland op den voet gevolgd en sloten zich bij de Letten aan om ze te helpen hun land van vreemde soldeniers te zuiveren. Dank zij de eindelijke tusschenkomst van Engeland en Frankrijk moesten von der Goltz en Bermondt hun legers ontbinden, zooals in het vorige hoofdstuk is verhaald.

D e v e s t i g i n g v a n d e n E s t l a n d s c h e n s t a a t. — Het voorloopig bewind, dat in November 1918 het gezag van de Duitsche overheid overnam, was hetzelfde, dat door den landraad in Februari was aangesteld. Twee van zijn leden hadden de Duitschers tijdens de bezetting gevangen gehouden: den eersten minister K. Päts, dien de bolsjeviki ook hadden ingerekend, en den minister van buitenlandsche zaken A. Peet. Groot-Brittannië, Frankrijk, Italië en Japan hadden toenmaals den landraad als de facto-regeering van Estland voorloopig erkend. Wilson had geweigerd. De geschiedenis der door Rusland verdrukte nationaliteiten was voor den Amerikaanschen historicus een boek met zeven sloten.

De verkiezingen voor de grondwetgevende vergadering grepen op 5—7 April 1919 plaats. Onder de 120 door het algemeen kiesrecht aangewezene afgevaardigden waren 41 Estische sociaaldemokraten en 7 sociaal-revolutionairen. De niet-Estische partijen hadden slechts vier leden, drie Duitschers en een Rus. Geen enkel bolsjevist kwam uit de stembus. Met eenparigheid van stemmen werd op 19 Mei 1919 de onafhankelijkheid der Estlandsche republiek, Eesti Vabariik, uitgeroepen.

Van ingrijpenden aard is de agrarische hervorming (10 Oct. 1919), welke een einde gesteld heeft aan het overwicht van den Baltischen adel, die nog bijna 58 ten honderd van het land in bezit had. De wet bepaalt dat voortaan niemand meer dan 300 desjatinen (1 d = 109 aren) mag bezitten. De onteigende goederen worden verkaveld en in pacht gegeven aan al wie geschikt is om het land te bewerken. In December was reeds een derde deel van die goederen aan boeren verpacht.

Intusschen was een nieuw offensief van de Noordwest-Russen met de Esten en de Letten verbonden tegen Petrograd losgegaan. Gatsjina viel den 16en October 1919, doch verder drong Judenič niet. Ontmoedigd liet hij op 20 November het opperbevel over de troepen aan de Esten, die

erin slaagden de verwoede aanvallen der bolsjeviki op Narva te fnuiken. De ontwapening van het Noordwest-Russisch leger door de Esten ontlokte protesten van de Franschen, Engelschen en Amerikanen, die altijd klaar staan om de Russische reactie ter hulp te snellen (27 November). Jaan Tõnisson — sedert 17 November hoofd van het ministerie — antwoordde, dat de openbare meening geen andere gedragslijn gedoogde tegenover die Russen, die nooit onder stoelen of banken gezet hadden, dat zij na de verovering van Petrograd met Estland zouden afrekenen.

Engeland en Frankrijk spoorden nu het kleine land aan den strijd tegen de bolsjeviki voort te zetten, doch het nieuw ministerie moest rekening houden met de oorlogsmoeheid van het volk en het greep de door den Sovjet aangeboden gelegenheid aan om Estland zonder nieuwe offers te behoeden voor nieuwe aanvallen, waartegen het op den duur niet bestand zou wezen.

Reeds op 6 December kwamen de Estische en Russische delegaties te Tartu bijeen en de wapenstilstand werd op 30 December gesloten. Het gevolg was een storm van verwenschingen in die Fransche en Engelsche dagbladen, welke in de randvolken niets anders zagen dan een goedkoop menschenmateriaal voor de imperialistische doeleinden van hun tsaristische vrienden. Namens de Fransche Republiek dreigde Philippe Berthelot zelfs met dwangmaatregelen. Hij scheen niet eens te beseffen, dat de eerste plicht der Estlandsche regeering het welzijn van haar eigen volk was. De keus kon niet twijfelachtig wezen. Aan den eenen kant een bloedige, uitputtende oorlog en bij de overwinning der reactie de onvermijdelijke aanhechting aan Rusland, aan den anderen een gunstige vrede en de erkenning der onafhankelijkheid, iets waarvoor de westelijke mogendheden niet te vinden waren.

De houding van Berthelot en van de Engelsche regeering werd gewraakt door Generaal Sir Hubert

Gough, gewezen hoofd der zending der bondgenooten in het Oostzeegebied, die zijn instemming met het besluit van het Estlandsche ministerie in *The New Statesman* van 10 Januari 1920 betuigde.

De vrede werd op 2 Februari 1920 te Tartu gesloten en Joffe bekende, dat hij voor Estland bijzonder voordeelig was. Rusland kon er slechts politiek nut uit trekken. Čičerin zag in de onafhankelijkheid van Estland het bewijs van de oprechtheid der bolsjeviki in zake het zelfbeschikkingsrecht.

Italië, dat theoretisch voor het nationaliteitsbeginsel meer voelde dan Engeland en Frankrijk, was het eerste Entente-land, dat de onafhankelijkheid van den jongen staat erkende. (Februari 1920).

In December 1920 was er nog geen plaats voor Estland onder de leden van den Statenbond. De herinnering aan de macht van het tsaristisch Rusland boezemde hem nog te veel ontzag in om een blijk van sympathie te durven geven aan kleine machtelooze staten als Estland, Litauen en Letland, door de vertegenwoordigers van het oud regiem nog immer geeischt voor den weer op te bouwen Groot-Russischen staat. De Opperste Raad kwam echter in Januari 1921 tot de overtuiging dat het sovjet-stelsel in Rusland sterk gevestigd was en hij erkende dan Estland, Letland en Georgië de jure. Het was een wenk voor den Statenbond die op 22 September 1921 deze jonge republieken tot het lidmaatschap toeliet. Om het machtige Polen te believen had de Gezantenraad het zwakke Litauen afgescheept met de gekende grootmoedigheid der wereldbeheerschers en de Statenbond volgde gedwee.

Het onderwijs in het bevrijde land. — Volgens de grondwet mogen alle ethnische minderheden aanspraak maken op scholen met de moedertaal als onderwijstaal. Zulke scholen bestaan er in Estland en als staatsscholen en als private

inrichtingen en deze laatste krijgen uit de staatskas geldelijke toelagen. Doch de Duitschers klagen dat deze ontoereikend zijn om het onderwijs op het vóoroorlogsch peil te houden.

In 1921 was het aantal lagere scholen 1506, waaronder 1479 gewone scholen en 31 lagere beroepsscholen. De twee laatste jaren heeft men 79 nieuwe scholen geopend.

In 1922 waren er 42 middelbare staatsscholen, waaronder 36 Estische, 3 Duitsche in Tallinn en Tartu, 2 Russische in Narva en Petseri en 1 Letsche in Valga. Daarbij komen nog 18 Estische, 11 Duitsche en 8 Russische private gestichten van middelbaar onderwijs. Gymnasia, kweekscholen voor onderwijzers, landbouwscholen en eenige beroepsscholen worden onder de middelbare scholen gerekend.

Het middelbaar Estisch staatsonderwijs is de vrucht der zelfstandigheid van het Estische volk. Noch van de Russen noch van de Duitschers zouden de Esten het ooit gekregen hebben.

Tijdens de Duitsche bezetting herleefde de Dorpatsche universiteit onder het rectorschap van den Baltischen geschiedschrijver Th. Schiemann, destijds hoogleeraar te Kiel. Namens den koning van Pruisen werd zij door Generaal Kathen in 1918 heropend om de sterkste geestelijke vesting van het Duitschdom in het Oostzeegebied te wezen. De Estische en Letsche geleerden, die aan de voormalige Russische hoogeschool doceerden, traden niet meer in functie. Duitsch moest de universiteit naar de taal en naar den geest zijn.

Zonder den ondergang van het oude Rusland en de nederlaag van het Duitsche Rijk zouden de Esten geen hooger onderwijs hebben. Graaf Tolstoj, de Russische minister, was van meening, dat zonen van lijfeigenen geen universiteit noodig hadden en de Duitschers waren overtuigd, dat slechts het Duitsch in aanmerking kon komen als kultuurtaal in het Balticum.

Als elke demokratische regeering zag de Estische

dadelijk het belang in van een hooger onderwijs in de volkstaal voor de instandhouding der nationaliteit en voor de bevordering der volkszaak. Gebouwen en laboratoria lagen in Tartu klaar en de studenten zouden toestroomen zoodra de colleges werden geopend.

Op 1 Dec. 1919 voerde minister Jaan Tönisson voor het eerst het woord in de aula der hervormde universiteit, die met 146 leerkrachten en 422 studenten begon. De meeste studenten waren vrouwen. Zoomin als in Letland was het mogelijk uitsluitend de volkstaal als akademische taal te gebruiken. Naast het Estisch worden andere talen toegelaten. Geen enkel hoogleeraar heeft zijn middelbare, gezwegen zijn hoogere studiën in de volkstaal gedaan. Tegenover zulke bezwaren heeft een Nederlandsche hoogeschool in Vlaanderen niet te kampen.

In 1922 doceerde een kleine meerderheid onder de 217 professoren in het Estisch. De anderen bezigden het Russisch of het Duitsch en voor de Fransche en Engelsche taal- en letterkunde het Fransch en het Engelsch. Het ligt niet in de bedoeling de universiteit stelselmatig meertalig te maken. Door gemis van geschikte leerkrachten is het nog niet mogelijk volledige studiën in het Estisch te doen. Ook niet in het Russisch of in het Duitsch. Met de toelating der faculteit mogen de doctorandi hun stellingen in een vreemde taal verdedigen.

In 1921 was het aantal studenten tot 2471 aangegroeid.

De grondwet en de ethnische minderheden. — De staatstaal der Estlandsche republiek is vanzelfsprekend de Estische, doch zooals reeds is vermeld waarborgt de grondwet aan de nationale minderheden het onderwijs in de moedertaal (§ 12). Voorts mogen deze minderheden tot bevordering van hun kultuurbelangen autonome instellingen in het leven roepen, zoover deze niet in botsing komen met de belangen van

den staat (§ 21). In de gemeenten, waar de meerderheid niet Estisch is, — het kleine Petseri is de eenige stad waar het zóo is — mag de ambtelijke taal de taal der nationale minderheden zijn, doch elke staatsburger mag zich in zijn taal tot de gemeentelijke instellingen richten. Tusschen den staat en de gemeenten is geen andere taal dan het Estisch toegelaten, eveneens tusschen de gemeenten, die tot verschillende nationale minderheden behooren (§ 22). Duitsche, Russische en Zweedsche Estlandsche staatsburgers mogen hun taal schriftelijk gebruiken in het verkeer met de centrale staatsinstellingen. Het gebruik van de talen der minderheden voor het gerecht en de plaatselijke staatsinstellingen moet door de wet geregeld worden (§ 23).

Bij het ministerie van eerediensten is een secretariaat gevoegd, dat met de bescherming der belangen van de ethnische minderheden belast is. [8])

Uit de grondwetsbepalingen blijkt, dat Duitsche, Russische en Zweedsche burgers der Estlandsche republiek niet gelijkgerechtigd zijn. Trouwens, praktisch zou het onmogelijk zijn aangezien zij zulke kleine minderheden vormen. Doch voor hun middelbaar onderwijs wordt beter gezorgd dan voor dat der Vlamingen in België en voor het lager onderwijs niet minder.

In het schooljaar 1921/22 waren er in Estland 110 openbare en 22 private Russische scholen, 9 openbare en 26 private Duitsche scholen, 8 openbare Letsche, 19 openbare Zweedsche en 2 private Joodsche scholen. Volgens een mededeeling van het Duitsch volkssecretariaat waren er in 1923/24 slechts 6 openbare en 18 private Duitsche scholen. De Duitschers hebben in Reval een stedelijk reaal-

---

[8]) De wet van 5 Febr. 1925 verleent kultureel zelfbestuur aan de Duitsche, Russische en Zweedsche minderheden. Alle minderheden, die meer dan 3000 zielen tellen, kunnen het erlangen. Van zijn 18 jaar kan ieder staatsburger zich in het nationaal register der minderheden laten opschrijven. Elke minderheid kiest zijn kultureelen raad en bestuur. De raad mag wettelijke verordeningen maken. Alle openbare en private onderwijsgestichten en kultureele inrichtingen staan onder het beheer en toezicht van het autonoom bestuur.

gymnasium voor jongens en een voor meisjes, alsook een stedelijke lagere school, in Dorpat een stedelijk nieuw-humanistisch gymnasium en een stedelijke lagere school en in Mustel bij Werro een gemeentelijke lagere school. Het aantal schoolplichtige Duitsche kinderen is ofwel te klein om in andere gemeenten openbare scholen te verkrijgen, ofwel de ouders verkiezen een private inrichting, waar de standen meer gescheiden zijn en arme en rijke leerlingen niet naast elkaar zitten. B.v. in Dorpat gaan 319 kinderen naar de 2 openbare en 540 naar de 3 private onderwijsgestichten. Bijna een derde der scholieren van de Dorpatsche openbare scholen zijn geen Duitschers. Een zeer kleine minderheid is Estisch.

De pers is vrij in Eesti. Er is geen censuur. Onder de 22 nieuwsbladen zijn er drie Duitsche (te Tallinn, Tartu en Kuresaar) en een Russisch (Tallinn), die veel gelezen worden. Onder de 65 tijdschriften zijn er ook, die door de minderheden uitgegeven worden. Doordat zoovele Esten Duitsch en Russisch kennen, krijgt men den indruk, als men het land doorreist, dat de minderheden sterker zijn dan de statistiek aangeeft.

De Estlandsche afvaardiging bij den Statenbond heeft zich niet schrap gezet, zooals die der Kleine Entente-landen tegen de voorstellen, welke eenige waarborgen aan de minderheden geven tegen de opslorpingspolitiek der nieuwe staten.

In het riigikogu (rijksdag), die op 27—29 Nov. 1920 werd gekozen en overeenkomstig de grondwet honderd leden telt, zijn de burgerlijke partijen sterker dan in het voorparlement. Zij hadden 66 afgevaardigden en de sociaaldemokraten 34. De Duitschers, die vroeger 3 afgevaardigden hadden, kregen er 4 en de Russen slechts één.

Na de verkiezingen van Mei 1923 vermeerderde het aantal Russen tot 4 door de aanhechting van Petserimaa en Narva en de Duitschers verminderden tot drie. De uitslagen beteekenden een zwenking naar rechts. Het getal socialisten werd van

34 op 30 (10 communisten) teruggebracht. Het centrum, waartoe de voorzitter J. Kukk behoort, telt thans 30 leden in plaats van 32 en de rechtsche partijen 33, vroeger 29. De eerste minister K. Päts is lid van de boerenpartij (rechts).

De agrarische hervorming. — De wet van 10 October 1919, die het grootgrondbezit onteigent en het ten deele aan den staat in beheer geeft, aan oud-strijders en landbouwers verpacht of in erfelijk gebruik afstaat, ten deele aan de oude pachters en eigenaars voorloopig laat, is iets meer dan een sociale wet welke voor een betere indeeling van den grond zorgt en den landarbeidersstand boven het dagloonerspeil verheft. Zij heeft voor gansch het Estische volk de beteekenis van een zelfbevrijdingsdaad en zij heeft een einde aan de heerschappij van den Duitschen adel gemaakt.

Dat de Baltische ridderschap zich door deze ingrijpende hervorming verongelijkt voelt en van haar rechtmatig bezit beroofd, zal geen verbazing wekken. Bij monde van Graaf Hermann Keyserling heeft zij het wereldkundig gemaakt. Georg Bogdanoff [9]) heeft de onteigening gebrandmerkt als een middel om een ethnische minderheid te vernietigen. Oskar Bernmann [10]) heeft met de schrilste kleuren de ondankbaarheid der Esten geschilderd. In de *N. Rt. Crt.* van 13 Juli 1921 heeft de Kovno-correspondent Esten en Letten duchtig de les gelezen en geschreven, dat agrarische vragen ekonomische kwesties behooren te blijven en niet door de politiek en den nationalen haat mogen beheerscht worden. Hij wijst op den achteruitgang van den landbouw als gevolg van de verkaveling van den grond, van den niet-geleidelijken omzet van het grootbedrijf in het midden- en klein boerenbedrijf en van de toewijzing van het akkerland aan minder geschikte werkkrachten.

---

[9]) *Agrarian reform in Esthonia a means of oppressing the racial minority.* Berlin 1922.
[10]) *Die Agrarfrage in Estland.* Berlin, 1920.

Geen lid van de linksche partijen heeft verwacht, dat zulk een diep-ingrijpende hervorming zou plaats hebben zonder een tijdelijke vermindering van de productie. Dat deze tot 40 ten honderd van de vóoroorlogsche is teruggeloopen en dat de staat graan uit het buitenland heeft moeten invoeren, is een groote tegenvaller geweest. Doch in 1920 heeft de oogst meer opgebracht dan in 1919 en sindsdien neemt de veestapel toe. In het grootste gedeelte van Europa is 1922 geen goed oogstjaar geweest, ook in Frankrijk waar na de Omwenteling het grondbezit niet meer ernstig bedreigd is door sociale hervormingen.

De onteigeningswet is de uitkomst van den zevenhonderdjarigen strijd tusschen de ingezetenen en de vreemde heerschers. In dezen strijd hebben de Esten het recht aan hun zijde. De Duitsche Keizer Frederik II had in 1232 den volken van Estland en van de naburige landen de persoonlijke vrijheid verzekerd en hen en hun goederen onder zijn bescherming en die van het H. Roomsche Rijk gesteld. De Pausen Honorius II en Gregorius IX hadden aan de bekeerlingen de onaantastbaarheid van hunne vrijheid en van hunne eigendommen toegezegd en de laatste heeft zelfs de Broeders der Duitsche Orde, die de inboorlingen van hun vrijheid en van hun land zouden berooven, bedreigd uit Lijfland uit te wijzen. Keizer noch paus bezat echter de macht om het „strafbaar verzet" van hunne onderdanen in het Balticum te breken. Na drie eeuwen was de toestand der boeren zoo ellendig geworden, dat Koning Steven Báthory op 21 Nov. 1586 aan de Lijflandsche ridderschap liet weten, dat nergens in de wereld, zelfs niet onder heidenen en barbaren, den armen boeren zulk een zware dienstbaarheid en zulke zware straffen werden opgelegd als in datzelfde Lijfland.

Nooit is de Baltische adel er vrijwillig toegekomen zijn hardvochtige houding tegenover zijn onderhoorigen te wijzigen. In 1681 weigerde hij gehoor te geven aan het verlangen van den Zweed-

schen koning om de „ellendige slavernij en lijfeigenschap" op te heffen. Het verraad van Patkul en de Russische inval beletten het Zweedsch bestuur zijn hervorming tot stand te brengen. Baron Schoultz von Ascheraden ontmoette, om zijn menschlievende voornemens, zooveel tegenstand bij zijn standgenooten, dat hij als landraad moest aftreden. Uit de vorige bladzijden zijn de boerenverordeningen en de wijze waarop de afschaffing der lijfeigenschap gebeurde genoegzaam bekend om den lezer te overtuigen, dat Esten noch Letten hun Duitschen heeren erkentelijk moeten zijn voor hun „aartsvaderlijk" bestuur. Op het eiland Saaremaa placht men aan huwbare meisjes te zeggen, dat het beter is een hond uit een kroongoedsgemeente te huwen, dan een jongen uit een riddergoedsgemeente. Het Estische volkslied vereenzelvigde hel en riddergoed: „Wanneer ik uit het goed ontsnapte, ontsnapte ik tegelijk uit de hel. Ik ijlde of ik vuur onder de voeten had, alsof de vonken mij om de beenen sloegen."

Het ethnisch verschil tusschen heeren en boeren maakte aan de Oostzee de tegenstelling grooter tusschen beide standen. De lijfeigenschap drukte de Esten meer omdat zij niet zoo gedwee en duldzaam als de Russen zijn en gevoeliger voor beleedigingen en mishandeling.

Nimmer hebben de Duitsche baronnen een poging gedaan om in een goede verstandhouding te komen. Noch in 1905 noch in 1917. Tijdens de tweede Russische omwenteling waren de omstandigheden bijzonder gunstig voor een vergelijk. De Duitsche bezetting en het kolonisatie-plan maakten elke verzoening voortaan onmogelijk.

De kultuurarbeid der Duitschers in het Balticum heeft de bevolking niets gebaat, omdat hij in een vreemde taal geschiedde. Het volksonderwijs hebben zij tot het minimum herleid, dat het Lutherdom van zijn belijders vergt. De Lijflandsche ridderschap heeft zich tegen de uitgave van een Estischen bijbel verzet. De echte grondlegger van het

Estisch volksonderwijs was een Zweed uit Finland, Bengt G. Fortelius. De boeren moesten de kosten van het volksonderricht dragen en de adel oefende het toezicht uit. De Estophielen onder de Duitsche geestelijken en goedbezitters zijn steeds een kleine minderheid geweest. Het zijn niet alleen de Esten en Letten, die beweren dat de Baltische ridderschap als geheel zich altijd tegen de gematigdste hervormingen op ekonomisch en kultureel gebied heeft verklaard. Het getuigenis van den Duitschen rechtsgeleerde Dr. Adolf Agthe werd alreeds in het hoofdstuk over de Letten aangehaald. De predikanten dienden altoos de zaak van den adel, zelfs vele predikanten van Estischen bloede keerden zich tegen hun stamgenooten. Opheffing der grondwettelijke vrijheden en standrecht waren de eischen der Baltische baronnen, toen zij tijdens de Duitsche bezetting de hertogskroon aan den Hertog Adolf Frederik van Mecklenburg aanboden.

Het is niet uit wraakzucht noch alleen om het gedurende zeven eeuwen gepleegde onrecht goed te maken, maar voornamelijk om een later samenwerken met den vijand — Rus of Duitscher — onmogelijk te maken en om de kolonisatie voor immer van de baan te ruimen, dat het grootgrondeigendom moest onteigend worden.

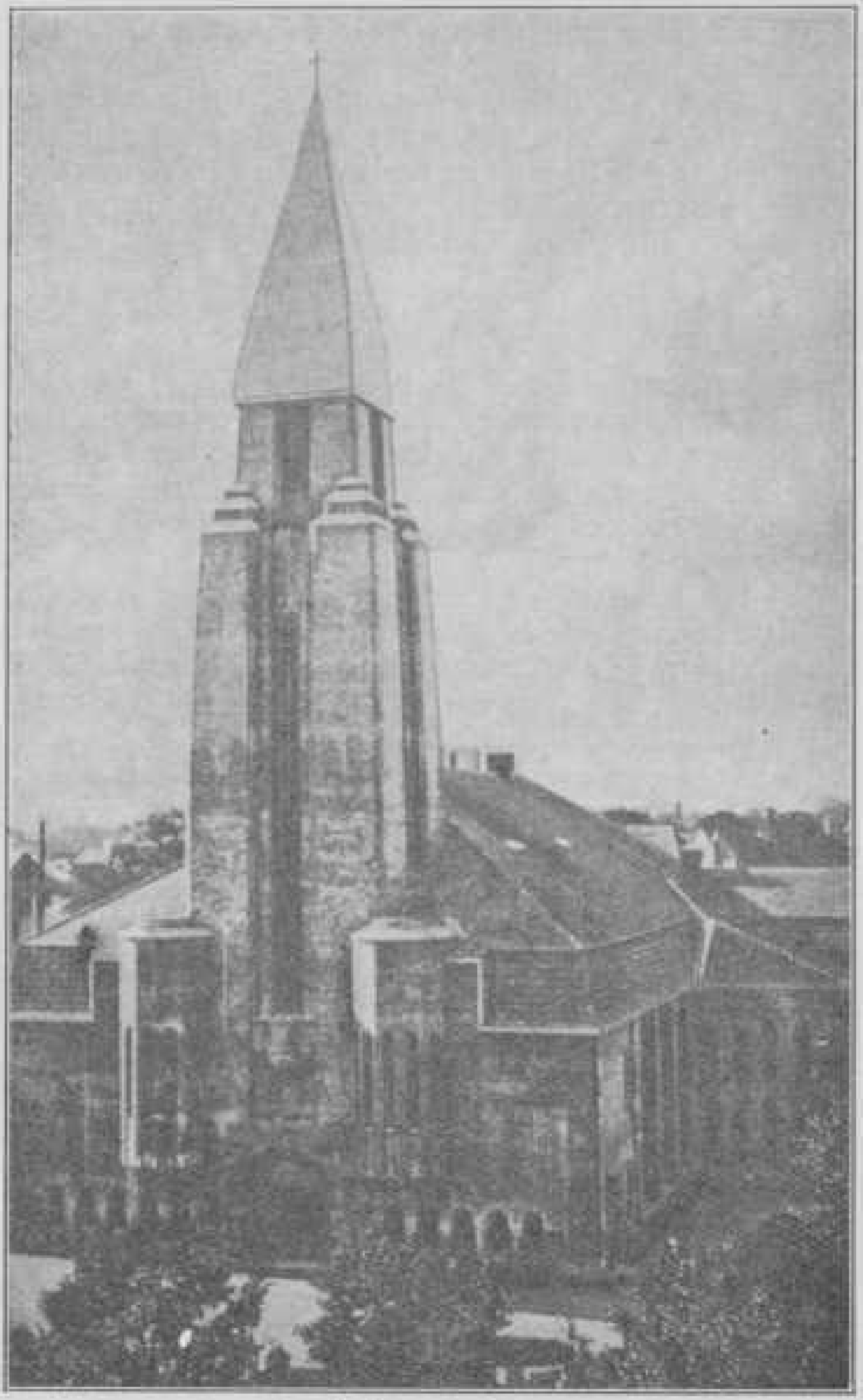
De Vlamingen, die namelijk in het Limburgsch koolgebied nagaan hoezeer de ekonomische en de kultureele macht verbonden zijn, stemmen volkomen met de Estische agrarische politiek in en beseffen, dat zij eerst vrij zullen zijn, wanneer zij het voorbeeld van Esten en Letten tegenover de vreemde bezitters zullen bij machte zijn na te volgen.

In de wetgevende vergadering waren de rechtsche partijen tegen deze agrarische hervorming, doch zij waren slechts 42 leden, o.w. 3 Duitschers tegen 78, die de wet doordreven, welke ook tot doel moet hebben het bolsjevisme voorgoed uit te roeien.

In het voorjaar van 1922 waren 68.2 pct. der goederen, die moeten verkaveld worden, toegewezen. Van de 31.33 pct. onverdeelde goederen, waren 19.32 pct. aan de oude eigenaars verpacht. Het Estische volk heeft meer edelmoedigheid betoond tegenover de afstammelingen der veroveraars, dan dezen toen zij land en vrijheid roofden. Vóor de agrarische hervorming bezaten 1.147 adellijken 57.95 pct. van het land, dat hunne voorouders zich onrechtmatig hadden toegeëigend. Dat was een onduldbare toestand na de bewustwording van het Estische volk.

Het behoud der onafhankelijkheid. — Zal de innerlijke levenskracht der bevolking groot genoeg blijken om de onverwachts verkregen onafhankelijkheid te handhaven tegenover den uitgedreven machtigen nabuur, die de vlaggen der nieuwe bezitters der beste Oostzeehavens met leede oogen aanschouwt? Zal de Statenbond naderhand over voldoend zedelijk overwicht beschikken om zijn zwakke medeleden tegen een opflakkeren van het imperialisme in Rusland te beschermen. Felle tegenstanders van het nationaliteitsbeginsel en hooghartige verguizers der kleine natiën als de hoogleeraar der verfranschte Straatburger universiteit Le Fur voorspellen met leedvermaak den ondergang van Letland en Estland, „kleine staten zonder verleden en toekomst", zooals hij hen minachtend noemt. Het zelfbeschikkingsrecht komt hem voor als een Wilson'sche hersenschim, die zijn ergernis wekt en die behoort te vervliegen voor den expansiedrang van groote staten, welke de bondgenooten van Frankrijk zijn of kunnen worden.

Estland beseft volkomen, dat het geen ekonomischen slagboom tusschen Rusland en de buitenwereld mag oprichten. Het ijsvrij Baltiski is vergroot, in orde gebracht en sedert November 1922 aan Sovjet-Rusland als doorvoerhaven verpacht. Daardoor zal het belang van Tallinn, dat niet immer ijsvrij is, voor den Russischen invoer eeniger-

Pauluskerk te Tarter

mate afnemen en tevens zal de verzoeking om „schaamteloos te profiteeren van den grooten nood der Boeren- en Arbeidersrepubliek" [11]) aan hevigheid inboeten. Om een staat opzichzelf te blijven mag Estland zelfs niet in schijn „een kleine machtelooze roofstaat aan de zee" wezen, zooals het in het hartstochtelijk boek van Mevr. H. Roland Holst heet.

De geringschatting van al wat zwak is is zoo algemeen, dat ook de besten geneigd zijn om de levensvatbaarheid van de kleine natiën te ontkennen. De Balkanstaten, die uit den wereldoorlog vergroot of althans minder verminkt dan Oostenrijk en Hongarije zijn gekomen, hebben weleer ongeluksprofeten gehad zooals tegenwoordig de Oostzeestaten [12]).

In het besef van hun zwakte tegenover Rusland hebben de Esten de overeenkomst van Warschau (17 Maart 1922) met Polen, Letland en Finland geteekend. Een nauwe verbintenis met Polen is

---

[11]) H. ROLAND HOLST, *Uit Sovjet-Rusland*. Rotterdam (1921), blz. 123.

[12]) De groote dichteres heeft bij haar gedwongen oponthoud in Tallinn Estische burgers ontmoet, die zich uit den Russischen tooverkring nog niet hebben bevrijd en die haar hun wantrouwen in de toekomst der Estlandsche Republiek hebben overgedragen en zelfs in de heilzame gevolgen der ingrijpende agrarische hervorming, welke den grondslag voor de demokratische ontwikkeling van het land vormt. Wanneer H. Roland Holst schrijft, dat „een groote agrarische krisis in de toekomst onvermijdelijk is", blijkt zij onkundig te wezen van de krachtige pogingen der Estlandsche regeering om de landbouwers tot het modern bedrijf op te leiden.

Het Russisch bewind heeft zich tot het einde toe verzet tegen de oprichting van een landbouwschool met Estische onderwijstaal. De eerste landbouwlessen in de volkstaal werden gedurende zes maanden in 1912 te Tartu gegeven. Niet vóór 1914 mochten de Esten op het Köo-landgoed een landbouwschool oprichten. De onderwijstaal moest Russisch wezen en zij bleef het tot in 1917. Vijf jaar nadien waren er in Estland benevens de landbouwfaculteit te Tartu 2 middelbare en 13 lagere landbouwscholen. Sinds twee jaar zijn een aantal handboeken in de volkstaal uitgekomen en worden eenige tijdschriften over landbouw en verwante vakken uitgegeven.

Waarom aan Estland den tijd niet gunnen om de vruchten te plukken van zijn landhervorming, wanneer men hetzelfde voor Rusland vraagt. Ofschoon Estland bezet is geweest door de Duitschers, door Judenič en de bolsjeviki, heeft zijn volk den hongersnood niet gekend, die in Sovjet-Rusland heeft gewoed, in Rusland waar de grond vruchtbaarder is, doch de boeren achterlijker en minder leergierig dan in het Oostzeegebied zijn.

stellig een gevaar voor de Baltische staten, dewijl Rusland de te Riga vastgestelde Poolsche staatsgrenzen, die millioenen Wit-Roetenen en Oekrajiners omsluiten, niet voorgoed kan aanvaarden. Polen is voor deze kleine staten een gevaarlijke bondgenoot; het heeft door zijn imperialistische geweldpolitiek de toetreding van Litauen verhinderd en Finland weigerachtig gemaakt.

Een verstandhouding van Finland, Estland, Latvija en Litauen naar den wenk van O. W. Lubič Miloš, den zaakgelastigde van Litauen te Parijs, is een grooter waarborg voor den wereldvrede en voor vriendschappelijke betrekkingen met Rusland, dan een Poolsche richting in de politiek der vier randstaten, welke te zamen slechts negen millioen inwoners tellen en waar de demokratie op hechtere grondslagen berust dan in het adellijke Polen.

Na de definitieve regeling van het grensvraagstuk en van het bezit van het eiland Ruhno hebben Estland en Latvija op 1 Nov. 1923 te Tallinn een verdrag geteekend over een defensief verbond voor den duur van tien jaar. Voortaan zullen beide staten in de buitenlandsche politiek nauw samenwerken en elkaar bijstaan, wanneer een van beide mocht worden aangevallen, zonder ertoe aanleiding te hebben gegeven.

De Estlandsche staatslieden kunnen een gevoel van onrust en wantrouwen tegenover Rusland niet van zich afzetten en dat gevoel neemt bij elke zwenking in de Russische politiek toe. Het verklaart het besluit der Estlandsche regeering voor de erkenning van den Bond der socialistische Sovjetrepublieken als voorwaarde te stellen de erkenning van alle verdragen met de Sovjet-republieken afzonderlijk gesloten. Dat in de nieuwe benaming van den Bond het woord Russisch is weggevallen heeft eenigen argwaan in de randstaten gewekt. Nog meer de communistische aanslag op de hoofdstad op 1 Dec. 1924, welk in Rusland was voorbereid en waarbij de minister van verkeerswezen sneu-

velde. Na den opstand, nog denzelfden dag door Gl. Laidoner onderdrukt, diende het ministerie Arckel zijn ontslag in. Jaakson vormde een nieuw ministerie en hij werd in 1925 staatspresident.

Intusschen kan al wie afkeerig is van elk soort van imperialisme, 't zij kapitalistisch, 't zij socialistisch, slechts den wensch uiten dat het land voortaan van verdere beproevingen verschoond moge blijven, dat het zich spoedig ekonomisch herstelle en zich kultureel verheffe door middel van zijn eigen taal.

Van het belang der taal voor de handhaving der nationaliteit zijn alle niet-verduitschte of verruste Esten overtuigd en heel hun gedragslijn gaat in deze richting. Het staatsbestuur wijkt natuurlijk van de eentaligheid niet af hoezeer deze ook lastig moge zijn voor de vreemde bezoekers, die de van oudsher gekende namen van steden en straten nergens terugvinden dan in Duitsche en Russische bladen en in private berichten en die in de postkantoren en andere openbare gebouwen vóor de opschriften als vóor onoplosbare raadsels zullen staan, zoolang nieuwe reisgidsen den zin ervan niet verklaren, gelijk het gedaan wordt voor de oudere ambtelijke talen. Deze eentaligheid zal instemming vinden bij al wie meent, dat elk klein volk immer voor zijn eigen taal moet getuigen, zooals b.v. Denen en Zweden het doen en al de bevrijde volken van Midden- en Oost-Europa.

Aan hun diep gevoel voor symbolisme hebben de Esten lucht gegeven bij het kiezen van hun vlag, waarvan de kleuren een oud Oostersch symbool vóor den geest terugvoeren. Het zwart is de aarde, het blauw de hemel en het wit het zonnelicht. Voor een landbouwend volk een sprekend zinnebeeld.

ZEVENDE HOOFDSTUK

DE FINNEN

I. *Volk en Taal.*

HERKOMST der bevolking. — Eenige zekerheid over de oorspronkelijke bewoners van landen, welke buiten de Grieksch-Romeinsche wereld zijn gebleven en die geen geschreven oorkonden hebben nagelaten, kan alleen de vergelijkende studie der vóorhistorische vondsten brengen. In vele streken heeft de spade meer gegevens opgedolven, dan besloten liggen in de handschriften der middeleeuwsche abdijen. De volken bewaren niet in hun geheugen de herinneringen van hun kinderjaren. De betrouwbaarheid der kronieken reikt niet ver in het verleden. Wat zij van de eerste inwoners van een land vertellen is over het algemeen van weinig nut voor de oplossing der anthropologische en ethnographische vraagstukken, welke nu onze belangstelling wekken.

Het archeologisch onderzoek is genoeg gevorderd om te kunnen vaststellen, dat alreeds in het neolithicum, den tweeden steentijd (4000—1600 v. C.) twee beschavingen, de rijkste uit het Westen, de andere uit het Oosten in Finland zijn gekomen. Het is opmerkelijk, dat Midden-Finland veel minder voorwerpen heeft opgeleverd dan het Westen, de Zuidkust en Karelië, waar langs de oevers van het Ladogameer en in de omstreken van Viborg veel neolithische nederzettingen ontdekt zijn. Als dragers dezer oostelijke, Karelische kultuur aarzelt men thans die zwervende jagers en visschers, die als huisdieren honden en rendieren hadden, Lappen te noemen, ofschoon het woongebied der Lappen zich voorheen veel meer zuidwaarts uitstrekte en alhoewel dezen nog in de achttiende eeuw steenen werk-

tuigen gebruikten. De Karelische kultuur zou een tak der Kamkeramische zijn, welke zich over Rusland verspreidde en de Finsch-Oegrische oorkultuur zou zijn.

De West-Finlandsche beschaving, die evenals de Karelische vooral na 2500 bloeide, kwam over Skandinavië uit Midden-Europa. Deze zoogenaamde Hamerbijlkultuur is van Germaanschen oorsprong. Zij wijst op een hooger trap van ontwikkeling dan de Kamkeramische en Åland was een van haar voornaamste brandpunten.

Over de lijkbehandeling in dit tijdvak is weinig bekend. Op Åland heeft men beenderen van menschen gevonden, die gehurkt begraven zijn, zooals het in zwang was bij het volk, dat de hunnebedden heeft gebouwd.

De bronstijd (1500—550 v. C.) heeft minder sporen gelaten. Doch genoeg om in West-Finland de aanwezigheid van een Skandinaafsche bevolking te kunnen vaststellen. Deze verbrandde haar lijken, zette ze onder steenhoopen zonder aarde bij (cairns). Zij zou er reeds in den steentijd zijn gevestigd. Trouwens, de kultuur van den bronstijd is een voortzetting der Hamerbijlkultuur. Eenige Skandinaafsche bronzen werktuigen zijn tot in Midden-Finland, Karelië en Lapland geraakt.

Gansch verschillend was ook in dit tijdvak de bevolking van Oost-Finland. Zij was ongetwijfeld aan de Oost-Russische verwant. Tot nog toe heeft men hier slechts 14 bronzen stukken gevonden en deze zijn uit het Volga-Kamagebied afkomstig. Het staat vast, dat zoomin als in den steentijd Oost-Finland toen Germaansch was, al vermoedt men, dat zijn eerste Finsch-Oegrische bewoners op het einde van het neolithicum naar Rusland zijn getrokken.

Het begin van den ijzertijd, dat van 550 tot de eerste eeuw onzer tijdrekening gaat, is een duistere periode in de vóorgeschiedenis van Finland. Waarschijnlijk bleven de Skandinaviërs gevestigd in Eigenlijk Finland, Zuidwest-Satakunta en Zuid-Öster-

botten, terwijl Nyland destijds zeer dun bevolkt was [1]). Deswege noemt men in Finland niet dat tijdvak den eersten ijzertijd, maar de tijdsruimte tusschen de eerste eeuw na Christus en het jaar 700.

De talrijke vondsten zijn dan voor het grootste deel Germaansch. De vormen laten zich van de Zweedsche en van de Oost-Germaansche niet onderscheiden. De lijken werden verbrand en bijgezet zooals in den bronstijd onder groote steenhoopen, welke men ook in Zweden aantreft, ofwel op vlakke begraafplaatsen met vierkante steenen wallen naar het Baltisch gebruik (Steinreihengräber). Eerst na 500 worden de lijken somwijlen onverbrand ter aarde besteld.

Sommige navorschers beweren, dat de gansche beschaving van den eersten ijzertijd Zweedsch is en dat de Finsche stammen eerst omstreeks 700 in Finland zijn binnengedrongen. Vóor dien tijd hadden zij hunne woonsteden tusschen de Ladoga- en Peipusmeren, den bovenloop van de Düna en het Bjelajameer, waar zij druk verkeerden met de Letsche, Litausche en Oost-Germaansche stammen en hun vele woorden hadden ontleend. Onder den drang der Slaven zouden de Finnen in de vijfde of de zesde eeuw naar het Balticum en Finland zijn verhuisd, de Tavasten naar Midden-Finland over het Karelisch schiereiland, de eigenlijke Finnen over Estland en de Kareliërs langs den weg benoorden het Ladogameer. Volgens deze veronderstelling zijn de Zweden toen uit Finland gedreven, behalve uit Åland.

Deze theorie klopt niet met de archeologische vondsten, welke aantoonen, dat de Finnen niet plots zijn binnengevallen, doch dat hun inwijking eeuwen heeft geduurd. A. Hackman meent bewezen te

[1]) De namen der historische gewesten staan op de hedendaagsche kaarten niet en zij zijn de eenige, die door geschiedschrijvers en ethnologen worden gebezigd. Behalve in Nyland, komen hun grenzen met die der länen niet overeen. Eigenlijk Finland is het zuidelijk deel van het län Åbo-Björneborg, Satakunta ongeveer het noordelijke: Tavastland en Savolaks liggen in Midden-Finland, Karelië in Oost-Finland. Österbotten, Vesterbotten en Lapland zijn de noordelijke gewesten.

hebben, dat uitgenomen de Kareliërs, de Finnen en namelijk de Tavasten den zeeweg kozen.

De tweede ijzertijd gaat van de achtste eeuw tot de Zweedsche verovering (1350) en is gekenmerkt door den achteruitgang der Skandinaafsche kultuur, behalve op Åland, waar men Zweedsche grafheuvels uit dien tijd heeft gevonden. Nyland, het län, waar thans Helsingfors ligt, was gansch ontvolkt en Österbotten toonde duidelijke sporen van verval. Karelië, daarentegen, Tavastland en Savolaks waren meer bevolkt dan voorheen. De steenhoopengraven verdwijnen, de vlakke begraafplaatsen komen veelvuldig voor. Bovendien worden de lijken onverbrand bijgezet.

Het huisraad vertoonde in den tweeden ijzertijd dezelfde oostelijke vormen als in Rusland en in het Balticum en was gansch verschillend van het ingevoerde Skandinaafsche gerei. Het hoofdbestanddeel der bevolking was Finsch geworden. Dat alle Zweden door de nieuw aangekomenen werden uitgedreven is niet aan te nemen. Zij hebben zich lichamelijk met de Finnen vermengd en werden kultureel opgelost. Anthropologisch hebben zij aan de Oegrische raskenmerken een meer Europeesch voorkomen gegeven.

De hedendaagsche Zweedsche bevolking, behalve op Åland, stamt vermoedelijk van Zweden, die zich in het begin van den historischen tijd in Finland hebben neergezet. Eenstemmig is men van oordeel, dat de vondsten van den jongeren ijzertijd afkomstig zijn van de Finsche stammen, die een eigenaardigen stempel op gansch dat tijdvak hebben gedrukt.

Over den weg, welken de Lappen gevolgd hebben om in Finland te komen, is niets bekend.

Anthropologische kenmerken. — De naam der Finnen komt bij Ptolemaios en bij Tacitus voor, die hen Phinnoi en Fenni heeten. Zij zijn een tak der groote Finsch-Oegrische volkengroep, welke zooveel volken van den Donau tot over den Oeral omvat.

De Finnen of Suomalaiset worden in Tavasten

A. Gallén. Tavastisch binnenhuis

of Hämälaiset, Savolaksers of Savolaiset, Kareliërs of Karjalaiset en Kwenen of Kainulaiset ingedeeld. De Savolaksers zijn een mengsel van Tavasten en Kareliërs en staan dichter bij de eersten. De Kwenen zijn een kleine groep uit het Noorden en hebben veel Lapsche elementen opgenomen.

Over de lichamelijke kenmerken der Finlanders zijn vele gegevens voorhanden dank zij de talrijke onderzoekingen van geleerden als de Zweed Retzius en de Finlanders K. Hallstén en F. W. Westerlund.

De uitslagen der anthropologische metingen komen met de archeologische vondsten nagenoeg overeen. Toen zij nog in het Balticum woonden hadden de Finnen reeds een sterken Oost-Germaanschen (Gotischen) en Baltischen inslag en hierboven is vermeld, dat zij gedurenden den tweeden ijzertijd vele Zweden hebben opgeslorpt. Dat de Kareliërs uit andere elementen zijn samengesteld wordt aangetoond door hun lichamelijke en geestelijke eigenschappen, welke hen scherp van de Tavasten onderscheiden.

Westerlund heeft de gemiddelde lengte van 131.697 Finsch- en Zweedschsprekende dienstplichtigen berekend en de uitslagen naar het gewest, waar zij vandaan zijn, gerangschikt. Dat de Zweden (1 m. 684) langer zijn dan de Finnen (1 m. 668) is niet onverwacht. Anthropologisch zoowel als archeologisch zijn de Alanders (1 m. 70) een reiner Zweedsche stam dan hun taalgenooten uit Österbotten en uit Zuidwest-Finland. Belangrijker is het verschil tusschen West-, Noord- en Oost-Finnen. Bij dezen wordt de Germaansche inslag door de lengtecijfers aangewezen. De West-Finnen (1 m. 685) zijn zoo lang als de Zweden, de Tavasten meten nog 1 m. 678, terwijl de Kareliërs slechts 1 m. 654 en de Kwenen 1 m. 644 lang zijn. Taalkundige bijzonderheden duiden volgens Westerlund dezen Zweedschen rasinvloed aan.

De schedelindex bevestigt de aanwijzingen der lichaamslengte. Lange smalle hoofden hebben voor-

al de Zweden, breede, korte hoofden de Finnen. De West-Finnen hebben bijna denzelfden index als de Zweden. De Kareliërs zijn overwegend brachycephaal. In Finland komen sterke langschedeligheid en sterke kortschedeligheid weinig voor.

Voorbarig was Retzius' meening, dat alle Finnen breede hoofden hebben. Volgens Westerlund, die in de jaren 1898—1901 de hoofden van niet minder dan 5600 soldaten heeft gemeten, is dit niet waar voor de Finschsprekenden uit Eigenlijk Finland met 58.35 % dolichocephalen en uit Zuid-Österbotten met 52.40 %. De meerderheid is brachycephaal in Satakunta (53.75 %), Nyland (54.47%), Tavastland (60.39 %), Savolaks (64.72 %), Karelië (74.72 %) en Noord-Österbotten (76.55 %).

Voor de gezamenlijke Finschsprekenden heeft men 38.36 % langhoofden en 61.04 % korthoofden gevonden. Het meest breedschedelig zijn de Kwenen.

Onder de Zweedschsprekenden zijn op Åland en in Eigenlijk Finland 62.03 % lanschedelig, in Nyland 60.11 % en in Zuid-Österbotten slechts 48.86 %, tezamen 58.04 % langhoofden tegen 41.96 korthoofden.

De wederzijdsche invloed van Zweden op Finnen en van Finnen op Zweden wordt door de schedelmetingen zoowel aan het licht gebracht als door de gemiddelde lichaamslengte. De cijfers zijn een bewijs voor de betrekkelijke rasreinheid van Ålanders en Kareliërs.

Westerlund verdeelt de inwoners van Finland in vier groepen:

1. De Zweedschsprekenden met een lengte van 1.680—1.770 m. en een schedelindex van 79.6.

2. De Finschsprekende West-Finnen (Eigenl. Finland en Satakunta), die 1.685 m. lang zijn en een schedelindex van 79.9 hebben.

3. De Tavasten (de meerderheid in Finland) met een lengte van 1.678—1.680 m. en een schedelindex van 80.5.

4. De Kareliërs, die 1.644—1.654 m. lang zijn en wier schedelindex 82.0 bedraagt.

Onder de tweede groep zijn stellig veel afstammelingen van Germanen, die in den ijzertijd zijn gekomen en nadien Finsch zijn gaan spreken.

De kleur van haar en oogen verschilt tusschen Finnen en Zweden minder dan de schedelvorm en de lengte. Dat bij de Zweden de meerderheid langschedelig is, blauwe of grauwe oogen (80 %) en licht haar (53 %) heeft, past in het schema van het Noordelijk of Germaansch ras. Verrassend is het dat de meerderheid der Finschsprekenden blauwe of grauwe oogen (75 %) en licht haar (57 %) heeft. Zelfs bij de Kareliërs is dat ofschoon in mindere mate zoo. Brachycephalie bij een lichtharig en blauwoogig ras is een uitzondering in Europa.

De Tavasten zijn volgens Retzius sterk van gestalte, zij hebben breede schouders, krachtige ledematen en een helle huidskleur. Hun hoofd is gewoonlijk groot, kort en breed. Hun gezicht is groot en lang, met nogal sterke wangbeenderen. De neus is klein en tamelijk breed. De spleet tusschen de oogleden is klein en somwijlen scheef naar binnen. Het haar is dikwijls vlasblond, stijf, nooit gelokt. De baard groeit slecht en is dun en kort.

De Kareliërs zijn zwakker en smaller van gestalte dan de Tavasten, hun ledematen zijn zoo krachtig niet, maar hebben schoonere verhoudingen. Hun huidskleur is tamelijk donker, soms aschgrauw. Hun hoofd is niet groot en vrij kort. Hun neus is lang en niet zeer breed. De oogspleet is grooter dan bij de Tavasten en zeer zelden scheef. De wenkbrauwen zijn donker en sterk. Het haar is gewoonlijk gelokt. De baard groeit slecht. Sommige Karelische vrouwen zijn schoon. In Tavastland heeft Retzius geen mooie vrouwen ontmoet.

De Finsche taal, Suomen kieli — De taal der Finnen behoort tot den Oostzeetak der Finsch-Oegrische talen, waaronder het Lapsch, het Mordvinisch, het Tsjeremistisch, het Voljakisch, het Permisch en het Syrjeensch de Permische groep,

Karelische typen

het Ostjakisch en het Vogoelisch de Ob-Oegrische groep vormen en het Magyaarsch afzonderlijk staat. De Oostzee-Finsche talen zijn het Finsch met het Karelisch, het Vepsisch, het Votisch, het Ingrisch, het Estisch en het Lijvisch. Zij zijn alle nauw verwant. Kultuurtalen zijn het Finsch, Estisch en Magyaarsch geworden.

Uit de verwantschap der Finsch-Oegrische talen is men tot de slotsom gekomen, dat de Finsch-Oegriërs in den vóortijd één volk zijn geweest en eenzelfde taal hebben gesproken, zonder het land te kunnen aanwijzen, waar zij vandaan zijn. Het wordt niettemin algemeen aangenomen dat de bakermat der Oostzee-Finnen bezuiden den Finschen Zeeboezem lag.

Het Finsch en het Estisch staan zoo dicht bij elkaar, dat het bestaan van twee schrijftalen geen hindernis voor een wisseling van gedachten tusschen de twee stamverwante volken is.

Al wie een Finschen tekst onder de oogen krijgt wordt eerst getroffen door de lengte der woorden (het Finsch is een agglutineerende taal) en tweedens door de gelijkmatige verdeeling van klinkers en medeklinkers. Het Finsch is trouwens arm aan medeklinkers: *b, c, f, x, z* ontbreken. In den laatsten tijd is de *w* door de *v* vervangen. De spelling is zuiver phonetisch.

De klankrijkheid en zangerigheid maken deze taal zeer geschikt voor de dichtkunst, welke voornamelijk onder de Kareliërs beoefenaars heeft. Weinige talen in Europa klinken zoo mooi.

Als schrijftaal werd eerst het Westfinsch gebezigd, doch het Oostfinsch-Karelisch, dat op een rijker schat van volksliederen kan wijzen en meer dichters telt, heeft naderhand zijn invloed laten gelden. Hierdoor werd de zinsbouw buigzamer, de woordenschat rijker en de aanvankelijke droge en ongeschikte schrijftaal een uitstekend werktuig voor de uitdrukking der gedachten en de behandeling der wetenschappen.

Naast de schrijftaal telt men zes hoofddialecten:

het Zuidwestfinsch, het Tavastisch, het Zuid-Österbotnisch, het Noord-Österbotnisch, het Savolaksisch en het Karelisch. In Rusland worden Karelische tongvallen gesproken, die den invloed der schrijftaal niet hebben ondergaan en die op een lager trap van ontwikkeling zijn gebleven.

Zoodra het stambewustzijn bij de Oost-Kareliërs was ontwaakt, nam de Russische regeering het voor de Karelische streektaal op tegen het algemeen Finsch. Voorgangers der Russen in deze richting zijn de Belgen, die het Vlaamsch tegenover het Nederlandsch stellen en de Magyaren, die het Slovaksch als minder anti-Hongaarsch dan het Tsjechisch beschouwen. Een voorgewende sympathie van gelijken aard hebben de Franschen voor het Elzassisch.

De volksaard. — Het anthropologisch verschil tusschen Tavasten en Kareliërs komt tot uiting in den volksaard.

De grofgebouwde, stijve Tavasten zijn traag, rustig en bedachtzaam, niets opgewekt, wantrouwend, wrokkig, karig in woorden en tevens eerlijk, erkentelijk, tegen hard werken bestand, geduldig wanneer zij ziek zijn en gebrek lijden. Zij zijn de nuchtersten onder de Finnen.

De Kareliërs zijn levendig en opgewekt, vlug van geest, openhartig, vriendelijk en nogal wispelturig. Zij hebben durf, maar zijn niet volhardend. Deze eigenschappen zijn ten deele het gevolg van hun betrekkingen met de Russen en van de opslorping van Slavische bestanddeelen. Zij zijn zeer dichterlijk aangelegd en toch schrandere handelslieden.

De Österbotners (Pohjalaiset) zijn met Zweedsche elementen zeer gemengde Tavasten. Wilskrachtig, vasberaden en oprecht zijn zij gelijk de Finlandsche Zweden.

Het is een gewaagde veronderstelling de diepzinnige begrippen, die achter de lotgevallen en wederwaardigheden der Kalevalahelden schuilen, te beschouwen als uitstralingen van den Finschen volksaard. Ook in een primitieven kultuurtoestand

duiken uitzonderlijke eenlingen boven de massa op en verheffen misschien onbewust de alledaagsche ideeënwereld, waarin de menigte verkeert. Al zijn mythen en dogma's dezelfde, in de voorstellingen van hemel en aarde doen zich groote verschillen voor. De volksaard uit zich inzonderheid in de laagste praktijken van elken godsdienst, bij de Finnen in tooverspreuken en bezweringen. De onontwikkelde mensch zoekt tastbare voorwerpen voor zijn vereering. Gewijde boomen, bronnen, rotsen en meren spreken meer rechtstreeks tot zijn verbeelding, dan de geest (haltia), die hen bezielt, naar de opvatting der voorlichters.

De Finnen vereerden de zon en het vuur en hadden geen bloedoffers. Hun goden namen geen vaste vormen aan. Ukko, de Oude, die in de wolken woonde en wiens stem de donder was, beheerschte onzichtbaar en geheimzinnig de wereld door de kracht van het oorsprongswoord, de bron aller wijsheid.

Finsche navorschers meenen, dat de Finsche magie op een hoog begrip berustte, waardoor zij van het Christendom minder verwijderd was dan de andere primitieve godsdiensten: het begrip dat het Woord het beginsel der schepping is. De oude Finnen zegden, dat het Woord almachtig is. De kracht is slechts een uitvloeiing der wijsheid en hij alleen is wijs, die het scheppend woord kent, het oorwoord zonder hetwelk iedere bezwering krachteloos is. Dit vormt het hoofdverschil tusschen de Finsche en de „Arische" wereld. Voor de Arische volken heeft de heldenmacht immer in het zwaard gezeteld. Odin is de wijste der helden, omdat hij de vader der legers is. Väinämöinen is de machtigste omdat hij de wijste is [2]).

Indien deze opvatting niet enkel die der dichters van het Kalevala is, maar mag gelden als een uiting van het Finsche volkskarakter in het algemeen, dan komt het oude Finsche volk een plaats toe in de geschiedenis der beschaving welke de stoffelijke omstandigheden niet doen vermoeden.

[2]) Z. Topelius, *Le Peuple* in *La Finlande au 19e siècle*, blz. 51.

In de moderne litteratuur, die binnen het bereik van den West-Europeeschen lezer valt, treedt de Fin te voorschijn als een stoere werker, een niet-sentimenteelen landontginner, als een stroeve gezel, die ook den gloed van den hartstocht kent en die het „Lied van de vuurroode bloem" meezingt.

De vreemdeling, die door Finland gereisd heeft, bewaart de herinnering aan een beschaafd, wellevend, ordelievend, eerlijk en zeer sympathiek volk.

II. *Staats- en Taalgrenzen.*

Staatsgrenzen. — Het vredesverdrag van Dorpat (14 October 1920) tusschen de Finlandsche Republiek en Sovjet-Rusland heeft de oude, gekende grenzen van het grootvorstendom enkel in het Noorden gewijzigd, waar het Petsamo- of Petsjenga-gebied door Rusland is afgestaan. Finland is sindsdien in het bezit van een haven aan de IJszee en van de eilanden Heinäsaaret (Ainovskie) en Kiisaaret in de Varanger Fjord. Het verworven gebied ligt tusschen de Noorsche grens, de oude Finsch-Russische grens tot Korvatunturi bij het meer Jaurijärvi, vandaar noordwaarts in rechte lijn naar het Visscherseiland (Kalastajasaari, Rybatsjij), waarvan het noordwestelijke, kleine deel bij Finland is gekomen.

Zonder het Petsamo-gebied is de oppervlakte van den staat 377.426 v.km. groot, waarvan 44.286 v.km. voor de binnenwateren afvallen. In 1915 bedroeg het aantal inwoners 3.300.650.

Het taalgebied over de staatsgrenzen. 1. Oost-Karelië. — Het Finsch-Karelisch taalgebied strekt zich ver over de staatsgrenzen der republiek uit in Rusland en in Skandinavië. Het voor de Finnen belangrijkste land, hetwelk zij namens het nationaliteitsbeginsel en den wensch der bevolking voor zich eischen, is Oost-Karelië of Kaukokarjala, dat in de guberniën Archangelsk (Viena) en Olonets (Aunus) vier kreitsen omvat: Kem, Povjenets, Petrosavodsk en Olonets, in het

Finsch Kemi, Poventsa, Petroskoi en Aunus, met een oppervlakte van 136.000 v.km.

De ethnische grenzen loopen langs de Syvärijoki (Svyr), die de Laatokka-(Ladoga) en Äänis-(Onega) meren verbindt, den westelijken oever van de Äänisjärvi, den Moerman-spoorweg, die binnen de taalgrens ligt, de Uikujärvi (Vygmeer), de Uikujoki (Vygrivier) tot de Vienanmeri (Witte Zee), het zeestrand tot de noordwestelijke bocht (Kantalahti) der Witte Zee en de erin mondende Kannanjoki, de rivier, die Oost-Karelië van het Kolaschiereiland scheidt. De westelijke grens van Oost-Karelië is de Finsche staatsgrens.

Volgens V. Keynäs zijn er in het aldus begrensde Oost-Karelië 187.415 inwoners, o. w. 130.453 Finnen (69.61 pct.) en 56.962 Russen. De Karelische Arbeidersgemeenschap door de Sovjet-regeering op 7 Juni 1920 ingericht is minder uitgestrekt; haar grens loopt dan beoosten dan bewesten den Moermanspoorweg en bereikt de Witte Zee te Sorokka. Zij loopt van het Ladogameer naar het Onegameer in noordoostelijke richting zonder de Syvärijoki te volgen. Deze Oost-Karelische Arbeidersgemeente heeft 129.024 inwoners, o.w. 114.029 Finnen (88.38 pct.) en 14.995 Russen.

Volgens een verklaring der Sovjet-afvaardiging te Dorpat is aan dit gebied het zelfbeschikkingsrecht verleend en is tevens bepaald, dat het een zelfbesturend deel van het federatief Sovjet-Rusland uitmaakt. Een volksstemming heeft nooit plaats gehad en een nationale vertegenwoordiging der Arbeidersgemeenschap werd nooit bij het algemeen kiesrecht gekozen. De bolsjeviki houden er eigen kiesmethoden op na, waardoor zij desnoods communistische meerderheden uit de stembus weten te halen.

In Oost-Karelië worden twee Finsche dialecten gesproken, het Karelisch en het Vepsisch. Het eerste heeft zeer veel bijgedragen tot de verrijking der Finsche schrijftaal. De liederen van het volksepos Kalevala werden door Kareliërs gedicht. De Sovjet-

regeering heeft het Karelisch als de ambtelijke taal der Karelische Arbeidersgemeenschap erkend, doch hare ambtenaren, o. w. vele Russen zijn, leven het besluit slecht na en vooral uit den Kemi-kreits zijn veel klachten gekomen. Het Vepsisch is de taal van den Zuidoostelijken uithoek, thans grootendeels buiten de Arbeidersgemeenschap, tusschen de Syvärijoki en het Onegameer (Äänisjärvi). Bezuiden de Syvärijoki in het Ojattigebied spreken nog een vijftienduizend menschen Vepsisch.

Noch de orthodoxe godsdienst noch de taaldwang noch de langdurende aanhechting bij Rusland hebben van de Oost-Kareliërs Russen gemaakt. De Kareliërs en Vepsiërs, die de rijkstaal kennen, worden in de statistieken als Russen geteld, zonder daarvoor Russisch te voelen. Ofschoon de bevolking levendig en flink is als de stamgenooten in West-Karelië, is het aantal analphabeten zeer groot. Tot in 1900 was voor het onderwijs zeer slecht gezorgd en nadien rezen scholen op om de verrussing in de streken benoorden het Ladogameer door te zetten. In het Karelisch deel van het gubernium Olonets konden toentertijd slechts 23.3 ten honderd der bevolking boven 10 jaar lezen en schrijven en in het Kemigebied 15.4 ten honderd. De lage peilstand der kultuur is een begeleidingsverschijnsel der alrussische politiek in kerk en school. De taal der godsdienstige oefeningen moest het Oud-Slavisch zijn, hetwelk de geloovigen niet verstaan, en het Russisch de eenige taal, welke de kinderen op school mochten leeren.

Na 1905 hebben de Finlanders vrije scholen opgericht en heele bibliotheken gezonden om de afgescheiden stamgenooten voor hun nationaliteit te behouden. De Finsche propaganda wekte bij de Russische ambtenaren onwil op en gaf aanleiding tot dwangmaatregelen, welke stellig niet in den geest der nieuwe grondwet waren. Finsche studenten, over de grens gekomen om het stamgevoel aan te wakkeren, werden gevangen genomen. Finschgezinde Kareliërs werden ingerekend en naar Rus-

land verbannen. In 1907 werden de Finsche scholen en bibliotheken gesloten. De Russische overheid beraamde het plan het Karelisch dialect als schooltaal in te voeren om het Finsch te verdringen. De Finlanders legden zich bij dezen toestand niet neer en leidden van uit hun grootvorstendom Karelische vereenigingen die tegen de verrussing streden.

Na de tweede Russische omwenteling eischten de Oost-Kareliërs, te Uhtua en in andere gemeenten vergaderd, zelfbestuur; in 1918 poogden zij zich gansch van Rusland af te scheiden en het volgend jaar ontstond een bloedige strijd tusschen hen en hun verdrukkers, die zooveel sterker dan hen bleken te zijn, ondanks den steun uit Finland.

2. Het Kola-schiereiland (Kuollanniemimaa). — Het Kola-gebied is 150.000 v.km. groot en telt 14.700 inwoners (1915). Onder hen zijn naar de statistiek op de ethnographische kaart van V. Keynäs 2646 Lappen, die de afstammelingen der oorbewoners zijn. Na dezen zijn de Karelische en Österbotnische Finnen gekomen en zij zijn thans 4592 in getal. De Russen zijn vooral aan de Moermankust en in de steden gevestigd (7462). Keynäs vermeldt noch de Noren die in Petsamo gevestigd zijn, noch de Syrjenen (± 500), noch de Samojeden (± 50), die beiden Finsch-Oegrische stammen zijn.

Het Petsamo-gebied is bij den vrede van Dorpat van Rusland afgescheiden. Wat Kola voor de ekonomische ontwikkeling van Rusland en voor zijn imperialistische oogmerken van waarde maakt is de ijsvrije zeehaven Aleksandrovsk, dat het hoofd is van den tijdens den oorlog voltooiden spoorweg. Rusland had bijna gansch Oost-Karelië aan Finland kunnen laten en tevens dezen slechts in oorlogstijd onontbeerlijken verkeersweg behouden.

3. Ingermanland of Inkerinmaa. — Ook in de richting van Petrograd vindt men in het oud Finsch woongebied Finsche nederzettingen over de staatsgrens. Tusschen de Systerbäck-rivier (Rajajoki) in het Noorden en de Narova in het Zuid-

westen, op een oppervlakte van omtrent 15.000 v.km. is (of was) het land door 280.000 menschen van Finsche afkomst bewoond: 180.000 Kareliërs en andere Finnen, 15.000 Ingriërs, 3000 Votiërs en 70.000 Esten. Op het platteland wonen slechts 60.000 Russen, Duitschers en anderen. Doch in de steden en voornamelijk in Petrograd is de meerderheid Russisch. Vóor den oorlog leefden ongeveer 100.000 Finnen en Esten in de hoofdstad, welke 2.000.000 inwoners had. In 1921 telde zij er 722.229.

4. Skandinavië. — Op Noorsch staatsgebied in Finmarken leefden in 1900 nog 7777 Finnen en in 1910 slechts 7.172. In Zweden daarentegen is hun aantal toegenomen: 22.138 in 1900 en 25.268 in 1910. Zij zijn in Norrbotten gevestigd, in de dalen van den Tornea-elf en van den Meronio-elf en in het grootste deel van het kerspel Gollivare. Oudtijds hebben de Finnen Midden-Zweden bereikt. Hun nederzettingen in Vermland en in de Noorsche Finnenwouden lossen zich thans in de omgevende Skandinaviërs op.

Taalgrenzen in Finland. — Het Zweedsch taalgebied maakt niet meer een aaneengesloten geheel zooals voorheen, toen het zich langs de kusten van de Botnische en Finsche Golven tot dicht bij Karelië uitstrekte. Bovendien drong weleer de Zweedschsprekende bevolking dieper in het binnenland dan heden. Door middel van de Zweedsche plaatsnamen, welke men thans vindt in Finschsprekende gemeenten, heeft men getracht de vroegere uitbreiding der Zweden te bepalen.

Het gestadig voortdringen der Finnen heeft vóor honderden jaren het onafgebroken geheel gesplitst, dat het Zweedsch taalgebied weleer was. Het is thans beperkt tot een smalle strook van de kust van Österbotten (Pohjanmaa) aan de Botnische Golf en van de kust van Eigenlijk Finland (Varsinais Suomi) en Nyland (Uusimaa) en van de voorliggende scheren of eilanden aan de Finsche Golf. Gansch Åland (Ahvenanmaa) is Zweedsch geble-

ven. Een scherpe lijn tusschen Zweedsch en Finsch taalgebied kan men alleen in Österbotten trekken. In Eigenlijk Finland en Nyland zijn de grensgemeenten tweetalig en taaleilanden komen veelvuldig voor.

In Österbotten gaat het Zweedsch taalgebied van Gamlakarleby (Kokkola) in het Noorden tot het Finsch Merikarvia (Sastmola) in het Zuiden. In Zuid-Finland ligt het tusschen het Zweedsch Pargas (Parainen) in het Westen en het Finsch Pyhtää (Pyttis) in het Oosten. Finland's hoofdstad, waar de Finnen nu de meerderheid zijn, is omringd van Zweedsche gemeenten [8]).

Ofschoon de Zweedsche taal tot in de laatste decenniën in de ontwikkelde kringen overheerschend was en zij eeuwenlang de eenige ambtelijke taal van het grootvorstendom is geweest, gaat het Zweedsch bestanddeel der bevolking allengskens achteruit. Vóór 1880 bezit men enkel berekeningen van de verhoudingen tusschen de Luthersche Finnen en Lappen tezamen en de Zweden. Doch hun waarde is betrekkelijk en deswege blijven zij hier onvermeld. (Zie tabel blz. 378).

Volkomen juist zijn deze cijfers natuurlijk niet. Bovenal zijn de opgaven van de gemengde gemeenten vaak willekeurig. In het algemeen geven deze getallen toch een nauwkeurig beeld van de verdeeling der talen. De Russen waren echter talrijker dan de statistiek aangeeft, want de Russische soldaten werden niet meegeteld. Thans zijn dezen verdwenen en in mindere mate vervangen door burgers, die uit Sovjet-Rusland zijn gevlucht.

De Finnen nemen sneller dan de Zweden toe. Van 1880 tot 1900 zijn zij met 33.97 % vermeerderd en de Zweden met 18.60 %. Kinderen uit gemengde huwelijken spreken meestal Finsch. De industrialisatie van het Zweedschsprekende Zuiden bevordert de verfinsching door den toeloop van

---

[8]) Taalkaarten van het Zweedsch, Finsch en Lapsch taalgebied vindt men op blad 46 van het *Atlas de Finlande* en in het tweede tekstdeel van dit standdaardwerk.

OVERZICHT DER TIENJAARLIJKSCHE VOLKSTELLINGEN

	1880	%	1890	%	1900	%	1910	%
Finnen	1.756.381	85.28	2.048.545	86.07	2.352.990	86.75	2.571.145	88
Zweden	294.876	14.32	322.604	13.55	349.733	12.89	338.961	11.62
Russen	4.195	0.20	5.795	0.24	5.939	0.22	7.339	0.25
Duitschers...	1.710	0.08	1.674	0.07	1.925	0.08	1.794	0.06
Lappen	961	0.05	1.106	0.05	1.336	0.06	1.659	0.07 (Lappen en Anderen samen)
Anderen	1.649	0.07	416	0.02	639	0.02	299	
Te zamen...	2.060.782	100	2.380.140	100	2.712.562	100	3.021.197	100

De totalen zijn lager dan de cijfers der afzonderlijke bevolking, welke in 1910 3.115.197 bedroeg.

Finsche arbeiders. Zoo zijn in Nyland, Pojo, Esbo, Helsinge, Borgå ontzweedscht. Österbotten, behalve het zuidelijk deel, biedt meer weerstand. Doch de steden worden overal aangetast. Van 1880 tot 1900 is hun Zweedsche bevolking met 47.99 % toegenomen en hun Finsche met 137.66 %.

In Helsingfors (Helsinki) waren 35.7 % Finsch in 1880, 52.9 % in 1900 en 63.0 % in 1910. In Vasa (Vaasa) 11.7 % in 1880 en 47.1 % in 1910. In Jakobstad (Pietarsaari) waren er in 1880 geen! Finschsprekenden en in 1900 niet minder dan 40.0 %.

Onder de Finnen telt men meer tweetaligen dan onder de Zweden, vroeger de sterkste, niet de talrijkste nationaliteit. In een land, waar twee volken wonen, leert in de eerste plaats het zwakste de tweede taal aan. Hetzelfde geldt voor de steden met gemengde bevolking. Waar de Zweden de talrijkste zijn, vindt men meer tweetaligen bij de Finnen. Waar dezen de bovenhand hebben leeren thans de Zweden het onontbeerlijke Finsch aan.

Het woongebied der Lappen of Lapland (in het Finsch Lappi en in het Lapsch Same ädnam) ligt gansch in het Noorden. Tot in 1550 vond men Lappen in Tavastland (Häme) en tot het einde der 17e eeuw in Savolaks (Savo). De meesten spreken thans Finsch en van een nationale beweging is bij hen geen spraak. Daarvoor is hun aantal te onbeduidend.

Uit het oogpunt van den godsdienst vormen de Finlanders een eenheid. Van de gezamenlijke bevolking zijn 98.2 % Luthersch. Men telt slechts 1.7 % Grieksch-orthodoxen, voornamelijk in de länen Viborg en Kuopio. De Joden hadden er in 1900 slechts 1050 geloofsgenooten.

III. *Finland's Verleden.*

De verovering en het katholiek tijdvak. — De geschreven geschiedenis van Finland begint in de twaalfde eeuw met den inval van

den Zweedschen koning Erik IX den Heilige, die omstreeks 1157 de zee overstak om de Finnen te bekeeren en bezit te nemen van hun land. De bisschop van Uppsala, Hendrik de Heilige, die met hem was gekomen, werd een jaar nadien door een Finschen boer vermoord. Noch met de verovering van het land noch met de kerstening van zijn heidensche inwoners viel het mede. De Zweden handhaafden zich met moeite in de omstreken van Åbo (Turku) tegen de aanvallen der Tavasten en Kareliërs. Namelijk in 1237 beleefden priesters en geloovigen gruwelijke dagen in Tavastland. Vaak kwamen de Zweden in het gedrang. Er is in het zesde hoofdstuk spraak geweest van den zeetocht der verbonden Kareliërs en Esten in 1187 en van de verwoesting van Sigtuna.

De grondlegger der Zweedsche heerschappij in Finland is Birger Jarl, de zwager van koning Erik XI. Hij was de aanvoerder van een nieuwen kruistocht in 1249. Vele Zweden vestigden zich dan in Zuid-Finland. Met het zwaard en met het woord werd in Finland evenals in het Balticum het Christendom ingevoerd. Åbo, dat Erik IX had gesticht, werd tevens hoofdstad en zetel van den bisschop.

Bij den derden kruistocht tegen de Kareliërs in 1293 onder de leiding van Torgils Knutson bleven botsingen met hun Russische buren van het vorstendom Novgorod niet uit. Het was de aanvang van den strijd tusschen Zweden en Russen om het bezit van Finland, die meer dan vijf eeuwen duurde. Van af 1227 hadden Russische zendelingen getracht de Kareliërs tot het orthodoxe geloof over te halen. Naar de omstandigheden traden de Novgoroders op als de bondgenooten of als de overheerschers der Kareliërs. Zweden en Russen vochten tot in 1313. In dat jaar werd voor het eerst de grens tusschen Rusland en Finland door een verdrag bepaald. (Vrede van Nöteborg of Pähkinäsaari, thans Schüsselburg). Rusland deed afstand van de drie häraden of baljuwschappen Savolaks, Jääski en Äyräpää.

Het katholiek tijdvak gaat van 1323 tot 1523. Kruistochten tegen de heidenen van Ingermanland in 1348 en in 1350 mislukten deerlijk. De Finlanders werden in 1362 met de Zweden gelijkgesteld en verkregen het recht aan de koningskeuze deel te nemen. Zij waren voortaan in den Zweedschen rijksdag vertegenwoordigd.

Oorlogen tegen de Russen (1473—1497) en de Denen (begin 16e eeuw) brachten moord en brand over het land, dat nog geen welvaart had gekend. Tegen het einde van het katholiek tijdvak was Finland een achterlijk land met een zeer dun gezaaide bevolking en onbeduidende steden, w. o. Åbo (Turku) en Viborg (Viipuri). Ivan III had Viborg belegerd in 1495 en de Denen hadden Åbo geplunderd in 1509.

Van de Hervorming tot de afscheiding van Zweden. — Met de verdrijving der Denen uit Finland door Gustaaf Vasa in 1523 brak het tijdvak der Hervorming aan. Hoe ingrijpend ook de bedrijvigheid der kerk tegen het heidendom was geweest, heidensche gebruiken en herinneringen bleven onder het volk voortleven. Een aanduiding in dezen zin is de lijst van de godheden der Tavasten en Kareliërs in het psalter van Mikael Agricola, den Zweedschen bisschop van Åbo, die met zijn bijbelsche vertalingen en stichtelijke boeken aan den dageraad der Finsche letterkunde staat en die tevens een der ijverigste bevorderaars der Hervorming was. Zijn psalter is een der voornaamste bronnen voor de kennis der Finsche godenleer.

De ontwikkeling der volkstaal tot schrijftaal was in Finland zooals in Litauen, Letland en Estland de onvolprezen weldaad van het protestantisme, dat over de gansche wereld de levende kracht der volkstaal aanwendde om tot den gemeenen man door te dringen en dat onbewust den hechten grondslag voor de volksontwikkeling legde.

In 1593 was de overwinning van het Lutherdom volkomen. Vooral in de eerste eeuw der Her-

vorming was de Finsche kerk nationaal en van haar ging een streven uit om niet zonder slag noch stoot de plaats van het Latijn door het Zweedsch te laten innemen. Het beeld van het gemeenschappelijk Finsche vaderland begon op te dagen uit de nevelen der Middeleeuwen. Zelfs onder de Zweedschsprekende bevolking was er belangstelling voor de volkstaal. Een opvolger van Agricola, de in Zweden geboren latere bisschop van Åbo, Eskil Petraeus schreef de eerste Finsche spraakkunst (1649) en stond aan 't hoofd der geleerden, die zich met de bijbeloverzetting onledig hielden. Deze was in 1642 een voltrokken feit [4]). Toentertijd bestond in Finland de leerplicht in den zin, dat enkel personen, die lezen konden, tot het Avondmaal werden toegelaten en dat het huwelijk van analphabeten niet werd ingezegend.

Tijdens de regeering van Gustaaf Adolf strekte zich de centralisatie van het staatsleven tot de Finsche kerk uit, welke gansch beheerscht was door de Zweedsche orthodoxie. Pogingen tot bekeering der aan Finland gehechte nieuwe gewesten bleven niet zonder gevolg. Voornamelijk in Karelië gingen vele Grieksch-orthodoxen tot het Lutherdom over.

De lange lijst der oorlogen, welke de Zweedsche koningen tegen Rusland voerden, kan men in de geschiedboeken lezen. Na de 15e eeuw verzetten zich de Finnen niet meer tegen de Zweedsche overheersching en zij weerden zich dapper tegen de Russische legers. Als belooning voor den moed der bevolking werd Finland in 1581 tot grootvorstendom verheven. Dit was niets anders dan een titel, aangezien sinds de veertiende eeuw de Finnen dezelfde rechten bezaten als de Zweden.

Het glansrijkste tijdvak der geschiedenis van Finland is de regeering van Gustaaf Adolf, die nagenoeg alle Finschsprekende gewesten onder zijn gezag stelde. De vrede van Täyssinä had het grootvor-

[4]) De Nederlandsche bijbelvertaling onder het toezicht der Dordsche Synode werd in 1637 voltooid. Een der voornaamste vertalers is een Gentenaar, Antonius Walaeus.

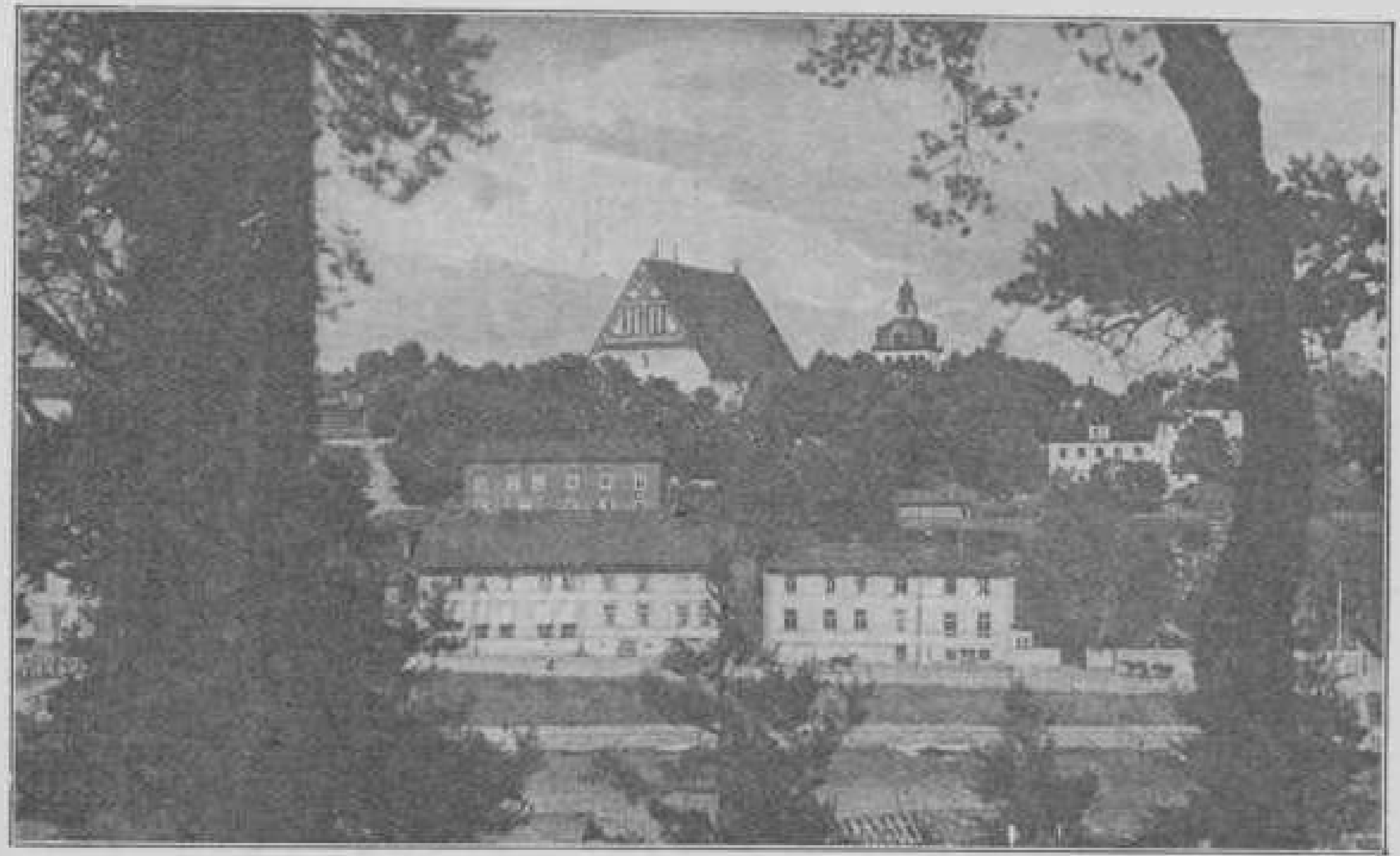
stendom vooral in het Noorden vergroot (1595). Na den vrede van Stolbova (1617) was de toegang tot de Oostzee voor Rusland afgesloten. Met Kexholm aan het Ladogameer kreeg Finland zijn hedendaagsche Oostgrens. Zweden nam ook Ingermanland in bezit.

Onder het stadhouderschap van Graaf Pehr Brahe gedurende den dertigjarigen oorlog werden ingrijpende veranderingen in het bestuur ingevoerd. Voor de uitbreiding van het onderwijs werd gezorgd en een universiteit op 15 Juli 1640 te Åbo geopend. De verwording van Zweden tot een groote wereldmacht was echter niet gunstig voor het behoud der Finsche taal. Buiten de kerk werd het Finsch door velen beschouwd als de taal van het gemeene volk. De hoogere standen lieten zich gewillig verzweedschen om bij de regeering in aanzien te blijven.

Intusschen bleef de oorlog met korte tusschenpoozen woeden. Onder Tsaar Alexej overrompelden de Russen weer Oost-Finland. De Grieksch-orthodoxe inwoners van het län Kexholm (Käkisalmi) sloten zich bij hen aan (1656). Karelië en Savolaks werden verwoest en geplunderd, doch de Russen moesten het veroverde gebied ontruimen. Bij den vrede van Kardis (1658) werden de grenzen niet verlegd. Een deel der orthodoxe bevolking werd gedood en een ander verhuisde naar Rusland. Lutherschen vestigden zich in het ontvolkte län.

De nederlaag van Karel XII in den grooten oorlog van het Noorden maakte een einde aan de Zweedsche overmacht aan de Oostzee. Ingermanland werd door de Russen bezet en Petersburg in 1703 gesticht. De vijand drong tot aan de Botnische golf. De vrede van Nystad of Uusikaupunki was een ramp (1721). Zweden verloor de Oostzeegewesten en het zuidoostelijk deel van Finland met de steden Viborg, Kexholm en Sordavala. De bevolking van het grootvorstendom was tot ongeveer 279.000 zielen geslonken.

Bij den vrede van Åbo in 1743 kromp het Finsch

Porvoo (Borgå) met den Dom (1414)

gebied nog meer in. De Kymirivier (Kymmene) werd de Oostgrens en de steden Fredrikshamn (Hamina), Villmanstrand (Lappeenranta) en Nyslott (Savonlinna) werden bij het Tsarenrijk ingelijfd. In 1788 trachtte Gustaaf III het verloren land terug te winnen, doch te vergeefs. De vrede werd te Värälä in 1790 weer gesloten. De afscheidingsbeweging, door Göran Magnus Sprengtporten geleid, waaraan eenige adellijken meewerkten, verliep bij gebrek aan steun onder het volk.

In 1808 rukte Alexander I als bondgenoot van Napoleon Finland binnen zonder den oorlog te verklaren. Het Zweedsch-Finsch legertje werd verslagen en Sprengtporten kwam als Russische goeverneur-generaal terug. Gustaaf Adolf IV deed te Fredrikshamn afstand van Finland en van Åland (17 Sept. 1809).

De Russische overheersching. — Gedurende den laatsten oorlog hadden de Russen minder gruwelen bedreven dan voorheen. De bevolking was niet gevlucht en de ambtenaren hadden hunnen post niet verlaten. Zij voelden dat het einde van den Zweedschen tijd in aantocht was. Als voorstander der reactie was de koning niet bemind door het volk, dat zich aanstonds in den nieuwen toestand schikte. Trouwens, over plunderingen en brandstichtingen had het weinig te klagen. Een uitzondering was het lot der stad Vasa, die neergebrand werd, omdat de Russische overheid vermoedde, dat de bevolking een aanrukkend Zweedsch leger behulpzaam was geweest. De Russen volgden een nieuwe richtlijn in het oorlogvoeren, omdat zij het land ongeschonden voor zichzelven wilden behouden. Door hun gematigd optreden trachtten zij de openbare meening naar hun zijde te doen overhellen.

Vooraleer het Zweedsche leger gansch verslagen was, had Alexander I in de domkerk te Borgå beloofd de voorrechten van het land te handhaven en zijn grondwet en zijn godsdienst (15/27 Maart 1809). Al riep de tsaar den landdag niet meer

bijeen, hij bleef zijn woord gestand. In 1811 werden Viborg en de streken, welke Rusland in 1721 en 1743 ingelijfd had, weder met het grootvorstendom vereenigd. Helsingfors werd éen jaar later tot hoofdstad gekozen. Geen Finlander die den Zweedschen tijd nog terugwenschte en zijn eeuwige onrust.

De dwingelandij van Nikolaas I (1815—55) drukte minder zwaar op het zelfstandig Finland dan op de andere landen van het Tsarenrijk, ofschoon de censuur er ook streng was en het drukken van nieuwe Finsche boeken in 1850 verboden werd, behalve van boeken over godsdienst en staathuishoudkunde.

Met de troonbestijging van Alexander II (1877—81) kwam er een vrijzinnige kentering in de Russische politiek. In 1863 riep de tsaar de vier stenden van den landdag, ridderschap, geestelijkheid, burgerij en boerenstand bijeen. Een nieuwe aera begon. In 1867 werd de pers vrij en in 1869 werden de wetten geordend en de grondwetten van 1772 en 1789 bevestigd. De band tusschen Finland en Rusland was destijds niet veel meer dan een persoonlijke unie.

De betrekkelijke vrijheid der Finlanders was een doorn in het oog der mannen van het behoud, die onder Alexander III (1881—94) begonnen te konkelfoezen tegen de bevoorrechte plaats van het grootvorstendom in het Tsarenrijk. Nieuwsbladen als de *Novia Vremia* en de *Moskovskja Viedomosti* bewerkten het publiek, opdat het vrede zou hebben met een aanslag op het staatsrecht van Finland, dat de reactie met de belangen van het Russische volk onvereenigbaar noemde. In 1899 schreef K. Ordin een boek *De Onderwerping van Finland*, dat de rechtmatigheid der schending van de Finlandsche zelfstandigheid op historische gronden bepleitte [5]). De tsaar stelde gemengde commissies

[5]) Deze pseudo-wetenschappelijke verhandeling van den keizerlijken hofmeester werd door den Helsingforsschen professor der geschiedenis J. R. Danielson afdoend weerlegd in een uitvoerige studie, welke in het Duitsch werd overgezet.

in om te beraadslagen over een te bewerken overeenstemming tusschen de Russische en de Finsche wetgeving. Over vraagstukken, die Rusland en Finland betroffen zou Petersburg voortaan alleen beslissen. Het eerste gevolg van deze panrussische drijverijen was het Finlandsche postwezen onder het gezag van het Russische ministerie te brengen (1890).

Nikolaas II (1894—1917), de weleens gevierde vredevorst, had op 6 Nov. 1894 beloofd de grondrechten van Finland zooals zijn vier voorgangers onaangetast te laten. Doch het meineedige lag in zijn zwakken, wispelturigen aard en hij liet zich door Pobedonoscev en zijn aanhang drijven tot gewelddaden, waartegen het vrijheidlievend, doch machteloos Europa te vergeefs zijn stem verhief. In de betuiging van sympathie voor het overweldigde volk bleef Nederland niet achter. Prof. van der Vlugt [6]) nam het initiatief van een adres, waarin het goed recht van Finland werd voorgestaan (1899). De tsaar weigerde de delegatie, die hem het stuk zou overhandigen, te ontvangen [7]). De demokratische regeeringen van West-Europa roerden zich niet. Engeland beloerde toenmaals de vrijheid der Boerenrepublieken. Overigens, zijn al de groote mogendheden geene roofstaten? De tsaar had hunnen mond kunnen stoppen door te wijzen op hun eigen euveldaden. Ongestoord mocht de machtige despoot zijn snooden aanslag begaan. Zijn werktuig was Gl. Bobrikov, sedert 1898 goeverneur-generaal. Ondanks den tegenstand van den landdag vaardigde de tsaar een oekaze uit, die de bevoegdheid van dat grondwettelijk lichaam

[6]) W. v. d. Vlugt heeft de lotgevallen der zes gemachtigden in Rusland in *Voor Finland* verteld. De verschillende in de landstalen geschreven adressen, onderteekend door ongeveer 1050 Engelsche, Duitsche, Oostenrijksche, Vlaamsche, Fransch-Belgische, Deensche, Fransche, Nederlandsche, Hongaarsche, Italiaansche, Noorsche en Zwitsersche staatslieden, geleerden, letterkundigen en kunstenaars, zijn in een zwaar boekdeel, *Pro Finlandia*, te Stockholm gedrukt en te Berlijn uitgegeven.

[7]) Tot in 1921 berustte de adressenbundel in de Koninklijke Bibliotheek te 's Gravenhage Toen werd hij door president Ståhlberg aanvaard en in het Staatsarchief neergelegd.

ten zeerste beperkte. Nikolaas weigerde de afgevaardigden der 592.931 burgers te ontvangen, die een bezwaarschrift hadden onderteekend.

De tweespalt tusschen de Finlandsche natie en den tsaar nam nog toe door het ontwerp, dat de legerinrichting in Russischen zin herzag en dat in Januari 1899 aan de vier stenden werd voorgelegd. Met 10 stemmen tegen 10 gaf de Senaat onder de bedreigingen van Bobrikov zijn toestemming tot het afkondigen van het keizerlijk manifest, dat het oppergezag van den tsaar vaststelde. De nieuwe legerwet beoogde de verrussing der Finlandsche dienstplichtigen door hun indeeling bij Russische regimenten, onder Russische officieren buiten hun landsgrenzen. De diensttijd werd van drie tot vijf jaren verlengd en voor verkorting ervan kwamen alleen in aanmerking wie Russisch kende.

Alleen de haat en de wrok, welke de verbitterde strijd tusschen Svekomanen en Fennomanen in de jaren tachtig bij Yrjö Koskinen had nagelaten, verklaren de houding van den grijzen hoofdman der Oud-Finsche partij, die zich van zijn in verzet komende landgenooten afzonderde. Koskinen was van meening, dat het in het voordeel der Finnen was het keizerlijk Februari-manifest te verspreiden. Hij deed zijn aanhangers gelooven, dat zij de gelegenheid te baat moesten nemen, om met Russische hulp de macht der Zweedschgezinde bureaukratie te breken. Hij kreeg het naderhand gedaan, dat Fennomanen de plaatsen der ontslagen of aftredende Zweedsche ambtenaars bezetten. Doch Koskinen en zijn partij vermoedden toen niet, hoezeer het doel der Russische overheid van hun nationalistisch standpunt verwijderd was, noch dat de senaat zich tot handlangersdiensten voor Bobrikov zou verlagen, noch dat de landdag in een raadgevend lichaam zou hervormd worden, noch dat er van Finland's staatsrecht weldra niets zou overschieten.

De pers werd hoe langer hoe meer door de censuur aan banden gelegd. In 1900 had Bobrikov

reeds 21 Zweedsche en Finsche nieuwsbladen voorgoed geschorst. Zijn poging om alle Zweedsche en Finsche uithangborden en opschriften in Helsingfors door Russische te vervangen mislukte. Het was gemakkelijker het vergaderingsrecht te beperken en te verbieden beambten aan te klagen zonder toelating der overheid. Hooge Finlandsche ambtenaren, die schoorvoetend den weg insloegen door de Russische regeering aangewezen, werden ontzet en door Russen vervangen. Als verkeerstaal werd het Russisch den hoogeren ambtenaren opgelegd.

De invoering van den dienstplicht volgens de Russische krijgswet van 12 Juli 1901 werd zoozeer gedwarsboomd door het lijdelijk verzet der Finsche jongelingschap, dat het Finsche leger, door vele Russische staatslieden o.w. Graaf Witte als onbetrouwbaar beschouwd, nog hetzelfde jaar ontbonden werd en in 1905 de lijfwacht. Als schadeloosstelling moest Finland jaarlijks tien millioen F. marken opbrengen.

Door de in Augustus 1902 uitgevaardigde verordeningen, die het staatsrecht nog dieper in zijn grondvesten aantastten, werden Russen tot alle ambten toegelaten, de macht van den goeverneur-generaal uitgebreid en de bevoegdheid van den zoo lakschen senaat ingekrompen.

De landvoogd werd in 1903 gemachtigd hinderlijke personen uit te wijzen en hij verzuimde niet van zijn recht gebruik te maken. In dit jaar werden in het geheel 26 leden der hoogere gerechtshoven te Abo, Vasa en Viborg uit hun ambt ontzet en de vier laatste inheemsche goeverneuren door Russen vervangen. Goede vooruitzichten voor de gestudeerde jongelingschap op het bekleeden van staatsambten waren er weinig. Uitwijken of zich aanpassen aan den nieuwen toestand, d.i. knechten van de Russische overheid worden: voor velen was er geen andere keus, want er zwierven reeds zooveel afgezette beambten rond, die naar een broodwinning zochten.

Het lijdelijk verzet tegen de oekazen van den

meineedigen Nikolaas II, den bondgenoot der Fransche Republiek, dat de bewondering der wereld gaande maakte, ging uitsluitend van de Zweedsche en Jong-Finsche partijen uit. De Oud-Finnen, die op de Russen rekenden om den invloed der Zweden op de staatszaken tot een minimum te herleiden, trachtten aan de Russische eischen zooveel mogelijk tegemoet te komen. Zweden en Jong-Finnen vereenigden zich dan in een grondwettelijke partij om te redden wat nog van de Finlandsche zelfstandigheid overschoot.

Bobrikov werd op 16 Juni 1904 te Helsingfors door een jongen beambte, Eug. Schauman, van kant gemaakt. Minister von Plehwe onderging op 28 Juli te Petersburg hetzelfde lot. De reactie deinsde een wijle terug en verzachtte hare dwangmiddelen. Desniettemin herstelde de tsaar den wettelijken toestand niet. En onderdanig verzoek der in December bijeengekomen stenden werkte niets uit.

De Russische omwenteling. — Gedurende de algemeene werkstaking waar Finland aan deelnam, traden de uiteenloopende doeleinden der burgerlijke partijen, die het herstel van het nationaal recht beoogden en der sociaaldemokraten, die hand in hand met hunne Russische partijgenooten de maatschappij op een nieuwen grondslag wilden inrichten, sterk op den voorgrond.

Onder den drang der gebeurtenissen onderteekende Nikolaas II op 22 October (4 November) 1905 een manifest, dat de meeste verordeningen der laatste jaren ophief en het algemeen mannen- en vrouwenkiesrecht voor den landdag invoerde. De maatregelen ten gunste der Russische taal werden ingetrokken en de ontslagen beambten in eere hersteld. Een vrijzinnig rechtsgeleerde, N. Gerard, werd goeverneur-generaal en de leider der grondwettelijke partij, Leo Mechelin, werd voorzitter van den senaat.

De verkiezingen in 1906 waren dank zij het ingevoerde algemeen kiesrecht een overwinning voor de sociaaldemokratie, die 103 op 200 zetels ver-

overde. Sindsdien is zij, ofschoon sedert 1917 niet de meerderheid, de sterkste partij in den landdag gebleven.

Zoodra het revolutiegevaar voorbij was, begon de Russische regeering terug te grabbelen en de autonomie der kleine natie werd opnieuw bedreigd, ditmaal met de medewerking der gekozenen van het Russische volk. Overeenkomstig een besluit van 2 Juni 1908 moesten alle wetsontwerpen en gewichtige bestuurszaken eerst aan den Petersburger ministerraad onderworpen worden. Gerard werd als goeverneur-generaal ontslagen. Mechelin trad uit den staatsdienst en vele hooge ambtenaren volgden. In 1909 werd bepaald, dat de Russische wetgeving betreffende den krijgsdienst in Finland van kracht zou wezen. Desondanks aarzelde de regeering de dienstplichtigen in het Russische leger in te lijven. De aanvankelijke jaarlijksche belasting van 10 millioen zou trapsgewijze op 20 gebracht worden.

Onder het geroep van Finis Finlandiae besloot de rijksdoema op 14/27 Juni 1910, dat voortaan de Russische wetten in het grootvorstendom zouden toepasselijk zijn *). Als teeken van de staatseenheid moest het in het vervolg vier leden in de rijksdoema en twee in den rijksraad aanwijzen. Met echte Finlandsche halsstarrigheid weigerden alle Finsche en Zweedsche partijen, alsook de sociaaldemokraten mede te werken aan de uitvoering van die gehate wet, welke Finland tot een Russisch wingewest verlaagde. Zij wezen op de overeenkomst van Borgå en op de plechtige verklaringen van Alexander I en van zijne opvolgers, alsof zij niet wisten dat het hedendaagsch imperialisme geen verdragen eerbiedigt, welke hinderpalen voor zijn roofzucht zijn.

*) De Russische regeering en de rijksdoema lieten zich van hun boos opzet niet afbrengen door het protest van voornaamste Engelsche, Belgische, Duitsche, Fransche en Nederlandsche rechtsgeleerden, die te Londen van 26 Februari tot 1 Maart 1910 vergaderden en die de Russische thesis wraakten omtrent het recht de Finsche grondwet te wijzigen zonder goedvinden van den landdag.

De Finlanders werden wellicht het meest geërgerd door de wet van 1912, welke de Russische onderdanen met de Finsche staatsburgers gelijkstelde om het opslurpingsproces van de Finnen door de Russen te bevorderen. De ambtenaars, die deze wet niet naleefden, werden naar Petersburg weggevoerd en tot gevangenisstraffen veroordeeld. De 25 leden van het hofgerecht werden in de Russische hoofdstad gekerkerd. Welhaast was een goed deel der stedelijke beambten in de Kresti-gevangenis opgesloten. De Russische tsjinovniks krenkten voortdurend het rechtbewustzijn en het eergevoel van Finland's volk, dat met zooveel sympathie den strijd der verlichte Russische burgerij tegen het tsarisme had gadegeslagen.

De flauwhartige houding der Russische vrijzinnigen stelde de openbare meening ten zeerste teleur. De Finlanders voelden zich van iedereen verlaten. Langzamerhand waren zij tot het besef gekomen, dat de zoogezegde liberale burgerstand niet minder imperialistisch is dan de officieren en de autokratie. Ook buiten Rusland hebben alle zwakke nationaliteiten het aan hun lijf gevoeld.

Tsaar en doema hebben het eenige randvolk, dat in de 19e eeuw niet gewenscht heeft zich van Rusland los te scheuren, volkomen van zich vervreemd door hun niets ontziende imperialisme.

IV. *De Taalstrijd en de Ontwikkeling der Finsche Zelfstandigheidsgedachte.*

Het Zweedsch tijdvak. — Zoolang Zweedsche vorsten over Finland heerschten nam het gebruik van het Finsch als verkeerstaal af. Terwijl het protestantisme de plaats van het Latijn aan de volkstaal in de kerk overliet, bevorderde de toenemende centralisatie van het bestuur de verspreiding der ambtelijke taal onder de hoogere standen. Het ligt in den aard der dingen, dat de adel zonder dralen de hoftaal verkoos. Baat- en pronkzucht zijn in Finland de drijfveeren geweest,

zooals onder de Bourgondische hertogen in Vlaanderen en in Brabant. In de zeventiende eeuw, wanneer het Zweedsch naast het Latijn de schooltaal werd, namen vele geestelijken en kooplieden het Zweedsch als verkeerstaal en naderhand als huistaal aan. Het waren vaak de meest begaafden, althans de meest ontwikkelden, die zich uit zelfzucht van hun volk afscheidden. Eigennamen werden verzweedscht. Het zwak stamgevoel der Finnen werd door de verwording van Zweden tot een grootmacht gansch vertroebeld. Op de menigte der ontwikkelden oefent elk machtsvertoon een groote aantrekkingskracht uit. Niet het minst in Finland in de zeventiende eeuw, den tijd der groote Zweedsche koningen.

Ofschoon het Zweedsch de ambtelijke taal was, werden alle belangrijke wetten en verordeningen in het Finsch overgezet. De rechters ondervroegen beklaagden en getuigen in de volkstaal, als zij deze kenden, doch alle stukken en notulen werden in het Zweedsch opgesteld.

Blijkbaar was het Finsch bewustzijn in dien tijd achter een Zweedsch staatsiekleed verborgen. De letterkunde was geheel in den dienst der kerk en bracht geen enkel werk van belang voort. Het Finsch nationaal gevoel sluimerde. Ten gevolge van de aardrijkskundige ligging van hun land en van het verschil in aard, taal, zeden en overlevingen beseften de Finnen eenigszins, dat Finland iets anders was dan een gewone Zweedsche provintie, doch daar bleef het bij.

De Finsche beweging ving in de 18e eeuw aan, toen onder den beschaafden stand het natuurlijk stamgevoel bijna verdwenen was. Bij eenige gestudeerden ontstond een levendige belangstelling voor de taal, de geschiedenis, de volkspoëzie, voor alles wat Finsch is. Deze Fennophielen hadden geen politiek oogmerken en het viel hun niet in voor het Finsch de plaats van het Zweedsch te eischen.

De voornaamste Fennophielen zijn bisschop Daniël Juslenius en Hendrik Gabriël Porthan. De

eerste (1676—1752) was een fantastische dweper zooals onze Becanus. Hij hield wel niet staande, dat Adam en Eva in het aardsch paradijs Finsch spraken, maar trachtte te bewijzen, dat de Finsche beschaving alreeds in den vóortijd zeer hoog stond en hij meende dat het Finsch aan het Hebreeuwsch en aan het Grieksch verwant is! Hij maakte zich verdienstelijker door zijn verzameling volksliederen en door zijn — het eerste — Finsch woordenboek (1745).

Van grootere beteekenis is de klassieke taalkundige en polyhistoricus H. G. Porthan (1739—1809), de grondlegger der vergelijkende Finsch-Oegrische taalwetenschap. Vóor hem had misschien niemand met zulk geluk de taal als historisch bewijsmiddel aangewend. Met de Finsche woorden, die de oude bisschopskroniek bevat, poogde hij een beeld der oude Finsche kultuur op te bouwen. Zijn veelomvattende geest bestreek heel het arbeidsgebied der nationale navorschingen, welke hij langs wetenschappelijke banen leidde.

Het doel der Fennophielen was louter wetenschappelijk. Tevens wilden zij een einde stellen aan de verwaarloozing der volkstaal, welke opvallende nadeelen had. Waar het taalbewustzijn ontbreekt, worden deze slechts door het volk ondervonden. Nu en dan gingen klachten op tegen de taalonkunde van vele Zweedsche ambtenaars, doch de regeering luisterde er niet naar. Enkelen, zooals Göran Magnus Sprengtporten, droomden van een zelfstandigen Finschen staat, maar de tijden waren niet rijp en zij vonden geenen aanhang buiten een kleinen kring. Een ding is zeker, Zweden heeft nooit dwangmiddelen aangewend om de Finnen te assimileeren. Eenige Zweden hebben wel in de 18e eeuw het belang der eenmaking ingezien; zij hebben echter de regeering niet kunnen ertoe brengen hun denkbeelden te verwezenlijken.

Oorspronkelijk letterkundig werk van waarde hebben de Fennophielen evenmin als hun voorgangers voortgebracht. Behalve eenige volksliederen en

gelegenheidsgedichten valt er niets te vermelden. De groote Noordsche oorlog was noodlottig voor de ontwikkeling van Finland. Velen vluchtten naar Zweden en kwamen verzweedscht terug. Het eerste Finsch blad zag in 1776 het licht en leefde slechts één jaar.

Het Russisch tijdvak. De ontwaking. — Op den landdag te Borgå (1809) had Alexander I bij zijn afscheid plechtig gezegd: Finland is in de rij der natiën verheven. Hierdoor kreeg voor de Finschsprekende bevolking de losscheuring van Zweden een beteekenis, welke hunne Zweedsche landgenooten aanstonds niet begrepen. Zweden zijn wij niet, dachten de Finnen, Russen willen wij niet worden, dus moeten wij Finnen wezen. De Zweden konden zich destemin in dien nieuwen geestestoestand inleven, dat niets aan de grondwet en aan de oude taalregeling was veranderd. In het bestuur, het onderwijs en aan de universiteit heerschte het Zweedsch als voorheen. Het Finsch was alleen nog goed voor het gemeen volk. De kerk was het eenig openbaar gebouw, waar het zijn taal hoorde.

In deze ongunstige omstandigheden ontwaakte nochtans het Finsch bewustzijn en het ergerde de Zweden, die hierin niets anders zagen dan een dolzinnige en bekrompen Fennomanie. Het waren leerlingen van Porthan en kweekelingen der universiteit waar zijn geest in voortleefde, die voor het recht van het Finnendom den strijd aangingen. Romantische overwegingen over de onbelemmerde ontwikkeling der volkenindividualiteit zijn ook hier de drijfkracht geweest voor het opwekken van het stambewustzijn, dat de wereld verrijkte met tot dusver onderdrukte uitingen der volksziel.

Is het niet vreemd, dat in Finland de eerste dragers der nationale gedachte, Linsén, Bergbom, Arwidsson, Ehrstrom, Castrén, Snellman, Lönnrot geen Finsche namen hebben? Iets dergelijks hebben wij in het Oostzeegebied waargenomen. Helpt somwijlen wat vreemd bloed het hart klop-

pen voor de nooden der verdrukte landgenooten? Bij ons was Hendrik Conscience de zoon van een Franschman en de moeder van Albrecht Rodenbach was een Walin. Onder degenen, die voor Vlaanderen in de Belgische gevangenissen stierven, hebben er twee, Dumortier en Hainaut, Fransche namen.

Bij de eerste Fennomanen waren de beoefening der volkstaal en de navorsching van het verleden het einddoel van hun streven. Een beweging, welke zich hierbij bepaald zooals het Felibrige ontaardt van lieverlede in een futlooze liefhebberij. Het werd hunnen jongeren opvolgers uit de Finsche volkslagen en onder de Zweedschsprekenden duidelijk, dat de taal niet het doel kan zijn, doch het middel is om het volk op te beuren. Het probaatste middel. Derhalve moest het Finsch zijne plaats in de school, aan de universiteit, in het bestuur, in het gemeenschappelijk leven veroveren.

Het eerste verzoek van studenten om een lectoraat van Finsche taal- en letterkunde aan de universiteit dagteekent van 1820. Zes jaren nadien werd het ingewilligd. Trouwens, de nationale eischen van E. G. Ehrström, I. Arwidsson e.a. vonden weinig weerklank onder het volk en de politieke beweging werd bijna in de kiem gesmoord, wanneer Arwidsson als hoogleeraar werd ontslagen en hij het land moest verlaten.

Onderwijl werd de letterkundige beweging voortgezet. Vaak struikelend over de hindernissen, welke het gebruik van verschillende dialecten de normale ontwikkeling van het Finsch tot kultuurtaal in den weg had gelegd, slaagden de Finsche schrijvers na 1835 erin van hun taal allengskens een voertuig te maken geschikt voor het modern geestesleven.

Van belang was de uitgave van het *Kalevala*, een heldendicht door Elias Lönnrot [9]) uit heiden-

[9]) Lönnrot (1802—84) was een arts zooals Fählmann en Kreutzwald, die den *Kalevipoëg* verzamelden. Aanvankelijk werd het Kalevala door weinigen gelezen. De eerste uitgave, in 500 exemplaren gedrukt, was eerst na vijftien jaar uitverkocht. De meeste ontwikkelden lazen toen nog geen Finsch.

sche Karelische volksliederen samengesteld. M. A. Castrén's voorlezingen over het in 1837 gedrukt epos bezielden de studenten voor de Finsche taal en voor het Finnendom. Bovendien wekten de Zweedschen gedichten *(Verhalen van Vaandrig Stål)* van J. L. Runeberg, die in 1848 van de pers kwamen, de vaderlandsliefde en het nationaal gevoel bij de Finnen op, iets wat Ch. de Coster's meesterstuk in Vlaanderen niet vermocht, ofschoon *Uilenspiegel* in de lijn de Vlaamsche gedachte ligt. Misschien kwam de vertaling van het eerst weinig gelezen boek te laat en was zijn antiklerikale strekking een hinderpaal.

De uitwerking van J. V. Snellman's opstellen in het tijdschrift *Saima* was nog grooter, omdat in 1844 de geesten zeer ontvankelijk waren voor de waarheden, die vanzelf spreken voor alle oplevende volken. Snellman (1806—81), wiens tijdschrift in 1846 door de censuur voorgoed werd geschorst, betoogde, dat de Finnen geestelijk en stoffelijk achterlijk waren, dewijl het nationaal gevoel bij hen ontbrak. Voorts, dat het nationaal gevoel bij hen niet aanwezig kon zijn, zoolang de eigen taal van het volk niet tevens zijn beschavingstaal was. Het was zijn vaste overtuiging, dat de taal het teeken der nationaliteit is en de openbaring der volksziel. De beschaafde standen hebben z.i. tot plicht, zich tot het volk te wenden, zijn taal te leeren en derwijze een echte, gemeenschappelijke nationale kultuur tot stand te brengen. Wonder mag het heeten, dat Snellman nooit op het denkbeeld kwam, dat in Finland twee volken door elkaar wonen. Hij geloofde aan de ethnische eenheid der natie en hij zag in de Finsche taal het middel om ze homogeen te maken. Blijkbaar zijn de bescheiden eischen, die hij voorop stelde hiermeê in tegenspraak. Het aanleeren van eenige vakken in het Finsch op de lagere school was hem voldoende. Snellman ging niet zoover als Arwidsson en de eerste Fennomanen, als hij voor het Finsch aanspraak maakte op een plaats in het bestuur en in

het onderwijs. Z.i. was de gewichtigste taak vooralsnog het scheppen van een nationale letterkunde van wezenlijke waarde. Hiervoor was kultuur een eerste vereischte en vele schrijvers konden met niets anders uitpakken dan met hun liefde voor de Finsche taal en gedachte.

Snellman's woorden vonden bij de jeugd gehoor. Tijdschriften werden gesticht. Studenten spraken zakelijk en hartstochtelijk tot de boeren om hen voor de beweging te winnen. In de Zweedsche bladen brak een storm los. Zij beweerden, dat het onmogelijk, nutteloos en zelfs schadelijk was een kultuurtaal van het Finsch te maken en dat het gebruik der Finsche boerentaal den algemeenen peilstand der beschaving zou verlagen. Er kwam beroering onder de ambtenaars, die niets minder wenschten dan een tweede taal te moeten aanleeren en die van hun onkunde een wapen maakten om het taalrecht van het volk te bevechten. De regeering nam een vijandige stelling tegen de Fennomanen in. Zij verweet hun aangewaaid te zijn door den oproerigen geest, die in 1848—49 de vrijzinnigen in West- en Midden-Europa bezielde. In Russische regeeringskringen scheen zelfs de opvatting te hebben wortel geschoten, dat de Finschgezinden de vereeniging van alle Finsche stammen nastreefden en hun losscheuring van het rijk.

Het gevolg was in 1850 het verbod nieuwe boeken in het Finsch te drukken, behalve godsdienstige en ekonomische werken. Zonderling genoeg gaf het bestuur op eenige punten toe. Castrén werd hoogleeraar in de Finsche taal- en letterkunde te Helsingfors. In 1851 werd verordend, dat voortaan de rechters een mondeling examen in de Finsche taal aan de hoogeschool zouden afleggen. Het verbod van Finsche boeken werd niet streng nageleefd en in 1860 formeel opgeheven.

De ontwikkeling der Finsche nationale gedachte. — Tot 1863 was de vooruitgang van den taalstrijd onbeduidend. De

uitslagen konden niemand bevredigen. Sedert 1824 waren de predikanten, die naar een Finsche gemeente dongen, verplicht een examen in het Finsch te doen. Volgens een verordering van 1841 moest de volkstaal in alle scholen onderwezen worden, maar de studenten mochten op de universiteit toegelaten worden zonder ze te kennen. De eerste Finsche inrichting van middelbaar onderwijs werd in 1858 te Jyväskylä geopend. Alleen staat het feit, dat de rechter K. F. Forsström in 1856 begon de akten van het vredesgerecht in het Finsch op te stellen.

De moeilijkste tijd der Finsche pers was voorbij. In 1820 kwamen drie Zweedsche dagbladen en tijdschriften uit en één Finsch; in 1840 tien Zweedsche en drie Finsche, in 1860 stond het aantal Zweedsche en Finsche gelijk (14). Eerst in 1880 overtrof de Finsche de Zweedsche: 34 en 23. Nadien heeft de pers zich snel ontwikkeld. In 1913 verschenen 273 Finsche en 113 Zweedsche nieuwsbladen en tijdschriften. Het betrekkelijk overwicht der Zweedsche kultuur was nog niet omgezet.

Door Snellman, sinds 1856 hoogleeraar en in 1863 minister van geldwezen, bij zijn bezoek in Finland bewerkt, vaardigde Alexander II op 1 Augustus 1863 het taalmanifest uit, dat twintig jaar van kracht bleef en dat in den beginne al of niet nagekomen werd. Het handhaafde het Zweedsch als ambtelijke taal, maar het Finsch kreeg eenige rechten voor al wat rechtstreeksche betrekking op de bevolking had. Gerecht en bestuur moesten voortaan in het Finsch gestelde stukken van particulieren aanvaarden.

Eerst sedert 1883 mogen stukken uitgaande van het gerecht en het bestuur ook in het Finsch zijn. In 1886 werden de ambtenaars gerechtigd het Finsch voor dienstzaken te gebruiken; in 1887 werd aan de lagere beambten opgelegd in de taal der belanghebbenden te schrijven, de hoogere ambtenaren mochten de taal eigenmachtig kiezen.

De gelijkstelling van Zweedsch en Finsch dagteekent van 1902, toen beide talen bedreigd waren door het Russisch, hetwelk in 1900 door de Russische overheid wederrechtelijk was ingevoerd.

Het langzaam voortschrijden der Finsche beweging en de langdurende machteloosheid der overgroote meerderheid zijn het gevolg geweest van de samenstelling van den landdag uit vier stenden, waarvan twee, de adel en de burgerij, gansch op de hand der Zweedsche partij waren, terwijl de geestelijkheid verdeeld was. Het meerendeel van den boerenstand was natuurlijk Finschgezind.

Gelijk in Vlaanderen is in Finland de taalstrijd tevens een klassenstrijd en deze strijd werd in de storm- en drangperiode met verbittering gevoerd. Een achtste deel der natie betwistte het taalrecht van het Finsche volk op gronden, welke uitermate kwetsend zijn voor zijn nationaal gevoel. De Svekomanen geraakten niet uitgepraat over de minderwaardigheid der volkstaal en verkondigden wijd en zijd, dat het Finsch gelijk een Chineesche muur was, dat het volk van de Westersche beschaving afzonderde. Er is geen wezenlijk verschil tusschen de gronden, welke de Svekomanen tegen het Finsch en die welke Walen en Franschgezinden tegen het Vlaamsch aanvoeren. Evenals dezen zagen de Zweden in de taalgelijkheid de vernietiging van hunne voorrechten en zij bestreden met dezelfde hooghartigheid elk voorstel, dat aan het Finsch een plaats naast het Zweedsch inruimde.

De staatkundige partijen hadden zich in de jaren zeventig op den grondslag van den taalstrijd ingericht. De opkomst der sociaaldemokratie, die de Zweedsche volkspartij bijna onaangeroerd liet, veranderde den toestand en verzwakte de Oud- en Jong-Finsche partijen door haar theoretische onzijdigheid in den nationalen strijd. De Zweedsche volkspartij verloor zijn overmacht eerst in 1906, toen de stenden werden opgeheven en het algemeen kiesrecht ingevoerd. Zij zendt sindsdien ongeveer 25 afgevaardigden naar den landdag, wat in ver-

houding is tot de getalsterkte der Zweedsche bevolking. In 1907 had de Zweedsche volkspartij 24 gekozenen en de sociaaldemokratische partij 80, onder welke 2 Zweden op 200 afgevaardigden.

De eischen der Oud-Finsche partij zijn van lieverlede met het bewustzijn van de meerderheid der Finnen in omvang toegenomen. Deze partij maakte sinds 1907 aanspraak op den voorrang in den staat voor de taal van de zeven achtsten der natie. De Jong-Finnen en de sociaaldemokraten vroegen gelijke rechten voor beide talen.

Het Onderwijs. — De beperkte ontwikkeling van den Finschen boerenstand vóor de jaren zeventig en zijn politieke achteruitstelling verklaren de langdurige overheersching van het Zweedschsprekende deel der natie. Lezen kon het volk sedert de zeventiende eeuw, doch wat het las vermeerderde zijn praktische kennis niet. Het protestantisme vergt van zijne belijders eenige bekendheid met den bijbel. De Luthersche catechismus, het gezangboek en de bijbel moeten in alle handen zijn. Verder ging het niet. Predikanten en kosters leerden de kinderen noch rekenen noch schrijven. Aangezien de leerkrachten niet voldoende waren, moesten de ouders bijspringen en zij waren op boete verplicht, als er geen andere gelegenheid was, zelf hun kinderen te onderrichten.

In de zeventiende eeuw stichtte bisschop Gizelius eenige dorpsscholen. In de achttiende was de inrichting van ambulatorische scholen een verbetering wegens de uitgestrektheid der gemeenten en de beperktheid der geldmiddelen. Somwijlen werden schrijven en rekenen ook aangeleerd. Over het algemeen was de school, gelijk in het Balticum, slechts een voorbereiding tot het godsdienstig onderricht.

De hervormer van het volksonderwijs is Uno Cygnaeus. De wet van 1866, die de volksschool van de kerk afscheidde, is zijn werk. In het vervolg kreeg de dorpsjeugd en in de steden de volks-

kinderen een meer uitgebreid onderwijs, hetwelk hen ontvankelijk voor de nationale gedachte maakte. Het waren voortaan niet enkel studenten, leden van de Finsche landsmanschappen, die in den zomer van dorp tot dorp het woord gingen verkondigen, dat in 1844 door Snelleman was uitgesproken. De Vereeniging tot Bevordering van het Volksonderwijs, in 1874 gesticht en sinds 1882 zuiver Finsch, nam een deel van het werk over, richtte volksbibliotheken op en verspreidde goedkoope vulgarisatieboekjes over allerlei onderwerpen. Zangmaatschappijen droegen ook het hunne bij om het taalbesef te versterken en volksuniversiteiten om het geestelijk peil der boerenbevolking te verhoogen. In 1889 werd de eerste volksuniversiteit opgericht; in 1917 waren er 29 Finsche en 15 Zweedsche.

Bij de Finnen, bij alle volkeren, die den strijd voor de verovering der school moesten voeren, heeft het particulier initiatief oneindig meer tot stand gebracht dan bij de Vlamingen, die alle heil van wereldlijke en kerkelijke overheden verwachten in stede van zelf tot stand te brengen, wat hun wederrechtelijk onthouden wordt. Op de school te Jyvälskylä volgden andere inrichtingen van middelbaar onderwijs te Kuopio, Joensuu en Hämeenlinna (Tavastehus). In 1882 werden zij door den staat overgenomen, toen Yrjö Koskinen, de leider der Oud-Finsche partij in den landdag, die immer de belangen van het Finsch onderwijs had behartigd, lid van den senaat werd.

Betrekkelijk hebben de Zweden, het ekonomisch sterkste deel der natie, meer gelegenheid tot een hoogere opleiding dan de Finnen. In 1916—17 waren er 19 Finsche en 8 Zweedsche lycea, 5 Finsche en 4 Zweedsche middelbare scholen en 11 Finsche en 4 Zweedsche inrichtingen voor meisjes. Bovendien hadden de Finnen 60 en de Zweden 23 private gestichten van middelbaar onderwijs [10]).

[10]) Volgens Setälä waren er 6 Zweedsche lycea, 70 Finsche en 20 Zweedsche private gestichten.

Vóor de omwenteling van 1917 moest aan de studie van het Russisch een groot aantal uren gewijd worden tot nadeel van het onderwijs, dat reeds door taallessen overladen was.

De eerste normaalschool voor Finsche onderwijzers en onderwijzeressen werd in 1863 te Jyväskylä opgericht met Uno Cygnaeus als bestuurder. Sedert 1916 duurt de studietijd in de volksschoolseminaria vijf jaar. Het werd toen met één jaar vermeerderd om aan het onderwijs van het Russisch een grootere uitbreiding te geven. Na de omwenteling verdween het Russisch van het programma. Zes normaalscholen zijn Finsch en twee zijn Zweedsch.

De hoogeschool. — De Akademie van Åbo, de latere universiteit van Helsingfors, werd in 1640 door den landvoogd Pehr Brahe onder Gustaaf II Adolf geopend met dezelfde voorrechten als de universiteit van Uppsala in Zweden [11]). In 1863 werd het toegelaten in het Finsch te doceeren. Weinige professoren maakten van dat recht gebruik. Sedert 1872 waren de hoogleeraren der godgeleerde en juridische faculteiten verplicht Finsch te kennen. De anderen moesten het enkel kunnen lezen. Vanaf 1894 werd van alle professoren de kennis van Finsch en Zweedsch geëischt. Zij waren vrij de taal van hun onderwijs te kiezen. Eenigen doceerden in beide talen. De examens werden in de moedertaal der studenten afgenomen.

De taalregeling sedert 1902. — Tot 1921 bleef de taalregeling van 1902 van kracht. De plaatselijke ambtenaren moesten de taal der gemeente of van den kreits gebruiken. In de gemengde kreitsen was de taal der meerderheid de ambtelijke taal. Indien de Zweedsche en Finsche gemeenten even talrijk zijn, mocht de ambtenaar naar de omstandigheden handelen. Over het alge-

[11]) Bij het bezoek van den koning van Zweden te Amsterdam op 2 Maart 1923 heeft Burgemeester de Vlugt de Nederlandsche inaugureele rede van een der professoren herdacht en het gedenkwaardig feit dat zes van de elf hoogleeraren in Nederland hadden gestudeerd.

meen voor particuliere stukken moest het bestuur zonder aanzien der gemeente den belanghebbende in zijn taal beantwoorden. De hoogere overheid moest de taal der lagere overheid gebruiken. In eentalige gemeenten was de gesproken taal de schooltaal. In de gevallen waar de keus aan de willekeur der ambtenaren overgelaten was, kozen de meesten het Zweedsch.

Ondanks de Finsche meerderheid in den landdag werd het Zweedsch volksonderwijs begunstigd en de Zweedsche inrichtingen van staatswege milder gesteund. Met het middelbaar onderwijs was het niet anders gesteld.

De tweeledige scholen kwenen weg naarmate de Finsche beweging aan kracht won. Te Mikkeli (St. Michel) werd het Zweedsch lyceum van 1886 tot 1903 tweetalig en nadien Finsch bij gebrek aan Zweedsche leerlingen. In de jaren zestig was de moedertaal van bijna alle leerlingen in de gymnasia Zweedsch. Vijftig jaar later waren drie vierden der leerlingen, die de lycea en de middelbare scholen bezochten, Finschsprekenden.

Over de Russische gymnasia te Helsingfors en te Viborg zwijgen de Finsche statistieken. Zij stonden onder het gezag van het Petersburger ministerie van onderwijs.

Aan de universiteit waren 3478 Finsche en 817 Zweedsche studenten in 1916 ingeschreven. 70 vakken werden in het Finsch, 59 in het Zweedsch en 35 in beide talen gedoceerd. Onder de hoogleeraren waren er 16 die in het Finsch, 19 die in het Zweedsch en 13 die in beide talen college hielden. In de geneeskundige en natuurwetenschappelijke faculteiten kwam het Finsch niet tot zijn recht. De meeste en belangrijkste cursussen waren Zweedsch gebleven. Daarenboven zijn nog heden in de geneeskundige en juridische faculteiten de gewone hoogleeraren Zweden. De vakken worden door buitengewone professoren en docenten in het Finsch behandeld.

Aan de technische universiteit moeten de pro-

fessoren ofwel enkel in het Finsch, ofwel in beide talen college geven. Op 19 hoogleeraren doceerden acht uitsluitend in het Finsch en één uitsluitend in het Zweedsch zonder ertoe gerechtigd te zijn. Er waren in 1918—19 aan deze hoogeschool 408 Finsche en 200 Zweedsche studenten [12]).

Ofschoon de Zweden nog bevoorrecht zijn, klagen zij sinds jaren dat zij verdrukt worden, omdat de hegemonie hun ontsnapt. Zij kunnen er niet in berusten, dat de Finnen hun volle recht krijgen. Al zijn de Zweden een kleine minderheid, wordt de kennis van het Zweedsch van alle staatsambtenaren geëischt. In den akademischen raad der universiteit hebben zij de meerderheid. Onder de hoogere standen is de voorliefde voor het Zweedsch niet verdwenen. Overtuigde Fennomanen spreken thuis Zweedsch, omdat hun ouders hun opleiding in deze taal hebben gehad. Het Zweedsch gaat nog immer door voor deftiger en vele o.w.-ers studeeren ijverig Zweedsch om aan hun pas verworven rijkdom adelbrieven te verleenen.

Gevaar voor opslorping is er eigenlijk niet, al worden de Finnen talrijker in verhouding tot de Zweden. Dank zij zijn meer uitgebreid taalgebied en zijn verwantschap met Deensch en Noordsch zal het Zweedsch ook in de verre toekomst door de ontwikkelden aangeleerd worden. Dwangmiddelen zijn van Finsche zijde niet te verwachten. Het nationaal gevoel is te zwak bij de Finsche sociaaldemokraten, die met de Zweden immer een meerderheid kunnen vormen, om het te vreezen.

V. *Finland en de Oorlog.*

De verhouding tot Rusland en zijn vijanden. — De wereldoorlog bracht geen verandering ten goede in den toestand der van

[12]) In 1919 hebben de Zweden en in 1921 de Finnen in Åbo elk een hoogeschool ingericht, die beide tamelijk primitief zijn.

haar recht beroofde natie. Finland, dat geen leger had, bleef feitelijk buiten den volkenmoord.

Alhoewel de houding der verongelijkte bevolking, als lijdelijke toeschouwster in den beginne onberispelijk was, werd de argwaan der Russische regeering altijd grooter en dientengevolge werd de bezetting versterkt. De ontslagen beambten werden zooveel mogelijk door betrouwbare gedienstigen van het Russisch regiem vervangen, al waren dezen veelal gansch ongeschikt.

Aanhoudingen van gemeenteraadsleden, die zich tegen de Russische wetten bezondigden, gebeurden nog immer. Miljukov, de leider der kadetten, die weleens in de bres had gestaan voor de grondrechten van Finland, stelde zich gansch in den dienst der panslavisten en toonde niet de minste belangstelling voor Finland's zaak. De rijksdoema vergde van de randvolken een slaafsche toewijding aan de rijksbelangen, maar nam geen besluit, dat aan hun verdrukking een einde stellen zou. Alvorens de oorlog uitgevochten was, kon er geen sprake van zijn het onrecht weer goed te maken. Vrijzinnigen en behouders waren beiden van meening, dat het vóor de overwinning ondoelmatig was de dwangwetten op te heffen, welke de Finlanders en de zelfbewuste allogenen veeleer beletten de vijanden van den Russischen staat als hun eigen vijanden te beschouwen.

Onvoorwaardelijke onderwerping aan het staatsgezag en onberedeneerde aaneensluiting tegen den staatsvijand, in gansch Europa als de belager van het recht gedoodverfd, werden in alle oorlogvoerende landen geëischt van de verdrukte nationaliteiten. Met drogredenen en door zware straffen werd de vrijheidszin der volken en der burgers gesmoord. Zelfs Kropotkin, die overigens tijdens den Balkanoorlog luidruchtige blijken van zijn panslavisme had gegeven, verklaarde, dat Rusland door zijn nationale eenheid (!) zou overwinnen en dat zijn zegepraal voor allen de vrijheid zou brengen!!

Onderwijl had de commissie voor Finlandsche

aangelegenheden te Petrograd een programma uitgewerkt, waarvan de uitvoering met het vernietigen van het zelfbestuur en het volkomen verrussen van het grootvorstendom gelijk stond. Een oekaze van 17 Nov. 1914 deelde zijn inhoud aan de Finsche bladen mede: Het Russisch bewind is voornemens de onafzetbaarheid der ambtenaren te beperken, evenzoo hun recht om tot politieke partijen te behooren. Rechtzaken wegens dienstmisdrijven zullen door Russische rechtbanken behandeld worden. De Russische wetten voor de drukpers, vereeniging en vergadering, zullen ook voor Finland van kracht worden. Het Finsch onderwijs komt te staan onder het Russich ministerie; zonder kennis der Russische taal geen toegang tot de hoogeschool. Finland en Rusland worden tot een tolgebied vereenigd. Het Finsch muntstelsel wordt in overeenstemming met het Russisch gebracht. Voor een verdeeling van den grond onder niet-grondbezitters, zal de werkzaamheid der boerenbanken ook over Finland uitgebreid worden. De kwestie van het recht van geboren Russen om Finsch medeburgerschap te verkrijgen zal door de wet geregeld worden. M.a.w. de oekaze bevestigde en verscherpte de reeds bestaande verordeningen.

Een klein volk is niet noodzakelijk een volk van lamme goedzakken. Onberedeneerde volgzaamheid is geen zeer verspreide eigenschap onder deze stoere houthakkers. Het duurde niet lang of alle groepen wenschten de nederlaag van Rusland, als de eenige gelegenheid om de boeien te breken en de Finsche zelfstandigheidsgedachte te doen zegepralen.

Vanaf 1915 vluchtten studenten, naderhand ook boeren en werklieden naar Duitschland om als soldaten opgeleid te worden. Een Finsch legioen werd gevormd en vocht in het Oostzeegebied tegen de Russen, zooals de Polen onder Pilsudski naast de Oostenrijkers stonden.

De booze geest der tsaristische regeering was goeverneur-generaal Seyn, die in het grootvorstendom als een Aziatische satraap heerschte. Aange-

zien Rusland de goede zijde had gekozen, zweeg de pers der Entente over zijn euveldaden. Wie zich in Finland niet verlaagde tot een handlanger van den Russischen dwingeland, stelde zich aan vervolging bloot. De voorzitter van den landdag, P. E. Svinhufvud, werd met zijn vrouw, die van hem niet wilde scheiden, naar Narym in Siberië weggevoerd; hij moest nog 140 K.M. te voet in de sneeuw loopen, aleer hij in het ellendig dorp Tymskoje, zijn aangewezen verblijfplaats, aankwam. Vele vooraanstaande Finlanders werden, zonder vonnis, met gemeene misdadigers naar Siberië gesleept. In 1916 bereikte het schrikbewind zijn toppunt. Elken dag werd een lange stoet van beklaagden naar Petrograd en naar Siberië weggevoerd. Eenigen, zooals Prof. Werner Söderhjelm en kapelmeester Georg Schneevoigt, werden na een kort verblijf in de vesting Sveaborg op vrije voeten gesteld.

Op de Derde Conferentie der nationaliteiten te Lausanne (1916) verklaarde Konni Zilliacus, hoofd der Finlandsche delegatie, dat naar de in zijn vaderland heerschende meening, er voor Finland geen uitkomst was buiten Rusland's ondergang. Zelfbestuur kon niet langer zijn medeburgers tot partij kiezen voor Rusland verleiden. Eenparig eischten zij de volkomen onafhankelijkheid. Een andere waarborg was er niet.

Sedert Augustus 1914 lag Finland, dat in alles Rusland vooruit was en aan het Europeesch geestesleven een werkzaam aandeel nam, van de wereld volkomen afgezonderd. Zijn grenzen waren hermetisch gesloten; Skandinaafsche dagbladen werden niet doorgelaten; een brief uit Zweden bleef minstens drie weken onderweg. Aan burgers tusschen 17 en 35 jaar was het verboden uit het land te gaan. Niettegenstaande het streng toezicht aan de grenzen ontsnapten duizenden Finlanders om te gaan strijden voor de bevrijding van hun vaderland. Met onverpoosde waakzaamheid onthield de overheid het volk de waarheid betreffende de ramp-

spoedige gebeurtenissen door misleidende of valsche berichten. Naarmate de Finlanders minder lucht gaven aan hunne gevoelens van opgedrongen aanhankelijkheid aan Rusland's zaak, trad de censuur strenger op. Tijdingen, die in Russische bladen mochten gedrukt worden, weerde zij soms angstvallig uit Finlandsche kranten. Meer dan vijftig werden wegens onvoorzichtige, ongepaste of onberedigde mededeelingen met geldboeten en met schorsing bestraft.

Volgens de grondwet van 1906 moest de landdag jaarlijks bijeenkomen, doch het wantrouwen jegens de Finnen was zoo groot in de omgeving van den tsaar, dat zij ook in dit opzicht werd verkracht. Het slecht geweten der Russische machthebbers dreef hen in een poel van ongerechtigheid, waaruit de omwenteling van 1917 hen ten slotte niet zou halen.

Na de ontbinding van den landdag hadden in 1916 verkiezingen plaats, welke aan de socialisten de meerderheid gaven (103 tegen 97 burgerlijken) en die niets veranderden aan de werkeloosheid waartoe de Russische regeering hem dwong.

Van zijn zelfstandigheid beroofd, van zijn levensaderen ekonomisch afgesneden, onder zware en willekeurige belastingen gebukt, ging Finland de donkerste toekomst te gemoet, toen de doodsklok van het tsarisme begon te luiden onder de zware slagen, welke de Duitsche legers Rusland toebrachten. Eindelijk daagde een blijde dag voor de allogenen op, die na de invoering der Russische grondwet van 1905 aan het panrussisme der rijksdoema waren overgeleverd.

De natiën, die voor het recht der kleine volken heetten te vechten, hebben toen de hand niet gereikt aan hen, die onder de Russische dwingelandij zuchtten, noch hebben een aandeel aan hun bevrijding gehad. President Wilson, die weldra tot arbiter mundi zou verheven worden, zweeg in Mei 1916, wanneer het beroep van de Liga der vreemde volken in Rusland uit Stockholm tot

hem opging. Hij was te weinig bekend met de Oost-Europeesche toestanden en te zeer omstrikt door de stoffelijke belangen der Amerikaansche natie om het bevrijdend woord te spreken.

Mistrouwd werd Finland algemeen in West-Europa, dat alleen om zijn eigen veiligheid bezorgd was. Acht slaan op het lijden van zijn bevolking was verraad tegenover een nog machtig gewaanden bondgenoot. Is het dan verbazend, dat het bewust Finland van het Duitsche rijk de redding verwachtte en dat het juichtte bij de ineenstorting van het Tsarenrijk (17 Maart 1917)?

Finland na den val van het tsarisme. — De regeering van het nieuw en verslagen Rusland kon in den beginne de panrussische politiek niet in haar vollen omvang voortzetten. Daartoe ontbrak haar eenerzijds de macht. Haar oorsprong uit een demokratische omwenteling noopte haar anderzijds tot een zekere terughouding. Zij herstelde de Finlandsche grondwet en hief alle manifesten, besluiten en verordeningen op, welke er in strijd mee waren, alsmede de wetten, die zonder toestemming van den landdag waren uitgevaardigd (20 Maart 1917). De oekaze betreffend het veld- en bezettingsleger zou van kracht blijven tot het einde van den oorlog. De landdag moest bijeengeroepen worden en een volledige politieke amnestie werd toegestaan. De gevangenen werden vrijgelaten en de bannelingen mochten terugkomen.

O. Tokoi, de sociaaldemokratische voorzitter van den landdag in 1913, herdacht op 20 April 1917 de noodlottige jaren der verrussing en maakte aanspraak op volledige zelfstandigheid voor de Finlandsche natie, die bezonnen genoeg was, om over haar eigen aangelegenheden zelf te beslissen. Bepaald antipathiek klonken in de ooren van Rusland's bondgenooten uitlatingen als deze: „Zoo begrijpt men ook, dat menig jongmensch, die zijn vaderland lief had, het tot zijn plicht achtte, zijn krachten in dienst van de tegenstanders van Rusland te stellen, omdat men van de gedachte uit-

ging, dat het doel — Finland's vrijheid — langs dezen weg bereikbaar was".

Tegenover Rusland waren ook de volgende beslist afwerend: „Onze ontwikkeling op het gebied der geestelijke beschaving voltrok zich geheel in het teeken der zelfstandigheid. Onze ekonomische ontwikkeling is dermate zelfstandig, de geleding van ons maatschappelijk leven wijkt zoo ver van die van het Russische af, dat daartusschen geen verbinding in aanmerking kan komen in die voege, dat een der partijen daaronder zou moeten lijden".

Tokoi vormde een coalitie-regeering van zes socialen en zes burgerlijken. Terwijl Finland eenstemmig zijn rede toejuichte, brak tegen zijn uitweidingen een storm los in de Russische pers. Geen Zweedsch- of Finschsprekende, die niet het vaderland boven het staatsverband stelde. Doch de Russen vereenzelvigden de Finsche zelfstandigheidsgedachte met hoogverraad. Hun radikale bladen wezen met nadruk de eischen van Tokoi af, omdat zij uit zijn woorden afleidden, dat hij de volkomen losscheuring van het Russische rijk had willen bepleiten.

Het waren studenten en jongelieden, die tegen de Russen hadden gevochten, het was de onbezonnen jongelingschap, welke zich schrap zette tegen de verzoeningspolitiek der beproefde leiders en een belangrijk aandeel nam aan de doorzetting van een radikale politiek tegenover Rusland.

Finlandsche rechtsgeleerden spraken de meening uit, dat het verband tusschen het grootvorstendom en den tsaar persoonlijk was en dat de rechten van den tsaar niet op het Russische voorloopig bewind, maar op den Finlandschen senaat waren overgegaan.

Deze zienswijze was ook die van den landdag, welke op 18 Juli besloot den zetel van het hoogste gezag van Petrograd naar Helsingfors te verleggen. Tegen deze machtwet stemden 55 afgevaardigden der burgerlijke partijen, die met angst den wassenden invloed der sociaaldemokraten gadesloegen. De tegenstanders der wet verlangden voor de zelfstandigheid de instemming der Russische regeering.

Na de onderdrukking van het bolsjevistisch oproer, dat op 16—17 Juli te Petrograd was losgekomen en na de versterking van Kerenskij's gezag, toonde zich de landdagsmeerderheid inschikkelijker en omzichtiger. Een verzoek, om de erkenning van de machtwet van Rusland te verkrijgen, werd den Goeverneur-Generaal Stakovič overhandigd. Het antwoord van Kerenskij was een bevel tot ontbinding van den landdag (2 Augustus). Het leger moest desnoods zijn vergaderingen gewapenderhand uiteenjagen.

Dit gebeurde werkelijk op 29 Augustus, toen 79 afgevaardigden aan de bijeenroeping van den voorzitter Manner gevolg hadden gegeven en in het landdagsgebouw wilden bijeenkomen.

Intusschen groeiden de onrust en de onzekerheid in het land, waar de bevolking aan de gewelddenarijen van het tuchteloos Russische leger bloot stond. De verwarring nam zoozeer toe, dat Stakovič aftrad en door Nekrašov werd vervangen, die zooals zijn voorganger machteloos bleek te zijn tegenover de verwilderde soldaten en den dreigenden hongersnood.

In zijn strijd tegen het wederopluikend Russisch imperialisme, vernam het vrijheidlievend volk geen bemoedigende woorden noch uit West-Europa noch uit de Vereenigde Staten. Integendeel, het moest weer in het Russisch gareel. Welk vrij denkend en voelend mensch kan den Finlanders euvel duiden, dat zij de gevierde oorlogsleuzen ledige woordenpraal noemden, toen zij in hun verwachtingen zoo bitter teleurgesteld werden!

VI. *Finland als onafhankelijke staat.*

D e l o s s c h e u r i n g. — Bij de verkiezingen van October 1917 verloren de sociaaldemokraten de meerderheid in den landdag met 95 socialen tegen 105 burgerlijken, die 65 Finnen, 22 agrariërs en 18 Zweden telden. Na den val van Kerenskij werden de rechtsche partijen in Finland stoutmoediger en verbonden de zelfstandigheidsgedachte

met nieuwe eischen, die op een volkomen losscheuring van Rusland neerkwamen. Aan den anderen kant werd de strijd tusschen burgerlijken en arbeiders met den dag heftiger, dewijl de regeering, die nu aan 't roer zat, niet instemde met het maatschappelijk programma, hetwelk de teleurgestelde arbeiders haar wilden opdringen.

Van de Russische bezettingstroepen kregen de socialisten een werkdadigen steun. De Sovjet, die Kerenskij uit het zadel had gelicht, stookte de Russische soldaten heimelijk op en bereidde den bolsjevistischen opstand voor.

Op 15 November 1917 hieuw de landdag den band door, welke Finland en Rusland nog van rechtswege samenhield. Het geschiedde met 127 stemmen tegen 68 socialisten, agrariërs en enkele burgerlijken. Pehr Evind Svinhufvud werd tot voorzitter van den nieuwen senaat gekozen en tot hoofd der regeering, welke onder hare leden geen enkel sociaaldemokraat telde. Svinhufvud verklaarde dat de voornaamste taak der regeering zou zijn Finland's zelfstandigheid als staat te verwezenlijken. De landdag keurde daarna de afkondiging der onafhankelijkheid aan de bevolking goed. (6 December 1917).

Om deze door het buitenland te doen erkennen stak een commissie naar Zweden over. De koning van Zweden verlangde eerst te weten of Rusland zich tegen de afscheiding niet verzette. Van Duitschland kwam hetzelfde antwoord. De Sovjetregeering verloochende haar beginselen niet en verklaarde er geen bezwaren tegen te hebben (2 Januari 1918). Daarop volgde de erkenning van den nieuwen staat door Zweden, Frankrijk, Duitschland, Denemarken, Noorwegen, Oostenrijk-Hongarije, Spanje, Nederland, Zwitserland en Griekenland. Van Groot-Brittannië, Italië en de Vereenigde Staten kreeg Finland een afwijzend antwoord, omdat deze voorstanders van het zelfbeschikkingsrecht de Sovjet onbevoegd achtten te spreken namens het Russische volk.

Het bolsjevisme. — De burgeroorlog, welke sinds eenige maanden in de verbitterde gemoederen sluimerde, brak op 27 Januari los. Het moet gezegd worden, dat rijken en *o.w.*-ers door hun geldverspillingen en schandelijk feestvieren de arbeiders, hunne hongerende vrouwen en afgeteerde kinderen buitenmate hadden getergd. De levensmiddelen waren schaarsch en de verdeeling niet immer voor allen gelijk. Sinds de eerste Russische omwenteling stonden de standen scherper tegenover elkander dan in West-Europa. De arbeiders, van wapenen voorzien door de Russische soldaten, waren slagvaardig en zij rekenden op Sovjet-Rusland om de zege te behalen.

Het waren beproefde leiders, die aan 't hoofd van het roode bewind stonden, zooals Kulleroo Manner, gewezen voorzitter van den landdag en Tokoi, oud-voorzitter van den senaat.

De burgerlijke regeering vluchtte naar Vasa, waar zij Gl. Gust. Mannerheim tot bevelhebber van het wit leger aanstelde. De meeste soldaten waren van Zweedsche afkomst, sommige zelfs Zweedsche staatsburgers. Om de rooden snel te overrompelen wendde Svinhufvud zich tot Berlijn en deed een verzoek om hulptroepen. Graaf R. von der Goltz landde met een Duitsche krijgsmacht te Hangö en bestormde op 12—13 April Helsingfors. De leiders der rooden namen de wijk naar Rusland. In Mei was de opstand volkomen onderdrukt.

Na het rood kwam het wit schrikbewind. Duizenden werden gedood of gevangen genomen. De witten legden het op een staatsgreep aan om den monarchalen vorm op te dringen aan de natie, waarvan het meerendeel beslist republikeinsch is. De eerste stap daartoe was de benoeming van Svinhufvud tot regent (Mei 1918).

De vestiging der republiek en de strijd om Oost-Karelië. — Toen het voor iedereen vaststond, dat de val van Duitschland nabij was, ijverde Svinhufvud voor de keuze van Prins Frederik Karel van Hessen tot koning,

welke met 64 stemmen tegen 53 geschiedde op 9 October, een maand vóor den wapenstilstand. Door de vlucht of de gevangenzetting van een zeventigtal socialistische afgevaardigden en de afwezigheid der overigen was de macht der republikeinen in den landdag zeer verzwakt. De gelegenheidsmeerderheid vertegenwoordigde slechts een derde deel der natie.

Prof. Ingman, die een verzoeningspolitiek met de Zweden voorstond, vormde een coalitieregeering en nam drie Zweedschsprekenden in het ministerie op. Nadat Frankrijk gedreigd had de erkenning der onafhankelijkheid in te trekken, verklaarde de landdag de verkiezing van Frederik Karel nietig wegens haar onregelmatigheid. De regent trad op 26 November af en hij werd door Mannerheim vervangen, van wien men verwachtte, dat hij een zwenking naar het overwinnend Westen zou bewerkstelligen.

Nieuwe verkiezingen (1 Maart 1919) versterkten de burgerlijke meerderheid in den landdag. De Oud-Finsche partij kreeg 28 leden, de Jong-Finsche 26, de agrarische (Finsche) partij 42 en de Zweedsche volkspartij 22. Te zamen 118 burgerlijken tegen 80 sociaaldemokraten en 2 christen arbeiders. De communisten waren feitelijk vogelvrij en hadden geen deel aan de verkiezingen kunnen nemen. Generaal Mannerheim had 50.000 arbeiders van hun staatsburgerlijke rechten beroofd, een 20.000 tal was gedood of gevangen en een 10.000 tal naar Rusland gevlucht.

Van dezen landdag kon men evenmin als van den vorigen een anti-Duitsche houding verwachten. Als Duitschgezind worden trouwens de Oud-Finnen en Zweden gedoodverfd, als neutraal de Jong-Finnen en als Ententegezind de agrariërs. Dat bijzonder de burgerij groote sympathieën voor Duitschland heeft, is in Juli 1923 nogmaals gebleken bij het onthaal dat de kruiser Arkona in Abo en het linieschip Braunschweig in Helsingfors te beurt is gevallen. Al wie hierbij aanwezig was moet beken-

nen, dat met name in de hoofdstad de Duitsche mariniers zeer welkome gasten waren.

In Mei 1919 werd de Finlandsche republiek door Groot-Brittannië, de Vereenigde Staten en Italië erkend, die eindelijk begrepen dat noch het tsarisme noch een burgerlijke regeering het Sovjetbewind spoedig zou verdrijven en dat een langer talmen den twijfel aan de oprechtheid van hun oorlogsleuzen nog zou versterken.

De landdag verwierp op 17 Juli 1919 met 160 stemmen tegen 20 den monarchalen staatsvorm en nam de grondwet aan, welke de republiek bevestigde. Tot voorzitter werd op 25 Juli Prof. Kaarlo Juho Ståhlberg gekozen, een Jong-Fin, die met zijn radikale partijgenooten de vooruitstrevende partij had gesticht, terwijl de anderen zich bij de Oud-Finnen hadden aangesloten in de nationale verzamelpartij.

Van Mei 1919 tot October 1920 bevond zich de jonge republiek in oorlogstoestand met Sovjet-Rusland, omdat zij niet lijdzaam had kunnen toezien hoe de stamverwante Oost-Kareliërs van hun zelfbeschikkingsrecht werden beroofd.

De eerste opstand was in October 1918 onderdrukt door de Sovjettroepen met de hulp van uitgewekene roode Finlanders en Karelische communisten, die hun maatschappelijk ideaal boven hun volksgevoel stelden. Slechts een gemeente, Repola, bleef met Finland vereenigd. In 1919 laaide de strijd weer op na een bijeenkomst van afgevaardigden uit twaalf noordelijke gemeenten, die de onafhankelijkheid van hun vaderland te Kemi uitriepen. De aanval op Aunus (Olonets) mislukte en de Finsche vrijscharen trokken over de grens. De gemeente Parajärvi stelde zich onder de bescherming van Finland, gelijk Repola het vorig jaar en bleef buiten het bolsjevistisch machtgebied.

De Viena-Kareliërs behaalden in 1920 een overwinning op de Russen. Zij hadden te Uhtua een landdag gehouden en zich op 22 Mei vrij van Rusland verklaard. Doch hun vrijheid was van

korten duur. Op 23 Juni moest het voorloopig bewind vluchten. De vrede van Dorpat (14 October 1920) was een betrekkelijk gelukkige uitkomst voor Finland, dat tegen de bolsjevistische overmacht niet bestand was, aangezien Duitschland daar niet meer was om te helpen.

Bewonderingswaard is de vrijheidszucht der Kareliërs, die in November 1921 weer een poging deden om zich te bevrijden, omdat de bolsjevisten de bepalingen van het verdrag niet naleefden. In den beginne ontwikkelden zich de krijgsverrichtingen gunstig, doch een klein volk kan het niet winnen zonder machtige bondgenooten. Op 10 Februari 1922 was de veldtocht geëindigd en het zelfbeschikkingsrecht geschonden door een regeering, welke op 3 November 1917 had verklaard, dat alle allogenen zich van Rusland mochten afscheiden, wanneer zij het verlangden.

De Centrale Karelische regeering zond in Januari 1922 een memorandum aan den Statenbond om zijn tusschenkomst te vragen en ze werd door de Finlandsche, Letlandsche, Poolsche en Litausche delegaties gesteund. Finland drong op 10 November nogmaals aan bij den Statenbondsraad om het Karelisch geschil voor het Internationaal Gerechtshof te brengen en de Raad stemde erin toe (April 1923).

Elk onpartijdige buitenstaander moet erkennen, dat de Sovjetregeering aan het Karelisch volk zijn beschikkingsrecht heeft ontnomen, geen werkelijk zelfbestuur verleend, zooals bepaald was in ruil voor het ontruimen van Repola en Porajärvi door Finland, de taalrechten der bevolking niet geëerbiedigd, geen gelijk algemeen kiesrecht ingevoerd en last not least de Karelische arbeidersgemeenschap niet volgens de taalgrens afgebakend heeft. De in het Russisch antwoord opgesomde gemeenten en de bijgevoegde kaart komen niet overeen; de stad Aunus wordt niet genoemd, eenige Finsche of Vepsische gemeenten benoorden de Syrävijoki evenmin; in de lijst worden alle gemeenten van het

district Poventsa vermeld en deze zijn bijna alle Russisch, gelijk de vijf gemeenten van het district Pudosh, beoosten het Onegameer, die eerst op 18 Sept. 1922 bijgevoegd werden om, dank zij het ongelijk kiesrecht, in de raden der Arbeidersgemeenschap een Russischgezinde meerderheid te doen kiezen.

Rusland weigerde deel te nemen aan de behandeling der zaak vóor het Hof. Het beweerde dat de artikels 10 en 11 van het vredesverdrag alsmede de bijgevoegde verklaringen betreffende de autonomie van Oost-Karelië geen verbintenissen van internationalen aard vormen, welke Rusland tegenover Finland verplichten tot uitvoering van de daarin vervatte bepalingen (11 Juni 1923).

De uitspraak van het Haagsche Gerechtshof was een Pilatusuitspraak, die de Izvestia met instemming begroette. De centrale uitvoerende panrussische raad had intusschen besloten de Arbeidersgemeenschap in een Karelische Sovjet-republiek om te zetten. Als dag voor de plechtige uitroeping van deze naamverwisseling, want meer is het niet, werd de 25 Juli gekozen. De Karelische Sovjet-republiek blijft deel maken van de Russische Socialistische Federatieve Sovjet-republiek en is geen staat op zichzelf zooals Oekrajina en Wit-Rusland.

Het Ålandsche vraagstuk. — De beslissing van den Volkenbondsraad omtrent het soevereiniteitsrecht over de Åland-eilanden is een nieuw bewijs, dat de volkenbond een statenbond is, die de onschendbaarheid der staten, welke in den oorlog niet zijn overwonnen, boven het zelfbeschikkingsrecht stelt.

Van een staatsrechtelijk standpunt hebben Carl Björkman, häradhövding (baljuw, burgemeester) van Mariehamn en de andere afgevaardigden van Ålands landsting, een misdaad bedreven, toen zij op 3 Februari 1918 den koning van Zweden het verzoekschrift van 7097 volwassene Ålanders overhandigden, die zich van Finland wilden losscheuren om met het oud moederland vereenigd te

worden. Het spreekt van zelf, dat de Finsche regeering weigerde het Zweedsch voorstel van een volksstemming aan te nemen (19 Nov. 1918). Dat deze ten nadeele van Finland zou uitvallen, was een uitgemaakte zaak. Afgevaardigden van Ålands landsting boden op 31 Januari 1919 de vredesconferentie een memorandum aan, dat den wensch der bevolking duidelijk uiteenzette. De Zweedsche regeering steunde de afscheidingsbeweging en bracht op 22 April het vraagstuk vóor de conferentie. Zij liet haar gezant te Helsingfors inlichtingen vragen omtrent de aanhouding van Carl Björkman en Julius Sunblom (5 Juni 1919) en het voornemen van het Finsch ministerie hen wegens hoogverraad te Åbo te doen terechtstaan.

Aardrijkskundige, strategische, ja staatshuishoudige en zelfs historische redenen spreken tegen de afscheiding. Er zijn ook historische, die er voor spreken, alsmede alle archeologische vondsten, anthropologische waarnemingen en ethnographische beschouwingen. Beide partijen hebben hun standpunt uitvoerig uiteengezet in een aantal betoogen, die het belang van die dun bevolkte eilandjes onderlijnen.

Afstamming en volkswil steunen de Zweedsche aanspraken. Naar het beginsel der nationaliteiten is Åland Zweedsch. In 1910 woonden daar 20.458 Zweden en 895 Finnen; de meeste Finnen in één enkele gemeente.

De Ålandsche scherentuin, Ålands Skärgård zeggen de Zweden, is van den Åboschen door een diep vaarwater (Skiftet) gescheiden. Alhoewel zij door hun ligging en in den winter bovendien door het ijs met Finland vaster verbonden zijn dan met Zweden, vormen de eilanden een afgerond geheel. De vredesverdragen hebben gewesten, die geographisch meer tot elkaar behoorden dan Åland en Finland, vaneengescheiden. De lezer weet reeds dat de Ålanders rasechtere Zweden zijn, dan de overige Zweedschsprekende bevolking van Finland en dat

Åland altijd door Zweden werd bewoond. Het argument der Zweedsche Finlanders, dat de Ålanders als deel der Zweedschsprekende bevolking geen afzonderlijke volksstemming mogen vragen, houdt geen steek. Åland is door de zee omspoeld, terwijl er in het slecht afgelijnd woongebied der Zweden in Österbotten en Nyland geen scherpe taalgrenzen zijn. Het verzet der Zweedsche Finlanders tegen het losscheuringsstreven der Ålanders wordt verklaard door de vrees voor verzwakking van hun getalsterkte, de ontstemming der Finnen en de vijandelijkheid, die deswege tegen al wat Zweedsch is, zou ontstaan. Dat de eisch tot afscheiding eerst in 1917 werd geuit, onder de thans voorbije bedreiging van het bolsjevisme, is geen bewijs dat hij ongegrond is. In het machtig Tsarenrijk kon het slechts een woord in den wind wezen.

In het verlangen der Ålanders, in hun taal en hun ethnische kenmerken ligt de kracht van het Zweedsch standpunt. Ofschoon het graafschap Åland en Finland afzonderlijk genoemd worden in het vredesverdrag van Fredrikshamn, valt er meer te zeggen voor het historisch recht van Finland dan van Zweden.

De heftige toon der Finsche pers tegen de Zweedsche inmenging heeft behalve de Zweden niemand verbaasd. De Zweedsche voerde geen zachter tegen de Noren, toen dezen zich afscheidden. De vastbeslotenheid der Finsche regeering om haar recht te handhaven was evenzeer natuurlijk. Aangezien Sundblom en Björkman verraad tegen den staat hadden gepleegd, is het vonnis (3 Sept. 1920) tot anderhalf jaar tuchthuisstraf en drie jaar verlies van burgerschapsrechten zeer licht in vergelijking met de zware — Troelstra zeide destijds middeleeuwsche — straffen, die het Belgisch gerecht zoo vrijgevig uitdeelt aan menschen, die tijdens den oorlog de regeering hebben bekampt, maar den staat niet verraden. Een jaar na de uitspraak werden de leiders der losscheuringsbeweging door voorzitter Ståhlberg begenadigd.

Een groote teleurstelling voor de Ålanders was het verslag der commissie, door den Statenbond aangesteld. Zij kon geen volksstemming aanbevelen, omdat op dat oogenblik (Mei 1921) slechts een minderheid op Åland bepaald aansluiting met Zweden wenschte. Een zonderlinge bewering na de volksstemming in Juni 1919, waarbij 95 pct. van de Ålandbevolking zich voor de vereeniging had verklaard. De commissie stelde voor het soevereiniteitsrecht van Finland op de eilandengroep te handhaven, met aanvulling van de reeds door de wet van 7 Mei 1920 toegestane autonomie met nieuwe waarborgen, w.o. verplicht gebruik van de Zweedsche taal op de lagere school, verbod van in de Finsche taal te onderwijzen enz.

De Ålanders legden zich niet dan noode neer bij de beslissing van den Raad, die oordeelde, dat hoewel de rechten, de eigen aard en de overleveringen der minderheden zooveel mogelijk behooren te worden gewaarborgd, de afscheiding eener minderheid van het staatslichaam met inlijving bij een anderen staat slechts bij uitzondering mag geschieden en wel als de betrokken staat of onmachtig of ongenegen is voldoende waarborgen voor de rechten der minderheden te stellen en na te komen. Dat Finland die waarborgen kan geven en ze zal nakomen, is onbetwist. De beslissing omtrent Åland is de eerste en tot nog toe de eenige van den Statenbondsraad, die op dezen grond kan verdedigd worden.

Door een verdrag tusschen Engeland, Frankrijk, Italië en de Oostzeestaten met uitsluiting van Rusland is de neutraliteit van den Ålandschen scherentuin geregeld en aan Finland is het recht ontzegd hem voor oorlogsdoeleinden te gebruiken en er versterkingen aan te leggen.

De uitschakeling van Åland als voorpost voor een gebeurlijken aanval op Stockholm en het toegekend zelfbestuur, dat het Zweedsch karakter van de eilanders behouden zal, hebben in Zweden de opgezweepte gemoederen tot bedaren gebracht. Nu

de twist bijgelegd is, althans zijn scherpte verloren heeft, kan de verstandhouding inniger worden tusschen de reeds aangesloten Skandinaafsche rijken en Finland, die zooveel kultureele en politieke belangen gemeen hebben.

De nieuwe taalwetten. — Sedert de invoering van het algemeen kiesrecht, dat aan de twee volkeren van den Finlandschen staat een evenredige vertegenwoordiging heeft gegeven, voelen zich de Zweden bedreigd door den normalen aanwas van het Finsch element en vragen waarborgen voor het behoud der Zweedsche taal. Zij verlangen eenerzijds van de ambtenaars in de zuivere Finsche gewesten de kennis van het Zweedsch en anderzijds een bevoorrechte plaats voor deze taal in de streken, waar zij de meerderheid zijn. Bovendien vragen zij een nieuwe afbakening der länen en kreitsen volgens de taalgrens en een afzonderlijk beheer voor de Zweedsche scholen. Voorts wenschen zij waarborgen tegen het aankoopen van Zweedsche landgoederen door Finschsprekende burgers. Vooral de laatste eisch ergert de Finnen, die hun recht om land te verwerven onbeperkt willen behouden.

In 1918 waren de Finsche partijen het eens om goed te vinden, dat aan de Zweedsche dienstplichtigen het onderricht in hun taal gegeven wordt en om de inrichting van Zweedsche en Finsche eenheden wettelijk te bepalen. Van Åland met zijn Zweedsche bevolking werd een afzonderlijk gewest gemaakt om de dreigende afscheidingsbeweging te verzwakken. De Finsche partijen wilden daarentegen van een verdere toepassing van het beginsel taalgrens, län- of kreitsgrens niet hooren, aangezien het door elkaar wonen van Zweden en Finnen te algemeen is.

Niettegenstaande de vergaande inschikkelijkheid der Finnen verkregen de artikels nopens de grenzen der kreitsen en het gebruik der talen in het leger niet de voor de grondwet vereischte vijf zesden der stemmen (Februari 1919).

Na de verkiezingen van Maart 1919 nam de Zweedsche agitatie toe. De vergadering der Zweedsche bevolking van Finland (Zweedsch folketing) kwam in Mei bijeen. Voor zelfbestuur was er geen meerderheid, omdat het Zweedsch taalgebied geen geographische eenheid vormt en evenmin voor de onteigening van Finsche landgoederen in de Zweedschsprekende streken. Zulk een krasse maatregel zou trouwens in den landdag afgeketst worden. Naast de oude eischen werden nieuwe gesteld, zooals plaatselijk zelfbestuur en Zweedsche afdeelingen met Zweedsche legertaal. Niet zonder heftige besprekingen werd in Juli 1919 de grondwet gestemd, welke het Finsch en het Zweedsch als nationale talen erkent. Beide talen hebben dezelfde rechten vóor de rechtbanken en in het bestuur. Voor de geestelijke belangen van beide volken moet de staatszorg gelijk zijn (§ 14). Alle wetten en wetsontwerpen zullen door de regeering in het Finsch en in het Zweedsch aan den rijksdag worden voorgelegd. Nieuwe indeelingen van kreitsen zullen zooveel mogelijk volgens de taalgrens afgelijnd worden (§ 50). Finsche en Zweedsche eenheden worden gevormd. Het Finsch is de legertaal (§ 75).

Nog rumoeriger was de bestrijding der taalwet van 19 Nov. 1920 door de Zweedsche volkspartij. Deze wet regelt het taalgebruik voor de rechtbanken, in het bestuur en in het leger naar twee criteria: de taal van den kreits of van de gemeente en de taal der belanghebbenden. Een standpunt, dat zeer liberaal is en slechts te aanvaarden in landen met zeer gemengde bevolking. Bijzondere bepalingen zijn gemaakt voor de tweetalige gemeenten, d.z. gemeenten waar meer dan 10 pct. der bevolking de andere taal spreekt of waar de minderheid meer dan 2000 personen telt. Tweetalige kreitsen zijn kreitsen, die Finsche en Zweedsche eentalige of tweetalige gemeenten omvatten. In deze kreitsen zijn dezelfde bepalingen als in de tweetalige gemeenten van kracht.

In de eentalige gemeenten en kreitsen is een taal

officieel voor de betrekkingen met het publiek en voor de inwendige dienstzaken. De belanghebbenden behouden het recht hun eigen taal te gebruiken.

In de tweetalige gemeenten en kreitsen wordt naar gelang de omstandigheden voor het gerecht de eene of de andere taal gebruikt en wanneer de partijen van taal verschillen, de taal der meerderheid van de gemeente of van den kreits. Voor den inwendigen dienst wordt de taal der meerderheid gebruikt, voor de berichten aan het publiek en andere officieele stukken beide talen, of de taal der meerderheid of de taal der belanghebbenden.

Een andere wet bepaalt, dat de ambtenaars en bedienden de taal van den kreits of de gemeente zeer goed en de andere voldoende moeten kunnen spreken. Hetzelfde wordt van rechters en leeraars gevergd, alsook van de officieren. De taal van het leger is het Finsch, doch in de Zweedsche eenheden moeten de officieren het Zweedsch volkomen kennen en ook wat Finsch.

Staatscommissies worden gelast met het afnemen van de taalexamens. De candidaten worden vrijgesteld van het examen in de taal, waarin zij hunne studies hebben gedaan.

In uitzonderlijke gevallen mag van deze bepalingen met goedkeuring van den voorzitter der republiek afgeweken worden. Dit is een deurtje waardoor willekeur af en toe zal binnensluipen.

Nadat het Finsch als officieele taal met 145 stemmen tegen 28 (Zweden en enkele sociaaldemokraten) was erkend, sprak Schauman, een Zweedsch afgevaardigde, de vrees uit, dat Zweedsch-Finland een tweede Ulster zou worden.

De Zweden keuren in de taalwet af, dat de keus van de taal niet langer aan de ambtenaars — onder welke zeer veel Zweden — overgelaten is. Zij wenschen den tijd vóór 1883 terug, toen de ambtenaars eigenmachtig de taal bepaalden, waarin de ambtelijke stukken opgesteld werden. De taal van wie het rechtsgeding begint en niet de taal der eentalige gemeente zou de voorkeur moeten hebben.

Ongehoord is hun aanmatiging als men bedenkt, dat ofschoon in het hooge Noorden en in het Oosten nagenoeg geen Zweden wonen, de staatsambtenaars overal Zweedsch zouden moeten kunnen spreken en desgevraagd Zweedsche stukken aan de belanghebbenden zouden moeten verstrekt worden. In alle bestuursvergaderingen moeten de Zweden het recht hebben hun taal te spreken. In de Zweedsche districten echter moet het Zweedsch de eenige ambtelijke taal zijn. Zij willen dus bevoorrecht zijn zooals de Walen in België.

Behalve in Zwitserland wordt nergens de taal van een kleine minderheid ontzien, zooals in den Finlandschen staat. Nochtans heeft de taalwet tal van betoogingen van wege de Zweedsche burgerlijken en socialistische partijen uitgelokt. Nog in April 1921 werden te Helsingfors en in andere steden vergaderingen belegd, om den voorzitter te verzoeken, de wet, waardoor de Zweden zich verongelijkt achten, niet goed te keuren. Dat zij in de nieuwe bepalingen een verkrachting hunner rechten vinden, is alleen begrijpelijk, wanneer men zich indenkt in den gemoedstoestand van heerschers, die gewoon zijn de meerderheid hun wil op te leggen. Eerst in 1922 werden de taalwetten door den voorzitter bekrachtigd.

De verwerping van het regeeringsvoorstel tot oprichting van een Zweedsch bisdom was in Maart 1921 een nieuwe teleurstelling voor de verbitterde Zweden. Zij maakte de samenwerking der behoudsgezinden onmogelijk. Naderhand werd de wensch der Zweden ingewilligd en werd besloten het bisdom in Borgå, de stad van Runeberg, op te richten.

De overeenkomst van Warschau en de zwenking naar rechts. — De verhouding tot Rusland en zijn randstaten beheerscht de internationale politiek van Finland sinds de beslechting van het Åland-geschil met Zweden.

Polen, dat tengevolge van zijn oostelijken toewas

ten nadeele van Wit-Rusland en Oekrajina de meest bedreigde erfstaat van het Tsarenrijk is, zocht na den vrede van Riga naar bondgenooten in het Noordoosten tegen een gebeurlijken aanval van een op zijn verhaal gekomen Rusland. Voor de Oostzeestaten was hun zwakte een reden om het Poolsch aanbod te aanvaarden. De conferentie van Warschau (Maart 1922), waaraan benevens Letland en Estland ook Finland deelnam, werd besloten met een verdrag, dat in Finland opgevat werd als zijnde tegen de Duitschland en de Sovjet-republiek gericht. De Zweedsche volkspartij en de sociaaldemokraten eischten een onverwijlde verandering van de buitenlandsche politiek. Holsti, de verantwoordelijke minister, en na hem heel het ministerie Vennola moesten in Mei aftreden. De vooruitstrevende partij, waarvan Vennola en Holsti de leiders zijn, verloor 12 van haar 27 zetels bij de daaropvolgende verkiezingen (Juli). De Zweedsche volkspartij kreeg 25 mandaten in plaats van 22, de Finsche verzamelpartij 35, waarvan 7 nieuwe, de partij der kleine boeren (maalaisliitto) 45, d.i. 3 meer dan vroeger en de sociaaldemokraten moesten 27 van haar 80 zetels aan de communisten afstaan. Ditmaal mochten 60.000 bolsjevisten, die van hun kiesrecht waren beroofd, weer meestemmen.

De leiders der kleine boeren slaagden er niet in met de Finsche behoudsgezinden (verzamelpartij) een ministerie te vormen, aangezien dezen enkel wilden meedoen, als de Zweden zich bij de burgerlijke coalitie aansloten. Deze laatsten stellen als voorwaarde om toe te treden de opheffing der op 14 October 1922 gestemde lex Kallio, een wet voor aanschaffing van grond voor kolonisatiedoeleinden. De Zweden vreezen dat deze wet de verfinsching van Zweedsche streken zal bevorderen door de gedwongen gedeeltelijke onteigening van groote landgoederen en hun verdeeling onder Finsche boeren en arbeiders, wier landhonger moet bevredigd worden om het communisme te bestrijden. De

wet, die op 25 November werd bekrachtigd, is echter zoo gematigd, dat de Zweedsche bezwaren geen steek schijnen te houden. Bij de toekenning van landerijen wordt steeds de voorkeur gegeven aan wie in de gemeente gevestigd is.

Op 21 Aug. 1922 overhandigde Enckell als minister van buitenlandsche zaken aan de gezanten van Estland, Letland en Polen een nota waarin melding was gemaakt van het verzet van den rijksdag tegen de in Maart te Warschau getroffen overeenkomst. Tevens wees de nota op de gemeenschappelijke belangen der van Rusland afgescheide staten en op de wenschelijkheid van een toenadering.

Was deze nota niet tegelijkertijd een wenk aan de Sovjet-regeering om haar Oost-Karelische politiek in een minder vijandige richting te leiden? Want de naweeën van den opstand maken de betrekkingen tusschen beide staten onvriendschappelijk en Rusland verwijt nog immer den Finnen hunnen onbevrijden stamgenooten behulpzaam te zijn geweest, eischt de ontbinding der Oost-Karelische organisaties en de afzetting der in den opstand betrokkene Finsche ambtenaars. Uit een verklaring van minister Vennola (28 Maart 1923) blijkt, dat Finland nog niet berust in den toestand in Oost-Karelië.

Een defensief verbond met Polen vindt thans weinige voorstanders. De conferenties der Baltische staten, met Polen en zonder Litauen, die af en toe plaats grijpen, behandelen slechts ekonomische vraagstukken. Finland verlangt onzijdig te blijven bij geschillen tusschen groote mogendheden. Zijn sympathieën gaan naar de Skandinaafsche landen en de kleine Baltische staten. In den strijd om het bezit van Vilna was de openbare meening tegen Polen.

Op de vijfde Baltische conferentie (Febr. 1924) werden de Polen zeer teleurgesteld door de houding van den minister van buitenlandsche zaken Enckell, die er geen geheim van maakte, dat Finland een

innige verstandhouding met de Skandinaafsche rijken meer op prijs stelt dan een samenwerking met de randstaten.

Niet uit Duitschgezindheid doch uit sterk rechtsgevoel hebben meer dan 240 Finlandsche rechtsgeleerden tegen de Fransche vonnissen in bezet gebied een scherp protest gericht, omdat Frankrijk in het Roergebied handelt evenals destijds het tsarisme. De Finlandsche rechters, ambtenaars en burgers werden gestraft omdat zij de wetten van hun land trouw bleven, gelijk de Duitschers door de Fransche krijgsraden.

Om de verhouding tusschen Finsch en Zweedsch aan de staatsuniversiteit meer in overeenstemming te brengen met het bestaan van een overgroote Finsche meerderheid in het land heeft de Finsche rijksdag op 1 April 1923 de begrooting voor hooger onderwijs goedgekeurd, welke gericht is op een krachtige verfinsching der hoogeschool. Inlichtingen door het ministerie verstrekt doen betwijfelen, dat de wet omtrent de herinrichting der universiteit bekrachtigd zal worden. Voorzitter Ståhlberg wil het taalgeschil niet verscherpen om de Zweedsche groepen, die het hypernationalistisch standpunt verlaten hebben, te gemoet te komen.

De inhechtenisneming der van hoogverraad beschuldigde communistische leden van den rijksdag ontstemde de sociaaldemokraten, die het uitschrijven van nieuwe verkiezingen eischten. Dit was ook de meening van voorzitter Ståhlberg, die door de burgerlijke partijen, vooral door de Finsche verzamelpartij hevig bekampt werd. Het ministerie Kallio werd vervangen door een zakenministerie, door Cajander gevormd.

De verkiezingen van April 1924 brachten geen groote verandering in de sterkte der drie groepen. De rechtsche partijen Zweden (23) en verzamelpartij (38) hebben thans 61 leden. De Zweden hebben 2 zetels verloren door hun oneenigheid. De verzoeningsgezinde richting heeft vorderingen gemaakt. Het centrum telt ook 61 leden: 17 vooruit-

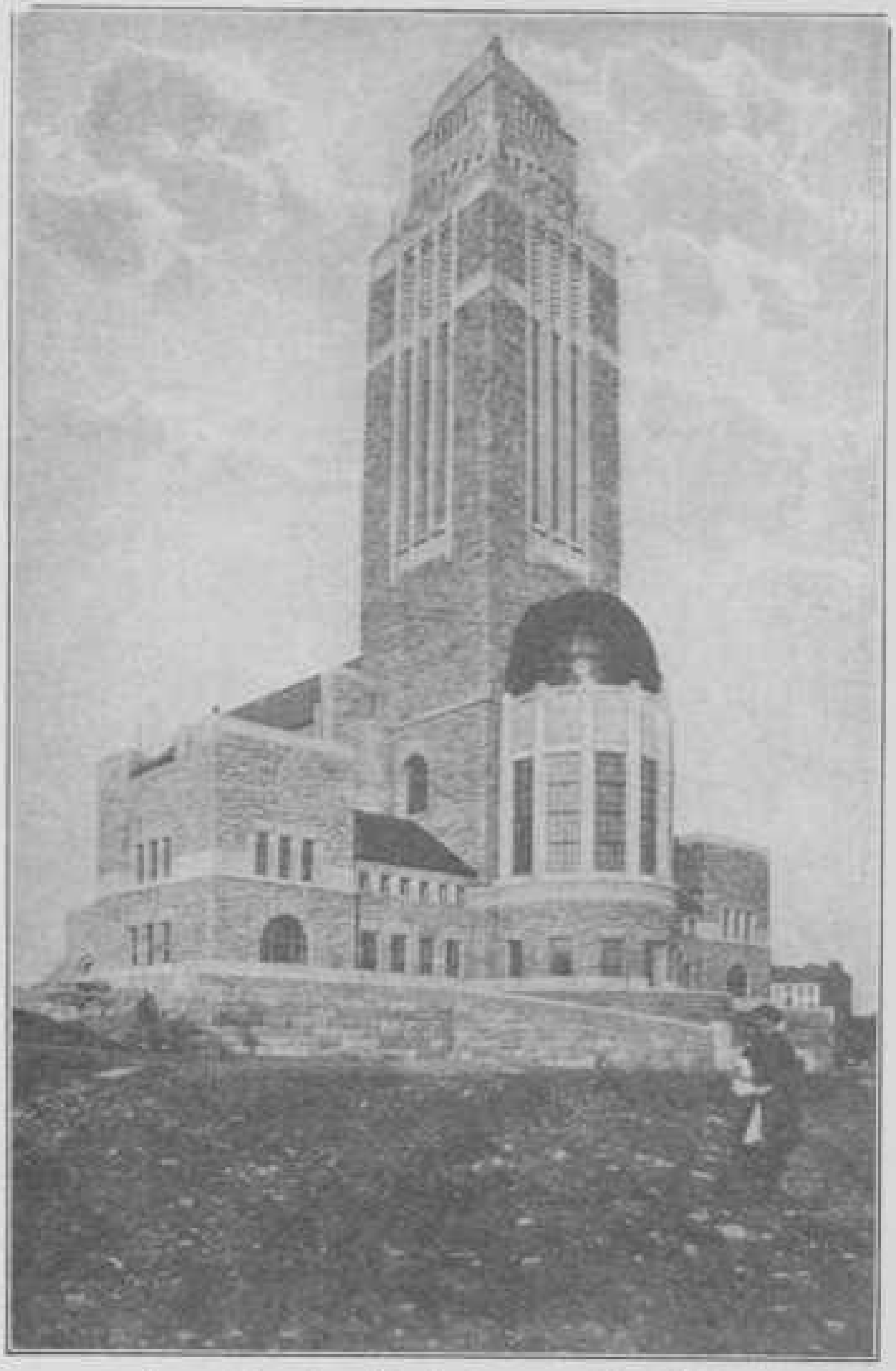
strevenden en 44 kleine boeren. Er zijn nu in den rijksdag 18 communisten in plaats van 27 en 60 sociaaldemokraten een plaats van 53.

In Maart 1925 volgde Relander, een gematigde agrariër, Ståhlberg als voorzitter op en vormde Prof. Tulheimo, van de verzamelpartij, een nieuw ministerie.

Finland door eigen kultuur gerechtigd om onafhankelijk te wezen. — Dank zij het zevenjarig bestaan van het Sovjet-stelsel in Rusland misgunnen de groote mogendheden Finland niet meer zijn recht om een onafhankelijken staat te vormen. Lang vóor den oorlog was de openbare meening in Europa voor de Finlandsche nationale gedachte volkomen gewonnen en hadden de ontwikkelden een min of meer duidelijk begrip van de hooge kultuurwaarden van Finland's volken. De besten onder de Europeërs beseften, dat de politieke ontwikkeling den band, die het grootvorstendom met het Tsarenrijk vereenigde immer losser moest maken. De ongunstige ommekeer, die tijdens den oorlog plaatsvond, was het gevolg van de onderwerping van het zedelijk geweten aan de noodzaak der overwinning.

Heden is het bijna overbodig te wijzen op den hoogen peilstand der beschaving in den jongen staat en op zijn onafhankelijkheid van de Russische wereld om het bestaansrecht der natie te doen aanvaarden. Letteren en kunst, wetenschap en sociale toestanden maken van Finland een gerechtigd lid der Europeesche volkengemeenschap.

Door vertalingen in de voornaamste Europeesche talen is het *Kalevala* iets meer geworden dan een mooie klank. Geleerden als Max Müller en Georg Brandes hebben het een plaats aangewezen onder de groote heldendichten der wereldlitteratuur. Van de verzameling volksliederen, door Lönnrot onder den naam *Kantelar* uitgegeven, heeft H. Paul een Duitsche overzetting bezorgd en de Finsche toondichter J. Sibelius heeft eenige dezer liederen wereldkundig gemaakt. Een groot dichter uit de

Lars Sonck. De kerk van Berghäll

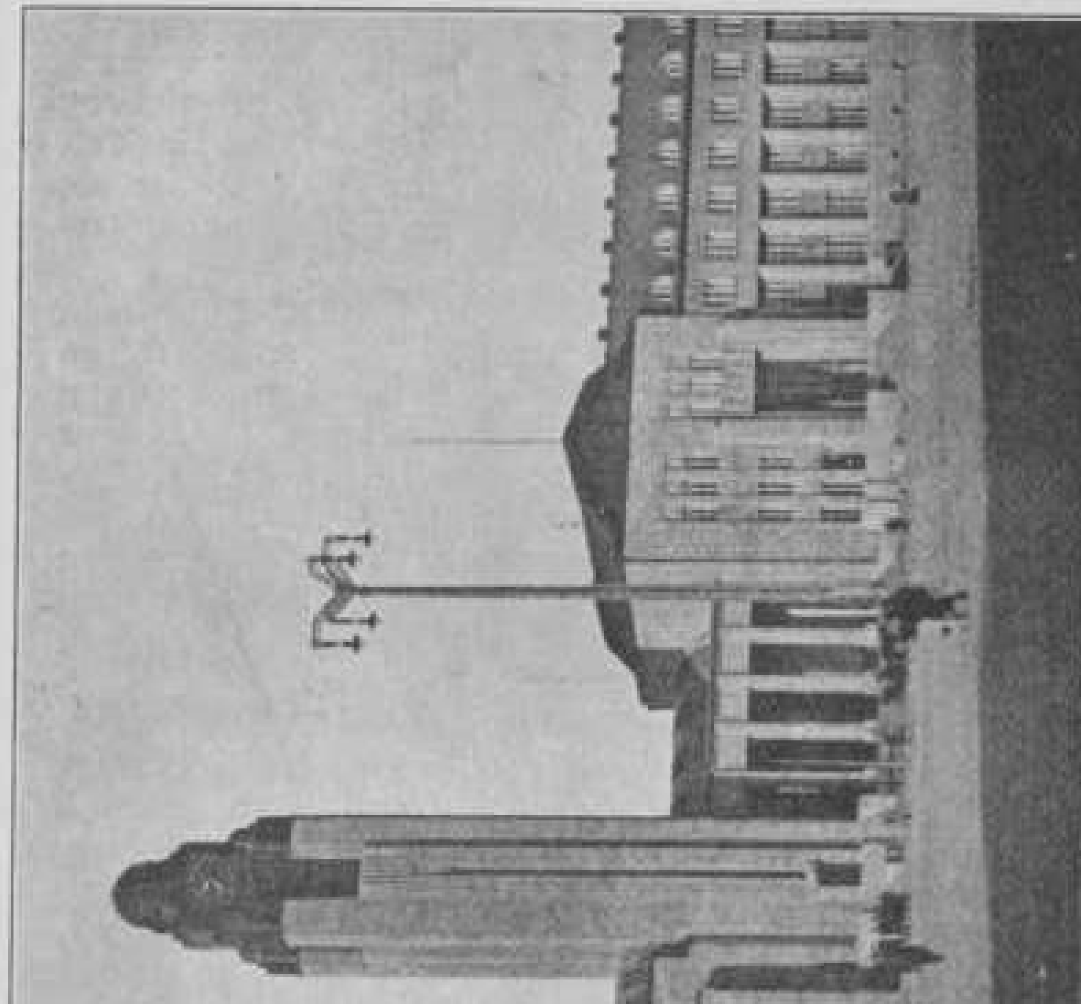
romantische periode is Aleksis Kivi (1834—1872), die door vertalingen geliefd is geworden bij de Zweden, gelijk Runeberg door Finsche overzettingen een nationale dichter van de Finnen is geworden.

Buiten de landsgrenzen is de faam van sommige Finsche schrijvers als Pietari Päivärinta (1827—1913), Arvid Järnefelt (1861), Juhani Aho (1861—1922) en J. Linnankoski (1869—1913) gedrongen. Werken van beide laatsten, door Mevr. Logeman-v. d. Willigen [13]) in *Onze Eeuw* aangekondigd, zijn in het Nederlandsch vertaald, Linnankoski's *Lied van de vuurroode Bloem* (Laulu tulipunaisesta kukasta) in de uitnemende overzetting van Albert Verwey. Minder romantisch en getuigend van een scherp ontledingsvermogen is zijn later werk, o.a. *de Vluchtelingen* (Jeftantytär). Merkwaardig is het natuurgevoel bij deze Finnen, niet het minst bij Aho, die het geheimzinnige der eindlooze wouden, het hard labeur van het boomvellen en landontginnen, van het roeien door de stroomversnellingen in zijn verhalen aanschouwelijk maakt.

Van de Zweedsch schrijvende dichters en novellisten zijn alleen de namen van J. L. Runeberg en van K. A. Tavaststjerna (1860—98) niet onbekend bij het publiek, dat geen Zweedsch leest.

In de handboeken over Finland vindt men vele namen van schrijvers en taalkundigen, kunstenaars en geleerden, op welke grooter volken trotsch zouden zijn. Behalve de reeds vermelden hebben o.a. de natuurkundigen G. G. Hällström († 1844) en J. J. Nervander († 1848), de scheikundige J. Gadolin († 1852), de folklorist J. Krohn († 1888), de Noordpoolreiziger en natuuronderzoeker N. A. E. Nordenskiöld († 1901), de zoöloog J. A. Palmén († 1919), de oudheid-

[13]) De voortreffelijke Nederlandsche uitgave van Aho's meesterstuk Marja is van heur hand. De roman stelt de hooge verwachtingen van den lezer geenszins te leur en wijdt hem in een tot dusver vreemde wereld in. Nog een viertal andere verhalen van Aho zijn in het Nederlandsch overgezet.

Eliel Saarinen, Stationsgebouw te Helsinki

kundige J. R. Aspelin († 1895), de physioloog R. Tigerstedt, († 1923), de schilder A. Edelfelt († 1905), de beeldhouwer Ville Vallgren en de bouwmeester Eliel Saarinen een Europeesche vermaardheid.

Overwegend is de invloed der Fransche kunst en van haar modernste richtingen op schilders en beeldhouwers, o.w. velen in Parijs gestudeerd en gewerkt hebben. Weinige Brusselaars, die vóor een dertigtal jaren de tentoonstellingen der XX bezochten, wisten dat de pointillist Willy Finch een Finlander is en hebben onder zijn werken een schilderij van zulk een bijzonder decoratieve werking gezien, als die welke in Helsingfors aan den spoorweg de mooie spijszaal versiert.

Aan Finland eigen is zijn hedendaagsche bouwkunst. Een geestverwant van den genialen Berlage is Eliel Saarinen, die even bezonnen en zakelijk als zijn Nederlandsche vakgenoot, de vernuftige ontwerper der monumentale spoorhallen te Helsingfors en Viborg is, welke door hun harmonische, eenvoudige verhoudingen van massa en ruimte de bewondering van den reiziger afdwingen. Imponeerend door haar machtigen toren en onvolprezen om de doelmatigheid van haar evenwichtige verdeelingen, is de Berghäll-kerk van Lars Sonck, die het vraagstuk der moderne kerkelijke bouwkunst voor het Lutherdom opgelost heeft. In alle voorname steden rijzen bankgebouwen en woningen, welke den vreemdeling weemoedig stemmen, wanneer hij uit een land komt waar ondoordachtheid, verwarring en levenlooze naäperij van het oude de hoofdkenmerken der huidige architectuur zijn.

Het Finsche en het Zweedsche deel der natie hebben op elk gebied het Europeesch kultureel erfdeel vermeerderd. Geen enkel der randvolken van het oude Rusland heeft aan zijn staatswezen vormen gegeven, die zoo dicht de moderne norm benaderen. Het uitzicht der steden door hun voorbeeldige zindelijkheid en de eerlijkheid en fatsoen-

lijkheid der bevolking, ook der zoogezegde mindere standen, wijzen den reiziger aan, dat hij zich niet in het Oostslavische Europa bevindt. Een land, waar elkeen lezen kan en waar elke boerenwoning goed onderhouden en liefelijk geschilderd is, waar ieder landman zijn badhuis heeft, heeft niets gemeens met het land van den vadsigen, onwetenden en vervuilden moezjik zooals Gorkij hem beschrijft [14]). De terugkeer der Finlandsche natie tot het Russisch staatsverband met of zonder herstel van het kapitalistisch stelsel zou in ieder opzicht een deerlijke achteruitgang wezen voor de natie, wier beide stammen van westersche kultuur doordrongen zijn en de levenswet van den regelmatigen arbeid nakomen.

[14]) Hier wordt verwezen naar de vier ophefmakende artikels van Maxim Gorkij in de *N. R. Crt.*, 2, 4, 6 en 9 April 1922.

LIJST DER AFBEELDINGEN

GEBRUIKTE LITTERATUUR[1])

Oostzeelanden (het Duitsch standpunt):

1. W. Neumann, Riga und Reval, Leipzig, 1908.

2. H. Rosen, Die ethnographischen Verhälnisse in den baltischen Provinzen und in Litauen. *Petermanns geogr. Mitteilungen*, Sept. Heft 1915.

3. V. Tornius, Die baltischen Provinzen, Leipzig u. Berlin, 1915.

4. Germanicus, Die Tragoedie der baltischen Provinzen. Leipzig, 1915.

5. O. Kessler, Die Baltenländer und Litauen. Berlin, 1916.

6. Paul Rohrbach, Das Baltenbuch. Dachau, (1916?).

7. Carl Meissner, Das schöne Kurland. München, 1917.

8. D. Schaefer, Kurland und das Baltikum in Weltgeschichte und Weltwissenschaft. Berlin, 1918.

9. Kennen Sie die Balten? — Kennen Sie die Esten? — Kennen Sie die Letten? — in Kennen Sie Russland? von Zwölf russischen Untertanen. Berlin, 1916.

Litauers:

1. A. Schleicher, Litauische Märchen, Sprichworte, Rätsel und Lieder. Weimar, 1857.

2. F. u. H. Tetzner, Dainos, litauische Volksgesänge. Leipzig (1897).

3. A. Bezzenberger, Die litauische Literatur. Die Kultur der Gegenwart, T. I, Abt. IX. Leipzig u. Berlin, 1908.

---

[1]) Voor de hoofdstukken over Litauen, Letten, Esten en Finnen. De in de voetnoten vermelde schriften zijn over het algemeen in deze lijst niet opgenomen.

4. Kennen Sie die Litauer Russlands in Kennen Sie Russland von Zwölf russischen Untertanen. Berlin, 1916.

5. Lithuaniens in Compte rendu de la 3e Conférence des Nationalités 27—29 Juin 1916. Lausanne, 1917.

6. K. Werbelis, Russisch-Litauen. Statistisch-ethnographische Betrachtungen. Stuttgart. 1916. (Fransche vertaling, Genève, 1918).

7. W. St. Vidūnas, Litauen in Vergangenheit und Gegenwart. Tilsit, 1916 (Fransche vertaling, Genève, 1918).

8. W. Gaigalat, La Lituanie (uit het Duitsch door A. Vilimovicz). Genève (1917).

9. A. Viscont, La Lituanie et la guerre. Genève, 1917.

10. A. Viscont, La Lituanie religieuse. Genève, 1918.

11. T. Norus u. J. Zilius, Lithuania's Case for Independence. Washington, 1918.

12. J. Ehret, La Lituanie, son passé, son présent, son avenir. Genève, (1919?).

13. S. Šalkauskis, Sur les confins de deux mondes. Genève, (1919?).

14. C. de Danilowicz, La Lituanie artistique. Lausanne, 1919.

15. J. Pelissier et***, Les principaux artisans de la renaissance nationale lituanienne. 2e édition. Lausanne, 1919.

16. E. J. Harrison, Lituania, past and present. London, 1922.

17. P. L. K. Les souffrances du peuple lituanien. Lausanne, 1917.

18. La haute trahison de 44 Polonais. *Pro Lituania*. Lausanne, 1917.

19. V. Bartuška, Observations sur la Lituanie occupée. Lausanne, 1918.

20. V. Bartuška, Recueil de documents concernant la journée lituanienne. Lausanne, 1918.

21. C. Rivas, La Lituanie sous le jong allemand 1915—18. 3e éd. Lausanne, 1919.

22. La Lithuanie et la guerre européenne. Lausanne, 1917—1919.

23. J. Purickis. L'état économique de la Lituanie. *Pro Lituania*, Lausanne, 1919.

24. Exposé sommaire du développement de la conscience nationale lituanienne. (Paris, 1918?).

25. La formation du gouvernement provisoire lituanien (1918?).

26. S. Rosenbaum, La question polono-lituanienne. Paris, 1919.

27. O. W. de Lubicz Milosz. Les relations actuelles entre la Lituanie et la Pologne. Paris, 1919.

28. O. W. de Lubicz Milosz, L'alliance des Etats baltiques. Paris, 1919.

29. P. Klimas, Le gouvernement de Kovno (Kaunas). Paris (1918?).

30. P. Klimas, Le gouvernement de Vilna (Vilnius). Paris (1918?).

31. J. Purickis et S. Rosenbaum, Le gouvernement de Grodno (Gardinas). Paris, (1918?).

32. V. Bartuška, L'Etat lithuanien et le gouvernement de Suvalkai. Lausanne, 1918.

33. H. Praesent, Die Nationalitätenverteilung im Guvernement Suwalki. *Petermanns geogr. Mitteil.*, 1919.

34. S. R. Steinmetz, De Lithauers in hun strijd tegen Russen en Polen in De Nationaliteiten in Europa. Zuid- en Oost-Europa. Amsterdam, 1920.

35. A. Voldemar, Lituanie et Pologne (Paris, 1920).

36. Exposé du conflit lithuano-polonais à la 2de Assemblée de la Société des Nations par la Délégation de Lithuanie. Genève, 1921.

37. Lithuanian Delegation, The lithuanian-polish dispute. 2d Ass. of the League of Nations. London, 1921.

38. Les droits de la Lithuanie sur Vilna et son territoire. Mémoire présenté par la Délégation lithuanienne à la Conférence de Bruxelles. Mémoire présenté par la Délégation polonaise. Réponse de

la Délégation lithuanienne au mémoire polonais. Paris, 1921.

39. Résumé de l'histoire du conflit lithuano-polonais au sujet de Vilna. Paris, 1922.

40. The lithuanian-polish dispute since the 2d Ass. of the L. of N. London, 1922.

41. The Vilna-problem. London, 1922.

42. P. Langhaus, Deutschen und Litauer im Memelgebiet. *Peterm. geogr. Mitt.*, Jan.—Febr. 1921.

43. W. Wendenburg u. H. F. Lang, Die Memelfrage. Berlin, 1921.

44. La Lithuanie et Memel. *L'Europe nouvelle*, 18 Nov. 1922.

45. The Memel problem. — Memorandum on the Memel-question. London, 1922.

46. Economic and financial condition of the Lithuanian Republic at the beginning of 1922. London, 1922.

47. Lietuvos Universitetas. — The university of Lithuania. Kaunas, 1923.

48. The Lithuanian-polish dispute. Vol. 3, August 1922—July 1923. London, 1923.

49. The question of Memel, Diplomatic and other Documents (1919—1923). London, 1924.

50. Litauische Reichsverfassung. — Vlugbladen enz.

51. G. Bienaimé, La volonté de Wilno. *La Pologne*, 1922, no. 3.

52. Gl. du Moriez, Le destinée de Wilno, *La Pologne*, 1922, nos. 8, 9, 10.

53. G. Bienaimé, Le port de Memel ot le commerce de la Pologne. *La Pologne*, 1923, no. 5.

54. H. G. La vie politique in *La Pologne*. Paris 1920—24.

55. *L'Est Européen*. Warszawa, 1922—23.

Letten:

1. V. von Andrejanoff, Lettische Volkslieder und Mythen ins Deutsche übersetzt. Halle a. d. S.

2. Eduard Wolter. Die lettische Literatur. Die Kultur der Gegenwart. T. I, Abt. IX. Leipzig en Berlin. 1908.

3. Austra Osolin. Volksbefreiung oder Volksvergewaltigung. Olten (1917).

4. E. Doumergue. Une petite nationalité en souffrance: Les Lettons. Paris, 1917.

5. J. Tschakste. Die Letten und ihre Latwija. Stockholm. 1917.

6. Arved Berg. Die internationale Lage Lettlands. Petrograd. 1918.

7. Arved Berg. Lettische Zukunftgedanken. Petrograd. 1918.

8. Arved Berg. La Latvia et la Russie. Paris. 1919.

9. E. Doumergue. La Lettonie et la Baltique. Paris. 1919.

10. Mémoire sur la Latvia présenté par la Délégation lettone à la Conférence de la Paix. (1918 of 1919). Ook in het Engelsch.

11. T. Seifert. Rapide aperçu sur l'histoire lettone. Riga (1920?).

12. Les droits de la Lettonie à faire partie de la Société des Nations. Genève, 1920.

13. Latvie. Mémoire présenté par la Délégation latvienne à l'Assemblée de la Société des Nations. (Riga, 1920?).

14. S. R. Steinmetz. Het drievoudig nationaliteitsprobleem in de Baltische landen in De Nationaliteiten in Europa. Zuid- en Oost-Europa. Amsterdam, 1920.

15. Amelio Palmieri. Le origini storiche della Latvia. *La Vita italiana*. Roma. 15 Gennaio 1921.

16. K. Balodis. L'Université de Latvie et l'histoire de sa fondation. *Acta Universitatis Latviensis*. Riga. 1922.

17. C. Ballod. La Latvie. *Acta Universitatis Latviensis*. Riga. 1922.

18. Latvijas statistikā gada grāmata 1921. — Annuaire statistique de la Lettonie pour l'année 1921. Riga, 1922. — Idem 1922. Riga 1923.

19. La République de Lettonie. Documents, traités et lois. Paris, 1922.

20. A. Bilmans, La Lettonie en 1921. Paris, 1922.

21. M. Walters, Protection des minorités en Lettonie. — Protection of minorities in Latvia. Lausanne, 1922.

22. H. F. Crohn-Wolfgang, Lettlands Bedeutung für die östliche Frage. Berlin u. Leipzig, 1923.

23. M. Walters, Lettland, seine Entwicklung zum Staat und die baltische Frage. Roma, 1923.

24. Traités, accords et conventions entre la Lettonie et l'Esthonie. Riga, 1923.

25. Roman Suta, 60 Jahre lettische Kunst. Leipzig, 1923.

26. A. Bilmans, La Lettonie en 1923. Riga, 1924.

27. J. Dombrovskis, Rapide aperçu de l'art letton. Riga, 1924.

27. J. Vigrabs, Das lettischer Schriftum (Riga, 1924).

28. J. Sprogis, La musique lettone dans le passé et le présent (Riga, 1924).

29. Special Latvian number of the *Central European Review*. Wien, July 1924.

30. Percy Meyer, Lettland auf dem Welt-Holzmarkt. Riga, 1924.

31. Percy Meyer, Der lettländische Flachshandel Riga, 1924.

Esten:

1. Kalewipoeg, eine Estnische Sage, verdeutscht von Carl Reinthal, herausgegeben von F. R. Kreutzwald. Dorpat, 1857—1861.

2. G. Suits, Die estnische Literatur. Die Kultur der Gegenwart. T. I. Abt. IX. Leipzig u. Berlin, 1908.

3. Keskula, Esthoniens in Compte rendu de la 3e Conférence des Nationalités. Lausanne, 1919.

4. Mémoire sur l'indépendance de l'Esthonie présenté à la Conférence de la Paix, Paris, 1919 (En andere officieele mededeelingen).
5. Traité de paix entre la Russie et l'Esthonie. Paris, 1920.
6. M. Martna, L'Esthonie, les Esthoniens et la question esthonienne, Paris (1920?).
7. The Esthonian Review, London, 1919—20.
8. Bulletin de l'Esthonie. Paris, 1919—22.
9. Grundgesetz der Estnischen Republik. Reval, 1920.
10. S. R. Steinmetz, reeds vermeld bij Letten 14.
11. G. E. Luiga, Die Agrarreform in Eesti. Helsingfors, 1920.
12. The importance of the port of Reval from the point of view of the worlds transit trade with Russia. Reval, 1921.
13. E. Vesterinen. Agricultural conditions in Esthonia. Helsinki, 1922. — Secound enlarged edition, 1923.
14. V. J. O'Hara. Esthonia, past and present. *Review of Reviews*. Sept. 1922.
15. Eesti statistika kuukiri (Recueil mensuel du Bureau central de statistique). Tallinn, 1922—1924.
16. Esimese üldrahvalugemise. Eelkokkuvõtted. (Résultats préliminaires du recensement de 1922). Tallinn, 1923.
17. G. E. Luiga, Die neue Agrarverfassung in Eesti. — A. Wared, Die neue Landordnung, Dorpat, 1924.
18. H. Pantenius, Die öffentlichen deutschen Schulen Dorpats. Dorpat, 1924.

Finnen:

1. Le Kalevala, traduit par L. Léouzon Le Duc. Paris, 1879.
2. J. R. Danielson, Finnlands Vereinigung mit dem Russischen Reiche. Helsingfors, 1891.

3. L. Mechelin c.s., La Finlande au XIXe siècle. Helsingfors, 1894.

4. Le coup d'état en Finlande. Leipzig, 1899.

5. W. van der Vlugt, Voor Finland. Amsterdam (1899).

6. Pro Finlandia. Les adresses internationales à S. M. l'Empereur-Grand-duc Nicolas II. Berlin, 1899.

7. N. R. af Ursin, L'état actuel de la Finlande. *L'Humanité nouvelle*. Juni 1899.

8. L. Denis, Finlande et Russie. *L'Humanité nouvelle*, Sept. 1899.

9. M... Les privilèges de la Finlande sont-ils contraires aux intérêts du peuple russe. *L'Humanité nouvelle*, Dec. 1900.

10. Diète de Finlande en 1899. Réponses des Etats aux propositions impériales concernant le service militaire personnel. (trad. du suédois). Paris, 1900.

11. Een Fin. De toestand in Finland. *De Gids* 1903, II, blz. 523 vgg.

12. E. Setälä, Die finnische Literatur. Die Kultur der Gegenwart. T. I. Abt. IX. Leipzig u. Berlin, 1908.

13. Finlande et Russie. Délibération internationale de Londres, 26 févr. — 1 mars 1920. Paris, 1910.

14. Max Alfthan c.s., Atlas de Finlande (uit het Finsch en het Zweedsch). Helsingfors, 1910—11. (3 deelen).

15. Werner Söderhjelm c.s., Finlande et Finlandais. Paris, 1913.

16. Kennen Sie die Finnländer? in Kennen Sie Russland? Berlin, 1916.

17. Finlandais in Compte rendu de la 3e Conférence des Nationalités. Lausanne, 1917.

18. J. Ohquist, Finnland. Leipzig u. Berlin, 1919.

19. Lauri Hendell c.s., Finnland im Anfang des XX. Jahrhunderts. Helsingfors, 1919.

20. H. Stenberg, The greater Finland, Helsingfors, 1919.
21. Adolf Törngren, L'indépendance finlandaise. *La Paix des Peuples.* Juni 1910.
22. Henning Söderhjelm, La révolution rouge de Finlande en 1918 (trad. du suédois). Lausanne, 1920.
23. La constitution de Finlande. Helsingfors, 1920.
24. Traité de paix entre la République de Finlande et la République socialiste fédérative de Russie. 1920.
25. E. N. Setälä, La lutte des langues en Finlande. Paris, 1920.
26. E. N. Setälä, La nouvelle législation finlandaise concernant l'emploi officiel des langues finnoise et suédoise. Helsinki, 1920.
27. S. R. Steinmetz, Finland vrij van Rusland in De Nationaliteiten in Europa. Zuid- en Oost-Europa. Amsterdam, 1920.
28. E. Kaila, Legislation concerning liberty of faith in Finland. Helsingfors 1923.
29. Réforme agraire en Finlande. Helsinki, 1923.
30. J. Uggla, La question des îles d'Aland. La *Paix des Peuples.* Juni 1919.
31. J. Uggla, La question d'Aland. Helsingfors, 1919.
32. La question d'Aland, Juin 1920. Helsingfors, 1920.
33. Ministère des Aff. étrangères, La question des îles d'Aland. Oct. 1920, Helsingfors.
34. La question des îles d'Aland au point de vue stratégique. Helsinki, 1920.
35. Trois articles sur la question d'Aland écrits par des membres du parti suédois en Finlande. Helsinki, 1920.
36. J. J. Sederholm, La question d'Aland. Helsingfors, 1920.
37. Harold Hjärne, Quelques points essentiels de la question d'Åland. Helsinki, 1920.

38. Jean Denier. La question des îles Aland. Nancy, 1920.

39. W. van der Vlugt. La question des îles Aland. Leiden, 1921.

40. Alandsfrågan inför nationernes förbund. Les Iles d'Aland. Documents dipl. publ. par le Min. des Aff. étrangères. Stockholm, 1920.

41. La question des îles d'Aland à la Conférence de la Paix. Paris.

42. La question des îles d'Aland. Echange de notes entre les gouvernements suédois et finlandais. Nov. 1918—Juin 1919. Paris.

43. L'attribution des îles d'Aland. Réponse à M. J. Denier. Paris, 1919.

44. Erik Sjoestedt. La question des îles d'Aland Paris, 1919.

45. Erik Sjoestedt. Le problème des îles d'Aland. Paris, 1919.

46. Sven Turnberg. Les îles d'Aland dans l'histoire. Paris 1919.

Het Finsch standpunt wordt verdedigd in 30—39 en het Zweedsch in 40—46.

47. Gouvernement central de la Carélie. Le droit de la Carélie. Helsinki, 1922.

48. Min. des Aff. étrangères. Le question de la Carélie Orientale. Helsinki, févr. 1922.

49. Délégation carélienne, Rapports des jurisconsultes sur la question carélienne. Helsinki, 1922.

50. Délégation carélienne. Livre vert. Actes et documents concernant la question carélienne. Helsinki, 1922.

51. Mémorandum de la Délégation finlandaise à l'Assemblée générale de la Société des Nations. 6 Sept. 1922.

52. Arne Sohlman. De opkomst der Finsche Republiek. *Vlaamsche Arbeid*, Januari 1925.

K. Kaarten:

1. Dietrich Schäfer. Karte der Länder und Völker. 2. A. Berlin, 1916.

2. J. Gabrys. Carte ethnographique de l'Europe. Lausanne. 1918.

3. Bureau d'inform. lituanien. Carte de la Lituanie. 3e édition. Lausanne.

4. Latvija karte. Riga. 1920.

5. Eesti kaart. Carte d'Esthonie. Paris. 1920.

6. Suomen. Kaukokarjalan ja Kuollankiemaan kartta. Helsinki. 1918.

NAAMREGISTER

A.

B.

C.

G.

H.

N.

Tsjechen, R. K. Slaven, Litauers en Letten gebruiken om het Latijnsch alphabet aan te vullen diakritische teekens, alsook voor de transcriptie van de kyrillische letterteekens der orthodoxe Slavische volken.

De voornaamste diakritische letterteekens zijn ć = tzj, č = tsj, ń en ñ = nj, ř = rj, ł = bijna loe, ś = bijna sj, š = sj, ž = zj. C wordt ts uitgesproken en u = oe. In ie worden i en e afzonderlijk uitgesproken en in de Russische namen is ij geen Nederlandsche ij, maar i. In de Litausche woorden moet het scherp toonteeken op de e (é) vervangen worden door een puntje.

INHOUD

KAARTEN:

VERBETERINGEN

Blz. 6 r. 14 v. b. *staat* hoofdzaak, *lees* hoofdoorzaak.
Blz. 10 r. 31 v. b. *staat* der, *lees* de
Blz. 17 r. 4 v. b. *lees* de hypodolichocephalie van 75 tot 77.7, de mesocephalie van 77.8 tot 79.9, de hypobrachycephalie van 80
Blz. 33 *lees* homo mediterranaeus
Blz. 43 r. 27 v. b. *staat* races, *lees* race
Blz. 78 r. 22 v. o. *staat* die niet zulk, *lees* die zulk
Blz. 87 r. 17 v. b. *staat* Staatsburg, *lees* Straatsburg
Blz. 97 r. 20 v. b. *staat* of actieve, *lees* actieve
Blz. 174 r. 4 v. b. *staat* Lietavų, *lees* Lietuvų
r. 20 v. b. *staat* Kurische, *lees* Kurisches
Blz. 194 r. 2 v. b. *staat* handswerklieden, *lees* handwerkslieden
Blz. 290 r. 7 v. o. *staat* Kalminš, *lees* Kalninš
Blz. 322 r. 11 v. b. *staat* Fransch, *lees* Finsch
Blz. 349 *staat* Vanemuisce te Tarter, *lees* Vanemuine te Tartu
Blz. 359 r. 14 v. b. *staat* kasuïtiek, *lees* kasuïstiek
Blz. 373 *staat* Tarter, *lees* Tartu
Blz. 394 r. 23 v. b. *staat* 378, *lees* 395
Blz. 395 *staat* afzonderlijke, *lees* gezamenlijke
Blz. 419 r. 6 v. b. *staat* Snelleman, *lees* Snellman.
Blz. 446 r. 6 v. b. *staat* Tulheimo, *lees* Tulenheimo